PLANLAMA

TMMOB ŞEHİR PLANCILARI ODASI YAYINI

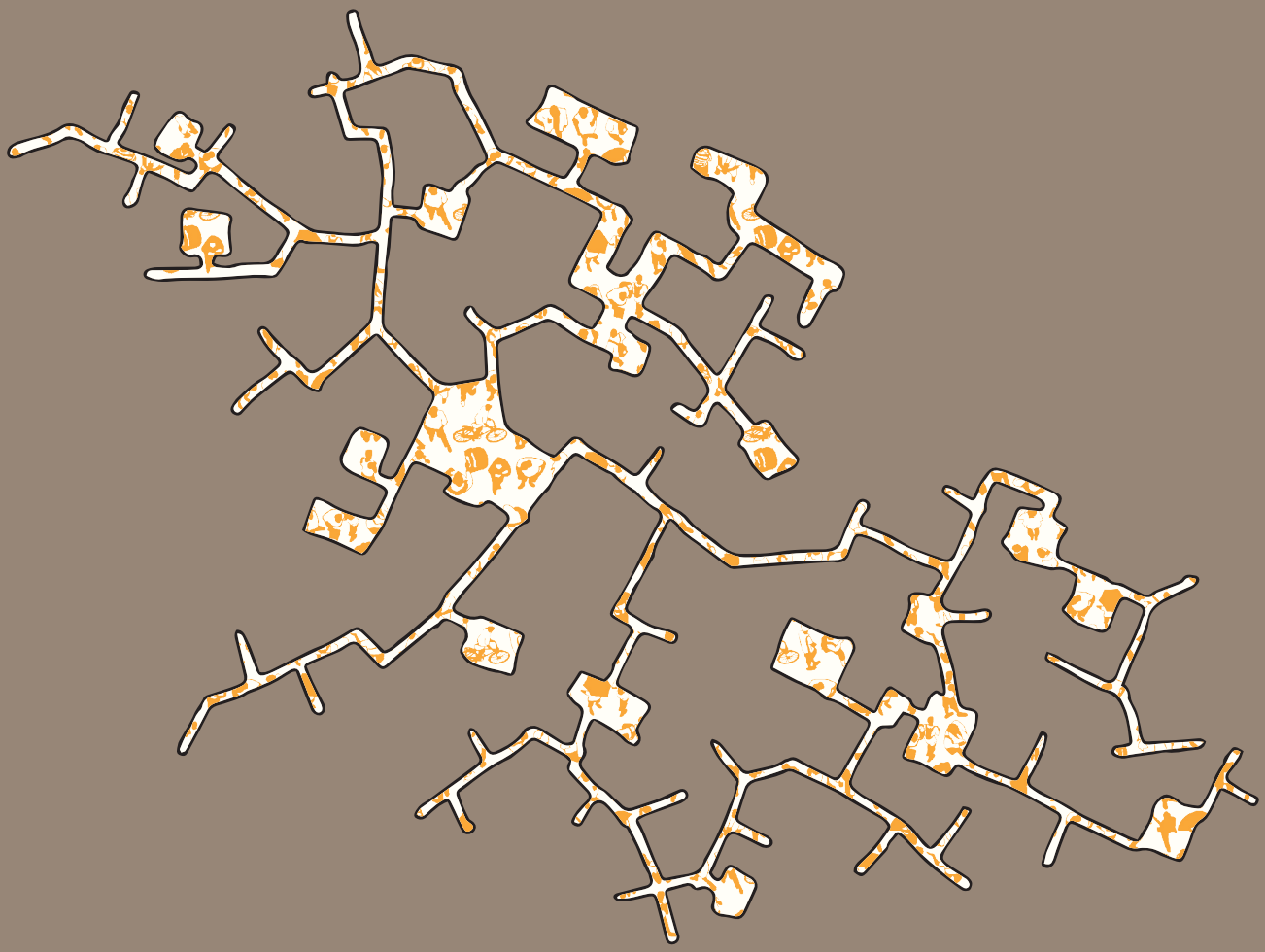

Cilt 26 | Sayı 3

Dört Ayda Bir Yayımlanır

ISSN 1300-7319

PLANLAMA

Editörler - Editors

Tuba İNAL ÇEKİÇ
TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

Tayfun KAHRAMAN
MSGSÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü / TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

Yardımcı Editörler - Co-Editors

Süleyman BALYEMEZ
İstanbul Aydın Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü / TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

Ahmet Kıvanç KUTLUCA
Kocaeli Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü / TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

Yayın Kurulu - Editorial Board

Gürkan AKGÜN
Beylikdüzü Belediyesi / TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

Akif Burak ATLAR
TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

Duygu CİHANGER
ODTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü / TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi

Çare Olgun ÇALIŞKAN
MSGSÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü / TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

Kumru ÇILGIN
MSGSÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü / TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

Aysun KOCA
TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

Murat ÖLMEZ
TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

Ümit ÖZCAN
Serbest Şehir Plancısı / TMMOB Şehir Plancıları Odası

Ece Özden PAK
TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

Emre SEVİM
TC Kültür ve Turizm Bakanlığı / TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi

Özlem ŞENYOL
Bornova Belediyesi / TMMOB Şehir Plancıları Odası

Hakem Kurulu - Rewievers

Mehmet Rıfat AKBULUT
Müslüm AKINCI
Murat BALAMİR
Erbatur ÇAVUŞOĞLU
Tayfun ÇINAR
Erol DEMİR
İclal DİNÇER
Bülent DURU
Gülden ERKUT
Melih ERSOY
Yiğit EVREN
Haluk GERÇEK
Ferhan GEZİCİ KORTEN
Cengiz GİRİTLİOLU
Sezai GÖKSU
A. Emel GÖKSU
Zekai GÖRGÜLÜ
Nuran Zeren GÜLERSOY
Behzat GÜRKAN
Tolga İSLAM
Ruşen KELEŞ
Hüseyin Çağatay KESKİNOK
Biray KOLLUĞLU
Turgay Kerem KORAMAZ
Seda KUNDAK
Hürriyet ÖĞDÜL
Ayşe Nur ÖKTEN
Semahat ÖZDEMİR
Pelin Pınar ÖZDEN
Cenk Yaşar ŞAHİN
Savaş Zafer ŞAHİN
Betül ŞENGEZER
Nilgün Görer TAMER
Sırma TURGUT
Ali TÜREL
Handan TÜRKOĞLU
Asuman TÜRKÜN
Tolga ÜNLÜ
Murat Cemal YALÇINTAN
Sibel YARDIMCI

ISSN 1300-7319

TMMOB Şehir Plancıları Odası'nın Yayın Organıdır
Oda birimlerine ve üyelere ücretsiz gönderilir
Yılda Üç Defa Yayınlanır (Mart, Temmuz, Kasım)

PLANLAMA Ulrich's ve Avery Index veri tabanlarında dizinlenmektedir.

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü: TMMOB Şehir Plancıları Odası adına Orhan SARIALTUN

TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi
İletişim: planlama@planlamadergisi.org
Adres: Cihannüma Mah. Akdoğan Sok. Başar Apt. No:30 D:6-7 Beşiktaş/İSTANBUL
Tel: 0212 275 43 67
Faks: 0212 272 91 19
E-posta: planlama@planlamadergisi.org
İnternet adresi:
www.planlamadergisi.org
www.journalofplanning.org
www.jplanning.org

KARE

KARE YAYINCILIK tarafından tasarlanmıştır.

Basım tarihi: Aralık, 2016
Yayın türü: Süreli yayın
Baskı adedi: 5000
Matbaa: Aydan Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş
Alınteri Bulvarı, 3364 Sokak No: 4, Ostim, Ankara

Yazarlara Bilgi

Planlama Dergisi TMMOB Şehir Plancıları Odası'nın yayın organıdır. Planlama Dergisi planlama, tasarım, kent sosyolojisi ve kentsel ve bölgesel çalışma alanından orijinal makaleleri, araştırma özetlerini, kitap incelemelerini ve meslek alanına ilişkin güncel tartışma ve görüşleri yayınlamak üzere kurulmuştur. Oda üyelerine ücretsiz dağıtılan dergi; şehir ve bölge planlama alanındaki uygulama örneklerinin yanı sıra politika uygulamalarını, uygulama araçlarını ve sosyolojik çalışmaları meslektaşlarına ve okurlara ulaştırma çabasında olup yılda üç kez yayınlanmaktadır. Planlama Dergisi, 2013 yılı itibariyle TÜBİTAK tarafından ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanı listelerinde "Ulusal Hakemli Dergi" statüsüne alınmış olup Ulrich's ve Avery veritabanlarında dizinlenmektedir.

Dergide Türkçe ve İngilizce dillerinde makalelere yer verilmektedir. Araştırma makaleleri için yazı uzunluğu dipnotlar ve kaynakça dahil 9000, görüş ve araştırma özetleri için 2500 kelimedir. Tüm yazılar önce editör ve yardımcıları tarafından ön değerlendirmeye alınır ve incelenmeleri için danışma kurulu üyelerine gönderilir. Tüm yazılarda yazar adları gizlenerek anonim değerlendirme ve düzeltmeye başvurulur, gereken koşullarda yazarlardan yazıları hakkındaki soruları yanıtlaması ve eksikleri tamamlaması istenebilir. Dergide yayınlanmasına karar verilen yazılar yayına hazırlık sürecine alınır, bu aşamada tüm bilgilerin doğruluğu için ayrıntılı kontrol ve denetimden geçirilir, yayın öncesi şekline getirilerek yazarların kontrolüne ve onayına sunulur.

Dergiye yazı teslimi çalışmanın daha önce yayımlanmadığı ve Planlama Dergisi'nde yayımlanmasının editör ekibi tarafından uygun bulunduğu anlamına gelmektedir. Yazar(lar); çalışmanın yayımlanmasının kabulü itibariyle yazıya ait her hakkı TMMOB Şehir Plancıları Odası'na devretmekte; izin almaksızın çalışmayı başka bir dilde ya da yerde yayımlamayacaklarını kabul etmektedir(ler)*. Gönderilen yazı daha önce herhangi bir toplantıda sunulmuş ise toplantı adı, tarihi ve düzenlendiği şehir dipnotta belirtilmelidir. Lisansüstü tez çalışmalarından üretilmiş yazılarda tezin ismi ve hazırlandığı kurum yazının başında dipnot ile belirtilmelidir.

*Telif hakkı devir işlemleri, makaleniz yayın kurulu ve hakemlerce onaylandıktan sonra, makalenizinyayına hazırlanma aşamasında yayıncı tarafından e-posta ile gerçekleştirilecektir.

KATEGORİLER

Araştırma Makaleleri: Makale kategorileri kısmında belirtilen alanlarda yeterli bilimsel inceleme, gözlem ve araştırmalara dayanarak bir sonuca ulaşan orijinal ve özgün çalışmalardır. Türkçe yazılmış makaleler Türkçe başlık, Türkçe özet ve anahtar kelimeler, İngilizce başlık, İngilizce özet ve anahtar kelimeler ile giriş, materyal, metot, bulgular, tartışma, sonuç ve kaynaklar bölümlerinden oluşmalı; metin, tablo, şekil vd. dahil 9000 kelimeyi aşmamalıdır. İngilizce makaleler ise İngilizce başlık, İngilizce özet ve anahtar sözcükler ile Türkçe başlık, Türkçe özet ve anahtar kelimelere sahip olmalı; Türkçe makale yazım kurallarında belirtilen bölümlerden oluşmalıdır. Türkçe ve İngilizce özetlerin her biri 200-400kelimeden oluşmalıdır.

Derleme Yazılar: Makale kategorileri kısmında belirtilen alanlarda güncel ve önemli bir konunun ve/veya yazarın kendi görüş ve araştırmalarından elde ettiği sonuçların değerlendirildiği özgün yazılardır. Bu yazıların başlık ve özet bölümleri orijinal araştırma makalesi formatında yazılmalı, bundan sonraki bölümleri giriş, metin ve kaynaklardan oluşmalı ve 2500 kelimeyi geçmemelidir.

Yukarıda belirtilenlerin yanı sıra Planlama Dergisi'nde görüş yazısı vekitap inceleme kategorileri dışındaki (**çeviri**, **yarışma sunumları**, **araştırma özetleri**, **oda görüşü** ve **değerlendirmeler** başlıklarında yer alan) yazılar yayın kurulu ve editör süzgecinden geçtikten sonra yayımlanır.

Makale Başvurusu: Planlama Dergisi'ne makale başvuruları çevrimiçi olarak kabul edilmektedir. Planlama Dergisi'nin web sayfasında (www.planlamadergisi.org/www.journalofplanning.org/www.jplanning.org) "çevrimiçi makale gönder" ya da "journalagent" sekmesini kullanarak makale başvurusu yapılır.

MAKALE HAZIRLAMA DETAYLARI

Yazıların Hazırlanması: Yazılar (A4) kağıda, 11 punto büyüklükte "Arial" yazı karakterinde iki satır aralıklı olarak hazırlanmalıdır. Sayfanın her bir yüzünde üçer cm boşluk bırakılmalı ve tüm sayfalar numaralandırılmalıdır.

Ana Metin Dökümanı: Sayfalara göre sıralama, tam metin, kaynakçave var ise teşekkür sayfası şeklinde yapılmalıdır. Makaleye ilişkin isim, yazar adı özet ve anahtar kelimeler çevrimiçi makale gönderme sisteminde istenilecek olup ayrı bir doküman olarak sisteme yüklenememektedir.

Başvuru mektubu: **Başvuru mektubunun ayrı bir doküman olarak sisteme yüklenmesi gerekmekte**

olup; yazının tüm yazarlar tarafından okunduğu, onaylandığı ve orijinal bir çalışma ürünü olduğu ifade edilmelidir.Bunlara ek olarak; yazının başlığı, yazarların adı, soyadı ve unvanları, çalışmanın yapıldığı kurumun adı ve şehri, eğer varsa çalışmayı destekleyen fon ve kuruluşların açık adları yer almalıdır. Bu sayfaya ayrıca "yazışmadan sorumlu" yazarın isim, açık adres, telefon, faks, mobil telefon ve e-posta bilgileri eklenmelidir.

Tablo, şekil, grafik ve fotoğraflar: Tüm tablo, şekil ve grafikler ayrı metin dosyalarında ve her birinin altına numaraları ve açıklayıcı bilgiler yazılmış olarak gönderilmelidir. Şekillerin ana metin içerisindeki yerleri metin içinde ayrı bir paragraf açılarak yazı ile (örneğin "Şekil 1 burada yer alacaktır" ifadesi kullanılarak) belirtilmelidir.

Gönderilen yazılarda kaynakça gösteriminde uluslararası geçerliliği olan "APA 6.0 Yazım Kuralları ve Kaynak Gösterim Biçimi" kullanılacaktır;

KİTAP REFERANSLARI

Tek yazarlı kitap:

Abisel, N. (2006). Sessiz Sinema. Ankara: Deki.

Zizek, S. (2009). Matrix: Ya da Sapkınlığın İki Yüzü. Bahadır Turan (Çev.). İstanbul: Encore.

Çok yazarlı kitap:

Abisel, N., Arslan, U.T., Behçetoğulları, P., Karadoğan, A., Öztürk, S.R. &Ulusay, N. (2005). Çok Tuhaf Çok Tanıdık. İstanbul: Metis.

Editörlü kitap:

Özbek, M. (Ed.) (2005). Kamusal Alan. İstanbul: Hil.

Editörlü kitapta bölüm:

Kejanlıoğlu, B. (2005). Medya Çalışmalarında Kamusal Alan Kavramı. Meral Özbek (Ed.), Kamusal Alan içinde (s. 689-713). İstanbul: Hil.

Birden çok baskısı olan kitap:

Strunk, W. Jr. & White, E. B. (2000). TheElements of Style (4. Baskı). New York: Longman.

Sadece elektronik basılı kitap:

O'Keefe, E. (n.d.). Egoism&thecnsts in Western values. Erişim: http://www.onlineoriginals.com/showitem .asplitem1135

Kitabın elektronik versiyonu:

Freud, S. (1953). Themethod of interpretingdreams: An analysis of a specimendream.

J. Strachey (Ed. & Trans.), The standart edition of thecompletepsychologicalworks of Sigmund Freud (Vol. 4, pp. 96-121). http://books.google.com/books (Özgün eser 1900 tarihlidir)

Shotton, M. A (1989). Computer addiction: A study of computerdependency [DX Reader version]. Retrievedfrom http://www.ebookstore.tandf.co.uk/html/index.asp

Schiraldi, G. R. (2001). The post-traumaticstressdisord ersourcebook: A guidetohealing, recovery, andgrowth [AdobeDigitalEditionsversion]. doi: 10.1036/00713937

Elektronik adresten yararlanılan kaynakta, kaynağın erişilebileceği URL verilir:

http://www.bianet.org/bianet/toplum/119375-avatar-in-sozde-solculugu-uzerine

Elektronik makaleler varsa digital object identifier (DOI) numarası belirtilmelidir.

VonLedebur, S. C. (2007). Optimizing knowledge transfer bynewemployees in companies. Knowledge Management Research&Practice. Advanceonlinepublication. doi: 1 0.1 057/ palgrave.kmrp.8500141

Çok ciltli çalışmalar:

Pflanze, O. (1963-1990). Bismarcandthe Development of Germany (Cilt 1-3). Princeton, NJ: Princeton UniversityPress.

Metin İçinde: (Pflanze, 1963-1990)

Çok ciltli çalışmalarda tek cilt kullanımı:

Pflanze, O. (1990). ThePeriod of Fortification, 1880-1898: Cilt 3. Bismarck andThe Development of Germany. Princeton, NJ: Princeton UniversityPress.

Daha önceki bir baskının yeni basımı:

Smith, A. (1976). An inquiryintothenatureandcauses of thewealth of nations. E. Cannan (Ed.). Chicago: University of Chicago Press. (İlk baskı 1776). Metin İçindeyse:(Smith, 1776/1976)

Kitaptan çevrilmiş bölüm:

Weber, M. (1958). The Protestan EthicandTheSpirit of Capitalism. T. Parsons (Çev.). New York: Charles Scribner" s Son. (İlk baskı. 1904-1905).

Metin İçinde:(Weber, 1904-1905/1958)

MAKALE REFERANSLARI

Rapor ve teknik makaleler:

Gencel Bek, M. (1998). MediscapeTurkey 2000 (Report No. 2). Ankara: BAYAUM.

Dergiden tek yazarlı makale:

Aktay, Y. (1999). Aklın Sosyolojik Soykütüğü: Soy Akıldan Tarihsel ve Toplumsal Akla Doğru. Toplum ve Bilim, 82, 114-140.

Dergiden çok yazarlı makale:

Binark, F. M.,Çelikcan, P. (1998). Mahremin Müzakereye Çağrılması ve Yıldo Örneği. Kültür ve İletişim, 1 (2), 197-214.

Elektronik dergiden makale:

Conway, P. (2003). Truthandreconciliation: Theroad not taken in Nambia. Online Journal of PeaceandConflictResolution, 5 (1) (varsa doi numarası, yoksa URL verilir. URL örneği: http://www.trinstitute.org/ojpcr/5_1conway.htm)

Kaynağa ait sayfanın adresi (URL) ya da varsa sadece doi numarası yeterlidir.

Yazarı belli olmayan editör yazısı:

Editorial: "What is a disaster" andwhydoesthisquestionmatter? [Editorial•]. (2006). Journal of ContingenciesandCrisis Management, 14, 1-2.

Elektronik gazete makaleleri:

Çetin, Ö. (2010, 21 Ocak). Televizyon alışkanlıklarımız IPTV ile değişecek.

www.hurriyet.com.tr

DİĞER REFERANSLAR

Yazarı belli olmayan gazete ve dergi yazıları için:

The United StatesandtheAmericas: OneHistory in TwoHalves. (2003, 13 Aralık). Economist, 36.

Strongafterchockscontiniue in California. (2003, 26 Aralık). New York Times [Ulusal Baskı.]. s.23.

Metin İçinde:(United StatesandtheAmericas, 2003) (Strongaftershock, 2003)

Yazarı belli olan gazete ve dergi yazıları için:

Bruni, F. (2003, 26 Aralık). Popepleadsforendtoterrorismandwar. New York Times, s.21.

Tanıtım yazıları:

Orr, H. A. (2003, 14 Ağustos). What's not in yourgenes. [Review of thebook Nature vianurture: Genes, experience, andwhatmakes us human]. New York Review of Books, 50, 38-40.

Basılmamış tezler, posterler, bildiriler:

YÖK'den indirilmiş ise URL adresi de künye bilgileri sonuna verilir.

Sarı, E. (2008). Kültür Kimlik ve Politika: Mardin'de Kültürlerarasılık. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ansiklopediler:

Balkans: History. (1987). EncyclopaediaBritannica içinde (15. Baskı. Cilt. 14, s. 570- 588). Chicago: EncyclopaediaBritannica.

Metin İçinde:(Balkans: History, 1987)

Sözlükler:

Gerrymander. (2003). Merriam-Webster'scollegiatedictionary (11. Baskı). Springfield, MA: Merriam-Webster's.

Metin İçinde:(Gerrymander, 2003)

Görüşme:

Arroyo, GloriaMacapagal. (2003). A time forPrayer. Michael Schuman ile söyleşi. Time. 28 Temmuz 2003. Erişim Tarihi 13 Ocak 2004,

DEĞERLENDİRME VE BASIM SÜRECİ

Ön Değerlendirme: Dergi ön değerlendirmeyi tüm makale kategorileri için uygulamaktadır. Tüm makaleler dergi editör ekibi tarafından incelenir ve uygun bulunan makaleler ön değerlendirme amacıyla yayın kuruluna iletilir. Tüm makaleler editörlerce dergi yazım kuralları ve bilimsel içerik açısından değerlendirilir. Gerekli görüldüğünde yazıda istenen değişiklikler yazara editörlerce yazılı olarak bildirilir.

"Araştırma Makaleleri", ön değerlendirme sonucunda uygun bulunursa, yayın kurulu tarafından ilgili hakemlere gönderilerek "değerlendirme" süreci başlar.

Yazının Sorumluluğu: Yazarlar basılmış halde olan makalelerinde bulunan bilgilerin tüm sorumluluğunu üstlenirler. Dergi bu makalelerin sorumluluğunu üstlenmez.

Basım Hakkı: Dergide Basılmış bir Makalenin tamamı veya bir kısmı, makaleye ait resimler veya tablolar Planlama Dergisi editörü ve Planlama Dergisi yayın Kurulu, bilgisi ve yazılı izni olmadan başka bir dergide basılamaz.

Gerekli Bilgiler: Dergi editörü ya da yayın kurulu ön değerlendirme sürecinde gerek duyduklarında makalenin dayandırıldığı verileri incelemek için yazardan isteyebilirler. Bu nedenle yazara kolay ulaşımı sağlayacak adres ve diğer iletişim araçlarının başlık sayfasında yer alması önemlidir.

Instruction to Authors

The Journal of Planning is an official publication of UCTEA, Chamber of Urban Planners. It is an anonymously peer-reviewed e-journal including original articles, research briefs, book reviews and viewpoints on planning, design, urban sociology and urban and regional studies. The journal has been published three times annually distributed free to the members attempting to reach colleagues and readers through implementation case studies and tools in urban and regional planning field as well as politics and sociology. Planning is indexed in Ulrich's and Avery data bases and to be recognized as national refereed journal in the Social Science Data Base of ULAKBIM by TUBITAK.

Manuscripts could be submitted in English or in Turkish. Preferred length for manuscripts (including notes and references) is 9000 wordsfor articles, and 2500 words for viewpoints or research briefs. All submissions are first initially reviewed by the editors, then sent to reviewers. Evaluation process is carried anonymously. If necessary, further information might be requested fromthe authors. The manuscripts accepted to be published, are passed through the detailed control for the accuracy and then submitted for approval of the author before publication.

Submission of a manuscript implies: that the work has not been published before and that its publication in The Journal of Planning is approved by all editors. The author(s) transfer(s) the copyright to UCTEA(Chamber of Urban Planners) after the acceptance, andthe author(s) guarantee(s) that the manuscript will not be published elsewhere in any other language without the consent of the Chamber*. If the manuscript has been presented at a meeting, this should be stated together with the meeting name, date and the place of the meeting. If the manuscript has been generatedas a part of a postgraduate thesis, this should be stated together with the thesis name and institution.

*Copyright transfer process will be fulfilled via e-mail -send by publisher- during the publication preparations, after your article approved.

CATEGORIES

Research Articles: These are the manuscripts that have an original and genuine conclusion based on a sufficient scientific study, observation and research. Articles in Turkish must have title, summary and keywords in both Turkish and English in addition to Turkish introduction, material and method, findings, disputes, conclusion and references. There is a 9000 words limit for the research articles including the text, tables and figures. Articles in English must have title, summary and keywords in English and both in Turkish also has be written according to the manuscript preparation guide for the Turkish articles. The limit for the abstracts in all languages is between 200 to 400 words.

Collation Articles: These are the manuscripts written about the topics listed above that also reflect and evaluate the opinion and research results of the author over an important contemporary issue. The manuscript's title and summary parts shall be in the same format as Research Articles and shall continue with introduction, main text and references. The article must not be more than2500 words.

In addition, the manuscripts apart from viewpoint articles, book reviews and others (**translations**, **presentation of competitions**, **research reviews**, **review of chamber** and **assessment**) are accepted to be published in The Journal of Planning after they are approved by editor and Editorial Board.

Application: Applications are only accepted online. Please see the link: www.planlamadergisi.org or www.journalofplanning.org or www.jplanning.org and proceed application through "Online Manuscript Submission" or "Journal Agent"tab.

ARTICLE PREPARATION DETAILS

Article Preparation: Articles should have double-line spacing, leaving margin (3 cm) on both sides. The font size (11 points) and style (Arial) of the main text should be uniformly taken into account. All pages of the main text should be numbered consecutively.

Main Text Document: Ordering should be like; main text, references and thank-you note if available. Article title, abstract, keywords and author name(s) will be requested in online manuscript application system and can not be uploaded as a separate document.

Application Letter: **Application letter should be uploaded as a separate document.** It must contain a brief statement that the article has been read and approved by all authors, that

it has not been submitted to, or is not under consideration for publication in another journal. In addition, article title, authors's name, surname and titles, institutions and places, if available supporting institution and fund name. Besides, it should be written that; name, address, telephone number, mobile phone number and e-mail address of the corresponding author.

Figures, illustrations, tables and photos: All figures and tables should be numbered in the order of appearance in the text. The desired position of figures and tables should be indicated in the text. Legends should be included in the relevant part of the main text.

The articles' reference must be written according to the international APA 6.0 Formatting and Style Guide;

BOOK REFERENCES

Single Author Book:

Zizek, S. (2009). Matrix: Ya da Sapkınlığın İki Yüzü. Bahadır Turan (Çev.).İstanbul: Encore.

Multi-Author Book:

Abisel, N., Arslan, U.T., Behçetoğulları, P., Karadoğan, A., Öztürk, S.R. &Ulusay, N. (2005). Çok Tuhaf Çok Tanıdık. İstanbul: Metis.

Edited Book:

Özbek, M. (Ed.) (2005). Kamusal Alan. İstanbul: Hil.

Edited Book Chapter:

Kejanlıoğlu, B. (2005). Medya Çalışmalarında Kamusal Alan Kavramı. Meral Özbek (Ed.), Kamusal Alan içinde (s. 689-713). İstanbul: Hil.

Edition other than the First:

Strunk, W. Jr. & White, E. B. (2000). TheElements of Style (4. Baskı). New York: Longman.

Only Electronically Printed Book / e-Book as Main Reference:

O'Keefe, E. (n.d.). Egoism&thecnsts in Western values. date

http://www.onlineoriginals.com/showitem .asplitem1135

Electronic Version of theBook / e-Book Version of Main Reference:

Freud, S. (1953). Themethod of interpretingdreams: An analysis of a specimendream.

J. Strachey (Ed. & Trans.), The standart edition of thecompletepsychologicalworks of Sigmund Freud (Vol. 4, pp. 96-121).

http://books.google.com/books (Originaledition is dated 1900)

Shotton, M. A (1989). Computeraddiction: A study of computerdependency [DX Reader version]. Retrievedfrom

http://www.ebookstore.tandf.co.uk/html/index.asp

Schiraldi, G. R. (2001). The post-traumaticstressdisord ersourcebook: A guidetohealing, recovery, andgrowth [AdobeDigitalEditionsversion]. doi: 10.1036/00713937

Web Links as Online References:

http://www.bianet.org/bianet/toplum/119375-avatar-in-sozde-solculugu-uzerine

Article From an Online Periodical with DOI Assigned

VonLedebur, S. C. (2007). Optimizing knowledge transfer bynewemployees in companies. Knowledge Management Research&Practice. Advanceonlinepublication. doi: 1 0.1 057/ palgrave.kmrp.8500141

e-NewspaperArticles/Columns:

Çetin, Ö. (2010, 21 Ocak). Televizyon alışkanlıklarımız IPTV ile değişecek.

www.hurriyet.com.tr

Multivolume Work:

Pflanze, O. (1963-1990). Bismarcandthe Development of Germany (Cilt 1-3). Princeton, NJ: Princeton UniversityPress.

Singlevolume in a Multivolume Work:

Pflanze, O. (1990). ThePeriod of Fortification, 1880-1898: Cilt 3. Bismarck andThe Development of Germany. Princeton, NJ: Princeton UniversityPress.

Earlier Version of Former Edition:

Smith, A. (1976). An inquiryintothenatureandcauses of thewealth of nations. E. Cannan (Ed.). Chicago: University of Chicago Press. (İlk baskı 1776). Metin İçindeyse:(Smith, 1776/1976)

Translation:

Weber, M. (1958). The Protestan EthicandTheSpirit of Capitalism. T. Parsons (Çev.). New York: Charles Scribner's Son. (İlk baskı. 1904-1905).

If in text:(Weber, 1904-1905/1958)

ARTICLE REFERENCES

Reportsand Technical Articles:

Gencel Bek, M. (1998). MediscapeTurkey 2000 (Report No. 2). Ankara: BAYAUM.

Single Author Articlefrom a Journal:

Aktay, Y. (1999). Aklın Sosyolojik Soykütüğü: Soy Akıldan Tarihsel ve Toplumsal Akla Doğru. Toplum ve Bilim, 82, 114-140.

Multi Author Article from a Journal:

Binark, F. M.,Çelikcan, P. (1998). Mahremin Müzakereye Çağrılması ve Yıldo Örneği. Kültür ve İletişim, 1 (2), 197-214.

e-Journal Articles:

Conway, P. (2003). Truthandreconciliation: Theroad not taken in Nambia. Online Journal of PeaceandConflictResolution, 5 (1) (If it has doiitsnumberif it doesn'thave a doithan URL shall be given. URL sample: http://www.trinstitute.org/ojpcr/5_1conway.htm)

Article of an Unknown Editor:

Editorial: "What is a disaster" and why does this question matter? [Editorial•]. (2006). Journal of ContingenciesandCrisis Management, 14, 1-2.

OTHER REFERENCES

Unknown Editor Articles of Newspaper and/or Journal:

The United StatesandtheAmericas: OneHistory in TwoHalves. (2003, 13 Aralık). Economist, 36.

Strongafterchockscontiniue in California. (2003, 26 December). New York Times [National Edition.]. s.23.

If in text:(United StatesandtheAmericas, 2003) (Strongaftershock, 2003)

Newspaper and/or Journal Articles:

Bruni, F. (2003, 26 Aralık). Popepleadsforendtoterrorismandwar. New York Times, s.21.

White Papers:

Orr, H. A. (2003, 14 Ağustos). What's not in yourgenes. [Review of thebook Nature vianurture: Genes, experience, andwhatmakes us human]. New York Review of Books, 50, 38-40.

Unpublished thesis, posters and articles:

If it's downloaded from YÖK page, URL address and information shall be given at the end.

Sarı, E. (2008). Kültür Kimlik ve Politika: Mardin'de Kültürlerarasılık. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

An Encyclopedia Entry:

Balkans: History. (1987). EncyclopaediaBritannica(15. Baskı. Cilt. 14, s. 570- 588). Chicago: Encyclopaedia Britannica.

If in text:(Balkans: History, 1987)

Dictionary:

Gerrymander. (2003). Merriam-Webster'scollegiatedictionary (11. Edition). Springfield, MA: Merriam-Webster's.

If in text: (Gerrymander, 2003)

Interviews:

Arroyo, GloriaMacapagal. (2003). A time forPrayer. Michael Schuman ile söyleşi. Time. 28 Temmuz 2003. [Accessed:13 Ocak 2004]

EVALUATION AND PUBLISHING PROCESS

Pre-evaluation: Pre-evaluation is mandatory for all manuscripts. All manuscripts are reviewed by the editor and appropriate manuscripts are sent to the editorial board and reviewed in terms of scientific concept. All manuscripts are subject to editing and, if necessary, authors are asked for responses to outstanding questions or for addition of any missing information.

"Research Articles" that are found approriate are sent to the referees for reviewing by the editorial board.

Liability of the Article: The author has the complete liability of the content of the printed manuscript. The Journal of Planning has no responsibility over the information given within the text.

Right to Publish: Without the written permission of the editor and the editorial board of The Journal of Planning, manuscripts can not be fully or partly published in any other journal.

Further Information: The editors or the editorial board have the right to ask to make further research on the fact that the manuscript is based on. Therefore, communication information (address and other) of the author must be given in the title page.

PLANLAMA

İçindekiler / Content

Editörden xi

GÖRÜŞ / OPINION

Askeri Alanlar Ankara'nın Yeşil Kuşağını Canlandırmak ve Üst Ölçekli Planlama için Bir Fırsat Olabilir mi?
Can Military Zones be an Opportunity for Revitalizing Ankara's Green Belt and Upper Scale Urban Planning?
Şahin SZ 169

DERLEME / REVIEW

Kentsel Gelişim ve Dönüşüm Planlanması Sürecinde Gayrimenkul Mülkiyet Haklarının Değerlendirilmesi: İmar Hakları Transferi Plan Uygulama Aracı
Urban Development and Planning Transformation Process Assessment of Real Estate Ownership Rights: Transfer of Development Rights Planning Implementation Tool
Özbilen N, Gülersoy NZ 172

ARAŞTIRMALAR / ARTICLES

İleri Teknoloji Sektöründe Kadın Girişimciliği: Ankara'daki Sektörel ve Mekansal Farklılaşmalar
Woman Entrepreneurship in High-Tech Sector: Sectoral and Spatial Differentiations in Ankara
Atalay Y, Varol Ç 181

Endüstri-Sonrası Kentlerin Değişen ve Dönüşen Kamusal Mekânları
Changing and Transforming Public Spaces af Post-Industrial Cities
Akkar Ercan M 193

İstanbul'daki Boş Zaman Değerlendirme Mekanlarının Dağılımı Üzerine Niceliksel Bir Değerlendirme
A Geographic Approach to Leisure Spaces in İstanbul
Salihoğlu T, Türkoğlu H 204

İkincil Konutların Birincil Konutlara Uyarlanması: Mersin Örneği
Adapting the Secondary Houses to the Primary Houses: Mersin Sample
Cengizoğlu FP, Özyılmaz H 219

İstanbul'daki Kentsel Müdahalelere "Kamu Yararı" Perspektifinden Bakış
A View Through "Public Interest" Perspective to Urban Interventions in Istanbul
Özalp S, Erkut G 234

Kırsal Yerleşme Eylem Planı Yaratım Süreci: Trabzon/Salacık Köyü Deneyimi
A Rural Settlement Action Plan Design Process: The Case of Trabzon/Salacık Village
Özlü S, Beyazlı D 251

PLANLAMA Dergisi 2016 Yılı 26. Cilt Konu ve Yazar Dizini
PLANLAMA Index of Volume 26 264

Teşekkür 265

Editörden/Editorial

İzlenirliği ve yayın başvuruları her sayıda giderek artan Planlama Dergisi'nin 2016 yılının üçüncü ve son sayısında bir adet görüş yazısı, bir derleme ve hakem sürecinden geçmiş 6 araştırma makalesiyle sizlere meslek alanımızdan özgün çalışmalar sunuyoruz.

15 Temmuz Darbe Girişimi ardından gündeme gelen kent içinde kalan askeri alanların kent dışına taşınması konusuna Ankara perspektifinden bakan ve bu alanların Ankara'nın yeşil kuşağının canlandırılması ve üst ölçekli planlama konularındaki potansiyelini irdeleyen bir görüş yazısı ile sizlere merhaba diyor dergimiz. Bunun yanısıra güncel pekçok plan kararını gerçekleştirmek üzere uygulama aracı olarak tanımlanan imar hakkı transferinin planlama sürecinde ve planın uygulama aşamasındaki rolüne değinen bir derlemeye yer verdik.

Araştırma makaleleleri ise; kadın girişimciliğini ileri teknoloji sektöründe Ankara örneği üzerinden inceleyen bir yazı ile başlıyor. Kamusal mekânların endüstri-sonrası kentlerdeki değişimini sorgulayan ve İstanbul'daki Boş Zaman Değerlendirme Mekanlarının Dağılımını niceliksel olarak değerlendiren katkının yanısıra; İstanbul'daki kentsel müdahaleleri kamu yararı bakış açısıyla değerlendiren araştırma makaleleri de bu sayımızda yer alıyor. Mersin örneğinde ikincil konutların birincil konutlara dönüşümünü irdeleyen araştırma ile Trabzon/Salacık Köyü üzerinden Kırsal Yerleşme Eylem Planını tartışan son makale bu sayımızın farklı saha çalışmaları olarak sizlere sunuldu.

Bu sayıda katkısı bulunan tüm yazarlara ve hakemlere tek tek teşekkür eder, kentsel ve bölgesel çalışma alanlarından orijinal makalelerinizi, araştırma özetlerinizi, kitap incelemeleri ile meslek alanına ilişkin güncel tartışma ve görüşlerinizi meslektaşlarımızın yanı sıra tüm okurlarımıza sunmak üzere yayın kurulumuza iletmenizi bir kez daha belirtmek isteriz.

Yayın Kurulu

Planlama 2016;26(3):169–171 | doi: 10.14744/planlama.2016.74745

GÖRÜŞ / OPINION

Askeri Alanlar Ankara'nın Yeşil Kuşağını Canlandırmak ve Üst Ölçekli Planlama için Bir Fırsat Olabilir mi?

Can Military Zones be an Opportunity for Revitalizing Ankara's Green Belt and Upper Scale Urban Planning?

Savaş Zafer Şahin

Atılım Üniversitesi İşletme Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Ankara, Turkey

15 Temmuz darbe girişiminin en tartışmalı kararlarından birisi kent içerisinde yer alan askeri yasak bölgelerin ve askeri tesislerin kent dışına taşınması kararıydı. Bir yandan askeri açıdan bu tür bir karar almanın uzun vadeli ulusal güvenlik açısında gerçekten fayda sağlayıp sağlamayacağı üzerine çelişkili iddialar ortaya atılırken bir yandan da boşaltılan askeri bölgelerinin FETÖ dışındaki cemaat ve sermaye gruplarına aktarılacak rant projeleri için kullanılabileceği, dolayısıyla yeni tehditlere kapı açacağı kaygıları ifade edildi. Ancak, OHAL sürecinde her iki konu da derinlemesine tartışılamadı. Aslında boşaltılan askeri bölgelerin ve arazilerin ne olacağının dünyadaki örnekler ve çağdaş kent planlaması açısından ele alınması gerektiği söylenebilir. Bu tür bir bakış açısı geliştirilebilirse askeri alanların Türkiye ve kentlerimiz için bir fırsat haline dönüştürülmesi mümkün olabilir. Çünkü dünyadaki örneklere bakmak, eski askeri alanların yeniden değerlendirilmesinde kentin planlama süreçlerinin ve kentsel ihtiyaçların dikkate alınmasının yaşamsal olduğunu göstermektedir.

Askeri alanlar düşünüldüğünde Başkentlik işlevi sebebiyle bu durumdan en fazla etkilenecek olan kentin Ankara olduğu görülmektedir. TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesinin yapmış olduğu tespitlere göre hâlihazırda yerleşik alanın neredeyse %12'lik kısmı askeri alanlardan oluşan, bu sebeple de yapılan yeşil alan hesaplamalarında çoğunlukla Türkiye'deki diğer kentleri geride bırakan Başkent Ankara'da askeri alanların nasıl ele alınacağı çok kritik bir öneme sahiptir (http://www.mimarlarodasiankara.org/index.php?Did=7980 erişim tarihi 13.11.2016). Yapılan araştırmalar, askeri amaçla kullanılan ve tahsis edilen arazilerin %70'e yakınının da 1 Hektar yani 10 000 m^2 ve üzerinde büyüklükte olduğunu göstermektedir. Yapılacak planlama ve uygulama hataları, rant odaklı projelerin öncelik kazanması fırsat olabilecek bir düzenlemeyi Ankara'nın geleceği için bir kâbus senaryosuna dönüştürebilir. Bu sebeple öncelikle Ankara'da askeri alanların ele alınmasında kaçınılması gerekenleri sıralamak gerekir:

1. Askeri alanların tam ve düzgün bir envanteri çıkarılarak, arazi nitelikleri ortaya konularak yola çıkılmalıdır. Bu envanter kamuoyu ile paylaşılmalıdır. Askeri araziler haritadaki boş arazi olarak ele alınmamalıdır. Bu da ciddi bir analiz gerektirir. Bu tür bir analiz yapmadan yola çıkılırsa yıllardır ordu tarafından korunmuş değerler ve arazi varlığı kamuoyu denetiminden uzak bir şekilde ortadan kalkabilir. Bu amaçla coğrafi bilgi sistemleri kullanılmalı, mikro düzeyde ekolojik hassasiyet ve peyzaj değeri haritaları hazırlanmalıdır.
2. Askeri alanlar parça parça belki yüzlerce araziden oluşan bir bütündür. Bu araziler parçalanarak lokma lokma yutulacak bir ganimet olarak görülmemeli, Başkent Ankara'nın çözülemeyen sorunları için fırsat olarak görülmelidir. Bunun için bilimsel analizlere dayalı bütünsel ele alış ve planla-

Geliş tarihi: 14.11.2016 Kabul tarihi: 23.11.2016
İletişim: Savaş Zafer Şahin.
e-posta: zafer.sahin@atilim.edu.tr

TMMOB
Şehir Plancıları Odası

ma şarttır. Kapatılan Ankara İl Özel İdaresinin mülklerinin el yordamıyla kamu kurumlarına dağıtılması gibi bir yöntemden kesinlikle uzak durulmalıdır. Bu tür yöntemlerin yarattığı hukuki sorunlar çözümsüzlüğünü korumaktadır.

3. Kamu arazilerinin mülkiyet açısından birçok türü bulunmaktadır. Başkent anayasa ile tanımlanmış modern planlamanın öncü-örnek bir kentidir. Bu kentin kaderini etkileyecek büyüklükteki bu araziler, çeşitli kamu kurumlarına tahsis, kiralama, devir, mülk verme yerine topyekûn hazine arazisi olarak tescil edilmeli, mülkiyet parçalanmasından kaçınılmalı gerekirse bunun için yasa çıkarılmalıdır.
4. Askeri arazilerin "nasıl olsa kamu" mantığıyla kamu kurum ve kuruluşları ile STK'lara devrinin önüne geçilmelidir. Geçtiğimiz dönem FETÖ'nün palazlanmasının ve kentsel kamusal alanların talan edilmesinin en önemli kaldıraçlarından birisi bu tür bir tutum olmuştur.
5. Askeri araziler boş arazi diye düşünülerek üst ölçek planlara ve ulaşım planlarına dayanmayan günü birlik ulaşım ve altyapı projeleriyle parçalanmamalıdır. Bu tür teknik altyapıların yapılması için doğal eşik analizleri yapılmalı, kent bütünü planlara dayandırılmalıdır.
6. Kentte bugüne kadar yapılmış yanlış uygulamaların, özellikle de imar planı değişiklikleriyle oluşturulmuş çok yüksek nüfus ve yapı yoğunluklarının meşrulaştırılması ve imar kanununun etrafından dolaşılması için askeri alanlar kullanılmamalıdır.
7. Askeri arazilerin kent içinde "boş arazi" olarak görülmeleri en büyük hata olacaktır. Bu arazilerin taşıdıkları doğal ve peyzaj değerlerinin bilimsel olarak tespit edilmesi ve buna uygun koruma statülerine kavuşturulmaları çok önemlidir.
8. Tüm ülkeyi etkileyen bir darbe girişimi sonrasında boşalan bu arazilerin karar verme sürecinin tek adamlara devredilmesi çok yanlış olacaktır. Karar verme süreçlerinde katılımcı mekanizmaların kurulması gereklidir.
9. Askeri alanlar sadece boşalmış alan olarak görülemezler. Bu kadar büyük alanlar dünyanın tüm aklı başında kent ve ülkelerinde kentin bütününün kaderini etkileyecek niteliktedir ve kentin yeniden planlanmasını gerekli kılarlar.

Bu önemli noktalar dikkate alındığında boşaltılan askeri alanların Başkent Ankara için yeni bir planlama miladı olarak değerlendirilmesi, Ankara'nın geleceği için yaşamsal görünmektedir.

Askeri Alanlar Dikkate Alınarak Başkent Ankara'nın Üst Ölçekli Planları Gözden Geçirilmelidir

Dünyanın herhangi bir kentinde bu derece büyük arazilerin bir anda sivil kullanıma dönüştürülmesi, o kentin ve metropoliten alanın bütününün yeniden planlanmasını, üst ölçekli planların yeniden gözden geçirilmesini gerektirmektedir. Çünkü bu kadar büyük arazi doğru kullanılmazsa kentin daha öncekinden çok daha derin ve çözümsüz sorunlarla karşı karşıya kalmasına sebep olabilecektir. Hali hazırda askeri araziler, Başkent Ankara'nın doğal hava koridorları ve halk tarafından doğrudan kullanılmasalar da kent siluetinin korunması için çok önemli bir işlev yerine getirmektedir. Her şeyden öte, askeri araziler içerisinde nüfus yoğunluğu bulunmadığından dolayı, yapılan birçok yanlış uygulamaya karşın, kentin içerisinde trafik yükünün artmasına engel olmakta, kentsel altyapıyı aşırı yüklenmekten korumaktadır. Parçacı bir yaklaşımla bu arazilerin peyderpey yapılaşmaya açılması ya da parçacı şekilde planlanması her kent için olduğu gibi Başkent Ankara için de dönüşü olmayan sonun başlangıcı olabilir. Yani askeri araziler birer "rant fırsatı" değil "sağlıklı ve çağdaş planlama fırsatı" olarak değerlendirilmelidir.

Bu amaçla, Başkent Ankara'nın üst ölçekli planlarının yenilenmesi, gözden geçirilmesi ve bu çalışmalarda askeri alanların analiz ve kullanımlarının da dikkate alınması gerekmektedir. Halen Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından planlama çalışmaları yürütüldüğü duyumları alınan, Ankara İlinin bütününü kapsayan 1/100 000 ölçekli çevre düzeni planı kapsamında bu tür bir yaklaşımın hayata geçirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu amaçla, Ankara kent makro formunun bütünü ele alınmalı, askeri alanlar Başkent Ankara'nın yeşil ve açık alan sistemlerinin yenilenmesi, enerji etkin bir kent oluşturmak, yaya ve bisiklet kullanımı için önlemler almak, Ankara'nın akarsularının gün ışığına kavuşturulması, yüksek teknolojiye dayalı tarımsal innovasyon, yenilikçi rekreasyon alanları gibi birçok amaç dikkate alınarak düşünülmelidir. Bu çalışmalar yapılırken askeri alanların statüsü özel bir kapsamda ele alınmalı, bir koruma statüsü belirlenmeli, Başkent Ankara'nın ihtiyacı olmayan konut ve avm benzeri kullanımlardan uzak durulmalıdır. Ayrıca, bu alanların yönetiminde "alan yönetimi" adı verilen korunacak alanlar için gerekli yönetsel yapı kurulmalı, askeri alanların kamuoyu denetiminde kullanımı için bir "yönetim planı hazırlanarak yürürlüğe sokulmalıdır. Böylelikle üst ölçekli planlama ve yönetsel yapı açısından sağlıklı bir yapı ortaya çıkacaktır. Bu kapsamda askeri alanların kullanımı için Başkent Ankara'nın kaderini değiştirebilecek "yeşil kuşak" ve "yeşil koridor" benzeri projeler de yeniden canlandırılabilecektir.

Askeri Alanlar Yeşil Kuşak Kapsamında Nasıl Değerlendirilebilir?

Başkent Ankara'nın en kadim sorunlarından birisi, topografik çanak olarak adlandırılan, çukur noktası Sıhhiye, kenarları kuzeyde Şentepe, Doğuda Mamak, Güneyde Çankaya sırtları olan coğrafi yapısı içerisinde sıkışmış yerleşim yapısıdır. Çanak içinde yapı ve nüfus yoğunluğunun artması trafik, ulaşım, altyapı ve hava kirliliği gibi sorunları ağırlaştırmaktadır. 1970'li yıllarda Başkent Ankara'nın 1990 ve sonrasının planlama çalışmalarını yürüten dönemin İmar ve İskân Bakanlığına bağlı Ankara Metropoliten Alan Nazım İmar Bürosu yaptığı çalışmalarda, Başkent Ankara'nın tüm etrafını saracak, askeri alanların bir

kısmı, Atatürk Orman Çiftliği Alanı, Hipodrom, Atatürk Kültür Merkezi, Gençlik Parkı, Atatürk Bulvarı boyunca uzanacak bir yeşil kültür aksı, Abdi İpekçi ve Kurtuluş Parkları, 50. Yıl Parkı ve İmrahor Vadisine kadar şehri boydan boya bir yeşil koridor olarak geçecek bir yeşil kuşağın planlamasını yapmıştır. Geçen yıllar içerisinde bu kuşağın şehrin dışındaki ağaçlandırma alanlarının bir kısmı gerçekleştirilmişse de, Çayyolu ve Bağlıca gibi bazı bölgelerde olduğu gibi önemlice bir kısmı imar planı değişiklikleriyle yapılaşmaya açılmıştır. Yeşil kuşağın yeşil koridor kısmının gerçekleştirilmesine ise hiç girişilmemiştir. Hatta 2014 Yılı yerel seçimlerinde Ankara Büyükşehir Belediye Başkan adaylarının önerdikleri projelerde bu düşüncenin izlerini görmek mümkündür.

İşte tam da bu noktada, Ankara'daki askeri alanlar çok kritik bir anlam taşımaktadır. Askeri alanlar bu yeşil kuşak ve koridor projelerinin günün ve dünyanın koşullarına uygun bir omurgasının oluşturulması için kullanılabilir. Bu kapsamda aşağıdaki unsurlar düşünülebilir:

1. Üst ölçek planlarda askeri alanların kenti bir boydan bir boya geçecek ve çevredeki uydu yerleşmelerle kentin arasındaki sıkışıklığı çözecek bir yeşil kuşak ve koridor olarak planlanması sağlanabilir.
2. Bu kapsamda, yeşil kuşak ve koridor içerisinde Ankara'daki tüm üniversite ve araştırma kuruluşlarının yaşamın her alanında yerleşim ve sanayi üretimi için projeler üreteceği bir yaşam aksı tanımlanabilir.
3. Bu yaşam aksı içerisinde biyo-çeşitlilik, enerji ve diğer alanlardaki yüksek teknoloji araştırmalarına yer verilebilir.
4. Bu omurga üzerinden Başkent Ankara'nın tümüne erişim sağlayacak doğa dostu bisiklet otobanları, yaya ve yürüyüş güzergâhları planlanabilir.
5. Yine bu omurga üzerinde Ankara'nın yer altına alınarak altyapı sistemine dâhil edilmiş akarsuları yüzeye çıkarılarak ekolojik bir koridor mantığıyla ele alınabilir.
6. Ankara'da bulunan diğer yeşil ve açık alanlar da bu omurga ile ilişkilendirilerek, Başkent Ankara'nın kılcal damarlarına kadar nüfuz eden, Başkenti bir yaya, bisiklet ve toplu taşım kenti haline getirecek bir sistem tasarlanabilir.
7. Başkent Ankara'nın çevresinde ve içinde bulunan doğal yaşam bu yeşil kuşak üzerinden yeşil köprüler ile ilişkilendirilebilir, Başkent Ankara bir yeşil yaşam ağı haline getirilebilir.

Bu tür bir yaklaşım, Başkent Ankara'yı üretim, araştırma, sanayi ve yaşam alanları açısından dünyada örneği az rastlanır bir konuma yükseltecektir. Aksi takdirde birçok başka fırsatta olduğu gibi bu fırsat da kaçacak, Ankara yaşanmaz bir bozkır kenti olmaya mahkûm edilecektir.

Planlama 2016;26(3):172–180 | doi: 10.14744/planlama.2016.22932

DERLEME / REVIEW

Kentsel Gelişim ve Dönüşüm Planlanması Sürecinde Gayrimenkul Mülkiyet Haklarının Değerlendirilmesi: İmar Hakları Transferi Plan Uygulama Aracı

Urban Development and Planning Transformation Process Assessment of Real Estate Ownership Rights: Transfer of Development Rights Planning Implementation Tool

Nalan Özbilen,[1] Nuran Zeren Gülersoy[2]

[1]İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlaması Anabilim Dalı, İstanbul
[2]İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü, İstanbul

ÖZ

Kentlerin gelişiminde ve dönüşümünde 1980 yılı ve sonrasında gayrimenkul sektörünün rolü artmıştır. Sektördeki girişimcilerin amacı kuralları, bürokrasiyi ortadan kaldırmak, arsa ve arazi planlaması için yeni plan uygulama araçlarını kullanmaya başlamak olmuştur. Bu süreçte sınırlı kamu maliyesiyle küçülen devlet, büyüyen toplumsal tercihler ve artan bireysel sorumluluklar karşısında planlamanın bütün bu eğilimlere karşı direncinin gelişemediği (Sorensen, T. 1994), kontrol ve koordine eden rolünün ötesinde mülkiyet hakları ile planlama sistemleri arasındaki ilişkiyi düzenleyen bir kimlik kazandığı görülmüştür (Krueckeberg, D. A. 1995). Kentsel arsalarda ve arazilerde özel mülkiyetin varlığı da planlamada, kamu-özel-sivil toplum ortaklığı ve işbirliğine esas hukuk ve ekonomi sistemleri arasındaki ilişkileri düzenleyen (Geuting, E. 2007), mülkiyetin kullanıcı haklarını ve usüllerini tanımlayan uygulama araçlarının geliştirilmesini kaçınılmaz kılmıştır (Buitelaar, E. 2003; Webster, C., Lai, L. C. W. 2003). Kentlerin gelişiminde ve dönüşümünde mülkiyet haklarının yönetiminde bireysel teşvik unsurlarını ve

Anahtar sözcükler: Gayrimenkul mülkiyet hakkı; imar hakları transferi; kentsel dönüşüm; kentsel gelişim.

ABSTRACT

After the 1980s, in new institutional economics, in urban development and urban transformation, the role of the real estate sector has increased. The purpose of the real estate's entrepreneurs is to eliminate the bureaucracy and start using the new urban planning rules for land and urban planning. Within this period, the state has waned with the presence of growing social preferences and increasing individual responsibility. It is also determined that planning not develops resistance against the all of these tendency (Sorensen, T. 1994) and besides it has gained new identity beyond the controlling and coordinating role that regulate the relationship between property rights and urban planning system (Krueckeberg, D. A. 1995). The existence of private property in land and urban land developed, the urban planning tool which regulating the relationship between public-private-civil society partnership and basis for cooperation law and economic systems (Geuting, E. 2007) and identifying the user rights and procedures indispensably (Buitelaar, E. 2003; Webster, C., Lai, L. C. W. 2003). It has been determined that urban planning tool which is called the transfer of development rights have de-

Keywords: Real estate ownership rights; transfer of development rights; urban transformation; urban development.

Geliş tarihi: 24.08.2016 Kabul tarihi: 05.10.2016

İletişim: Nalan Özbilen.
e-posta: nalanozbil@yahoo.com

TMMOB Şehir Plancıları Odası

kriterlerini dikkate alan, bu teşvik unsurlarının ve kriterlerinin toplum tarafından kabullenilmesi sonucunda uzlaşı ortamını sağlayan, işlem maliyetlerini düşüren, mülkiyet haklarının dolaylı kullanımına ve değişimine imkan tanıyan demokratik, katılımcı plan uygulama aracı olarak imar hakları transferi plan uygulama aracı da bu amaçla geliştirilmiştir. Yapılan araştırmalarda, ülkeler arasında kentlerin gelişiminde ve dönüşümünde farklı planlama araçları ile yapılan uygulamaların transferlerinin ilham, öğrenme ve adaptasyon gücüne bağlı olarak arttığı, her ülkenin mikroda bireylerine, kurumlarına ve kuruluşlarına esas temel kabulleri ile kurumsal tasarımlarını geliştirdiği, makroda genel kabullerin ise zaman içinde değişebildiği, kurumsal tasarıma esas kurumsal çevrelerin de geliştirilebildiği ortaya konulmuştur (Lndblom, C. E. 2001; North, D. 2002). Bu doğrultuda imar hakları transferi plan uygulama aracının kurumsal çevresini tanımlayan genel kabuller belirlenmiş, kurumlardan, kuruluşlardan ve kurallardan oluşan kurumsal tasarımların ise her ülkenin kendi gerçeklerine göre geliştirilebileceği öngörülmüştür (Ansel, C., Gash, A. 2008; Jansen-Jansen, L., Spans, M., Van Der Veen, M. 2009). Bu çalışmada da imar hakları transferi planlama aracının kurumsal tasarımını geliştirecek genel yaklaşımlar belirlenmiş ve irdelenmiştir.

veloped at this stage; as considering the individual incentives factor and criteria in the development and transformation of the city, enabling the reconciliation environment as a result of the acceptance of these incentives and criteria by the community, reduce transaction costs, allowing the use of property rights and democratic change indirectly. It has also been determined that the transferring of the applications, carried out through different planning tools in urban development and regeneration between the countries that increased depending on inspiration, learning and transplantation. Although each country develops their basic acceptances and institutional designs original to the individual, agents and institutions, in the micro level, the general acceptances can change in macro level in due course, in institutional environments due to the institutional designs in micro level (Lndblom, C. E. 2001; North, D. 2002). In this respect, general assumptions that identify the institutional environment of development rights transfer' plan application tools as for the institutional design that consists of the institutions, organizations, and rules are considered to be developed according to the realities of each country (Ansel, C., Gash, A. 2008; Jansen-Jansen, L., Spans, M., Van Der Veen, M. 2009). In this study also the general assumption of the development rights transfer' plan application tools is determined as for the institutional design.

Giriş

Küreselleşen dünyada sermaye, taşınmaz mülkiyetlerine konu olan bireylerin ve grupların etkileşimlerinden oluşan, kararlarından gelişen gayrimenkul sektörünün hareketleri ve gayrimenkul yatırım projeleri ile yerelleşmektedir. Amacı ne kentlerde gelişimin ve dönüşümün yaşanmasını engellemek ne de bu süreçleri tümü ile kontrol altına almak olan planlama da küresel sermayenin yerelleşme eğilimlerinin etkisi altında kalmaktadır. Tarih boyunca ekonomik sistemlerle açıklanmış olan kentlerin gelişim ve dönüşüm süreçlerinde gayrimenkul sektörü aktörlerinin yapabilirlikleri yanında edindikleri deneyimler, son yıllarda ekonomik bir konu olmanın ötesinde sosyal bir durum olarak ele alınmaktadır. Bu deneyimler, planlamada bireylerin ve grupların mülkiyet haklarına esas yasal ve ekonomik sistemler arasındaki ilişkileri düzenleyen etkili ve verimli çağdaş bir plan uygulama aracının geliştirilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Birçok araştırma, gayrimenkul sektörü geliştiricilerinin planlama sürecinde niçin ve nasıl yer almaya çalıştıklarını, kamuda kalan mülkiyet haklarını niçin ve nasıl almaya yönlendirildiklerini açıklamaya çalışmaktadır (Adams, D. 1994; Webster, C., Lai, L., C., W. 2003; Needham, B. 2006). Kentsel alanların üretimlerinde ve tüketimlerinde, bireylerin ve grupların etkileşim konusu olan mülkiyete esas kullanıcı haklarına ait usüller ve esaslar; plan uygulama araçları, gayrimenkul sektörü ile planlama sistemi arasındaki ilişkinin düzenlenmesinde kritik bir önem taşımaktadır. Kentsel alanların sadece kullanım değerlerini değil yatırım değerlerini de dikkate alan ve kentsel yapılı çevrelerin sadece üretilmelerini ve tüketilmelerini değil korunmaları yanında geliştirilmelerini de hedefleyen imar hakları transferi plan uygulama aracı kurumsal tasarımı da bu çerçevede gündeme gelmektedir.

Janssen-Jansen, L., Spaans, M., Van Der Veen, M. (2009) de "New Instruments in Spatial Planning: An international perspective on non-financial compensation" adlı çalışmalarında mülkiyet haklarının dolaylı kullanımına ve değişimine imkan tanıyan finansal olmayan tazmin bağlamında her ülkenin ve kentin kendi gerçeklerine göre imar haklarının transferlerine yönelik plan uygulama araçlarının kurumsal tasarımlarını geliştirmeleri gerektiğini belirtmektedirler. Söz konusu kurumsal tasarımlara esas plan uygulama araçlarının ülkeler ve kentler arası transferlerinde ise ilham, öğrenme ve adaptasyon da etkili olmaktadır (Alexander, E. R. 2005). Bu kurumsal tasarımlar ile kamuda kalan mülkiyet haklarının yönetiminde süreçte yeralan aktörlerin karar verme ve alternatifler arasında seçim yapma pratiklerinin, planlama teorisi ve uygulaması ile birlikte analiz edilmesi ve değişen ve dönüşen politik tavırlarının da kurumsallaşması öngörülmektedir. Önerilen bu kurumsal tasarım ile kentsel sistemlerin mekansal ve kurumsal olarak organize edilmelerinin ötesinde kentsel ekonomilerin gelişmesi ve toplumsal yapıların da iyileşmesi hedeflenmektedir.

Kentlerin Gelişiminde ve Dönüşümünde Gayrimenkul Sektörünün Rolünün Kentsel Ekonomi Sistemi İle İlişkisi

1970'li yıllar öncesinde kentlerin gelişimlerinde ve dönüşümlerinde kentsel yapılı çevrelerin üretilmeleri ve tüketilmeleri arzın talep ile buluşmasının çıktısı olarak değerlendirilmiş, gayrimenkul sektörü ve gayrimenkul yatırım projeleri kentsel ekonomi teorisinin çalışma alanına dahil edilmemiştir. Bu durumda kentlerin gelişimlerinin ve dönüşümlerinin gereği gibi açıklanamayacağı da ortaya konmuştur (Ball, M. 1986). Bu eksikliğin giderilmesi amacı ile kentsel yapılı çevrelerin temininde farklı yapılara ve bu yapılar içindeki sosyal ilişkilere odaklanılmıştır. Healey, P., Barrett, S. (1990) arsaların ve gayrimenkullerin üretim ve tüketim bilgilerinin de ekonomik üretim ve tüketim sürecine giriyor olması gerektiğini belirtmişlerdir. Van Der Krabben, E. (1995) de ya doğrudan ya da dolaylı olarak kent ekonomisinin performansını etkileyen gayrimenkul sektörünün kentsel mekansal yeniden yapılanma sürecindeki rolünün çalışılması gerektiğini açıklamıştır. Bu düşünce Healey, P. (1992) tarafından da desteklenmiştir. Healey, P. ve Barrett, S. (1990) de kent teorisindeki aynı eksikliği gündeme getirmişler ve bu alanda yapılmış olan çalışmalara önemli ölçüde katkı sağlayarak bu araştırmaların daha da arttırılması gerektiğini savunmuşlardır. Ayrıca, Healey, P. (1992) de küreselleşen sermayenin değişen yer seçimi sürecinde talep kullanımlı değerden yatırım kullanımlı değere yöneldiğini, gayrimenkul geliştirme sürecindeki kentsel yapılı çevrelerin ve bu süreçte yer alan aktörler arasındaki ilişkilerin de çalışılması gerektiğini ifade etmiştir.

Kentlerin gelişimlerinde ve dönüşümlerinde kentsel yapılı çevrelerin temininde diğer sosyal işlemlerde pasif zemin oluşturan hangi yapının hangi kullanım ile hangi yere konulacağı sorusu ile kentsel alanların planlanmasının yaşadığı baskıya çözüm üretilmesi de gündeme gelmiştir. Kentsel yapılı çevrelerin temininde gayrimenkul sektörünün rolünün teorik olarak incelendiği çalışmalarda kentsel alanların gelişimleri ve dönüşümleri ekonomik büyüme ile ilişkilendirilmiştir. Gayrimenkul geliştirme süreci ile süreçte yer alan kurumların, kuruluşların, grupların ve bireylerin kentlerin yapılı çevrelerinin temininde-ki rolleri, kentsel ekonomi teorilerince genelde ihmal edilmiş olmasına rağmen; kentsel arsa ve gayrimenkul pazarının işleyişine ilişkin araştırmalarda, mülkiyet ve mülkiyete konu olan toprak, kentlerin, bölgelerin ve ulusların zenginliğine katkıda bulunmasının yanında küreselleşme yarışında yatırım varlığı olmaları nedeni ile daha da önemli hale gelmiştir. Bu konuda yapılan araştırmalarda birçok farklı konuya odaklanılmış; mülkiyete konu olan toprağın diğer bütün varlıklardan farklı değerinin olduğu fark edilmiş olmasına rağmen, toprak kullanılan, ticaret yapılan ve geliştirilen bir ekonomik mal olarak görülmemiştir. Ball, M. (1986) da kentsel alanların planlanması sürecinde kentsel yapılı çevrelerin temininin göz ardı edilmesinin sadece deneysel ve kuramsal olmayan çalışmalarda görülen bir eksiklik olmadığını, aynı zamanda kuramsal temelde de bir zayıflık olduğunu belirtmiştir.

Son yıllarda özellikle Büyük Britanya'da ve Amerika Birleşik Devletleri'nde kentsel ekonomi teorilerinde gayrimenkul geliştirme süreçlerinin anlaşılması konusuna verilen önem gün geçtikçe artmaktadır. Teorik yaklaşımlarda ülkeler arasında farklılıklar bulunmasına rağmen genel olarak kentsel ekonomi teorilerindeki gayrimenkul pazarlarının ve geliştirme süreçlerinin rolleri incelenmiş (Van Der Krabben, E. 1995), ülkeler ve kentler arasında söz konusu deneyimlerin transferleri yaygınlaşmıştır. Bu süreçte özellikle büyük finansal sektörlerin yatırım talepleri üzerinde gayrimenkul pazar fonksiyonlarının etkilerini inceleyen deneysel araştırmalar (Healey, P. 1992b) daha çok İngiltere kentleri için yapılmış; ancak arzın talep karşısındaki konumu araştırmalarda ele alınmayan konular olarak kalmıştır (Van Der Krabben, E. 1995). 1990 sonrasında ise İngiltere'de yapılan çalışmalarda kent toprakları metalaşılırken arzın talep karşısındaki konumuna; kentlerin gelişimlerinde ve dönüşümlerinde gayrimenkul sektörünün rolünün önemine dikkat çekilmiştir. Refah devletinin konut alanlarında kullanıcıyı koruyan kentsel dönüşüm çabaları yön değiştirmiş; planlama, devlet ile pazar arasındaki ilişkinin etkisi altında kalmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde de küreselleşme süreci ile birlikte yeniden biçimlenen devlet-sermaye-emek ilişkisine esas yeni üretim ve paylaşım sürecinde tüm toplumsal sınıfların kentsel mekanda varlıklarını nasıl sürdürecekleri konusunun gündemdeki önemi artmıştır. Van Der Krabben, E. (1995)'in de belirttiği gibi gayrimenkul eksenli kentsel gelişim ve dönüşüm sürecinde aktörler, gayrimenkul pazarının temel yönlendiricileri olmuştur. Uluslararası alanda da gayrimenkul geliştirme sürecine yönelik yapılan çalışmalarda teorik yaklaşımlara daha da az dikkat çekilirken, kentsel yapılı çevrelerin teminindeki farklı yapılar ve bu yapılardaki sosyal ilişkiler daha fazla önem kazanmıştır.

Küreselleşen dünyada, kentsel yapılı çevrelerin gelişimlerinde ve dönüşümlerinde sermayenin yer seçiminde gayrimenkul sektörü ve gayrimenkul geliştirme projeleri önemli bir aracılık rolü üstlenmiştir. Gayrimenkul yatırımlarının yer seçimleriyle kentlerin ve bölgelerin yarışabilirlikleri artarken, son yıllarda bilim çevrelerince konuya verilen önem de artmıştır (Van Der Krabben, E. 1995). Gayrimenkul pazarındaki faaliyetler; kentsel yapılı çevrelerdeki arsaların ve binaların üretimlerinden, değişimlerinden, dağılımlarından, teminlerinden ve tüketimlerinden oluşmuştur. Bu faaliyetlerde birçok farklı aktör grubu; sivil toplum örgütü, arsa sahibi, geliştiriciler, gayrimenkul ve inşaat firmaları, danışmanlar, yerel planlama idareleri, yerel geliştirme firmaları, politikacılar yer almıştır. Gayrimenkul pazarında yer alan faaliyetlerin çıktısı olan kentler ve kentsel yapılı çevreler ise bu aktör gruplarından firmaların, hanehalklarının ve kurumların talepleri ile diğer aktör gruplarının arsa ve gay-

rimenkul arzlarının buluşması sonucunda gelişmiştir (Van Der Krabben, E. 1995).

Kentlerin Gelişiminde ve Dönüşümünde Kentsel Ekonomi Teorileri

Kentsel ekonomi teorilerinin; kentlerin gelişimlerinde ve dönüşümlerinde gayrimenkul sektörünün rolünü ve gayrimenkul fonksiyonlarını açıklamadaki güçlü ve zayıf yönleri dört ana yaklaşımda, neo-klasik ekonomi, marksist ekonomi, yeni kurumsal neo-klasik ekonomi ve kurumsal politik ekonomi başlıklarında incelenmiştir (Kamarudin, N., Ismail, M. 2002). Bu teoriler gayrimenkul pazarına farklı açıklamalar getirmiş olmaları yanında farklı ampirik çalışmalar için de yol gösterici olmuşlardır.

Neo-Klasik Ekonomik Teori

Neo-klasik ekonomik teoride, firmaların, kurumların ve hane halklarının arsalar ve binalar için taleplerinin arza, bütçeye ve tercihlere bağlı olarak optimum noktada buluşacağı, gayrimenkul pazar fonksiyonları fiyat mekanizmaları ile açıklanırken kurumsal ilişkilerin ve bu ilişkilerin sürece etkilerinin önemi olmadığı öne sürülmüştür. Kentlerin gelişimini ve dönüşümünü neo-klasik ekonomi açısından değerlendiren Needham, B., Lie, R. (1994) arsaların ve gayrimenkullerin üretim arzlarının kamusal düzenlemeler ile kısıtlanması sonucunda arsaların ve gayrimenkullerin fiyatlarınının etkilendiğini, ancak neo-klasik ekonomi teorisinin bu durumu birçok yönü ile değerlendiremediğini ortaya koymuştur. Gayrimenkul sektörünün kurumsal organizasyonunun mükemmel olmadığı konusunda aynı fikirde olan yazarlar, sektörün fonksiyonları konusunda ayrışmışlar, gayrimenkul geliştirmeye yönelik uygulamalarda uluslararası alanda önemli farklılıklar olduğunu öne sürmüşlerdir. Bu farklılıklar kentsel gelişmenin neo-klasik modelindeki optimum dağıtım yaklaşımı ile de tamamıyla açıklanamamıştır. Gayrimenkul sektörünün kurumsal organizasyonunun dinamik karakteri, kentlerin gelişiminde ve dönüşümünde sektörün rolünün anlaşılmasında kritik bir önem taşırken neo-klasik modelde bu kurumsal yapı ve sermayenin dolaşımı konuları değerlendirmeye alınmamıştır (Healey, P. 1992b).

Marksist Ekonomi Teorisi

Kentlerin gelişiminde ve dönüşümünde gayrimenkul pazarını arz ve talep açısından değerlendiren neo-klasik yaklaşımın aksine marksist ekonomide gayrimenkul sektöründe sermayenin dolaşımı konusuna önem verilmiştir. Bu ekonomi teorisi ile yapılan deneysel çalışmalarda aktörlerin gayrimenkul pazar davranışlarının değerlendirilmesi aşamasında kurumların eylemler, fikirler ve algılar üzerindeki etkileri ve sosyal pratikler üzerindeki katkıları sebebi ile zorluklarla karşılaşılmıştır (Van Der Krabben, E. 1995). Kurumsal ekonomi yaklaşımının gayrimenkul araştırmalarında kullanılması da bu zorluklar sonucunda gündeme gelmiştir.

Yeni Kurumsal Ekonomi Teorisi

Yeni kurumsal ekonomi ile istisnalar dışında ana vurgu resmi kurumlara, sözleşmelere ve mülkiyet haklarına verilmiş, kurumların sınırlayıcı hareketleri üzerinde önemle durulmuştur. Alexander, E. R. (2001a) bu ekonomik teori ile kurumların ve aktörlerin dünyaya nasıl bakmaları gerektiğinin belirlendiği kritiğini de yapmıştır. Kurumsal politik ekonomi teorisi, diğer ekonomik teorileri tamamlaması ve kurumsal içeği girdi olarak ele alması nedeni ile kurumsal içerik ile kentsel gelişme arasındaki ilişkiyi açıklamada yönlendirici olmuştur. Bu ekonomik teoride diğer ekonomik teorilerden farklı olarak gayrimenkul geliştirme sürecini açıklamak için pazarın kurumsal organizasyonu analiz edilmiştir. Bu yaklaşımın benimsenmesinde kurumsal politik ekonomik yaklaşımın bütüncül yapısının gayrimenkul pazarının çok disiplinli yapısına çok daha uygun olması ve bu yaklaşım ile diğer ekonomik yaklaşımların kritiklerinin yapılabilmesi de etkili olmuştur. Bu ekonomik yaklaşım ile gayrimenkul pazarının kurumsal çevresini inşa eden sosyal, politik, yasal ve ekonomik faktörlerin yanında gayrimenkul pazar aktörlerinin rolleri değerlendirilmiştir (Kamarudin, N., İsmail, M. 2002). Bu değerlendirmelerde kentlerin gelişimlerindeki ve dönüşümlerindeki kurumsal çevrenin operasyonları ile ortaya çıkan gayrimenkul pazar dinamiklerine ait bilgiler, süreçte yer alan aktör stratejilerinin analizlerinde önem kazanmıştır. Kurumsal ekonomik teoride neo-klasik ekonomik teoriden farklı olarak aktörlerin motivasyonları hakkında teoriler geliştirilmiştir. Bovaird, T. (1993) de gayrimenkul geliştirme sürecindeki organizasyonların, geliştiricilerin, finansal kuruluşların, gayrimenkul yatırım firmalarının ve inşaat yapım firmalarının aralarındaki kurumsal ilişkilere esas kuralların ve mülkiyet haklarının araştırılmasının gerektiğini öne sürmüştür. Bu teori ile arsaların ve arazilerin üretilmeleri ve tüketilmeleri sürecinde mülkiyet hakları ile kurumsal ilişkilere esas kurallar gayrimenkul araştırmalarında tartışılarak ampirik kanıtlar ile desteklenmiştir. Ancak yapılan bu literatür çalışmalarında gayrimenkul geliştirme sürecine yönelik araştırma sayısı ve niteliği yine de beklenen düzeyde olmamıştır. Healey, P., Barrett, S. (1990) çalışmalarında gayrimenkul geliştirme sürecine akademik ilginin az olmasının en önemli nedeni olarak arsa ve bina üretimlerinin ve tüketimlerinin de ekonomik üretim ve tüketim sürecine giriyor olmasını göstermişlerdir. Ayrıca, uluslararası çevrelerce gayrimenkul pazar organizasyonların yapılarında ve fonksiyonlarında zamanla değişiklikler olmuştur. Araştırmacıların temel görevlerinin sonuçları tahmin edilebilecek teorileri geliştirmek olması beklenirken, arsaların ve binaların üretim ve tüketim süreçlerindeki değişikler nedeni ile bu konulara çok da fazla ilgi göstermedikleri görülmektedir (Van Der Krabben, E. 1995). Ancak son yıllarda kentlerin gelişim ve dönüşüm süreçlerinde gayrimenkul sektörünün rolü ile birlikte gayrimenkul pazarının kompleks yapısının anlaşılması için kentsel yapılı çevrelerin temininden sorumlu olan gayrimenkul pazarı çıktıları, gayrimenkul pazarı kurumları ile birlikte ele

alınmış, gayrimenkul sektörü ile kentsel yapılı çevrelerde gözlemlenen değişimler ve dönüşümler arasındaki ilişkiler akademik ortamlarda sorgulanmaya başlanmıştır. Bu durumda doğrudan ya da dolaylı olarak kent ekonomisinin performansını etkileyen gayrimenkul sektörünün kentsel mekansal yeniden yapılanma sürecindeki rolünün yasaların ekonomik analizine imkan tanıyan hukuk ve ekonomi yaklaşımı ile açıklanması gerekli görülmüştür.

Kentlerin Gelişiminde ve Dönüşümünde Planlama Sistemi İle Gayrimenkul Sektörü Arasındaki İlişki: Hukuk ve Ekonomi

Planlama sistemi ile gayrimenkul sektörü arasındaki ilişkiye bilimsel çevrelerce verilen önem 1980 sonrasında gündeme gelmiştir. Planlama sistemi ile gayrimenkul sektörü arasındaki ilişki, 1980 öncesinde arsaların ve arazilerin pazarda kuralsız olarak alınıp satılması olarak tanımlanmış iken son yıllarda kurumsal politik ekonomi yaklaşım ile birlikte birçok gelişmiş ülkede arsa, arazi, bina pazarlarının; gayrimenkul sektörünün sadece görünmeyen ellerin pazar güçleri ile değil görünen büyük kurumlar aracılığı ile yönetildiği ortaya konmuş; bu konuda yapılan akademik çalışmalarda da önemli oranda artış gözlemlenmiştir (Tiesdell, S., Allmendinger, P. 2005). Bu çalışmalardan bir bölümü refah ekonomisinin planlamaya etkisini analiz etmekte iken Webster, C., Lai, L. W. (2003)'in yaptığı çalışmalarda ekonomiden gelen bilgiler kamu yararı ve yeni kurumsal ekonomi ile birleştirilmiş, yeni kurumsal ekonomi ile kentlerin, kurumların, organizasyonların değişimleri ve ortaya çıkış nedenleri araştırılmıştır. Bu çalışmalarda ana odağın kentlerin gelişimlerinde ve dönüşümlerinde gayrimenkul sektörünün rolü ile bu rolün planlama sistemi ile yönlendirilip kontrol ve koordine edilmesine verilmesi gerektiği öne sürülmüştür. Kentsel dönüşüm ve gelişim alanlarında yatırım kararı verilmesinde sektördeki aktörlerin stratejilerine ve ilgilerine esas gayrimenkullerin ekonomik değerlerindeki değişimler ile birlikte ülkelerin ekonomik ve politik aktiviteleri kurumsal organizasyonlarına esas yasal düzenlemeleri belirleyici olmasına rağmen çalışmaların çoğunda pazar şartları gayrimenkullerin ekonomik değerlerindeki değişimler ile açıklanmıştır. Bu yaklaşımın başarılı olup olmadığı da henüz ispatlanamamıştır (Shepherd M., Stubbs, M., Racliffe, J. 2004).

White, M., Watkkins, C., Adams, D. (2005) ise kentlerin gelişimini ve dönüşümünü yönlendiren gayrimenkul pazarının yapısı ve işlemleri arasındaki ilişkinin kamu politikaları ile belirlenmesi, planlama sistemi ile pazar arasındaki düzenlemeler ile yürütülmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir. Son yıllarda kamudaki politika üreticileri de söz konusu ilişkinin öneminin farkına varmışlar, bu ilişkide negatif etkileşimden çok sinerji içinde birlikte hareket edilmesinin önemli olduğunu belirtmişlerdir. Söz konusu çalışmalarda deneysel bilgilerin oluşturulması amacı ile ekonomik aktörlerin yasalara dayanarak nasıl davranacaklarını tahmin edecek, hukuk ve ekonomi sistemleri arasındaki güçlü bağın, örtüşmenin görülmesini sağlayacak araştırmalar yapılmıştır (Barzel, Y. 1998). Healey, P., Barrett, S. M. (1990) yapılan bu araştırmalarda hukuk ve ekonomi alt sistemleri arasındaki ilişkiye vurgu yaparak bu alt sistemleri yeni kurumsal ekonomiye yaklaştırmışlardır. Needham, B. de 2006 yılında yaptığı çalışmada temelde neo-klasik mikro ekonomi yaklaşımına benzer bir yaklaşım ile sistem ve işlem maliyeti yaklaşımları arasında üst üste örtüşmelerin bulunduğunu ortaya koymuştur. Hukuk ve ekonomi yaklaşımı yeni kurumsal ekonominin alt çalışma alanı olmasına ve köklerini her iki disiplinde de bulmasına rağmen yeni kurumsal ekonominin her iki disiplinin de birleşimi olması nedeni ile farklılaşabildiği de görülmüştür. Yeni kurumsal ekonomi ile bireylerin ve organizasyonların fiyatlara ve fiyat aralıklarına nasıl tepki verdikleri tahmin edilmeye çalışılmış; hukuk ve ekonomi ile de benzer şekilde ekonomik aktörlerin yasalara dayanarak nasıl davranacakları araştırılmıştır.

Yasaların ekonomik analizini yapan hukuk ve ekonomi yaklaşımı ile planlama çalışmalarını birleştiren ilk geniş kapsamlı çalışma da yine Needham, B. (2006) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada ana odak resmi kuruluşlar ile planlama ve mülkiyete ilişkin yasalarda olmuş, planlama sürecinde mülkiyete ilişkin yasaların nasıl kullanıldığı ve işlem maliyetlerini nasıl etkilediği konusuna özel önem verilmiştir. Ekonomi ve planlama çalışma alanına ilişkin planlamanın ekonomik analizleri hakkında geçmişte birçok araştırma yapılmış, birçok makale yazılmış olmasına rağmen bu konulardaki çalışmalar son yıllarda daha da ayrıntılı olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bu çalışmalar ile kentsel taşınmazların yeniden üretilmesinden ve tüketilmesinden elde edilen sermaye birikimlerinin yaratılması ve dağıtılması ile ülke ekonomilerinin ve küresel ekonomilerin yaşadıkları ekonomik krizlerin aşılması yanında planlama ile mülkiyet hakları sistemleri arasındaki ilişkilerin kurumsallaşması, toplumların yaşadıkları sorunların çözülmesi de hedeflenmiştir. Kentsel gelişim ve dönüşüm sürecine ilişkin yapılan birçok araştırmada süreç sonucunda istenilen performansın, toplumsal değişimin ve dönüşümün elde edilip edilemediği; planlama sistemi ile gayrimenkul sektörü arasındaki ilişkinin verimliliği yanında planlama ile mülkiyet hakları sistemleri arasındaki ilişkinin etkinliği de gündeme gelmiştir.

Özellikle batılı ülkelerde kentsel alanların gelişimlerinin ve dönüşümlerinin ekonomik analizlerine yönelik olarak son yıllarda yapılan çalışmalarda, kentsel arsaların ve arazilerin mülkiyetlerinin yeniden üretilmeleri ve tüketilmeleri sürecine esas sermaye birikimlerinin tazmin edilmesi, vergilendirilmesi amacı ile kullanılan plan uygulama araçları önem kazanmıştır. Söz konusu süreçte uygulanan kuralların, yasaların ve kaynakların yönetilmeleri aşamasında da ülkeler arasındaki farklılıkların yerelde aktörler arası işbirliklerine esas bu plan uygulama araçları ile giderilmesi hedeflenmiştir. Bu işbirlikleri; hem mülkiyet ilişkilerine esas değerlerin tazmin edilmesinde ve vergilendirilmesinde hem de sermayenin ve toplumsal ilişkilerin yeniden üretilmesinde sınırlayıcı ya da geliştirici ve/veya

teşvik edici etki de yaratmıştır (Gündoğan, Ö. 2006). Kentsel gelişim ve dönüşüm sürecine ilişkin yapılan birçok araştırma ile süreç sonucunda istenilen performansların, toplumsal değişimlerin ve dönüşümlerin elde edilip edilemediği; planlama sistemi ile gayrimenkul sektörü arasındaki ilişkinin verimliliği yanında planlama ile mülkiyet hakları sistemleri arasındaki ilişkinin ve işbirliğinin etkinliği de sorgulanmıştır. Söz konusu işbirlikleri ile üretilen toplumsal ilişkilerin her ülke için aynı düzeyde etkili olmadığı gibi hedeflenen kurumsal çevrelerde de her zaman başarı elde edilemediği, mücadele edilmesi gerektiği görülmüştür.

Planlama ve mülkiyet hakları sistemleri arasındaki ilişkilerin yönetilmesi ve yönlendirilmesi aşamasında yerelde bireysel teşvik unsurlarına, stratejilere ve tercihlere yanıt olarak oluşturulan kuruluşlar ile kurumlar arası ittifaklara esas kurumsal tasarımlar önem kazanmıştır. Bu kurumsal tasarımlar ile küresel sermayelerin hareket kabiliyetlerini etkileyen ve/veya engelleyen kurumsal çevrelerin ülkeler arası farklılıklarının ortadan kaldırılması yanında toplumların yeniden yapılandırılmaları aşamalarında yaşanan krizlerin de aşılması hedeflenmiştir. Evrim geçirmesi veya değişip, dönüşmesi öngörülen kurumsal çevrelerin yasal düzenlemeler ile birlikte ele alınması, sivil toplum örgütlerinin de bu kurumsal tasarımlarda kamu yararı adına çalışan kuruluşlar olarak kabul edilmeleri konusu önem kazanmıştır. North, D. C. (2002) de belirttiği gibi kurumlar bireysel teşvik unsurlarına, stratejilere ve tercihlere yanıt olarak oluşturulmakta ve bu kuruluşlar ile evrimleşmektedir. Kent planlama ve plan uygulama araçlarının kurumsal tasarımları ile kentsel dönüşüm sürecinde yeralan aktörler ve aktör tercihleri yönlendirilmekte, kontrol ve koordine edilmekte iken kentlerin ekonomik, sosyal, fiziksel, siyasal ve kurumsal yapıları da kamu yararı ilkesi doğrultusunda değiştirilmekte, dönüştürülmekte ve yeniden inşa edilmektedir. İmar hakları transferi plan uygulama aracının kurumsal tasarımının da kentlerin gelişimlerinde ve dönüşümlerinde sermayenin birikiminde ve dağıtımında kamu yararı adına hareket edebilecek en etkili ve verimli plan uygulama aracı olduğu Geuting, E. (2007) tarafından yapılmış olan çalışmalarda da ifade edilmiştir.

Kentlerin Gelişiminde ve Dönüşümünde Kurumsal Tasarıma Esas Plan Uygulama Aracı: İmar Hakları Transferi

Küreselleşen dünyada kentlerin gelişimlerine ve dönüşümlerine esas planlama ve plan uygulamalarında temel amacı doğal ve tarihi alanların korunarak değerlerinin arttırılması ve/veya özel proje alanlarında belli alanların gelişimlerinin kısıtlanarak imar haklarının proje alanı içinde gelişmesi teşvik edilen başka bir alana veya bölgeye aktarılması, gelişen alanlarda veya bölgelerde yer alan imar haklarının ise dolaylı veya dolaysız olarak vergilendirilmesi olan imar hakları transferi plan uygulama aracı; ülkelere, kentlere ve projelere özgü kurumsal tasarımları ile birlikte gündeme gelmektedir.

İmar Hakları Transferi Plan Uygulama Aracının Kullanım Amacı

İmar hakları transferi plan uygulama aracı ile planlama sonucunda oluşan artı değerler topluma geri kazandırılmakta; imar planları ile gelişimleri kısıtlanan alanlarda kalan arsa sahipleri bu plan uygulama aracına esas devlet tazminleri ile mali kayıplara uğratılmamaktadır. İmar hakları kısıtlamaları nedeni ile arsa sahiplerine mali bir tazminat ödenmesi yerine proje alanları bütününde belirlenen başka alanlarda veya kentsel gelişme alanlarında kısıtlanan imar haklarının iadesi yapılabilmektedir. Verilen bu haklar parasal açıdan değerlendirilmekte, devredilmekte ve bu haklar olmadan kentsel gelişme alanlarında ekstra alan kullanımlarına izin verilmemektedir. Proje kapsamındaki alanlarda yer alan arsa sahiplerince söz konusu kentsel gelişme alanlarına yönelik imar haklarındaki artışların satın alınmalarının yolları ve yöntemleri geliştirilmektedir. İmarı hakları kısıtlanan alanlardaki arsa sahipleri kısıtlanan imar haklarını transfer edilen kentsel gelişme alanlarındaki arsa sahiplerine aracısız da satabilmektedir. Söz konusu süreçte imar hakları transferi plan uygulama aracının kurumsal tasarımında imar haklarının devrine ve transferine esas sözleşmelerin teşvik unsurları ile birlikte hukuki konuların yönetişimi de önem kazanmaktadır.

Pruetz, R. (2003) de aynı plan uygulama aracını; planlama ile belirli alanların imar haklarında artış verilmesi durumunda söz konusu alanların imar haklarında yaşanan değer artışlarından pay alınması, alınan bu payların da başka alanlarda gelişme potansiyellerinin düşürülmesi için tazminat amaçlı kullanılması olarak tanımlamaktadır. Bu planlama aracı ile imar planlarında gelişimleri kısıtlanan arsa sahiplerinin arsalarındaki imar haklarının adil bir şekilde tazmin edilerek, transfer bölgelerindeki daha yüksek seviyede yapılaşma veya daha yüksek karlı gelişim için kullanılacak imar hakları ve imar kredileri olarak yatırımcılarca alım yapılmasına yönelik fırsatlar da yaratılmaktadır (Janssen- Jansen, L. 2008).

Söz konusu süreçte verimli ve etkili bir plan uygulama aracının geliştirilebilmesi için:

- Plan uygulama sürecine yönelik işlem maliyetlerinin düşük tutulması amacı ile imar haklarının alan ve/veya gönderen bölgelerden transferlerine yönelik daha geniş bir kapsamda finansal olmayan bir perspektifte tazminatların yapılması,
- Arsaların gelecekteki kullanımları ile bağdaştırılacak gerçek hakların belirlenmesi,
- Finansal olmayan tazminat ve çeşitli mekanizmalar ile özel menfaatin genel menfaate karşı dengelenmesi amacı ile kamu yararı ilkesinin benimsenmesine ve kurumsallaşmasına yönelik yasal yolların geliştirilmesi,
- Kentsel faaliyetlerin mekansal dağılımında ve gelişiminde kamu politikalarının ve hedeflerinin oluşturulması gerekmektedir.

Bu plan uygulama aracının finansal olmayan tazmin yöntemi ile geliştiricilerin kendilerinin veya başkalarının arazilerinde direkt olarak sübvansiyon sağlanmadan hedeflerini gerçekleştirmek üzere kullanabilecekleri veya satabilecekleri mülkiyet haklarının yaratılması da teşvik edilmektedir. Finansal olmayan teşvik adı da verilen bu plan uygulama aracı ile arsa sahiplerinin fırsat veya emek kayıplarının parasal olmayan bir şekilde telafi edilmesinin yanında planlama hedeflerinin de piyasa yolu ile gerçekleştirilmesi için teşvik edici bir yapının da kazanılması sağlanmaktadır. Bu durum uygulama yapılan ülkelerin, bölgelerin veya il/ilçelerin kurumsal çevrelerinde yer alan taraflar arasında karmaşık sözleşmelerin yapılmasını gerektirmeyecek kadar yeterli imar haklarının mevcut bulunduğununun da bir göstergesi olarak kabul edilmektedir (Janssen- Jansen, L., Spaans, M., Van Der Veen, M. 2009).

İmar Hakları Transferi Planlama Aracı Kurumsal Çevresi

Kentlerin kalkınma süreçlerinde kullanılan bu plan uygulama aracının kurumsal çevresinde gayrimenkul sektörü yatırımcılarının yanında sivil toplum örgütlerinin de etkin kuruluşlar olarak katılmaları teşvik edilmektedir. Kurumsal çevrelere esas taraflar arasında yapılan yönetişimlere temel sözleşmelerde ve antlaşmalarda kamu yararı ilkesinin kurumsallaşması hedeflenmektedir. Kurumlar ve kuruluşlar arasındaki etkileşimde kuruluşlar var olan kısıtlamalar kümesinden doğan fırsatların değerlendirilmesi ve bu fırsatlardan yararlanılması amacı ile kurulmaktadır. Bu kuruluşlar amaçları ve hedefleri doğrultusunda gerçekleştirdikleri girişimlerle ve iletişimlerle de kurumsal çevrenin değişiminde, dönüşümünde ve evriminde etkili olmaktadırlar. Evrimsel kazanımlara esas kurumsal yapılar ve çevreler süreçteki karmaşık kazanımlarla geriye dönüşü olmayan biçimde kurulmaktadır. Söz konusu evrimsel kazanımlar problemlere bağlı oluşmamakta, sosyal sistemlerdeki kazanımlar sonrası ortaya çıkmaktadır. Yoldaş, Y. (2013)'nin çevirisini yaptığı Niklas Luhmann'a ait sistem kuramı çalışmasında da belirtildiği gibi bireylerden oluşan kurumsal tasarımlara esas kurumlar ve kuruluşlar arasındaki iletişim olanakları ile kurumsal çevrelerin nasıl evrimleşeceği; kurumsallaşacağı, kurumsal çevrelerde yakın ve uzak gelecekte hangi kurumların, kuruluşların ortaya çıkacağı ve nasıl gelişeceği bu konulara ilişkin yapılacak genel kabuller ile belirlenmektedir. Kurumsal çevrelerin evrimlerine esas sosyal sistemler; kurumsal yapılar ise hukuk sistemleri ile düzenlenmektedir.

İmar Hakları Transferi Planlama Aracı Kurumsal Tasarımına Esas Genel Kabuller

İmar hakları transferi plan uygulama aracının kurumsal tasarımına esas hukuk sistemleri içindeki sözleşmelerin yönetişiminde başarı elde edilebilmesi için:

- Kentsel gelişim ve dönüşüm proje alanlarında kısıtlanan ve arttırılan imar haklarının gönderildiği ve alındığı bölgelerlerdeki kredilere olan talepler doğrultusunda kurumsal tasarıma esas proje uygulama ölçeklerinin doğru tespit edilmesi (arz-talep dengesinin korunması),
- Program kapsamında imar haklarını gönderen ve alan bölgelerde kısıtlanacak ve transfer edilecek imar haklarına ait kredi değerlerinin serbest piyasa koşullarına uygun olarak kararlaştırılması,
- Transfer edilecek kredilerin kullanımına ve dağılımına yönelik tespitlerin doğru yapılması önem taşımaktadır.

Bu plan uygulama aracı ile imar planına göre yapılaşmaya izin verilen ek metrekarelerin satılabilmeleri ve/veya özel olarak belirlenmiş alanlara transfer edilebilmeleri de sağlanmaktadır. İmar haklarını gönderen ve alan bölgelerin belirlenmesi ile birlikte söz konusu hakların sözleşme hukuku içinde özel olarak teşvik edilerek pazarlanması da gerekmektedir. Bu durumda her bir program için ayrı ayrı geliştirilecek olan imar hakları geliştirme kredisi transfer sistemi; mülkiyet hakları sistemi ile planlama sistemi arasındaki ilişkiye bağlı olarak yeniden kurgulanmakta, kentsel dönüşüm ve gelişim sürecindeki arsalar ve mülkiyet hakları yeniden düzenlenmektedir. Arsaların ve mülkiyet haklarının yeniden düzenlenmesi ile mülkiyetin kurumsallaştırılması sürecinde imar hakları transferi plan uygulama aracının daha verimli ve etkili bir araç olması, kredilerin bir mal sahibinden diğerine transfer edilme maliyetlerinin en az üç yönünün; (1) belediye düzeyinde performans izleme, (2) mülkiyet sahibi düzeyinde koruma ve (3) geliştirme maliyetlerinin düşük tutulması hedeflenmektedir. Mülkiyet sahiplerine ait koruma ve geliştirme maliyetleri daha çok işleme dayalı maliyet/fayda sorunu olmakta, piyasada işlem yapmanın getirileri kolayca muhasebeleştirilmekte ve geliştirme maliyetleri ile birlikte hesaplanabilmekte iken performans izleme için aynı koşullar geçerli olamamaktadır. Kredi sistemleri yerel durumlara özgü referanslarla düzenlenmekte, bireylerin istek ve tercih kriterlerine dayanmakta; performans izlemenin ise aynı koşullar altında başarısı çok daha zor olmaktadır. Bu noktada kurumların sözleşmeler ve antlaşmalar aracılığı ile mülk sahipleri ile kuruluşlar arasındaki etkileşime esas teşvik unsurlarına bir yapı kazandırdıkları, kuruluşların da bu yöntem ile mülk sahipleri arasındaki etkileşime olanak sağladıkları gibi işlem maliyetlerinin belirlenebilmesine de imkan tanıdıkları görülmektedir. Kurumlar oyunun kuralları olarak ele alınırken kuruluşlar da kurumsal değişimin araçları olarak düşünülmekte ve kentsel ekonomik gelişmenin performans kriterlerinin belirleyicileri oldukları kabul edilmektedir (North, D. C. 2002).

Türkiye Kentlerinin Gelişiminde ve Dönüşümünde Planlama İle Gayrimenkul Sektörü Arasındaki İlişkinin Yönetimi

Türkiye'de 2000'li yıllardan bu yana riskli alan, kentsel gelişim ve dönüşüm kavramlarının planlama gündemindeki yeri ve önemi giderek artmaktadır. 2004 yılına kadar kentsel alanların

korunmalarına, gelişmelerine ve dönüşümlerine yönelik olarak yapılan planlama çalışmalarında, belirli nedenlerle yapılaşmaları kısıtlanan alanların imar haklarının proje alanı içinde gelişmesi teşvik edilen başka bir alana veya bölgeye aktarılmasını, gelişen alanlarda veya bölgelerde yer alan imar haklarında yaratılan artı değerlerin kamuya tekrar geri döndürülmesini sağlayacak bir plan uygulama aracı Türkiye'nin imar mevzuatında yer almamıştır. (Balamir, M., 2005). 2004 yılında 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda 5226 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle imar hakları transferi plan uygulama aracı, koruma amaçlı planlama alanlarında uygulanmak üzere yasalaşmıştır. 2863 sayılı Kanunun 17. maddesinde, 5226 sayılı Kanunun 8. Maddesi ile yapılan değişiklikle koruma amacı ile kısıtlanmış yapılanma haklarının, imar plânlarıyla aktarım alanı olarak ayrılmış yapılanmaya açık diğer alanlarda kullanılmasını sağlayacak ve bu hakkı hamiline yazılı menkul kıymete dönüştürecek bir düzenleme getirilmiştir. Bu düzenleme ile bu belgeleri, yapılanma hakları kısıtlanmış alan olarak gösterilen ve tapuda bu konuda şerh düşülen alanlardaki taşınmaz sahiplerinden hak sahibi olanlara vermeye, imar plânında aktarım alanı olarak ayrılmış ve tapuda bu konuda şerh düşülen alanlarda ise ruhsat vermek için toplamaya ilgili idareler yetkilendirilmiştir (5226 Sayılı Kanun, madde 8 b,c). Bu değişiklere ilişkin usüllerin ve esasların Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanacak bir yönetmelikle belirlenmesi kabul edilmiştir (5226 madde 8 c). Ancak, bu yönetmelik yürürlüğe girmediği gibi imar hakları transferi planlama aracı da beklenen etkinlikte uygulanamamıştır. Söz konusu plan uygulama aracının deprem riski altındaki alanların dönüşümüne esas imar mevzuatımızdaki yeri ise 31.05.2012 tarihinde yasalaşan 6306 sayılı Kanunun 11. Maddesi ile tanımlanmıştır (6306 Sayılı Kanun, madde 11). Bu plan uygulama aracı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın görevlerini tanımlayan 648 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede de Bakanlığın görev tanımları içinde yer almış ve uygulama yetkisi Bakanlık bünyesinde yer alan Altyapı ve Kentsel Dönüşüm Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne bırakılmıştır. Bu bağlamda 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ile imar mevzuatımıza riskli alan, riskli yapı ve rezerv yapı alanı kavramları eklenmiştir. Altyapı ve Kentsel Dönüşüm Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün yetki alanları olası afet riski taşıyan alanlar ile bu alanlardaki imar haklarının transfer edileceği rezevr yapı alanları ile sınırlandırıldığı için diğer imar uygulamalarında kullanılamamaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Türkiye gibi hızlı kentleşme süreci yaşayan ülkelerde yaşanabilir, sürdürülebilir ve yaşam kalitesi yüksek kentsel alanların yaratılmasında yapılaşması uygun olmayan alanlardaki imar haklarının yapılaşması uygun alanlara transferi anlamına gelen bu plan uygulama aracının geliştirilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle Ülkemiz planlama mevzuatında imar hakları transferi plan uygulama aracının ülke gerçeklerine uygun olarak belirlenmiş temel kabüller doğrultusunda kurumsal tasarımlarının geliştirilerek sadece koruma ve kentsel dönüşüm mevzuatında ve koruma ve kentsel dönüşüm proje alanlarında değil, tüm planlama alanlarında her ne nedenle olursa olsun, gelişmesi kısıtlanan/kısıtlanması gerekli görülen alanlarda uygulanmak üzere imar mevzuatına esas olan temel kanunlarda (mevcut durumda 3194 sayılı İmar Kanununda) yer alması önemli görülmektedir.

İmar hakları transferi plan uygulama aracının imar haklarını gönderecek ve/veya alacak bölgelerin belirlenebilmesinin gerekçelerinin oluşturulması yanında programın başarısı için taleplerin değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Bu uygulamalarda devletler ön koşulları yaratıp, politika hedeflerini geliştirirken, vatandaşların ve özel sermayenin de kendi insiyatiflerini daha fazla ortaya koyabilmelerine yönelik olanakların sağlanmasına çalışılmaktadır.

KAYNAKLAR

Adams, D. (1994). Urban Planning and the Development Process. Routledge: Taylor & Francis Group.

Alexander, E. R. (2001a). A Transaction-Cost Theory of Land Use Planning and Development Control; Toward the Institutional Analysis of Public Planning, Town Planning Review, 72, pp. 45–75.

Alexander, E. R. (2005). Institutional Transformation and Planning: From Institutionalization Theory to Institutional Design. Planning Theory, 2005:4, 209–223.

Ansell, C., A. Gash. (2008). Collaborative Governance in Theory and Practice. Journal of Public Administration Research and Theory, 2008:18 (4), 543–571.

Balamir, M. (2005). Türkiye'de Kentsel İyileştirme ve Dönüşüme İlişkin Güncel Öneri ve Modeller, Mimarlık, 322, 28-35.

Ball, M. (1986). The Built Environment and The Urban Question. Environment and Planning D: Society and Space, Vol. 4, 447–464.

Barzel, Y. (1998). Economic Analysis of Property Rights (Political Economy of Institutions and Decisions), Cambridge: Cambridge University Press.

Bovaird, T. (1993). Analysis Urban Economic Development. Urban Studies, Vol. 30, 631–658.

Buitelaar, E. (2003). Neither Market nor Government: Comparing the Performance of User Rights Regimes. Town Planning Review, 74 (3), 315–330.

Geuting, E., (2007). Proprietary Governance and Property Development. Using Changes in the Property-Rights Regime as a Market-Based Policy Tool. Town Planning Review, Vol. 78 (1), 23–39.

Gündoğan, Ö. (2006). Kentsel Dönüşüm, Tarihsel ve Güncel Bir Kırılma Noktası mı? Planlama. TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, Sayı 2, 39–47.

Healey, P., Barrett, S. (1990). Structure and Agency in Land and Property Development Processes: Some Ideas for Research. Urban Studies, Vol. 27, No.1, 89–104.

Healey, P. (1992). An Institutional Model of The Development Process. Journal of Property Research, Vol. 9, Issue. 1, 33–44.

Healey, P. (1992b). The Reorganisation of State and Market in Planning. Urban Studies, Vol. 29, No. 3/4, 411–434.

Jansen- Jansen, L. (2008). Space for Space, a Transferable Development Rights Initiative for Changing the Dutch Landscape. Landscape and Urban Planning, 87, 192–200.

Janssen-Jansen, L., Spaans, M., Van Der Veen, M. (Ed.) (2009). New Instruments in Spatial Planning, An International Perspective on Non-Financial Compensation. Delft University Press.

Kamarudin, N., Ismail, M. (2002). The holistic approach to property market analysis. In: International Real Estate Research Symposium (IRERS) 2002: Future Directions for A Borderless Real Estate Industry, 16 â€" 18th April 2002, Legend Hotel Kuala Lumpur.

Krueckeberg, D. A. (1995). The Difficult Character of Property: To Whom Do Things Belong?. Journal of the American Planning Association, 61(3), 301–309.

Lndblom, C. E. (2001). The Market System: What it is, How it Works, and What to Make of it. New Haven, London: Yale University Press.

Needham, B., Lie, R. (1994). The Public Regulation of Property Supply and Its Effects on Private Prices, Risks and Returns. Journal of Property Research. 11 (3). 199–213.

Needham, B. (2006). Planning, Law and Economics: The Rules We Make for Using Land. London and New York: Routledge.

North, D. (Ed.) (2002). Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans. Cambridge University Press, 1990-1999 / Sabancı Üniversitesi, 2010.

Pruetz, R. (2003). Beyond Takings and Givings: Saving Natural Areas, Farmland and Historic Landmarks with Transfer of Development Rights and Density Transfer Charges. California: Arje Press, Marina Del Rey.

Shepherd M., Stubbs, M., Ratcliffe, J. (2004). Urban Planning and Real Estate Development. (2. ed.). London: Spon Press.

Sorensen, T. (1994). Further Thoughts on Coasian Approaches to Zoning, A Response to Lai Wai Chung. Town Planning Review, 65 (2), 197–203.

Tiesdell, S., Allmendinger, P. (Ed.) (2005). Planning Tools and Markets: Towards an Extended Conceptualisation, Adams, D., Watkins, C., White, M. (Ed.) Planning, Public Policy, Property Markets, (s. 56-76). Oxford-UK: Blackwell Publishing.

Van Der Krabben, E. (1995). Urban Dynamics: a Real Estate Perspective, Tilburg: Tilburg University Press.

Webster, C., Lai, L.W. (2003). Property Rights, Planning and Markets: Managing Spontaneous Cities. Cheltenham: Edward Elgar.

White, M., Watkins, C., Adams, D. (2005). Planning, Public Policy& Property Markets. Oxford- UK: Blackwell Publishing.

Yoldaş, Y. (2013). Sistem Kuramı. İstanbul: Derin Yayınları.

Planlama 2016;26(3):181–192 | doi: 10.14744/planlama.2016.51423

ARAŞTIRMA / ARTICLE

İleri Teknoloji Sektöründe Kadın Girişimciliği: Ankara'daki Sektörel ve Mekansal Farklılaşmalar

Woman Entrepreneurship in High-Tech Sector: Sectoral and Spatial Differentiations in Ankara

Yasemen Atalay,[1] Çiğdem Varol[2]

[1]İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul

[2]Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara

ÖZ

Yeni bir iş kuran ya da kendi işinin sahibi olan kadın girişimcilerin sayısı son yıllarda hızla artmaktadır. Kadın girişimciler artık sadece geleneksel sektörlere değil, ileri teknolojiyle ilgili sektörlere de giriş yapmaktadır. Girişimcilik üzerine yapılan çalışmaların daha çok erkek girişimciler üzerine odaklanması ve kadın girişimcilerin çoğunlukla geleneksel sektörlerde yer aldığının kabul edilmesi, geleneksel olmayan bir sektör olarak ileri teknoloji sektöründe kadın girişimciliğinin araştırılmasını önemli kılmaktadır. Çalışma kapsamında, Ankara'da ileri teknoloji sektöründe yer alan firma sahibi veya firma ortağı pozisyonundaki kadın girişimciler araştırılmaktadır. Araştırmada kadın girişimcilerin sahip olduğu ileri teknoloji firmaları, bu firmaların yığılma mekanları olarak görülen teknoloji geliştirme bölgeleri (TGB) ile bu bölgeler dışında kalan alanlarda, sektörel ve mekânsal farklılıklar açısından karşılaştırılmaktadır. Kadın girişimcilerle yapılan derinlemesine görüşmelerle; girişimci özellikleri, firmanın niteliği ve firma performansı, ve firmanın mekânsal yer seçimi detaylı olarak değerlendirilmektedir. Tüm bu özellikler açısından ileri teknoloji sektörünün, özellikle kadın girişimciliği desteklemeye açık bir potansiyel oluşturduğu ve sektörün kadın girişimcilere çeşitli imkanlar yarattığı ortaya konulmaktadır.

Anahtar sözcükler: Ankara; ileri teknoloji; kadın girişimci; teknoloji geliştirme bölgesi.

ABSTRACT

In the recent years, the number of women starting and owning a business has increased dramatically and women entrepreneurs have begun to enter high technology sector near traditional ones. As the recent studies on the entrepreneurship focus especially on male entrepreneurs and as the women entrepreneurs are regarded as working generally in traditional sectors, the researches about women entrepreneurs in non-traditional high-tech sector carry great importance. Within this scope, the study examines the women entrepreneurs acting as the owner or partner of the firms in high-tech sector in Ankara. The sectoral and spatial differences of women owned high-tech firms are compared in technology development zones, which are found to be the agglomeration spaces of high-tech firms, and out of these zones. In the study, in-depth interviews realized with female entrepreneurs are evaluated in details under three parts: characteristics of entrepreneurs, firm quality and performance of the firm, and location choices of the firm. It is found out that high-tech sector forms a potential for woman entrepreneurship and it creates various opportunities for supporting woman entrepreneurs.

Keywords: Ankara; high-tech firm; woman entrepreneur; technology development zone.

Bu makale, Yasemen Atalay tarafından Doç. Dr. Çiğdem Varol danışmanlığında Temmuz 2011'de Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü'nde tamamlanan "İleri Teknoloji Sektöründe Kadın Girişimciliği: Ankara Örneği" başlıklı yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

Geliş tarihi: 11.03.2016 Kabul tarihi: 27.09.2016

İletişim: Çiğdem Varol.

e-posta: cvarol@gazi.edu.tr

TMMOB Şehir Plancıları Odası

Giriş

Son yıllarda yerel ve bölgesel ekonomik kalkınmada girişimcilik konusu önemli bir yer tutmaktadır. Dünyada ve ülkemizde kendi alanlarında başarılı olmuş girişimcilerin varlığı ve bu girişimcilerin başarı hikâyeleri girişimcilik üzerine yapılan araştırmaların çeşitlenmesine yol açmıştır. Konuyla ilgili araştırmalarda; sektör, ölçek, bölge, yaş, sermaye (emek) yoğunluğu, yüksek ya da düşük teknoloji durumu, yaşam eğrisi aşaması, toplumsal cinsiyet rolleri, kişilik türü gibi çok çeşitli boyutlar dikkat çekmektedir (Gundry ve Welsch, 2001; Gomes, vd. 2014). Bu çalışmada ise, bir yandan girişimcilik ve cinsiyet konusu birlikte değerlendirilmekte, diğer yandan da sektörel ve mekânsal bir bakış açısıyla, kadın girişimcilerin son dönemdeki ekonomik ve mesleki yeniden yapılanma sürecinde işgücü piyasasında ve üretim mekânı örgütlenmesindeki konumu tartışılmaktadır. Bunu gerçekleştirmek üzere de geleneksel sektörlerden farklı olarak; eğitim düzeyi yüksek kalifiye personelin yer aldığı, bilgi teknolojilerini kullanan kadın girişimciler açısından yeni bir fırsat alanı olarak artan ilgi gören ileri teknoloji sektörü üzerine odaklanılmaktadır.

Günümüzde sosyal, teknolojik ve endüstriyel değişimlerin, daha çok sayıda kadının iş yaşamında yer almaya başlamasına neden olduğu, ancak girişimcilik konusunda yapılan çalışmalarda kadınlara yönelik farklılaşmaların ele alındığı çalışmaların kısıtlı olduğu görülmektedir. Kadının günümüz toplumları içerisinde toplum ve iş yaşamındaki başarılarıyla kendini büyük ölçüde kanıtlaması, onun toplumdaki yeri hakkındaki düşünce, görüş ve inançlarda büyük çapta değişime neden olmuştur. Bugün artık, dünya genelinde yalnız gelişmiş sanayi ülkelerinde değil; gelişmekte olan ülkelerde de ekonomik, sosyal, siyasal alanlar ve toplumsal yaşamın diğer alanlarında, kadının rolü farklılaşmaktadır. Gerek bilgi teknolojilerindeki gelişme sayesinde bilgiye ulaşmanın kolaylaşması, gerekse eğitim alanında kadınların sayısındaki ciddi artış, kadınların çalışma yaşamının her alanında daha sık karşımıza çıkmasını sağlamıştır (Güney, 2008).

Ekonomik ve mesleki yeniden yapılanma süreçleriyle birlikte, kadınların eskiden yalnızca erkeklere özgü olduğuna inanılan meslek alanları ve eğitim dallarında varlıklarını belli etmeye başlaması ve girişimcilik konusunda erkeklerle aralarındaki bilgi ve deneyim farkının gün geçtikçe azalması (Gürol, 2000), kadın girişimcilerin iş yaşamında daha fazla rol almaya başlamasına sebep olmuştur. Kadın girişimciliği ile ilgili daha önceki çalışmalar, eğitimde daha az talep ihtiyacı, önceki iş tecrübeleri, teknoloji ve de en önemlisi finansman nedeniyle geleneksel sanayiler üzerine odaklanmış ve ticaret ve hizmetler sektöründe yoğunlaştıkları çalışma alanlarında kadın girişimcilerin büyüme konusunda zayıf performans gösterdikleri ortaya konulmuştur (Tan, 2008). Yıllar içerisinde değişen yaşam ve çalışma biçimleri ile birlikte eğitim olanaklarının ve imkânlarının artması, hizmetler sektörünün büyümesi gibi nedenlerle, kadın girişimcilerin hizmetler alanında giderek artan oranlarda firma sahibi, firma ortağı veya yönetici pozisyonunda yer almaya ve piyasada kendilerine daha fazla yer edinmeye başladıkları görülmektedir. Hisrich ve Brush (1987) yaptıkları çalışmalarında kadın girişimcilerin iş alanında kişilik yapıları, aile ilişkileri, işletme ve yönetim becerileri, risk alma ve problem çözme konusunda erkek girişimcilerden farklılaştıklarını ortaya koymuşlardır.

Ekonomik kalkınmada önemli potansiyeller taşıyan, yenilikçilik konularında öne çıkan ve çoğunlukla erkek girişimcilerin egemen olduğu ileri teknoloji sektörü de, son zamanlarda kadın girişimcilerin aktif olarak yer almaya başladığı sektörlerden biri olarak tanımlanabilir (Mayer, 2008). İleri teknoloji sektörünün geleneksel sektörlerden farklı olarak; eğitim düzeyi yüksek kalifiye personelin yer aldığı, bilgi teknolojilerini kullanan kişisel ve iş düzeyinde ağ bağlantılarının ön plana çıktığı, farklı mekânsal dinamikleri olan bir sektör olarak tanımlanması, kadın girişimciler açısından yeni bir fırsat alanı olarak karşılanmasına sebep olmuştur.

Bu çalışmanın amacı, değişen işgücü piyasasında kadın işgücünün yeni sektörel yapılanmadaki yerini tanımlamak ve rolünü ortaya koymaktır. Bu kapsamda Türkiye'de kadın girişimcilerin emek piyasasındaki rollerini ve özellikle farklılaşmış alt sektörlerdeki konumlarını ortaya koyan çalışmalar çok kısıtlı olduğundan ve bu konuda veri elde etme güçlükleri bulunduğundan bu çalışma mevcut yazına katkı koymayı hedeflemektedir. Kadınlara ait veya üst düzey yöneticinin kadın olduğu ileri teknoloji firmalarının sektörel ve mekânsal farklılaşmalarını inceleyen bu çalışmada, öncelikle kavramsal olarak, girişimci ve girişimcilikle ilgili temel tanımlamalar, yeni sektörel ve mekansal yeniden yapılanma ile kadın girişimcilerin ileri teknoloji sektörü özelinde işgücü piyasasındaki rolü irdelenmektedir. Alan çalışması olarak; Ankara'da ileri teknolojinin yığılma mekanları olarak kabul edilen teknoloji geliştirme bölgeleri (TGB) ve bu bölgeler dışında kalan mekanlarda dağınık olarak yer seçmiş olan ileri teknoloji firmaları araştırılmaktadır. Çalışma; Ankara'daki ODTÜ Teknokent, Hacettepe Üniversitesi TGB, ve Gazi Teknopark TGB'deki kadınlara ait veya üst düzey yöneticinin kadın olduğu 16 firma ve bu bölgeler dışında yer alan 10 firmada gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerden elde edilen verileri; girişimci karakteristiği, firma niteliği ile firma performansı ve firmanın mekânsal seçimleri olmak üzere üç bölüm altında değerlendirmektedir.

Girişimcilik ve İşgücü Piyasasında Cinsiyet Tartışmaları

Girişimcilik üzerine yapılan ilk çalışmaların ağırlıklı olarak ekonomistler tarafından gerçekleştirildiği ve girişimciliğin ekonomik süreçte önemli bir faktör olarak tanımlandığı görülmektedir. Bu çalışmalarda girişimciler farklı nitelikleri üzerinden

tanımlanmaktadır (Casson, 1982; Top, 2006). Buna göre girişimci; Cantillon, Mill ve Knight'a göre risk alan ve belirsizlikten fırsat yaratan birey olarak tanımlarken; Smith'e göre kapitalist; Cole, Cantillon ve Say'e göre işi organize eden ve yöneten; Menger, Kynnes ve Mises'e göre karar verici; Schumpeter'e göre ise yenilikçi olarak tanımlanmaktadır. Başlangıçta girişimci bireyin psikolojik ve sosyal niteliklerini ortaya koyan ve sosyalleşme sürecine vurgu yapan çalışmalar,1980 sonrasında girişimcinin yerel ve bölgesel kalkınmadaki yerini tartışmaya açmış, girişimciliği tarihsel, kültürel, ekonomik ve sosyal güçlerin etkilediği bir süreç olarak tanımlamıştır (Weiss, 1988).

Son yıllarda ise; özellikle yönetim yazınında ve medyada sıklıkla ele alınan konulardan birisi istihdamın özel alanlarından birisi olan kadın girişimciliğidir. Kadınlar dünyanın beşeri kaynaklarının yarısını oluşturmakta, ancak buna karşın dünyadaki bütün girişimcilerin üçte birine denk düşmektedir (Negiz vd., 2009).Ekonomik ve toplumsal yaşamın her alanında farklı şekillerde yer alan kadınların işletmelerin yönetim kademelerinde yeterince yer edinemedikleri (Yaprak, 2009) veya genellikle küçük çaplı işletmelerin ya da gelişme imkanı az olan firmaların kurulma aşamalarında rol oynadıkları görülmektedir (Dwyer vd., 2003).

Üretimde post-fordist süreç olarak tanımlanan yeniden yapılanmayla birlikte kadın işgücü açısından yeni bir dönem başlamıştır. Teknolojik gelişmeler, güce olan ihtiyacın etkisini azaltmış ve kadının bu üretim mekanizması içinde çok daha kolay bir biçimde yer almasını sağlamıştır. Teknoloji ve eğitimli kadın işgücünün hızlı artışı, kadının işgücü piyasasında meşru bir zemine taşınmasına imkân tanımıştır (Özdemir, 2009). Ancak yine de kadınların iş yaşantısında yaşadıkları güçlükler bulunmaktadır. Kadın girişimciliğiyle ilişkili olan yazın, kadınların iş kurma aşamasında ve kendi girişimlerini büyütme sürecinde özgün zorluklarla karşılaştıklarını ileri sürmektedir (Tan, 2008). Kadın girişimcilerin başarısını etkileyen iki temel faktörün eğitim seviyesi ve yönetim becerileri olduğu ortaya konulmaktadır (Huarng, vd. 2012). Marvel, vd. (2015) eğitim, ağ bağlantıları ve firma yer seçimleri benzer olduğu takdirde, kadınların en az erkekler kadar yenilikçi ve rekabetçi olduklarını vurgulamaktadır. Buna karşın sosyal kültürel ortam, kadının toplumsal rolünün algılanış biçimi ve kadının aile içindeki yerinin kadına yüklediği sorumluluklar, kadının iş ortamındaki konumunu farklı biçimde etkilemektedir. Bu bağlamda, günlük iş yaşamındaki etkileşimleri içerisinde kadınlar maalesef cinsiyet normlarına dayalı ayrımcılığa maruz kalmaktadır.

Çalışma yaşamında cam tavan etkisi olarak adlandırılan cinslerarası ayrımcılık olgusu, tüm toplumlarda varlığını sürdürmektedir. İlk kez 1986 yılında Wall Street Journal tarafından kullanılan bu terim, Amerika'da kadınlar için özellikle üst görevler için görünmez bariyerlerin olduğunu belirleyen raporun başlığında yer almıştır (Yaprak, 2009). Cam tavan, kadınların çalışma hayatında erkeklerle eşit düzeyde yetkilendirilmemesi, eşit değerde bir işte daha düşük ücretlerde çalıştırılması, karar alma ve politika belirleme süreçlerine eşit oranda dâhil edilmemesi ve erkek egemen çalışma hayatında ikinci sınıf muamelesi görmesi süreci olarak tanımlanabilir (Özdemir, 2009). Kadınların üst görevlere gelmelerinde görünmez bir engel olarak adlandırılan cam tavan olgusu, kadınlar için geçerli olan keyfi bir bariyer olarak uygulanmaktadır. Tüm bu olumsuzluklara rağmen son dönemde çalışma hayatında teknolojiyle birlikte yaşanan değişim ve dönüşümler, kadınların cam tavanları kırarak (Tan, 2008) işgücü pazarında kendilerine farklı alanlarda yer bulmalarına yardımcı olmuş gözükmektedir.

İşgücü Piyasasında Yeni Sektörel Yapılanmalar ve Mekansal Bölünmeler: Kadın Girişimcilerin Artan Rolü

Kent ve bölge coğrafyacıları, Fordist ekonomiden post-Fordist ekonomiye geçişle birlikte ekonomik ve mesleki yeniden yapılanmanın cinsiyet temelli doğasını ön plana çıkaran çalışmalara katkı koymuşlardır (Christopherson, 1994; McDowell, 1991; Rose ve Villeneuve, 1994; Hanson ve Pratt, 1995). Bu yeniden yapılanma sürecinde kadınların işgücü piyasasında daha fazla yer almasına yol açan gelişmelere vurgu yapılmaktadır. Bunlar; teknolojideki gelişmeler ve giderek artan iletişim olanakları, "kısmi süreli çalışma" şekli veya bilgisayar ve haberleşme teknolojisindeki gelişmeler neticesinde "evde çalışma" gibi üretim sürecindeki esnekleşmeler ve yeni üretim ilişkileri ile birlikte güç ilişkilerinin yeniden şekillenmesiyle kadın işgücünün rolünün değişmesidir (Massey,1984; Eraydın 1992; Ansal, 1997). Artık kadın emeği geleneksel sektörlerin gerektirdiği standart üretim sürecinde kullanılan becerisiz işgücü (Ecevit, 1998; Uluğ, 2000; Eraydın ve Türkün Erendil, 2005) olarak değil, bilgi teknolojilerini kullanabilen, esnek ve becerili işgücü olarak emek piyasasında yer almaya başlamıştır.

Yeni teknolojiler ve artan iletişimle birlikte tüm sektörlerin ve firmaların yapısal olarak değişime uğradığı görülmektedir. Bu değişimler sadece yeni teknolojilerle değil, aynı zamanda farklı iş modelleri ve üretim yapılarıyla da yeni girişimlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Hisrich ve Peters, 2002). Erkek egemen iş dünyasında yaşanan tüm ayrımcı yaklaşımlara rağmen, 1980'lerden 2000'li yılların ortasına kadarki dönemde, kadınların başlattığı ve sahiplendiği iş alanlarının sayısında ciddi bir artış yaşanmıştır. Bu dönemde işgücüne katılım oranı kadınlarda erkeklerden çok daha hızlı artmış (Joekes, 1998) ve kadınlara ait işletmeler ABD ve diğer ülkelerde en hızlı büyüyen girişimci nüfusunu oluşturmuştur (Mayer, 2008). Bugün Amerika'daki firmaların %40'a yakını kadınların ortaklığında/sahipliğinde ya da doğrudan kadınlar tarafından idare edilmektedir.

1990'larda kadın girişimciler geleneksel olarak perakende ve hizmet sektörü içinde yer almasına rağmen (Loscocco ve Ro-

binson, 1991), bilgi çağı ile birlikte artan teknolojik imkânlar, kadınlara işgücü pazarında farklı fırsatlar sunmaya başlamıştır (Stanworth, 2000). İşgücü pazarında yakaladıkları fırsatlarla kadın girişimciler, ileri teknoloji üretimi ve hizmetler, yapı endüstrisi, taşımacılık, iletişim ve temel kamu hizmetleri gibi geleneksel olmayan sektörlerde de yer almaya başlamıştır (Mayer, 2008). Brush, vd. (2004) bu sektörlerde yer alan iş kadınlarına, yeni nesil kadın girişimcileri demekte ve onların önceki nesildeki kadın girişimcilerden daha genç ve ileri teknoloji gibi büyüyen sektörlerde firma sahibi olma konusunda daha etkili olduğunu vurgulamaktadır.

Umut veren bu eğilimler, kadınların eğitim alanındaki başarılarının çarpıcı bir şekilde artmasına bağlıdır ve son dönemde yapılan araştırmalara göre 25–34 yaş grubu arasındaki kadınlar, erkek meslektaşlarına oranla dört yıllık üniversite bitirme konusunda daha önde görünmektedir (Brush, vd. 2004). Kadınların eğitim seviyesindeki bu ciddi artış onlara iş yaşamında da avantaj sağlamakta, ileri teknoloji firmalarında yüksek yönetim pozisyonlarında daha fazla yer almalarına sebep olmaktadır. Öyle ki, Hewlett-Packard, eBay, Palm Computing ve Handspring gibi bilinen uluslararası firmalar kadın yöneticiler tarafından yönetilmektedir (Mayer, 2008).

Girişimcilik ve cinsiyet üzerine yapılan çalışmalardan nadir bir bölümü konum, mekân, yer seçimi gibi kararların girişimcilik üzerine etkilerini incelemektedir (Mackenzie, 1986; Malecki, 1995; Merrett ve Gruidl, 2000). Oysaki, ekonomik yeniden yapılanma süreci ile özel alan-kamusal alan, ev-ev dışı, üretim-tüketim, üretim-yeniden üretim, oturma alanları-çalışma alanları gibi karşıtlıklar kentlerdeki mekânsal yapılanmalarla doğrudan ilişkili süreçlerdir (Alkan, 2012). Girişimciliğin mekânsal bölünmesi üzerine çok fazla araştırma yapılmamasına rağmen, mevcut yazında ev ile iş arasındaki ilişkilerin ön plana çıktığı ve cinsiyet temelli yerseçim yapılarının (gendered location patterns) sosyal ağlar ve işyerlerinin konumundan etkilendiğini vurgulanmaktadır. Hanson ve Blake'e (2009) göre firmanın doğuşu ve dayanıklılığı, girişimcilerin gömülü olduğu coğrafi tabandan, yerel sosyal yapıdan ve genel kültürel çevreden etkilenmektedir.

İleri teknoloji sektöründe de firmalar mekânsal olarak becerili ve uzmanlaşmış işgücü havuzuna kolay erişebilme, yeni kurulmuş firmalarda bilginin dağıtılması için coğrafi olarak kümelenme eğilimindedir (Cooper ve Folta, 2000; Feldman, 2001). Cooper ve Folta (2000) firmanın konumunun fayda ve maliyetini tartışmakta ve benzer firmaların kümelendiği alanlar içinde olmanın yerel ekonomilerde de belirtildiği gibi girişimciye; uzmanlaşmış işgücüne ulaşmada, diğer firmalarla girdi sağlamada ve sermaye ve bilgi alışverişine imkân vermede avantajlar yarattığını vurgulamaktadır. Kendi benzerlerine yakın yer seçen firmalar, kaynakların ve pazarın erişimine olanak sağlayan ağların yarattığı fırsatlardan yararlanmaktadır (Mayer, 2008; Armatlı Köroğlu, vd. 2012). Bu anlamda ileri teknoloji sektöründeki coğrafi kümelenmelerin ABD'de Silikon Vadisi, Route 128, Avrupa'da Cambridge, Oxford (İngiltere), Sophia-Antipolis (Fransa) gibi genellikle üniversiteler, araştırma şirketleri gibi bilgi üreten ve nitelikli işgücüne sahip birimlerin yakınlarında oluştuğu görülmektedir (Varol, vd. 2011).

Mayer (2008) çalışmasında metropoliten bölgelerde, önceden kurulmuş ileri teknoloji bölgelerinin kadınların sahip olduğu ileri teknoloji firmalarına daha büyük pazar, derin işgücü havuzu ve alt yapı desteği sunduğunu ortaya koymaktadır. Ancak önceden kurulu olan bölgeler, kadınların yeterli temsil edilmediği daha köklü ağlar ve sanayi kültürü gelişmiş bölgeler olduğundan, kadın girişimcilerin kümeler dışında yer seçme eğilimlerinin daha yüksek olduğu vurgulanmaktadır (Rosenthal ve Strange, 2012; Marvel, vd. 2015).

Bu çalışma, Ankara metropoliten bölgesinde ileri teknoloji sektöründe yer alan kadın girişimciler üzerine odaklanmakta ve bu sektörde yer alan kadın girişimcilerin işgücü piyasasındaki yerini ve rolünü, hem girişimci özellikleri, hem firmalarının niteliği ve firma performansı, hem de mekânsal yer seçimlerindeki tercihleri üzerinden analiz etmektedir. Bu anlamda çalışma, mevcut yazında yer alan işgücü piyasasının yeniden yapılanması ve yükselen sektörler, işgücü dinamiklerini, cinsiyet rolleri ve mekânsal yerseçimleri tartışmalarına katkı sağlaması açısından önem taşımaktadır.

Yöntem

Kadın girişimcilerin sahibi veya ortağı olduğu ileri teknoloji sektöründeki firmaların sektörel ve mekânsal farklılaşmasını irdelemeyi amaçlayan bu çalışmada üç temel soruya yanıt bulunması hedeflenmektedir: işgücü piyasasındaki yeni sektörlerden biri olarak tanımlanan ileri teknoloji sektöründe yer alan kadın girişimcilerin genel özellikleri nelerdir; sahibi ve yöneticisi oldukları firmanın niteliği ve firma performansı nasıldır ve firmanın mekânsal yer seçimi tercihleri nasıl farklılaşmaktadır?

Çalışma iki boyutlu olarak kurgulanmıştır: İleri teknoloji sektörü ve kadın girişimcilere yönelik genel yapının ortaya konulması açısından konuyla ilgili kurum ve kuruluşlardan nicel verilerin elde edilmesi ve girişimcilerin ve sektörün detaylı olarak analiz edilmesinde alan çalışması yapılması.

Türkiye'de kadın girişimcilere yönelik genel durumun saptanmasında; tüm sektörler göz önüne alınarak Türkiye'de kadın girişimcilerin mekânsal olarak yoğunlaştığı bölgeler, yer seçim katsayıları (location quotient-LQ) üzerinden analiz edilmiştir. LQ analizi"bir bölgedeki bir sektörün, istihdam veya çıktı açısından göreli önemini, kendisinden büyük bir bölgeyle (ülke) karşılaştırmaya yarayan bir ölçüm yöntemi" olarak tanımlanmaktadır (Isard, vd. 1998).

$LQ_i = (e_i / e)/(E_i / E)$
e_i = i sektöründeki bölgesel istihdam/çıktı
e = tüm sektörlerdeki toplam bölgesel istihdam/çıktı
E_i = i sektöründeki ulusal istihdam/çıktı
E = tüm sektörlerdeki toplam ulusal istihdam/çıktı

Elde edilen sonuçlarda; LQ değerinin 1'den büyük çıkması (LQ > 1) durumunda, i sektörünün o bölgede yoğunlaştığı kabul edilir. LQ değerinin 1'e eşit ya da küçük olması durumunda ise (LQ ≤ 1) i sektörü tamamen yerel sektör olarak kabul edilir. Buna göre; Türkiye'deki kadın istihdamının, Düzey 2 istatistiki bölgelerine göre ülkeyle karşılaştırması yapıldığında; farklılaşan bir yapının ortaya çıktığı görülmektedir (Şekil 1). Karadeniz ve Akdeniz kıyı bölgeleri ile İç Anadolu Bölgesi'nde Ankara ve Konya, Ege Bölgesi'nde ise İzmir metropoliten bölgesinde, diğer bölgelere oranla işgücü piyasasında kadın girişimcilerin yoğunlaştığı anlaşılmaktadır.

Detaylı alan araştırmasının, sektörel açıdan ileri teknoloji sektörünün ağırlıklı olarak yer aldığı metropoliten bölgeler ve bu sektörün mekânsal yığılma alanları olarak da tanımlanabilecek (Varol, vd. 2011) Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (TGB) üzerinden yapılması hedeflenmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde; kadın girişimcilerin yoğunlaştığı ve ileri teknoloji sektörü açısından Türkiye'de en fazla TGB sayısı ve TGB çalışanına sahip olan Ankara, çalışma alanı olarak seçilmiştir.

Türkiye'de bilimsel araştırmalarda, özellikle il, ilçe ve alt sektörler düzeyinde detaylı istatistiki verinin elde edilmesi her zaman bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunun kadın girişimcilere yönelik nicel verinin elde edilmesinde çok daha fazla olduğu anlaşılmıştır. Araştırma konusu kapsamında veri tabanının tek bir kurumdan elde edilmesi mümkün olamadığından, çeşitli kurumlardan elde edilen farklı düzeydeki ve nitelikteki verilerden araştırma konusuna yönelik bir veri tabanı oluşturulmuştur. Türkiye İstatistik Kurumu verilerinden, cinsiyete göre istihdam, statü, meslek grubu ve iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımı; Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ve Birliğin Kadın Girişimciler Kurulu verilerinden, Ankara'da sanayinin alt sektörlerine göre oluşturulmuş firmaların adres bilgileri, personel sayıları ve Kadın Girişimciler Kurulu kayıtlı üye listeleri elde edilmiştir. Ayrıca Kadın Girişimciler Derneği (KAGİDER)'nden elde edilen veriler doğrultusunda veri tabanı desteklenmiştir.

Elde edilen verilerde, ileri teknoloji sektöründe yer alan kadın girişimcilerin girişimci özellikleri, firmanın niteliği ve firma performansı gibi konularda nicel veriye ulaşılamadığından, bu tür detaylı veriyi elde etmek ve kadın girişimcilerin işgücü piyasasındaki dinamiklerini ve deneyimlerini değerlendirmek üzere; hem TGB içinde, hem de TGB dışında yer alan firmalarla derinlemesine görüşmeler yapılması hedeflenmiştir. Ankara'da çalışmanın gerçekleştirildiği 2012 döneminde sayısı altı olan ve 2015 yılında sayısı sekize ulaşan Teknoloji Geliştirme Bölgesi'nden bilgi paylaşımı konusunda çalışmaya olumlu yaklaşan üçü; ODTÜ Teknokent, Hacettepe Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi ve Gazi Teknopark Teknoloji Geliştirme Bölgesi alan çalışması yapılmak üzere seçilmiştir.

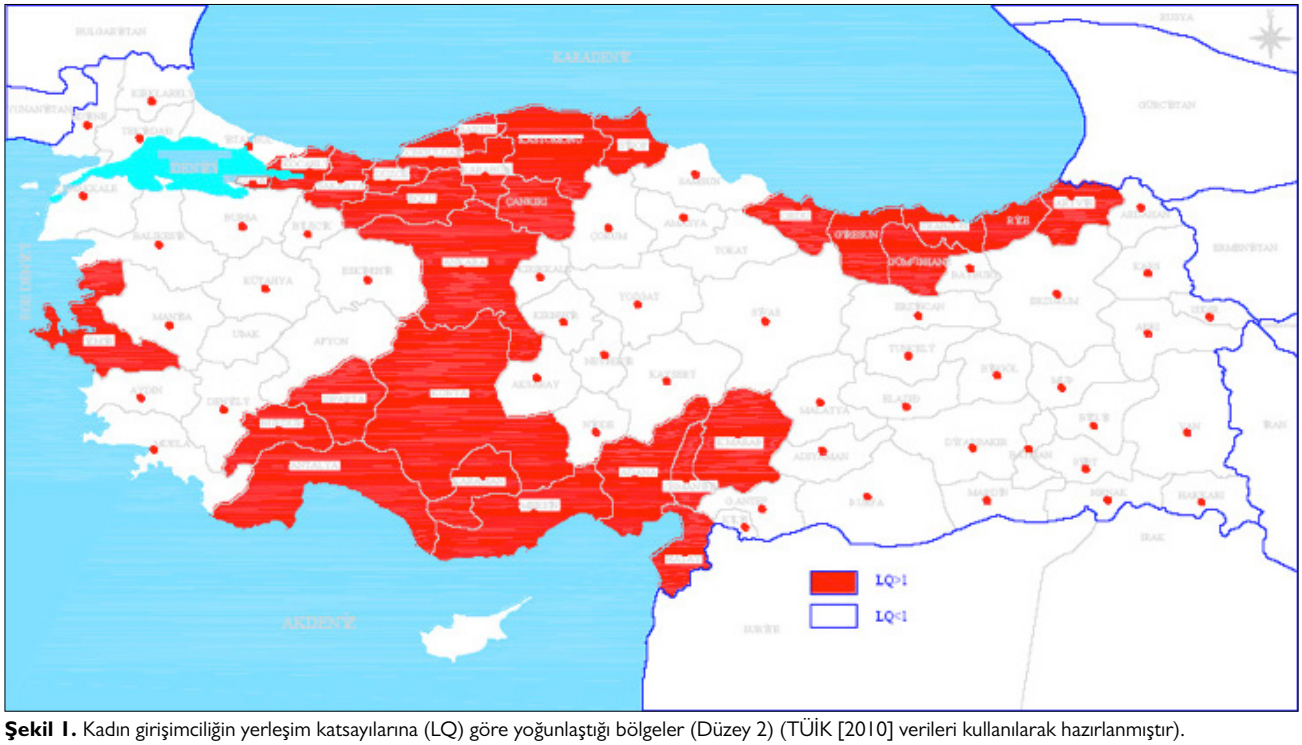

Şekil 1. Kadın girişimciliğin yerleşim katsayılarına (LQ) göre yoğunlaştığı bölgeler (Düzey 2) (TÜİK [2010] verileri kullanılarak hazırlanmıştır).

TGB'ler üniversiteler ile; üretimde kullanılabilecek nitelikte araştırmalar yapabilmek ve bu çalışmalarda özel sektör desteği alabilmek, sanayiye teknoloji transferini sağlamak, araştırma sonuçlarını ticarileştirebilmek, akademisyenler tarafından başlatılan firmaları teşvik etmek, ticari faaliyetlerden prestij ve gelir sağlayabilmek ve üniversite öğrencileri ve çalışanları için geçici ve kalıcı iş olanakları sağlayabilmek amacıyla işbirliği yapmak amacıyla kurulduğundan (Varol, vd. 2011) içerisinde yer alan firmaların girişimci yapısı da farklılaşmaktadır. Bu açıdan hem TGB içinde, hem de TGB dışında yer alan firmalarla görüşmeler yapılmasının, girişimci niteliklerinin farklılaşmalarını daha açık bir biçimde ortaya koyacağı düşünülmüştür.

Ankara'da ileri teknoloji sektöründe kadın girişimcilerin sahibi veya ortağı olduğu 75'i TGB içinde ve 93'ü TGB dışında toplam 168 firma yer almaktadır. İleri teknoloji sektörünün işgücü piyasasındaki sektörel ve mekânsal dinamiklerini anlamak ve keşfetmek üzere, nitel araştırma yöntemleri tercih edilerek, olasılıklı olmayan amaca yönelik örneklem yöntemi kullanılması ve firmalarla derinlemesine görüşmeler yapılması hedeflenmiştir. Görüşme yapılacak bireylerin seçiminde, evreni temsil etme güçlerinden çok araştırma konusuyla doğrudan ilgili olup olmadıklarına bakılmış ve çalışma kapsamında, evrende olması muhtemel çeşitliliği, zenginliği, farklılığı ve aykırılığı temsil edecek bütüncül bir resim elde edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda araştırmanın kaynakları ve zamanı bağlamında, ileri teknolojinin farklı alt sektörlerinde yer alan16'sı TGB içi, 10'u TGB dışı olmak üzere toplam 26 firmayla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Sektörün getirdiği dışarıya kapalı olma ve bilgiyi paylaşmama durumu ile firmaların görüşme konusundaki isteksizliği ve örneklem genişliğini sınırlandıran temel faktörler olmuştur.

Çalışmada bir yandan girişimci özelliklerine yönelik nicel verilere, bir yandan da sektör ve girişimci dinamiklerine yönelik nitel verilere ulaşılması hedeflendiğinden, yarı yapılandırılmış bir görüşme formu kullanılarak, standart sorular dışında, görüşme sırasında detaylandırılması hedeflenen sorular sorulmuş ve gözlemler yapılmıştır. Her bir görüşme, görüşme yapılan girişimcinin ilgisine bağlı olarak yaklaşık bir saat kadar sürmüştür. Araştırma süreci sonunda elde edilen veriler sınıflanarak betimsel ve içerik analizine tabi tutulmuştur. Betimsel analizle görüşme yapılan bireyleri tanıtıcı bulgular değerlendirilirken, içerik analizi yoluyla veriler tanımlanmaya çalışılmış; birbirine benzediği ve birbiri ile ilişkisi olduğu tespit edilen veriler belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek yorumlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 89).

Ankara'da İleri Teknoloji Sektöründe Kadın Girişimcilerin Rolü

Araştırmanın bulguları üç başlık üzerinden kurgulanmaktadır: İleri teknoloji sektöründe yer alan kadın girişimcinin özellikleri, ileri teknoloji sektöründe yer alan kadın girişimcilere ait firmaların niteliği ve girişimcilik performansı ve ileri teknoloji sektöründe yer alan kadın girişimcilere ait firmaların mekansal yer seçimi tercihleri.

İleri Teknoloji Sektöründe Yer Alan Kadın Girişimcilerin Özellikleri

İleri teknoloji sektörlerinde kadın girişimcinin özellikleri; sektör ve meslek grupları, eğitim durumu, yaş, medeni hal ve iş tecrübesi olarak değerlendirilmektedir. Bu bilgiye herhangi bir kaynaktan doğrudan ulaşılması mümkün olmadığından firma görüşmelerinde bu özellikler ile ilgili bilgiyi almak, ileri teknoloji sektöründeki kadın girişimcilerin niteliğini ortaya koymak açısından önem taşımaktadır.

Buna göre, sektörler ve meslek grupları açısından TGB içinde yer alan firmalardaki kadın girişimcilerin bulunduğu ileri teknoloji sektörleri; başta bilişim yazılım enformasyon olmak üzere biyoteknoloji, elektronik sanayisi, savunma sanayisi ve danışmanlık sektörleridir. TGB dışında ise yine bilişim sektörü başta olmak üzere enerji sektörü, yönetim danışmanlığı, kimya, elektronik, metalurji ve sağlık danışmanlığı ön plana çıkmaktadır. TGB'den farklı olarak TGB dışında, biyoteknoloji ve savunma sanayisi sektörlerinde kadın girişimciler yer almamaktadır.

TGB'de öne çıkan sektör bilişim ve yazılımla bağlantılı olarak, girişimcilerin bilgisayar mühendisi, elektrik-elektronik mühendisi, biyolog ve kimyager oldukları görülmektedir. Erkek egemen olarak görülen mühendislik alanında kadın girişimcilerinde etkin roller üstlenmesi, sektörün özellikle kadın girişimciler açısından gelişmeye açık olduğunun göstergesidir. TGB dışında yer alan kadın girişimcilerin meslek gruplarına göre dağılımında da yine elektrik-elektronik ve metalurji gibi mühendislik dalları öne çıkmaktadır.

TGB içinde sektörde faaliyet gösteren girişimcilerin çoğu (%62,5) lisans mezunudur. Yüksek lisans ve doktora yapmış girişimciler de sektörde yer almaktadır. Girişimcinin yer aldığı sektörün özellikleri düşünüldüğünde, öğrenim durumu ciddi anlamda önem taşımaktadır. Girişimcinin sektörle ilgili uzmanlık alanı hakkında bilgi sahibi olabilmesi, yenilikleri takip edebilecek düzeyde bilgi birikimine sahip olmasıyla paraleldir. Geleneksel sektörlerde yüksek lisans yapan girişimci sayısı düşükken bu sektörde doktora yapan girişimci sayısı özellikle TGB içinde yüksek oranlardadır. TGB dışında ise lise mezunu bulunmakla birlikte, istisnalar dışında sektördeki girişimcilerin eğitim seviyelerinin yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır.

Yaş grupları, medeni hal ve öğrenim durumlarına göre girişimciler incelendiğinde; TGB içinde genç girişimcilerin varlığı dikkat çekerken, TGB dışında ise daha fazla iş tecrübesine sa-

hip kadın girişimcilerin varlığı dikkat çekmektedir. TGB'de görüşme yapılan kadın girişimcilerin yarısı 35–44, diğer yarısı ise 24–35 ve 45-54 yaşları arasındadır. Dikkat çekici olan, TGB'de ileri teknoloji sektöründe 24 yaşlarında daha önce iş tecrübesi olmayan girişimcilerin de bulunuyor olmasıdır. Bunun sebebini girişimcilerden biri "Aldığım lisans ve yüksek lisans eğitimi sırasında ve sonrasında işgücü piyasasında nasıl rol alabileceğime ilişkin önemli girdiler, doğrudan kendi işimi kurmamış olsam da deneyimlerim oldu. Özellikle teknoloji geliştirme bölgelerinde verilen desteklerle çok daha rahat girişimci olabilme imkânına sahip olabiliyorsunuz." diye açıklamaktadır. Mevcut pek çok yazında girişimcinin iş hayatına başlarken tecrübenin önemli olduğu vurgulanırken, ileri teknoloji sektörünün genç yaşta ve tecrübesi sınırlı olanlara da girişimci olma yönünde imkân tanıdığı anlaşılmaktadır. Dikkat çeken bir diğer nokta ise; TGB'de ileri teknoloji sektöründe 55 yaş üzeri girişimciye rastlanmamasıdır. TGB dışında ise, kadın girişimcinin yaş dağılımı değişim göstermektedir. Bölge dışında görüşme yapılan girişimcilerin neredeyse tamamı 35-54 yaş arasındadır. 24-35 yaş arası genç girişimciye rastlanmamış, buna karşın 55 yaş üzeri bir kadın girişimciyle görüşme yapılmıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, TGB'de genç girişimcilerin oransal dağılımı dikkat çekici iken, TGB dışında daha deneyimli girişimcilerin bulunduğu gözlenmektedir. Bunun önemli bir sebebi, TGB'lerin yapısal olarak farklı ortamlar sunmalarının, TGB dışındaki firmalara göre girişimci niteliklerinin de farklılaşmasına sebep olmalarıdır.

İleri teknoloji sektöründe kadın girişimcilerin ailedeki rolleri ile iş dinamiklerinin sorgulanması açısından medeni durumlarının incelenmesi önem taşımaktadır. TGB'de sektörde yer alan kadın girişimcilerin önemli bir oranı (%62,5) evlidir. TGB dışında ise, yine benzer bir yapı söz konusudur. Bu sektörde yer alan kadın girişimcilerin büyük çoğunluğu hem iş, hem de aile hayatını bir arada yürütebilmektedir. TGB'deki kadın girişimcilerin yine önemli bir kısmı (%68,8) aile hayatıyla iş hayatı arasında herhangi bir çatışma yaşamadıklarını söylemişlerdir. Rol çatışması yaşadığını belirtenler ise,"aile hayatlarının, iş hayatlarının gerisinde kaldığından "bahsetmektedir. Benzer şekilde TGB dışındaki kadın girişimcilerin de hemen hepsi açısından iş-ev arasındaki dengenin kurulmasında herhangi bir zorluk yaşamadıklarını belirtmektedir. Çağımızın bilgi çağı olması, özellikle ileri teknoloji sektörünün kas gücünden ziyade bilgiye değer veriyor olması, yapılacak bazı işlerin eve götürülmesine de olanak tanıyabilmektedir. Hatta görev dağılımı yapıldığında, işlerin bir kısmı evden de yürütülebilmektedir. Fairlie ve Robb (2009) yaptıkları çalışmada, işyeri dışında esnek iş zamanlarının yaratılmasının kadın girişimcilerin iş performansını arttırdığını vurgulamaktadır. Bu da, hem iş hem de aile hayatının bir arada yürütülmesinde girişimciye avantaj sağlamaktadır.

Kadın girişimcilerin iş hayatında bulundukları süre, girişimcinin sektördeki tecrübesinin anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Sektörde uzun yıllar çalışılarak elde edilen tecrübeler, girişimcilere iş yaşamında önemli katkı sağlamaktadır. TGB içinde görüşme yapılan girişimcilerin %75 gibi büyük bir kısmı iş hayatında 10 yıldan fazla sürede yer almaktadır. İş hayatında bulunduğu süre içerisinde edinmiş olduğu iş çevresi ve bağlantıları, girişimciyi güçlü kılan ve firmanın ayakta kalmasına yardımcı olan faktörlerdir. TGB dışında ise, iş tecrübesi olmadan sektöre atılan kadın girişimci bulunmamaktadır. Girişimcilerin hemen hepsi en az 15 yıllık iş tecrübesine sahiptir. TGB içinde üniversite-sanayi iş birliği, danışmanlık hizmetleri, alt yüklenici olarak çeşitlik projelerde büyük firmalarla ortaklaşa iş yürütmek, çeşitli girişimcilik programları ve bazı devlet destekleri genç girişimcilere iş kurma aşamasında daha fazla avantaj sağlamaktadır. TGB'de benzer firmalara yakın olmak ve yenilikleri takip edebilme imkânları da, bölge dışında yer alan firmalara göre girişimciyi sektörde daha aktif kılmaktadır. TGB dışında ise piyasa şartları kendini daha fazla hissettirmektedir. Kadın girişimcilerden biri bunu "Girişimciler açısından mesleki tecrübe, önceki iş çevresi ve bilgiye ulaşma kanalları firmanın ayakta kalabilmesi için temel unsurdur" olarak ifade etmektedir.

Sektörün tanımlanabilmesi ve kadınların girişimciliğinin anlaşılması açısından ileri teknoloji sektöründe kadın girişimcilerin karşılaştığı zorluklar sorgulanmıştır. Bu kapsamda kuruluş aşamasında karşılaşılan problemlerin bir kısmı sadece kadın girişimcileri değil, erkek girişimcileri de ilgilendirmektedir. TGB'deki kadın girişimcilerin karşılaştığı en büyük problem işletme konusundaki bilgi eksikliğidir. Diğer problemler ise; sermaye temini, piyasadaki rekabet, bürokratik engeller olarak sıralanmaktadır. TGB dışında ise, kadın girişimcilerin en sık karşılaştığı problem sermaye temini ve işletme konusunda bilgi eksikliğidir. Ürün pazarlamada yaşanan sıkıntı, yeteri kadar serbest piyasa deneyimi olmadan iş hayatına girmekten dolayı yaşanan sıkıntılar, nakit akışının dengelenmesi, etik olarak çalışmayan firmalara denk gelinmesi de diğer problemler arasındadır.

Girişimcilerin en sık karşılaştığı problemlerden biri olan sermaye temini konusunda; TGB'deki girişimcilerin önemli bir kısmının kendi birikimlerini kullandığı, bunun dışında Sanayi Bakanlığı ve KOSGEB'den kredi ve çeşitli destekler ile girişimcilik ile ilişkili olarak düzenlenen yeni fikirler, yeni işler yarışması sonucunda kazanılan desteklerin kullanıldığı görülmektedir. TGB'deki girişimciler sermaye temininde aile veya yakın çevreden destek almadıklarını ifade etmişlerdir. Girişimcilerden sadece biri, bankadan destek aldığını ifade etmiştir. TGB dışında ise, benzer şekilde girişimcilerin yarısı kendi birikimlerini kullanırken, bir kısmı aile ve yakın çevreden yardım almış, bir kısmı ise banka kredisi ve oluşturdukları proje ile KOSGEB'den destek almışlardır. Bu konudaki bulgulara benzer şekilde Anna, vd. (1999) geleneksel sektörlerde yer almayan girişimcilerin kendi becerileriyle ve birikimleriyle finansal sorunları çözdüklerini ortaya koymaktadır.

Kadın girişimcilerin iş piyasasında tutunmada ve çevre edinmede erkek girişimcilere göre avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Hem TGB içinde, hem de TGB dışındaki girişimcilerin benzer süreçler yaşadığı görülmektedir. Kadın girişimcilerin işgücü piyasasında karşılaştıkları dezavantajlardan belki de en önemlisi, sektöre ilk başlandığında kadın girişimcilere yeterli güven duyulmamasıdır. Sektörde yeni olan kadın girişimcilere mesafeli yaklaşıldığı girişimcilerden biri tarafından "Sektöre çalışmaya başladığım ilk zamanlarda iş çevresince çok sıcak karşılanmadım açıkçası. Birlikte iş yapmak konusunda başlangıçta çekince ile yaklaşıldı, işi beceremeyeceğimden korkuldu. Ancak bu çekince sektördeki bilgi ve beceri seviyemi gördükten ve işi başarıyla tamamladıktan sonra aşıldı" sözleriyle net olarak ifade edilmektedir. Girişimciler tarafından "özellikle metropolde yer seçmenin kadın girişimciye ciddi avantajları olabileceği" vurgulanmakta; "iş piyasasında yer alan erkeklerin kendi arasında yaşadığı acımasız rekabete karşın, kadın girişimciye daha hoşgörülü ve kibar yaklaştığı" ifade edilmektedir. Ancak bunun yanı sıra erkek egemen bir sektörde kadınların yeni iş bağlantıları kurması açısından bazı sıkıntılar da yaşanabilmektedir. Bunu girişimcilerden biri "İş piyasasında yer edinmek için kişi kendi bilgi ve becerisi dahilinde avantaj ya da dezavantaj yaratmaktadır. Ancak erkeklerin iş dünyasında her ortama girebilmesi, kadın girişimcilere oranla daha fazla iş ayarlayabilmelerini sağlamaktadır" diye ifade etmektedir.

Sonuç olarak girişimcilerin genel özellikleri değerlendirildiğinde; ileri teknoloji sektöründe yer alan kadın girişimcilerin eğitim düzeyinin en az lisans seviyesi olmak üzere yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Yaş açısından TGB içinde daha genç kadın girişimciler yer almaktayken, üretim örgütlenmesinin de yer aldığı TGB dışında çoğunlukla tecrübe sahibi ve piyasada daha uzun yıllar yer almış olan girişimciler yer almaktadır. Öte yandan özellikle TGB içinde herhangi bir iş tecrübesi olmadan girişimci olan kadın girişimciler de bulunmaktadır. Bunun arkasında yatan önemli nedenlerden biri işi geliştirebileceğine dair yeterli özgüvene sahip olmaları ve genç girişimciler olarak gerekli riski üstlenebilmeleridir. Anna, vd. (1999)'un da vurguladığı gibi geleneksel olmayan sektörlerde girişimler daha çok risk alabilmektedirler. Öte yandan daha önce yapılan akademik çalışmalarda vurgulanan bir diğer nokta, işyerini kurarken girişimcinin tecrübe sahibi olmasıdır. İleri teknoloji sektöründen farklı olarak genç yaşta girişimcilerin sektörde yer aldığı ortaya çıkmıştır. Bu sektörde riski kolayca alabilmenin önemli bir dayanağı, girişimcilerin üniversite bağlantılı TGB'lerin içinde yer seçmeleridir. Bu durumda gerektiği zaman üniversite-sanayi işbirliği çerçevesinde akademisyenlerden destek alabilmeleri ve TGB'lerin sunduğu gerekli teknik altyapıyı kullanabilmeleri girişimcilere güven vermektedir.

İleri teknoloji ile ilişkili sektörlerde girişimcilik konusunda net olarak kadın-erkek ayrımı yapılmadığı görülmektedir. Mevcut yazında sıklıkla rastlanan geleneksel sektörlerdeki cinsiyet ayrımcılığının, ileri teknoloji ile ilişkili sektörlerde yoğun olarak yaşanmadığı görülmektedir. Özellikle bilgiye dayalı sektörlerde, kadın girişimciler erkeklerle aynı şartlarda piyasada yer alabilmektedir. Kadın girişimcilere göre ileri teknoloji sektöründe kadın ya da erkek olmanın herhangi bir farklılığı bulunmamakta, ortaya koyulan bilginin niteliği ön plana çıkmaktadır. Bu anlamda mevcut yazındaki geleneksel sektörlere yönelik yapılmış çalışmalarda ortaya konulanın aksine, ileri teknoloji sektöründe kadın girişimcilerin erkeklerden farklı herhangi bir dezavantaj yaşamadıkları anlaşılmaktadır. Gerekli eğitimi almış olan kadın girişimcilerin erkek girişimcilerden bilgi konusunda eksiği bulunmamaktadır. Bunun dışında çağımızın bilgi çağı olması, özellikle ileri teknoloji sektörünün kas gücünden ziyade bilgi üretiliyor olması, yapılacak bazı işlerin eve götürülmesine de olanak tanıyabilmektedir. Bu da kadın girişimcilerin hem iş, hem de aile hayatını bir arada yürütmesine olanak tanımaktadır.

İleri Teknoloji Sektöründe Yer Alan Kadın Girişimcilere Ait Firmaların Niteliği ve Girişimcilik Performansı

İleri teknoloji sektöründe kadın girişimcilere ait firmaların niteliği; firma yaşı, hukuki yapısı, çalışan sayısı, işgücü istihdamında uygulanan yöntemler açısından; girişimcilik performansı ise, firma büyüme oranı, üretim durumu ve ilgili kurumlarla ilişkiler açısından incelenmiştir.

Firmaların kuruluş yıllarına bakıldığında, TGB'deki firmaların büyük çoğunluğunun (%75) firma kuruluş yılı 2005 sonrasıdır. Sadece bir firma 2000 öncesi kurulmuştur. TBG dışında ise, firmaların yarısının 2000 öncesinde kurulduğu görülmektedir. Burada dikkat çekici olan TGB'lerin 2000'li yıllarla birlikte faaliyete geçmeleri sonucunda, TGB içindeki firmaların TGB dışında yer alan diğer firmalara göre daha genç firmalar oluşudur. Nanoteknoloji, biyoteknoloji gibi son dönemlerde ortaya çıkan sektörlerle birlikte özellikle TGB'de yeni ve genç firmalar yer almaya başlamıştır. Firmaların hukuki yapıları da TGB içinde ve dışındaki firmalarda farklılaşmaktadır. TGB içinde genellikle limited şirketler yer alırken, TGB dışında ağırlıklı olarak ferdi mülkiyete sahip şirketler ve aile şirketleri yer almaktadır.

Firmada çalışan kişi sayısı ve niteliği; TGB içindeki ve dışındaki firmalarda farklılık göstermektedir. TGB bölgesinde yer alan firmalar genellikle Ar-Ge firmasıyken, TGB dışındaki firmaların bir kısmı üretim yapan firmalardır. Bu açıdan TGB'deki firmalarda çalışan sayısı daha az (ortalama 8,6) iken, TGB dışındaki özellikle üretim yapan firmalarda çalışan sayısının daha fazla (ortalama 38,9) olduğu görülmektedir. Ancak her iki bölgede de nitelikli elemanların sayıca ve oranca yakın olduğu gözlenmektedir. Firmalarda ortalama kadın mühendis sayısı TGB içinde 2 TGB dışında 2,4 iken, erkek mühendis sayısı 4,7 ve 3,9 olarak tespit edilmiştir.

Kadın girişimcilerin büyük çoğunluğu firmalarındaki işgücü istihdamında, cinsiyete dayalı pozitif ayrımcılık yapmayı uygun bulmamaktadırlar. Kendileri için önemli olanın çalışanın cinsiyetinden çok bilgi birikimi, iş tecrübesi ve işteki başarısı olduğunu savunmaktadır. Çalışanların uzmanlık alanlarındaki donanımları, işe hâkimiyetleri, işlerini iyi yapıp yapmadıkları personel seçimlerindeki birincil önceliklerdir. Buna karşın, ileri teknoloji alanında kadın işgücü sayısı kısıtlı olduğundan, genelde iş ortamında erkeklerle çalıştığı ifade edilmektedir. Genel olarak ileri teknoloji sektörü istihdam açısından değerlendirildiğinde; sektörde cinsiyet ayırımının yapılmadığı, işgücü istihdamı tercihlerinin doğrudan iş becerisiyle tanımlandığı görülmektedir.

Girişimcilik performansına yönelik firmaların büyüme oranları incelendiğinde; TGB'de ve TGB dışında görüşme yapılan firmalar yıllık büyüme oranı artışı konusunda birbirine benzemektedir. Firmalar genellikle yıllık büyümelerini sabit olarak tanımlamakta, firmalardan sınırlı bir kısmı yıllık büyüme oranlarının arttığını ifade etmektedirler. İleri teknoloji sektörünün son yıllardaki gelişme durumu alt sektörlere bağlı olarak farklılaşmaktadır. TGB içinde nanoteknoloji, agro biyoteknoloji gibi yeni gelişmekte olan sektörlerde yer alanlar, içinde bulundaki sektörün yükselmekte olduğunu vurgulamaktadır. Bilişim gibi daha oturmuş sektörlerde yer alan kısım ise, içinde bulundukları sektörün son yıllarda değişmediğini ortaya koymaktadır. TGB dışında enerji, bilişim, makine sanayi gibi görece daha geleneksel sektörlerde de değişim olmadığı vurgulanmaktadır.

Sektördeki büyümeyi anlamak açısından firmalarının yıllık satış hacminin değişimi incelendiğinde, TGB içinde görüşme yapılan firmaların tamamının, TGB dışında firmaların ise önemli orandaki bir kısmının tam kapasite ile çalışmakta olduğu ve satış hacimlerinin arttığı ortaya konulmaktadır. Ülkemizde yeni yeni gelişmeye başlayan sektörlerde yer alan girişimciler pazarda kendilerine yeni bir yer edinmek ve pazar paylarını geliştirmek adına daha fazla şansa sahipken; bilişim, yazılım gibi alt sektörlerde yer alan girişimcilerin pazar paylarının çok değişmediği anlaşılmaktadır. TGB içinde yer alan firmalardan sadece birkaçı ihracat yapmakta, büyük kısmı ise ihracat yapmamaktadır. Bunun sebebini girişimcilerden biri şu şekilde ifade etmiştir: "TGB'de yer alan firmaların büyük çoğunluğu pazarda kendilerine henüz yer edinmeye çalışan yeni kurulmuş firmalardır. Buradaki firmaların çoğu Ar-Ge çalışmaları yapmaktadır. Daha Ar-Ge'si tamamlanmamış ürünlerin ihracatını yapmak kolay bir mesele değildir". TGB dışındaki firmaların ise üretimde de ağırlıklı yer almaları dolayısıyla daha fazla oranda ihracat yaptıkları görülmektedir.

Farklı kurum ya da kuruluşlardan (merkezi/yerel/sivil toplum) alınan destekler konusunda, TGB'deki kadın girişimcilerin önemli bir kesimi (%75), KOSGEB'in tekno girişimciler desteğinden ve başlangıç sermaye desteğinden, TÜBİTAK'ın yeni buluş desteğinden, Ar-Ge hibe desteklerinden, nitelikli personel desteğinden, fuarlarla ilgili olarak TGB'nin sağladığı desteklerden yararlandıklarını ifade etmektedirler. TGB dışında ise, girişimcilerin sadece %40'ı kurum ya da kuruluşlardan destek aldıklarını vurgulamaktadırlar.

İleri teknoloji ile ilişkili sektörlerde yenilikleri takip etmek, piyasada yer edinmek ve yapılan yeniliklerin gerisinde kalmamak açısından ciddi önem taşımaktadır. Bu kapsamda girişimcilerin tamamının yeni pazar, yeni ürünler ve yeni teknolojilerdeki yenilikleri takip ettikleri anlaşılmaktadır. TGB'de firmalarında yenilikleri takip etme konusunda öne çıkan yöntemler; ülke içindeki fuarlar, ürünlerle ilgili yayın ve kataloglar, TÜBİTAK, KOSGEB, TSE ile işbirlikleri ve ülke dışındaki fuarlardır. TGB dışında ise önde gelen yenilik takip yöntemi, ağırlıklı olarak ürünlerle ilgili yayın ve katalog takibidir. TGB'deki girişimciler öncelikle fuarlara katılmayı tercih ederken, TGB dışındaki firmalar, ürünlerle ilgili katalog takibi ve aynı sektörde çalışan diğer firmaların tecrübelerinden yararlanmayı tercih etmektedir.

Firma niteliği ve girişimcilik performansı genel olarak değerlendirildiğinde; özellikle TGB içinde yer alan yeni kurulmuş firmalarla, pazarda yer edinmiş firmaların stratejilerinin birbirinden farklılık gösterdiği görülmektedir. Yeni firmalar daha fazla risk alabilirken, eskiler büyük riskleri olan yatırımları üstlenmemektedir. Girişimcilerin bir kısmı stratejik kararlar üretmek için dikkat çeken fırsatları hızlıca değerlendirmektedir. Bu da dönemsel olarak üretimde Ar-Ge faaliyetlerinde ve danışmanlık hizmetlerinde yaşanan artışın nedenini açıklayabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında TGB'de yer seçen firmaların tamamının ileri teknoloji sektöründe Ar-Ge faaliyetleri, danışmanlık hizmetleri gibi hizmetler ağırlıklı çalıştıkları; TGB dışında ise büyük çoğunluğunun hizmetler sektöründe yer almasına karşın imalat da yaptıklarıdır.

İleri Teknoloji Sektöründe Kadın Girişimcilere Ait Firmaların Mekânsal Yer Seçimleri

İleri teknoloji sektöründe yer alan kadın girişimcilere ait firmaların mekânsal yer seçimlerinde firmaların mekânsal dağılımı, mekânda yer değiştirme süreçleri, ev-iş arası ilişkiler ve girişimci olarak mekânsal yer seçiminden elde ettikleri avantajlar ve dezavantajlar ortaya konulmaktadır.

Görüşmeye katılan girişimcilerin 16'sı TGB içinde yer seçen kadın girişimciler iken, 10'u TGB dışında yer seçen kadın girişimcilerdir. TGB'de yer seçen girişimcilerin 10'u ODTÜ Teknokent TGB, 4'ü Hacettepe Üniversitesi TGB ve 2'si Gazi Teknopark TGB'de yer seçmiş, TGB dışında ise görüşmelere katılan girişimcilerin 6'sı Çankaya, 2'si Yenimahalle, 1'i Sincan ve yine 1'i Etimesgut'ta yer seçmiştir.

Firmaların mekansal yer değişim sürecine ilişkin firmanın ilk kuruluş yeri sorgulanmıştır. Buna göre; TGB'de yer seçen gi-

rişimcilerden; ODTÜ Teknokent TGB'de bulunan firmalardan sadece biri daha önce Kızılay'da yer seçmesine rağmen, diğerlerinin ilk firma kuruluş yerleri ODTÜ Teknokent ve ODTÜ KOSGEB TEKMER'dir. Hacettepe Üniversitesi TGB'de bulunan girişimcilerden biri Hacettepe Teknokent'te, diğerleri ise Hacettepe Üniversitesi KOSGEB TEKMER'de ilk olarak firmalarını kurmuşlardır. Gazi Teknopark TGB'de bulunan girişimcilerin hepsi Gölbaşı Teknoplaza yerleşkesinde ilk olarak yer seçmişledir. Böylece TGB içindeki firmaların mekânsal olarak yerlerini değiştirmeyi tercih etmedikleri anlaşılmaktadır. TGB dışında ise; firmaların görece daha eski firmalar oldukları düşünüldüğünde, girişimcilerin firmalarının ilk kuruluş yerlerinin bugün bulundukları konumdan farklı bir bölgede olduğu anlaşılmaktadır. Girişimcilerin %70'i mekânsal olarak yer değiştirmiştir. İlk kuruluş mekanlarında ofis yüzölçümünün küçük olması, şirketin büyümesiyle birlikte mevcut alanın yetersiz kalması ve danışmanlık üzerine hizmet verilmesi nedeniyle, daha prestijli bir semtte (genelde Çankaya) yer almanın firma kimliğine olan etkisi, firmanın yer değiştirmesine etki eden nedenlerdir.

Ev ve iş arasındaki mekansal ilişki irdelendiğinde; girişimcilerin tamamının ev-iş arasındaki mesafenin zaman kaybını engellemek açısından yakın olmasını tercih ettiği görülmektedir. Hem TGB'de ve TGB dışında yer seçen girişimciler ev-iş arasında büyük çoğunlukla özel araçlarını kullanmaktadır. TGB'de ve TGB dışındaki firmalarda tekil örneklerin toplu taşıma araçlarını kullandığı veya firmalarına yürüyerek gidip geldikleri anlaşılmaktadır. Girişimcilerin büyük çoğunluğunun, hem iş yerine yakın oturdukları, hem de özel araçlarını kullanarak işe gelip gittikleri için ulaşım süreleri 5-15 dakika arasındadır. Girişimcilerden birinin ev-iş arasındaki ilişkileri tanımlamadaki vurgusu dikkat çekicidir: "Bir anne ve bir eş olarak işten eve ulaşma sürem benim için önemlidir. Hem iş hem aile ilişkilerimi sağlıklı yürütebilmemde anında müdahale edebileceğim bir mesafede bulunmam gerekir. Bu sebeple evimle işimin kolay erişilebilir mesafede olmasını tercih ediyorum". Buradan da anlaşılabileceği gibi mevcut yazında da sıklıkla vurgulanan özel alan-kamusal alan, ev-ev dışı, oturma alanları-çalışma alanları gibi konuların kentlerdeki mekânsal yapılanmalarda etkili olduğu, ev ile iş arasındaki ilişkilerin cinsiyet temelli yerseçim yapılarını getirdiğini ortaya koymaktadır.

Firmaların TGB içinde veya dışında yer seçmesinin çeşitli nedenleri bulunmaktadır. TGB'deki girişimciler açından TGB içinde yer seçmenin birinci önemli nedenleri; teşvikler ve vergi muafiyetleri, üniversite-sanayi işbirliği, KOSGEB desteği, firmaya sağladığı prestij ve tanıdık iş çevresinin burada yer alması olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar dışında; işletmeler arası bağ, benzer firmalara olan mekânsal yakınlık sebebiyle ilgili firmalarla daha fazla doğrudan temas şansı olmasını, nitelikli eleman bulma kolaylığı, laboratuvar için alt yapı sağlaması, sektördeki gelişmeleri yakından takip edebilme şansı ve TGB yönetiminin sağladığı eğitim, seminer ve danışmanlık destekleri önemli bulunmaktadır. Fuarlara giderken uygun koşullar sağlanması ve girişimcilere bilgilendirme kaynağı olması da önemli bir etkendir.

TGB dışında yer seçimlerinde ise; hem farklılık hem de çeşitlilik görülmektedir. TGB dışındaki girişimciler; sessiz ve sakin çalışma ortamını, deneysel çalışmalar için uygun laboratuvar ortamının olmasını, firma için daha geniş bir alana sahip olmasını, ev-iş arasındaki mesafenin yakın olmasıyla zamandan tasarruf sağlamasını, üretimle ortak mekanlarda bulunma zorunluluğunu, mekansal işlevselliği, firma alanının kendilerine ait olma durumunu ve park probleminin olmamasını ön plana çıkarmıştır. Bunun dışında kent merkezine yakınlık, prototip üretim için gerekli girdilerin mekânsal olarak görece yakın olan OSTİM'den temin edilebilmesi, bulundukları çevrenin kendilerine prestij sağlaması ve bankalara yakınlık diğer sebeplerdir.

Mekansal yer seçim tercihleri genel olarak değerlendirildiğinde; üretim yapan ve Ar-Ge ile uğraşan firmalar arasında önemli farklılıklar olduğu görülmektedir. Biri üretim ve pazar ilişkilerini ön plana çıkarırken, diğeri altyapı olanakları ve iş çevresinde kendilerine prestij sağlayacak mekanlarda yer seçimi tercihlerini ön plana çıkarmaktadır. Mevcut yazında ifade edilen daha küçük ölçekli firmaların konum maliyetini azaltmak amacıyla coğrafi olarak kümelendikleri vurgusu, Ankara'da TGB'lerde yer seçen firmalarda net olarak görülmektedir. TGB'ler gibi teknik altyapısı güçlü alanlar, kadın girişimcilerin mekânsal yerseçimleri konusunda potansiyel taşıyan alanlardır. Ankara'da TGB'lerde yer seçen kadın girişimciler için mekânda kümelenmenin TGB'nin fiziksel ve teknik altyapı gereği gerçekleştiği anlaşılmakta, mekânsal olarak TGB'lerin diğer firmalarla bir arada bulunmak, üniversite sanayi işbirliği ve teknopark bilgi havuzu gibi sağladığı avantajların ileri teknoloji sektöründeki kadın girişimcileri bu bölgelere çektiği öne sürülmektedir. Özellikle TGB'de yer seçen kadın girişimciler uzmanlaşmış iş gücüne kolay ulaşabilme, teknopark bilgi ağından yararlanma, diğer firmalarla etkileşimde bulunma ve sanayi üniversite işbirliği gibi nedenlerden ötürü benzer firmaların olduğu TGB'de bulunmanın avantaj sağladığını vurgulamaktadır. TGB dışında yer seçen kadın girişimcilerin ise daha çok merkezde yer seçtikleri ve bulundukları mekanın girdi sağladıkları firmaya yakın olma avantajından öte, iş bağlantıları açısından sağladığı prestiji çok daha öncelikli gördükleri anlaşılmaktadır. Bu anlamda mekânsal yer seçiminde doğası gereği kümelenmeyi destekleyen TGB'ler dışında, sektörde kümelenme tercihinin olmadığı anlaşılmaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Son yıllarda ileri teknoloji ile ilişkili sektörlerde yeni iş kuran, kendi işinin sahibi olan ya da firma ortağı konumunda çalışan kadın girişimcilerin sayısındaki hızlı artış dikkat çekmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde geleneksel olmayan ileri teknoloji sektörlerine yapılan yatırımların kalkınma açısından

taşıdığı önemle birlikte, kadın girişimcilerin de bu sektörlere yönelmesi konuya olan ilgiyi arttırmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde, kalkınmada ciddi bir dinamik olarak görülen kadın girişimciliği, bu çalışmada ileri teknoloji sektöründe yönetici ya da firma ortağı pozisyonundaki girişimcilerin detaylı bir şekilde araştırılmasıyla ortaya konulmaktadır. Kadın girişimciler, girişimci niteliği, firmaların niteliği ve firma performansı ile firmaların mekansal yer seçimleri tercihleri üzerinden değerlendirilmektedir. Çalışmada kadın girişimcilerin ileri teknoloji sektöründeki emek durumları, mekânsal olarak ileri teknoloji sektörünün yoğunlaşma alanları olarak kabul edilen TGB içinde ve TGB dışarısında yer alan firmalar arasındaki farklılaşmalar üzerinden kurgulanmıştır.

İleri teknoloji sektörünün kadın girişimcileri; en az lisans seviyesi olmak üzere eğitim düzeyi yüksek, özellikle TGB'ler içinde yaş açısından daha genç ve deneyimsiz ancak, risk alabilecek düzeyde yeterli özgüvene sahip, sektörel üretimin de yapıldığı TGB'ler dışında ise, çoğunlukla tecrübeli ve piyasada daha uzun yıllar yer almış girişimcilerdir.

İleri teknoloji ile ilişkili sektörlerde girişimcilik konusunda kadın-erkek ayrımı olmadığı, cinsiyetin adeta gizlenmiş olduğu görülmektedir. Mevcut yazında sıklıkla rastlanan cinsiyet ayrımcılığı ve cam tavan olgusunun yaşandığı geleneksel sektörlerin aksine, bilgiye ve niteliğe dayalı ileri teknoloji sektörlerinde, kadın girişimciler erkeklerle aynı şartlarda piyasada yer alabilmektedir. Kadın girişimcilere göre ileri teknoloji sektöründe kadın ya da erkek olmanın herhangi bir farklılığı bulunmamakta, ortaya koyulan bilginin niteliği ön plana çıkmaktadır. Gerekli eğitimi almış olan kadın girişimcilerin erkek girişimcilerden bilgi konusunda eksiği bulunmamaktadır. Çağımızın bilgi çağı olması, özellikle ileri teknoloji sektörünün kas gücünden ziyade bilgi üretiliyor olması, esnek iş zamanlarının tanımlanması bazı işlerin evden yürütülmesine de olanak tanıyabilmektedir. Bu da ileri teknoloji sektöründeki kadın girişimcilerin hem iş, hem de aile hayatını bir arada yürütmesini kolaylaştırmaktadır.

İleri teknoloji sektöründe yer alan kadın girişimcilerin daha düşük kar oranına sahip, küçük ölçekli işletmelere sahip olduğunu görülmektedir. Firma niteliği ve performansı açısından, yeni kurulmuş firmalarla, piyasada yer edinmiş firmaların stratejilerinin birbirinden farklılık gösterdiği görülmektedir. Yeni kurulan firmalar dikkat çeken fırsatları hızlıca değerlendirip daha fazla risk alabilirken, eskiler büyük riskleri olan yatırımları üstlenmemektedir. Yeni kurulan ve genellikle TGB içinde yer alan firmaların tamamı ileri teknoloji sektöründe Ar-Ge faaliyetleri, danışmanlık hizmetleri gibi hizmetler ağırlıklı çalışmakta, TGB dışında ise firmaların büyük çoğunluğu hizmetler sektöründe yer almasına karşın, imalat da yapmaktadır. Bu anlamda sektörün Ar-Ge veya imalatı içermesine bağlı olarak, risk alabilme kabiliyeti ve performans nitelikleri de farklılaşmaktadır.

Mevcut yazında, kadın girişimcilerin sahip olduğu firmalar daha küçük ölçekli oldukları için, konum maliyetini azaltmak amacıyla coğrafi olarak kümelendikleri vurgulanmaktadır. Buna karşın kadın girişimcilerin önceden kurulu olan ve kadınların yeterli temsil edilmediği daha köklü ağlar ve sanayi kültürü geliştirmiş bölgelerde yer seçmeyi tercih etmedikleri, buna karşın yeni gelişen, teknik altyapısı güçlü alanların, kadın girişimcilerin mekânsal yerseçimleri konusunda potansiyel taşıyan alanlar olduğu vurgulanmaktadır. Bu çalışmalara paralel olarak Ankara örneğinde de, ileri teknoloji sektöründe yer alan kadın girişimcilerin, görece yeni mekânsal gelişmeler olarak tanımlanabilecek ve kümelenmelerin sağlanmasını amaçlayan TGB'ler içinde yer seçme oranlarının yüksek olduğu görülmektedir. Altyapısı gelişmiş, uzmanlaşmış iş gücüne kolay ulaşabilme potansiyeli olan, gerektiği zaman üniversite-sanayi işbirliği çerçevesinde bilimsel ve akademik destek alabilecekleri kurumsal altyapının olduğu ve etkileşimde bulunabilecekleri benzer firmaların kümelendiği görece "korunaklı" TGB'ler ileri teknoloji sektörüne yeni girmiş kadınlar açısından kuluçka rolü üstlenmektedir. TGB dışında yer seçen kadın girişimcilerin ise daha çok merkezde yer seçtikleri ve bulundukları mekanın girdi sağladıkları firmaya yakın olma avantajından öte, iş bağlantıları açısından sağladığı prestiji çok daha öncelikli gördükleri anlaşılmaktadır. Bu anlamda mekânsal yer seçiminde doğası gereği kümelenmeyi destekleyen TGB'ler dışında sektörde kümelenme tercihinin olmadığı anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak Ankara'da ileri teknoloji sektörü, özellikle kadın girişimciliği desteklemeye açık potansiyel bir sektördür. Bilgi teknolojileri ve beraberinde getirdiği bilgi toplumu ile birlikte ileri teknoloji sektörünün önünün açık olması ve bazı alt sektörlerin küresel temelde de yeni gelişmeye başlaması, sektörün kadın girişimcilere çeşitli imkanlar yarattığı anlaşılmaktadır. Geleneksel sektörlerdeki gibi cinsiyete dayalı zorluklar yaşanmaması ve cinsiyet ayırımına imkan vermeyecek biçimde bilgiye dayalı üretimin becerili işgücü tarafından gerçekleştirilmesi sektörü kadınlar açısından önemli kılmaktadır. Bununla birlikte ekonomik ve sektörel yeniden yapılanma sürecinde, ileri teknoloji sektöründe olduğu gibi gelişme potansiyeli olan sektörler açısından; TGB'ler örneğinde olduğu gibi farklı mekânsal oluşumların karar vericiler tarafından irdelenmesi ve öneriler geliştirilmesi önem taşımaktadır.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde özellikle kalkınma açısından kadın girişimciliğinin etkileri göz ardı edilmemelidir. Desteklenen kadın girişimciler daha sonraki yıllarda ciddi bir potansiyel olarak ülke ekonomisinde yer alacaktır. Bunu kolaylaştırmada kadın girişimciliği ile ilişkili kurumsal yapının daha etkin bir şekilde kurgulanması ve girişimciliğin geliştirilmesine yönelik olarak diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliğinin geliştirilmesi ve kadın girişimciliği konusundaki faaliyetlerin yaygınlaştırılması önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

Alkan, A. (2012). Şehircilik Çalışmalarının Zayıf Halkası: Cinsiyet, Nermin Abadan Unat'a Armağan – Birkaç Arpa Boyu: 21. Yy'a girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar (der. Serpil Sancar), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 343-414.

Anna, A.L., Chandler, G.N., Jansen, E. ve Mero, N. P. (1999). "Women business owners in traditional and non-traditional industries" Journal of Business Venturing 15, 279–303.

Ansal, H. (1997). Teknolojik Gelişmelerin Sanayide Kadın İstihdamına Etkileri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1. Baskı, Ankara.

Armatlı Köroğlu, B., Özelçi Eceral, T., Varol, Ç. (2012). "Sanayi kümelerinde ağların mekansal örüntüsü: İstanbul kuyumculuk sektörü üretim ağları" METU Journal of Architecture, 29 (1), 119-138.

Brush, C., Carter, N., Gatewood, E., Greene, P. and Hart, M. (2004) Clearing the Hurdles: Women Building High Growth Businesses, Prentice-Hall, Upper Saddle River, NJ.

Casson, M. (1982). The Entrepreneur: An Economic Theory, Martin Robertson, Oxford.

Christopherson, S. (1994). Bargaining and balancing: women's waged work as an adjustment strategy in U.S. households. In Audrey Kobayashi, ed. Women, Work and Place. Montreal: McGill-Queen's Press, 162-81.

Cooper, A. ve Folta, T. (2000). Entrepreneurship and high-technology clusters, D. L. Sexton, & H. Landstrom (eds.) Handbook of Entrepreneurship, Blackwell, Oxford.

Dwyer, S., Orlando, C. R. ve Chadwick, K. (2003). "Gender diversity in management and firm performance: the influence of growth orientation and organizational culture" Journal of Business Research, 56: 1009-1019.

Ecevit, Y. (1998). "Küreselleşme, Yapısal Uyum ve Kadın Emeğinin Kullanımında Değişmeler", Küresel Pazar Açısından Kadın Emeği ve İstihdamındaki Değişmeler, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı, İstanbul.

Eraydın; A. ve Türkün Erendil, A. (2005). "The Changing Roles of Female Labor in Economic Expansion and Decline: The Case of Istanbul Clothing Industry, " A Companion to Feminist Geography içinde, der. J. Seager ve Lise Nelson, Blackwell, 150-165.

Eraydın, A. (1992). Post-Fordizm ve Değişen Mekansal Öncelikler, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara.

Fairlie R. W. ve Robb, A. M. (2009). "Gender differences in business performance: Evidence from the characteristics of business owners survey," Small Business Economics, 33, 375–395.

Feldman, M. (2001). "The entrepreneurial event revisited: firm formation in a regional context" Industrial and Corporate Change, 10 (4): 861-891.

Gomes, A.F., Santana, W.G.P., Araújo, U.P. ve Martins, C.M.F. (2014). "Female entrepreneurship as subject of research" Review of Business Management, 16 (51), 319-342.

Gundry, L. ve Welsch, H. P. (2001). "The ambitious entrepreneur high growth strategies of women-owned enterprises" Journal of Business Venturing, 16: 453-470.

Güney, S. (2008). Girişimcilik Temel Kavramlar ve Bazı Güncel Konular, Genişletilmiş 3. baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Gürol, M. A. (2000). Türkiye'de Kadın Girişimci ve Küçük İşletmesi: Fırsatlar, Sorunlar, Beklentiler ve Öneriler, Yayın No 2, Atılım Üniversitesi, Ankara.

Hanson, S. and Pratt, G. 1995. Gender, Work and Space. Routledge: London and New York.

Hanson, S. ve Blake, M. (2009). "Gender and entrepreneurial networks" Regional Studies, 43: 135-149.

Hisrich R.D. ve Brush, C. G. (1987). Women entrepreneurs: a longitudinal study. K. H. Vesper, (ed.) Frontiers of Entrepreneurship Research, Babson College, Massachusetts.

Hisrich, R. D. ve Peters, M. P. (2002). Entrepreneurship, Fifth Edition, McGraw-Hill Irwin, USA.

Huarng K. & Mas-Tur A. & Yu, T. H. (2012). "Factors affecting the success of women entrepreneurs" International Entrepreneurship and Management Journal, 8:487–497.

Isard, W., Azis, I., Drennan, M., Miller, R., Saltzman, S. and Thorbecke, E. (1998) (eds.) "Methods of Interregional and Regional Analysis", Ashgate, England.

Joekes, S. (1998). "Küreselleşme ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Kadının Statüsü: Türkiye için Dersler", Küresel Pazar Açısından Kadın Emeği ve İstihdamındaki Değişmeler, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı, İstanbul.

Loscocco, K. ve Robinson, J. (1991). "Barriers to women's small-business success in the United States" Gender and Society, 5 (4): 511-532.

Mackenzie, S. (1986). "Women's Responses to Economic Structuring: Changing Gender, Changing Space," The Politics of Diversity: Feminism, Marxism and Canadian Society içinde, der. M. Barrett ve R. Hamilton, London: Verso.

Malecki, E. J. (1995). "Entrepreneurship in regional and local development" International Regional Science Review, 16: 119-153.

Marvel, M.R. Lee, I.H. ve Wolfe M.T. (2015) "Entrepreneur gender and firm innovation activity: a multilevel perspective" IEEE Transactions on Engineering Management, 62 (4), 558-566.

Massey, D. (1984). Spatial Divisions of Labour: Social Structures and the Geography of Production, London: Macmillan.

Mayer, H. (2008). "Segmentation and segregation patterns of women-owned high-tech firms in four metropolitan regions in the United States" Regional Studies, 42(10): 1357-1383.

McDowell, L. (1991). Life without father and Ford. the new gender order of post-Fordism. Transactions, Institute of British Geographers. NS 16: 400-419.

Merrett, C. D. ve Gruidl, J. J. (2000). "Small business ownership in Illinois: the effect of gender and location on entrepreneurial success" The Professional Geographer, 52(3): 425-436.

Negiz, N., Özdaşlı, K., Özkul, G. ve Alparslan, A.M. (2009). Girişimcilik Özellikleri ve Tipleri Açısından Cinsiyet Farklılıkları: SDÜ-İİBF Araştırması, Uluslararası Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi Bildiri Kitabı, 1.Cilt, Sakarya Üniversitesi, 241-251.

Özdemir, Ç. (2009). Kapitalizm, Kadın ve Cam Tavanlar, Uluslararası Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi Bildiri Kitabı, 1.Cilt, Sakarya Üniversitesi, 126-137.

Rose, D. ve Villeneuve, P. (1994). Gender and occupational restructuring in Montreal in the 1970s. In Audrey Kobayashi, ed. Women, Work and Place. Montreal: McGill-Queen's Press, 130- 61.

Rosenthal S. S. ve Strange, W. C. (2012). "Female entrepreneurship, agglomeration, and a new spatial mismatch" Review of Economics and Statistics, 94 (3), 764-788.

Stanworth, C. (2000). "Women and work in the information age" Gender Work and Organization, 7(1): 20-32.

Tan, J. (2008). "Breaking the bamboo curtain and the glass ceiling: the experience of women entrepreneurs in high-tech industries in an emerging market" Journal of Business Ethics, 80, 547–564.

Top, S. (2006). Girişimcilik Keşif Süreci, Beta Yayınları, İstanbul.

Uluğ, P. (2000). Türkiye'de Konfeksiyon Sektöründe Kadın İşgücü: Gülsuyu Örneği, yayınlanmamış YL tezi, İÜ SBE Kadın Çalışmaları Bilim Dalı.

Varol, Ç., Sat, A., Gürel Üçer, A., Yılmaz, G. (2011). Yenilikçilik ve mekan: Ankara'daki Teknoloji Geliştirme Bölgeleri, TMMOB Makina Mühendisleri Odası Yayınları, Yayın No: MMO/546, Ankara.

Weiss, J. W. (1988). Regional Cultures, Managerial Behavior, and Entrepreneurship, Quorum, USA.

Yaprak, Ş. (2009). Kadınların Yönetim Kademelerinde Yer Almalarının Önündeki Engeller ve Cam Tavan Olgusu, Uluslararası Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi Bildiri Kitabı, 1.Cilt, Sakarya Üniversitesi, 181-192.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (6. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Planlama 2016;26(3):193–203 | doi: 10.14744/planlama.2016.21931

ARAŞTIRMA / ARTICLE

Endüstri-Sonrası Kentlerin Değişen ve Dönüşen Kamusal Mekânları

Changing and Transforming Public Spaces af Post-Industrial Cities

Müge Akkar Ercan

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara

ÖZ

Tarih boyunca kentlerin ayrılmaz parçalarından biri olan kamusal mekânlara 1980'li yılların başlarından itibaren kamu ve özel sektör yanı sıra, farklı toplumsal kesimlerin ilgisinin hızla artmasına paralel olarak, kentsel dönüşüm projeleri, kent pazarlama ve markalaştırma programları aracılığıyla, tasarım açısından yüksek kaliteli kamusal alanlar inşa edilmeye başlanmıştır. Küreselleşme ve neo-liberal kentleşmenin etkisinde oluşan bu gelişmeler, uzun bir süredir kentlerde ihmal edilmiş olan kamusal mekânların iyileştirilmesi ve bu mekânların çok yönlü rollerini sağlıklı ve etkin olarak yerine getirebilmeleri açısından olumludur. Ancak, endüstri-sonrası kentlerde son yıllarda geliştirilen kamusal mekânlar, bazı rolleriyle ön plana çıkmaktadır. Bu araştırma, 1980'lerden itibaren gelişen kentsel dönüşüm ve kamusal mekân yazınını inceleyerek, endüstri-sonrası kentlerin kamusal mekânlarının değişen ve evrilen rollerini irdelemeyi amaçlamaktadır. Makalenin birinci bölümünde, kentlerde kamusal mekânların rolleri tanımlanmaktadır; ikinci bölümde, 1980'lerin başından itibaren kamusal alanlara artan ilginin nedenleri incelenmektedir. Üçüncü bölüm, endüstri-sonrası kentlere özgü kamusal mekân tiplerinin ve özelliklerinin tanımlanmasına ayrılmıştır. Dördüncü bölümde ise, bu kamusal mekânların rollerinin nasıl değiştiği, 1980'lerden itibaren uygulanan planlama ve tasarım politikalarının bu değişime nasıl hizmet ettiği incelenmektedir. Sonuç bölümünde ise, yapılan incelemelere dayalı olarak, endüstri-sonrası kentlerin kamusal mekânlarının değişen rollerine yönelik çıkarımlar yapılmaktadır.

Anahtar sözcükler: Endüstri-sonrası kentler; kamusal mekân; kamusal mekân rolleri.

ABSTRACT

Public spaces have been one of the crucial components of cities for centuries. Since the early 1980s, public spaces have increasingly become subject to broad concern of the public sector, private sector and other segments of the society. Particularly under the influence of globalization and privatization policies, the resurgence of broad interest in public spaces has led to a significant improvement in the design and management qualities of contemporary public realms in cities through city-marketing and imaging programs and urban regeneration projects. The rising interest in the public spaces that were undermined, deteriorated and declined for a long time has brought about a considerable improvement in the qualities of public spaces and their effective operation in public life of post-industrial cities. Nevertheless, the public space literature has frequently hinted at the changing roles and features of the public spaces in post-industrial cities. This article aims to draw attention to the changing and evolving roles of public spaces in the post-industrial cities since the 1980s by reviewing the public space literature of the last thirty years. First, it defines the roles of public spaces in cities, and second, it explains in detail the reasons behind the increasing significance of public spaces since the 1980s. Third, the article describes new types of public spaces in the landscape of post-industrial cities, and their characteristics. Fourth, depicting the design and management features, it underlines the changes in the roles of public spaces of the post-industrial cities. In the conclusion, the article summarizes the key issues discussed in the article and seeks to give clues for urban planning and design practice.

Keywords: Post-industrial cities; public space; roles of public spaces.

Geliş tarihi: 03.03.2016 Kabul tarihi: 24.10.2016

İletişim: Tayfun Salihoğlu.

e-posta: tsalihoglu@gtu.edu.tr

TMMOB Şehir Plancıları Odası

Giriş

'Polis'in Agora'sından Ortaçağ kentlerinin pazar yerlerine, bugünün alışveriş merkezlerinden özelleştirilmiş meydanlara, tema parklarına, kapalı sitelerin ayrıcalıklı bahçelerine, ortak alanlarına kadar tüm kamusal mekânlar, kentlerin yüzyıllardır ayrılmaz parçaları olmuşlardır. Kentlerdeki vazgeçilmez önemine rağmen, özellikle küreselleşme ve neoliberal ekonomi politikaları, kent markalaştırma ve pazarlama kampanyaları ve kentsel dönüşüm ve canlandırma projeleri aracılığıyla, kamusal mekânlar son 25-30 yıldır kent gündemlerinin en önemli maddelerinden biri haline gelmiştir (McInroy, 2000; Madanipour, 2000; Hubbard, 1995; Hall ve Hubbard, 1996). Küreselleşme ve neoliberal politikaların bağlamında değişen ve dönüşen endüstri-sonrası kentlerin kamusal mekânlarının nitelikleri gelişirken, kent yaşamında üstlendikleri rollerinde de önemli değişimlere uğramaktadır. Bu araştırma, endüstri-sonrası kentlerin kamusal mekânlarının niteliklerinin nasıl değiştiğini ve 1980'lerden itibaren uygulanan planlama ve tasarım politikalarının bu değişime nasıl hizmet ettiği sorularına odaklanmaktadır. Bu soruları cevaplamak için, öncelikle kamusal mekânların çok yönlü rollerini fiziksel, ekolojik, psikolojik, toplumsal, siyasal, ekonomik, sembolik ve estetik roller başlıkları altında tanımlayarak kente, topluma ve bireye çok boyutlu katkılarını incelemektedir. Araştırmanın ikinci bölümünde, 1980'lerden itibaren endüstri-sonrası kentlerde kamusal mekânların öneminin arttığı saptaması ekonomik, toplumsal, siyasal nedenlere dayandırılarak yapılmaktadır. Üçüncü bölüm, endüstri-sonrası kentlerin kamusal alan türlerinin sınıflandırılmasına odaklanmaktadır. Söz konusu sınıflama, 1950'lerden günümüze kentlerde yaşanan mekânsal gelişim ve dönüşümle bağlantılı ortaya çıkan ve geleneksel kamusal mekândan ayrışan bu yeni tür kamusal mekânların niteliklerini tanımlamayı amaçlamaktadır. Dördüncü bölümde, endüstri-sonrası kentlerin kamusal mekânlarının ortak özellikleri, üstlendikleri çok yönlü rollerin değişimi bağlamında incelenmektedir. Daha açık bir anlatımla, bu mekânların hangi rollerinin ön plana çıktığı, hangi rollerinin geri plana itildiği saptaması, 1980'lerden itibaren uygulanagelen, daha çok kentsel dönüşüm alanlarındaki planlama, tasarım ve yönetim stratejilerinin ve sonuçlarının tartışıldığı bir yazın taramasına dayandırılmaktadır. Söz konusu bu değişimi eleştirel bir bakış açısıyla incelemek, 'gerçek' kamusal alanlar tasarlayabilmemiz ve geliştirebilmemiz açısından büyük önem taşımaktadır. Araştırmanın bu yöndeki temel bulgu ve saptamaları, sonuç bölümünde aktarılmaktadır. Bütün bu değişimin incelenmesine geçmeden önce, kamusal mekânların rolleri nelerdir, ne tür rollerle kentlere ve kent yaşamına katkılarda bulunurlar sorularını yanıtlamakta fayda bulunmaktadır.

Kamusal Mekânların Rolleri

Kamusal mekânlar bir çok farklı role sahip, çok yönlü mekânlardır. Bu rolleri, fiziksel, ekolojik, psikolojik, toplumsal, siyasal, ekonomik, sembolik ve estetik başlıkları altında sınıflamak mümkündür. Kamusal mekânların en öncelikli ve gözle görünen rolleri, fiziksel rolleridir. Kamusal mekânlar, kentlerin iletişim kanallarıdır; kamunun günlük ihtiyaçlarına hizmet ederler; çeşitliliği ve farklılıkları barındırırlar ve kentteki açık alan sistemini çeşitlendirirler (Carr vd, 1992; Gehl, 1996; Czarnowski, 1982; Moughtin, 1999) (Şekil 1). Kamusal mekânlar, aynı zamanda, sahip oldukları bitki örtüsüyle istenmeyen mikro-klimayı değiştirebilirler; hava türbülansını artırırlar; toz parçacıklarını filtre edebilirler; havayı serinletebilirler; ve hatta rüzgarları bile arındırabilirlar (Thompson, 1998). Bu anlamda, ekolojik olarak sağlıklı bir ortam yaratırlar (Şekil 2). Kamusal mekânlar, insanların akıl ve psikolojik sağlı-

Şekil 1. Kanallar, yollar, sokaklar, kentin iletişim kanallarıdır (Shangai, 2013).

ğına farklı biçimlerde katkıda bulunurlar (Lynch, 1992). Bireylerin kişisel gelişimlerine yardımcı oldukları gibi, 'rahatlama' ve 'gerilim' arasındaki ritmi düzenleyen alanlardır (Loukaitou-Sideris, 1988; Lynch, 1992). Bir açık alanda ya da parkta rahatlama ile çok yoğun trafiğin ve yayaların olduğu bir caddede yürümenin ve varolmanın gerilimi, bireyin doğrudan gerçeklerle yüzleşmesine ve anında tepki geliştirmesine neden olur. Böylece birey, bulunduğu kamusal mekânın ve bu mekânının içerdiği olumlu ya da olumsuz unsurların farkına varmasına ve bunlardan dersler çıkararak öğrenmesine aracılık ederler (Lynch, 1992). Kamusal alanlar, diğer taraftan toplumsal etkileşim alanlarıdır (Carr vd., 1992). İnsanların, 'kendilerini', 'diğerlerini' ve 'çevreyi' keşfetmelerini, böylece sürekli değişen bir dünyada kendi kişisel devamlılık hislerini geliştirmelerini sağlar (Carr vd., 1992; Lynch, 1992).

Kamusal mekânların toplumsal işlevlerine gelince, bu alanlar, farklı insan gruplarını bir araya getirerek, çok-kültürlü, çok-sınıflı, heterojen toplumun yaratılmasına yardım ederler; eğitici, öğretici ve iletişimi kolaylaştırıcı rolleriyle kamusal yaşamın güçlendirilmesine katkıda bulunurlar (Madanipour, 1995; Carr vd., 1992). Farklı gruplar arasında toplumsal ahengin oluşturulması ve kamusal yaşamın güçlenmesine yardımcı olurlar (Montgomery, 1997) (Şekil 3).

Kamusal mekânlar, politik roller de üstlenirler. İnsanları kamusal alanı kullanmaya ve katılıma teşvik ederek, özgürce hareket etmeleri, kendilerini temsil etmeleri ve başkalarıyle özgürce etkileşim içine girmelerini sağlayarak, demokrasinin gelişimi ve ilerlemesine yardımcı olan yerlerdir (Lynch, 1992; Rapaport, 1977; Moudon-Vernez, 1987). Bu mekânlar, aynı zamanda, toplumsal terbiyenin (civility), vatandaşlık bilincinin geliştiği ve toplumsal çözümlerin bulunmasına hizmet eden yerlerdir (Loukaitou-Sideris, 1988; Carr v.d., 1992). Kamusal tartışmalar, kamusal mekânlarda yapıldığında, anlaşmazlıklar ve çelişkiler görünür hale gelir (Carr vd, 1992). Bu nedenle, kamusal

Şekil 2. Kamusal mekanlar, ekolojik olarak sağlıklı ortamlar yaratırlar (Hamburg [sol, 2005], Ankara [sağ, 2010]).

Şekil 3. Kamusal mekanlar, kent yaşamında politik ve toplumsal roller üstlenirler (İstanbul [sol, 2009], Shangai [sağ, 2013]).

mekânlar, anlaşmazlıkların ve çelişkilerin özel alanda tutulması yerine çözümlendiği sağlıklı alanlardır (Şekil 3).

Kamusal mekânlar, siyasal işlevlerinin yanı sıra, kentlerde ekonomik roller de oynarlar. Çağlar boyunca, kamusal mekânlar ticari değiş-tokuşun gerçekleştiği alanlar olmuştur (Gehl, 1996). Bununla birlikte, ekonomik değer üreten alanlar olarak özellikle son 30 yıldır kente sağladıkları ekonomik katkı daha da önemli hale gelmiştir. Thompson'a (1998) göre, kamusal alanlar bakımlı ve temiz tutulduğu takdirde, çevresindeki emlak değerlerinin artmasına doğrudan etkide bulunur. Bu rolleriyle, kamusal mekânlar, spekülatif kentsel gelişmelerin ekonomik değer artışında, kent pazarlama ve kentsel canlandırmada (urban regeneration) önemli bir araç olarak kullanılmaktadır (Madanipour, 2000).

Sembolik rolleri incelendiğinde, kamusal mekânlar kente kimliğini kazandıran ve kentin kimliğinin tanımlanmasına katkıda bulunan mekânlardır. Jacobs, bir kentin kamusal mekânlarının, o kentin kimliğine nasıl katkıda bulunduğunu şöyle aktarmaktadır:

"Sokaklar ve kaldırımlar, kentin ana kamusal alanları, onun en can alıcı öğeleridir. Bir kent düşünün, ilk aklınıza gelen nedir? Onun sokakları. Bir kentin sokakları ilginçse, o kent ilginçtir. Bir kentin sokakları sıkıcıysa, o kent sıkıcıdır." (Jacobs, 1961, 29).

Birçok kişinin aklına Paris dendiğinde Champs Elysée, İstanbul dendiğinde Aya Sofya, Sultan Ahmet Cami, İstiklal Caddesi, Taksim Meydanı, Ankara dendiğinde Anıtkabir, Kızılay Meydanı, Gençlik Parkı, Kuğulu Park, Atatürk Orman Çiftliği gibi kamusal mekânlar gelir. Kimi kamusal mekânlar, kentlerin kamusal imgeleriyle özdeşleşmiştir (Ellis, 1978). Paris için Eyfel Kulesi, Zafer Anıtı (L'Arc de Triophe), Champs Elysée, Londra için Trafalgar Meydanı, Hyde Park, Venedik için San Marco Meydanı, İstanbul için Taksim Meydanı, İstiklal Caddesi, Bağdat Caddesi bu tür kamusal mekânlara örnektir. Montgomery'e (1997) göre, kamusal mekânlar, toplum için önemli olan 'yüksek değerler'i temsil eden alanlardır. Kutsal ya da sembolik toplanma alanları bu tür kamusal mekânlardır. Taşıdıkları ya da temsil ettikleri kültürel, tarihi, dini, toplumsal ve siyasal değerler nedeniyle, bu tür kamusal alanlar, bir grup ya da toplum için, sembol haline gelirler. Sembolik anlamlarıyla, kamusal mekânlar, bir toplumun ya da grubun 'süreklilik hissi'nin yaratılmasına katkıda bulunurlar (Loukaitou-Sideris, 1988). Sonuçta, bütün bu duygular, toplumları, grupları ve bireyleri birbirine bağlarlar (Lynch, 1992; Moughtin, 1999). Son olarak, kamusal mekânlar, kentlerin estetik niteliklerini geliştiren ve artıran mekânlardır; bu nedenle, kamusal mekânlar kentlerde önemli estetik rolleri üstlenirler (Carr vd., 1992; Thompson, 1998).

Dünyada Kamusal Mekânların Artan Rolü ve Önemi

1980 başlarından itibaren, kent planlama ve tasarım, kentsel dönüşüm ve canlandırma, kent coğrafyası gibi alanlarda yapılan araştırmalarda, kamusal mekânların artan önemine dikkat çekilmiştir. Bunların başında Francis Tibbalds'ın saptamaları gelmektedir:

"Sevilen geleneksel kentlerin özellikleriyle tanımlanan bir kentleşme hevesinin geri döndüğüne şahit olmaktayız. Bir kez daha ilgi yürüyen insanların ölçeğine, çekici ve girift yerlere, kullanım ve etkinliklerin karmaşıklığına odaklanmaktadır. Binalardan çok, kamusal mekânlar –binalar arasındaki mekânlar- ana nesne haline gelmiştir. Amaç, bölgesel ve/veya tarihi bağlamlarından gelen kendi kimlikleriyle kentsel alanlar yaratmaktır. Organik, insan-ölçeğinde, renkli ve çekici kamusal alanın fiziki tasarımı, kentsel tasarımcıların başta gelen işleri haline gelmiştir." (Tibbalds, 1992: 2).

Modernizmin kenti ve kentsel mekânına yönelik eleştiriler sonucunda, geleneksel kent ve özelliklerinin kent planlama ve tasarımının gündemine geri gelmesinin teşvik edildiği yönündeki saptamaların yanında, Francis, Carr, Rivlin ve Stone gibi araştırmacılar (1992), 1990'lardan itibaren, parklar, oyun alanları, plajlar gibi açık alanlarda zaman geçirme ihtiyacının arttığından, pazar alanlarının yenilenmesini, süpermarket yerine daha doğal ortamlarda alışveriş yapmayı, sokak performanslarını görmeyi isteyenlerin kamusal mekân etkinliklerine artan taleplerinden bahsetmişlerdir. Özellikle genç, orta sınıf mensubu, spora düşkün, kendilerini doğaya yakın hissetmek isteyen toplumsal gruplardan gelen spor yapabilecekleri doğal ortamları sağlayacak kamusal mekân talepleri, birçok Avrupa ve Kuzey Amerika kentinde eski parkların, spor sahalarının yenilenmesine yol açmıştır (Carr vd., 1992). Loukaitou-Sideris'e (1993) göre, özellikle yeni ve güvenli kamusal mekânlara talep, hizmet sektöründe çalışanların, turistlerin, kenti ziyaret edenlerin, kendilerini rahat ve güvende hissederek alışveriş yapabilecekleri, sosyalleşecekleri mekân ihtiyaçlarından ileri gelmektedir.

Yukarıda bahsedilen bütün bu önemli faktörlerin yanı sıra, 1970'lerin sonlarından itibaren, dünyadaki ekonomik bunalımdan çıkış yolu olarak önerilen küreselleşme ve neoliberal ekonominin gelişmesiyle beraber kentlerde yaşanan önemli değişimin payı büyüktür (Hall ve Hubbard, 1996). Küresel pazarlarda önemli bir yer edinme ve 'küresel kent' olma yarışı sonucunda, endüstri-sonrası kentlerin önce merkezlerinde, sonraları eski sanayi, liman alanları gibi terkedilmiş alanlarda ve tarihi ve kültürel mirasın yoğunlaştığı alanlarda, kentsel canlandırma ve yeniden geliştirme projeleri aracılığıyla, yepyeni mekânlar üretilmeye başlanmıştır. Bu yeni kentsel peyzaj içerisinde kamusal mekânlara özellikle ayrı bir önem atfedilmiştir. Kamusal mekânların artan öneminin arkasındaki temel neden, bu tür mekânlar sayesinde yatırımcıların ekonomik faydalarının artmasıdır. Yatırımcılar, nitelikli kamusal mekânların, içinde bulundukları alanların emlak değerlerini yükseltiğini ve

uzun-vadede yatırım potansiyellerini artırdığını farketmişlerdir (Punter, 1990; Loukatiou-Sideris, 1993). Carr vd. (1992) ve Loukaitou-Sideris'e (1993) göre, yatırımcıların ve inşaat şirketlerinin, yerel yönetimlerle yaptığı anlaşmalarla, proje alanı içerisinde kamusal alan sunumuna karşılık daha fazla ticari alanı geliştirebildiklerini, böylece yatırım kârlarını maksimize etme olanaklarının doğduğunu tespit etmişlerdir

Diğer taraftan, 1980'lerin başından itibaren, kentlerin yeni gelişen ve dönüşen alanlarındaki kamusal alanlar, yerelin pazarlanmasında önemli araçlar haline gelmiştir (Çelik vd., 1994; Madanipour, 2000). Kentlerin tanıtım ve pazarlanması için organize edilen futbol turnuvaları, festivaller, karnavallar, fuarlar gibi spor ve kültürel etkinlikler kamusal mekânları popüler hale getirmektedir (Burgers, 2000). Bütün bunlarla birlikte, McInroy'a (2000) göre, kamusal mekânlar, artık, herhangi bir kentsel alan için olumlu imgelerin geliştirilmesi, bu tür alanların çekiciliğini artırarak potansiyel yatırımcı çekilebilmesini sağlayacak araçlar olarak görülmektedir. Nitekim, 1980'lerden itibaren, kentlerde kültür merkezleri, konferans ya da kongre alanları, tarihi miras alanları gibi kentsel canlandırmada etkin katalizör roller oynayan kamusal kullanımlara yapılan yatırımlardaki artışlar dikkat çekicidir (Hubbard, 1995). Burgers'a (2000) göre, kültürün müzeleşmesi kamusal mekânlara artan ilginin arkasındaki temel nedenlerden biridir. Turizmin gelişmesi, galeri ve müzelerin önemini artırmış; bu tür mekânlara önemli yatırımların yapılmasına neden olmuştur.

Son olarak, yerel yönetimlerin kentsel canlandırma ve dönüşüm projelerinde başarı göstergeleri olarak kamusal mekânları görmesi gelmektedir. Kamusal mekânların, kentlere yeni imgeler yaratarak küresel pazarlarda yeni yerler bulması, rekabet avantajları kazandırmaları açısından önemlidir. Bu nedenle, 1980'lerin başından itibaren kentsel dönüşüm ve canlandırma projelerinde önemli katalizörler olarak kullanılmaktadır. Kamusal mekânların bu önemli katkılarını farkeden yerel yönetimler, ürettikleri yeni, çekici, bakımlı kamusal mekânları, kendi siyasal başarılarını topluma kanıtladıkları, böylece geniş kesimlerin takdirini kazanabilecekleri alanlar olarak görmeye başlamışlardır (Madanipour, 1999). Diğer taraftan, özellikle 1980 sonrası kentlerin gelişimindeki bir çok faktör kentsel ve toplumsal ayrışmaya, parçalanmaya ve kutuplaşmaya yol açmaktadır. Madanipour (1999) ve Loukaitou-Sideris (1988), kentlerde sosyo-mekânsal parçalanmayla başa çıkabilmek için kamusal mekânların önemli bir araç olarak farkedilmesini diğer bir neden olarak ortaya koymaktadır. Bütün bunlarla beraber, özellikle 2010 sonrası kamusal mekânlar, dünyada artan vatandaşlık ve kentli hakkı hareketlerine, terör, siyasi ve toplumsal kutuplaşmalara paralel olarak protestoların ve terör olaylarının sahnesi haline gelmişlerdir. Kimileri bu tür siyasal ve toplumsal hakların savunulmasında kritik roller oynarken, kimileri de –özellikle terör nedeniyle- korkulan, uzak durulan alanlar haline gelmişlerdir.

Endüstri-Sonrası Kentlerin Kamusal Mekânları

Endüstri-sonrası kentlerinin kamusal mekânları, geleneksel kentlerin kamusal mekânlarından farklılaşmaktadır. Hızla gelişen endüstri-sonrası kentlerde birçok yeni kamusal mekân türü oluşmuştur. Bunlardan biri, kent dışında ya da çeperlerinde gelişen perakende satış alanlarıdır. İlk kez, 1950'lerde orta ve üst gelir gruplarının kent çeperindeki konut alanlarının yakınında inşa edilen bu ticari mekânlar, daha sonraları süpermarketler, zincir mağazalar, büyük mağaza zincirlerinin eklemlenmesiyle birlikte önemli perakende ticaret odakları haline gelmiştir (Carr vd., 1992; Crawford, 1992). Bu alanlar, genelde kent dışında yaşayan ailelerin hem alışveriş, hem eğlence ihtiyaçlarını karşılayan önemli kamusal mekânlar olmuşlardır (Punter, 1990; Carr vd., 1992; Oc ve Tiesdell, 1997). Bugün endüstri-sonrası kentlerde, bölgesel, süper-bölgesel, mega, yanlızca lüks markaların bulunduğu çok seçkin kesimlere hitap eden alışveriş merkezlerinin yanı sıra, çok daha ucuz malların satıldığı (outlet) alışveriş merkezlerine, süpermarket zincirlerine, mobilya, halı, inşaat malzemeleri gibi dayanıklı tüketim mallarının satışını yapan perakende alanlara kadar çok çeşitli türde ticari alana rastlamak mümkündür (Crawford, 1992). Bu alanların dört temel ortak özelliği vardır. Bunlardan birincisi, bu alanların tasarımlarının 'içe dönük tasarım' olarak adlandırılan bir özelliğe sahip olmasıdır. Birçok farklı işlevi içlerinde barındıran bu mekânlar, kullanıcıyı içeride tutmak, daha fazla zaman ve para harcamalarını sağlamak amacıyla, kullanıcıların olası birçok ihtiyacını karşılayabilecek ticari, kültürel, spor, eğlence gibi işlevleri içlerinde barındırırlar (Loukaitou-Sideris, 1993; Punter, 1990; Crawford, 1992). Bu tür kamusal alanların ikinci önemli özellikleri, çevrelerinde bulunan işlevlerle mekânsal ilişkiler kurmamaları ve kendi başlarına bir bütünlüğe sahip olmalarıdır. Bu mekânlar, ayrıca, özel şirketlerin sahip olduğu, inşa ettiği, yönettiği ve kontrol ettiği mekânlar oldukları için yarı-kamusal mekânlar olarak tanımlanmaktadır. Son olarak, bu mekânların tümünde, dışsal koşullardan korunmuş yüksek kaliteli, rahat ve güvenli çevreler oluşturmaları amaçlanmıştır (Çelik vd, 1994; Carr vd, 1992; Reeve, 1996; Craword, 1992; Punter, 1990).

1980 sonrası endüstri-sonrası kentlerin merkezlerinin canlandırılması, ticaretin tekrar kent merkezlerine çekilmesi amacıyla üç yeni kamusal mekân üretilmiştir: 'kent içi alışveriş merkezleri', 'özelleştirilmiş meydanlar' (corporate plazas & atria) ve 'yerüstü ya da yeraltı yaya ağları'. 'Kentiçi alışveriş merkezleri', hem kapalı hem de açık olarak geliştirilmiş kamusal mekânlardır. Kapalı kentiçi alışveriş merkezlerine, İstanbul'da İstiklal Caddesi'ndeki Demirören AVM, Ankara'da Kavaklıdere'de Karum AVM örnek olarak verilebilir. Kentlilerin toplanma alanları olarak tasarlanmamış olan bu tür yarı-kamusal mekânlar, tamamen dışsal faktörlerden arındırılmış, sıhhi, disipline edilmiş alanlardır (Punter, 1990). Kent dışı ve çeperindekiler gibi mümkün olduğunca tüketimi artırma amaçlı olan

bu mekânlarda oturma yerlerinin kaldırılması, giriş-çıkışların kontrolü, belirli gruplara izin verilmemesi gibi kısıtlamalar, dilenme, gürültücü gençler gibi anti-sosyal hareketlerin yasak olması sık görülen mekânın yönetim ve kontrolüne yönelik düzenlemelerdir (Punter, 1990). 'Kentiçi yayalaştırılmış alışveriş alanları' diğer bir kamusal mekân türüdür. İstanbul'da İstiklal Caddesi'nde olduğu gibi, dünyanın birçok kent merkezinde bu tür yayalaştırılmış perakende ticaret alanlarına rastlamak mümkündür. Yayanın rahatlıkla alışveriş yapabileceği biçimde tasarlanmış bu alanlarda, mekân kontrolü oldukça yüksek düzeydedir. Endüstri-sonrası kentlerin merkezlerinde görülebilecek diğer bir kamusal mekân türü de, ticaretin yoğunlaştığı ana caddelerdir. Viyana'da Mariahilfer Strasse, Londra'da Oxford Street bu türe örnektir. Özellikle araç trafiğinin yeniden düzenlenerek, kent merkezine toplu taşım araçlarıyla ulaşımın teşvik edildiği politikaların paralelinde düzenlenen, geniş yaya kaldırımlarının olduğu, araç trafiğinin minimalize edildiği, sokak kafeleri ve lokantaların bulunduğu, güvenli yürüme, oturma, vakit geçirme gibi yaya etkinliklerinin rahatlıkla ve güvenle yapılacağı alanlardır. Bu tür kamusal mekânlarda güvenlik ve kontrol yüksek düzeydedir (Şekil 4).

'Özelleştirilmiş meydanlar', bina içi ya da dışında kilitlenebilir alanlardır. İlk örnekleri 1960'larda Amerikan kentlerinde inşa edilmiştir (Carr vd., 1992). İster bina içi, ister bina dışı, yatırım yapılan alanın imar haklarının artırılması karşılığında geliştirilen alanlardır (Loukaitou-Sideris, 1993). İngiltere'de bu tür özel sektör tarafından geliştirilen kamusal mekânlar, yerel yönetimlere satılarak kamusal hizmet alanları elde edilmiştir (Punter, 1990). Bu tür güvenli yaya alanları, zamanla güvenlik görevlileri tarafından kontrol edilen, yanlızca giriş kartı olan kişiler tarafından kullanılan alanlar haline gelmişlerdir (Punter, 1990).

Şekil 4. Endüstri-sonrası kentlerin hem tarihi ve kültürel mirası, hem de modern kentsel mimariyi kullanarak oluşturdukları yarı-kamusal alanlardan örnekler: alışveriş merkezleri ve yayalaştırılmış ticari alanlar (Shangai [üst, 2013]; Wuhan [alt, 2013]).

'Yerüstü veya yeraltı yaya ağları'na gelince, 1980'lerde ilk Kuzey Amerika'daki kentlerde, özellikle sokaklardaki suç oranlarının hızlı artışı nedeniyle inşa edilen bu alanları, Boddy şöyle tanımlamaktadır:

"New Detroit'in sımsıkı kapalı köprüleri ve bina içi plazalarının (atria) içinde, çok pahalı takımlar içerisindeki genç siyahi adamları, hatta bu memur, kurye ya da stajyer olarak çalışanları görünce, insan şaşkınlığa düşebilir. Bir süre sonra, insan, bu aşırı şıklığın bir hayatta kalma stratejisi, bu yeni kale gibi korunaklı kentsel karargâhlarına giriş bileti olup/olmadığını merak etmeye başlayabilir. Miami'de bile, sıcak iklime rağmen, turistler ve orta-üst gelir grupları hemen aşağılarındaki Latin sokak hayatıyla karşılaşmamak için gittikçe daha fazla bu köprüleri yeğlemektedirler. Ve, San Francisco'da, iklimsel koşullardan korunmanın kesinlikle bir neden olmamasına rağmen, Embercadero Merkezi'nin köprü ve yaya ağları buraya yeni müşteri ve canlılık getirirken, Market Sokağı artarak güçsüz, hastalıklı gözüken ve beyaz olmayan mültecilerin mekânı haline gelmektedir." (Boddy, 1993: 141).

Geliştirilen alışveriş merkezlerindeki ekonomik canlılığı beslemek amacıyla da, endüstri-sonrası kentlerde yeni bir yaya ağı sistemi yerüstü ve yeraltında inşa edilmiştir (Boddy, 1993; Byers, 1998). Bu ağlar, yine özel güvenlik sistemleriyle kontrol edilen ve belirli kesimlere hizmet eden alanlardır; istenmeyen gruplar, bu tür yaya ağlarının içine sokulmamaktadır (Boddy, 1993). Body (1993) ve Byers'a (1998) göre, yerüstü veya yeraltı yaya ağları, kentlerde toplumsal tabakalaşmayı artıran yarı-kamusal mekânlar olarak işlemektedirler; mekânın etnik veya sınıfsal olarak tabakalaşmasına, dolayısıyla toplumsal ayrışma ve sosyo-mekânsal parçalanmaya neden olmaktadır.

Bütün bunların yanı sıra, özellikle 1980'lerde bazı ülkelerde kamusal mekânlar satılarak özelleştirilmiştir (Punter, 1990). Bunların en önde gelen örneği Margeret Tatcher tarafından özel bir sokak haline getirilen Londra'daki Downing Sokağı'dır (Punter, 1990). Birleşik Krallığın başbakanlarının oturduğu bu sokağın güvenlik önlemleri nedeniyle özelleştirilmesi doğal karşılanabilir; ancak, 1980'lerden başlayarak, birçok sokak, özellikle ABD'de konut ve emlak şirketlerine satılarak özelleştirilmiştir. Sokakların özelleştirilmesindeki temel neden olarak, güvenli mekânlar yaratmak, çevre bakımı ve yerel hizmet sunumunun etkinleştirmesi gösterilse de, Punter'a (1990) göre, bu uygulamalar, toplumsal kutuplaşmayı ve ayrışmayı teşvik etmiştir. Bugün kentlerde sıklıkla görülen kapalı sitelerde de özelleştirilmiş sokaklar bulunmaktadır.

Endüstri-sonrası kentin önemli özelliklerinden biri de 'mega-ticaret alanları'dır. Ticaret, ofis, konut, otel ve eğlence alanlarının bir arada bulunduğu bu karma kullanımlı büyük ticari alanların en büyük özelliği, iyi tasarlanmış, ayrıcalıklı, zengin görüntülü kamusal mekânlara sahip olmalarıdır (Punter, 1990; Crawford, 1992; Crilley, 1993; Cybriwski, 1999). Mega-ticaret alanları, çevresi ile ilişki kurmayan, kendi başına bir bütün olan mekânlardır. Bu alanlarda yer alan kamusal mekânlar, son derece özenli, ayrıcalıklı ve varsıl bir ortamı yaratmaya yönelik tasarlanırlar. Bu kamusal mekânların temel işlevi, yapılan yatırımın ticari ömrünü uzatması, gelir sağlama potansiyelini artırmasıdır. Tema parkları bu türün önde gelen örnekleridir. Michael Sorkin, ilk tema parklarından biri olan Disneyland'i şöyle aktarmaktadır:

"Disneyland'e bir yolculuk, Norveç'e ya da Japonya'ya seyahatin yerine geçmektedir. Norveç ya da Japonya, üzerinde uzlaşılabilecek asgari bildirgeçlerle -Vikingler ve Samuraylar, kurutulmuş somon ve suşiyle- sınırlandırılmıştır. Bir kişinin oralara yolculuk yapması değildir; eninde sonunda, hareket tüm sistemi beslemektedir. [Disneyland'e] Tüm yolculuk, buna eşdeğerdir.
....
Dünyayı dolaşan turistler, peruklu fırıncının sömürgecilik döneminin Williamsburg'undaki çörekleri 'otantik' tuğla fırından çekmesini, Mykonos'daki Yunanlı balıkçının iskelede ağını tamir etmesini, ya da Gene Kelly'nin efektlerle 'singing in the rain' şarkısını nasıl söylediğini görmeye geliyorlar." (Sorkin, 1992, 216, italikler ektir).

Yukarıda da betimlendiği gibi, genelde ya gerçeği ya da hayali çevreleri simüle eden, kopyası olan bu fantazi dünyalar, erişim ücreti ödeyebilenlere açık alanlardır (Crawford, 1992; Sorkin, 1992). İçe dönük tasarımları olan mega-ticaret alanların kamusal mekânları, özel şirketlerin sahip olduğu, ürettiği, yönettiği ve kontrol ettiği mekânlardır. Bu nedenle, bu tür kamusal mekânlar 'yarı-kamusal' ya da 'çarpık-kamusal mekânlar' olarak nitelenmektedir. Bu alanlar, dışsal koşullardan korunmuş yüksek kaliteli, rahat ve güvenli çevreler oluşturmak için tasarlanırlar.

Mega-ticari alanların yanı sıra, endüstri-sonrası kentlerde, turizm ve kültürel odaklar ya da konut, ofis, ticaret alanları olarak restore edilen tarihi bölgelerin kamusal mekânları, belirli bir temaya odaklanılarak tasarlanmaktadır. 19. yüzyıla ait bir liman alanı, 16. ve 17. yüzyıl binalarıyla çevrili bir pazar alanı, yeniden canlandırma projeleri aracılığıyla, endüstri-sonrası kentlerde bir tür açık hava müzesi halini almıştır. Kent içerisindeki bu tür tarihselliğe özel bir vurgunun bulunduğu ama turizmin yanı sıra gündelik yaşamın da devam ettiği alanların yanında, belirli bir döneme ait bir sokağı, bir grup sokağı, hatta bir yerleşimi restore edip, turizm odağı haline getirilen mekânlar da endüstri-sonrası kentlerin özellikli mekânlarındandır. Giriş-çıkışların kontrollü olduğu bu alanlar, gerçek anlamda 'açık hava müzeleri'dir. Temsil ettikleri tarihsel döneme ait canlandırmaların yapıldığı, tamamen o dönemlere ait giysilerle dolaşan, satış yapan açık hava müzelerinin yanı sıra, kent içerisinde 'festival pazar alanları' (festival marketpla-

ce) olarak adlandırılan, özenle restore edilmiş, pahalı markaların butikleri, kafeleri, sanat galerileriyle yeni turizm odakları haline gelen kamusal mekânlar, son dönemde popüler hale gelmiştir. Londra'da Covent Garden, Boston'da Faneuil Hall, New York – Manhattan'da South Street Seaport, bu tür kamusal mekânlardır (Crawford, 1992) (Şekil 5).

Korunaklı kapalı siteler, endüstri-sonrası kentlerin en önde gelen mekânsal öğelerinden biridir. Endüstri-sonrası kentlerin 'kentsel karargâhları' ya da 'yeni kaleleri' olarak adlandırılan bu sitelerin kamusal mekânları, kamunun erişimine kapatılmış sokaklardan, yeşil açık alanlardan ve yaşayanların ortak kullanım alanlarından oluşmaktadır. Bu tür mekânlar, elektronik kamera sistemleriyle izlenen, içe dönük tasarımları, tek girişli, çıkmaz sokaklarıyla, erişimi sınırlı, çok ayrıcalıklı kamusal mekânlar yaratırlar (Punter, 1990).

Endüstri-Sonrası Kentlerin Kamusal Mekânlarının Özellikleri

Kamusal Mekânların Özelleştirilmesi, Metalaştırılması ve Ticarileştirilmesi

Endüstri-sonrası kentlerin kamusal mekânları ekonomik, sembolik ve estetik rollerine güçlü vurgularla ön plana çıkmaktadırlar. 1980 sonrası ortaya çıkan üç önemli olgu –özelleştirme, metalaştırma ve ticarileştirme- kamusal mekânların ekonomik rollerini baskın hale getirmektedir. Kamusal mekânların özelleştirilmesi, bu alanların tasarım, yönetim ve kontrolünün kamu sektöründen özel sektöre geçmesiyle gerçekleşmektedir (Loukaitou-Sideris, 1988; Punter, 1990; Sadler, 1993). Alışveriş merkezlerinden korunaklı sitelere ve mahallelere, yerüstü ya da yeraltı kapalı yürüme ağlarına kadar yeni kentsel alanlar, hızla özel sektör tarafından toplumun belirli kesimlerinin faydası yönünde geliştirilmektedir ve yönetilmektedir (Madanipour, 1999). Kamusal mekânların metalaştırılması, bu alanların alınıp satılacak bir meta olarak kabul edilmesiyle ortaya çıkmaktadır (Loukaitou-Sideris, 1988; Madanipour, 2000). Yerel yönetimlerin yeni finansal kaynak geliştirme amaçlı sokakları satması, kamusal mekânların hem özelleştirilmesine, hem de metalaştırılmasına örnek olarak verilebilir. Kamusal mekânların ticarileşmesi, bu mekânların yaşam ve kentsel mekân kalitesini artırmaktan çok, kâr üreten bir araç olarak kullanılmasına neden olmaktadır (Tibbalds, 1992). Kıyılarda, ticari, konut, ofis, eğlence alanlarının değerlerini artırmak için ayrıcalıklı ve zengin görünen kamusal mekânların yapılması, kullanıcıları içeride tutma ve tüketimlerini artırmak için 'tüketiciyi yakalama'[1] ilkesiyle tasarlanmış tema parkları, alışveriş merkezlerindeki yarı-kamusal mekânlar, kamusal mekânların ticarileşmesine verilebilecek önde gelen örneklerdir. Kamusal mekânın özelleştirilmesi, metalaştırılması ve ticarileştirilmesi, mekânın ekonomik işlevine güçlü bir vurgu geliştirirken, mekânın diğer rollerinin geri plana itilmesine neden olmaktadır.

Kamusal Mekânların Tasarımına Özel Bir Özen Gösterilmesi, Ayrıcalıklı Alanlar Haline Getirilmesi

Endüstri-sonrası kentin yeni kamusal alanlarının önde gelen özelliklerinden biri de, 'iyi tasarlanmış' ve 'çekici' mekânlar olmalarıdır. Bu özellikler, yeni kamusal mekânların ekonomik, sembolik ve estetik rollerinin ön plana çıkarılmasına neden olmaktadır. 1980'lerin başından itibaren, iyi tasarlanmış kamusal mekânlar, kent-pazarlama ve kentlerin markalaştırılmasında önemli bir araç haline gelmiştir. Bu strateji doğrultusunda, kentlerin bu alanlarına özellikle yatırımcı ve varlıklı tüketici çekilmesi hedeflenmektedir (Loukaitou-Sideris, 1988; Punter, 1990; Boyer, 1993; Cybriwski, 1999). Bu tür kamusal mekânların geliştirilmesinde birçok tasarım stratejisi kullanılmaktadır. Örneğin, 'tasarımda ayrıcalık ve zenginlik' ilkesi, şık mimari, modaya uygun, gösterişli, süslemeli malzemelerle bezenmiş bir mekân tasarımıyla özellikle üst gelir gruplarını etkilemeyi ve ayrıcalık ve zenginlik hissini ön plana çıkarmayı amaçlamaktadır (Hajer, 1993; Loukaitou-Sideris, 1993). 'Çeşitlilik ve farklılık'ları ön plana çıkarmak, endüstri-sonrası kentlerin diğer tasarım ilkelerinden biridir. Londra'da Canary Wharf ve Tokyo'da Yebisu Garden, bu tür bir tasarım stratejisinin kullanıldığı ilk örneklerdir. Canary Wharf'ta her bir ofis binasının dünyadaki ünlü mimarlar tarafından tasarlanmış olması, binaların farklı mimari tarzlarda olmasına, böylece kentsel mekânda görsel bir çeşitlilik yaratılmasına neden olmuştur. Dünyanın ünlü mimarlarının eserlerinin Canary Wharf'da olması, bu mekânı ayrıca bir çekim alanı haline getirmiştir. Endüstri-sonrası kentin kamusal mekânları, 'görsel çeşitliliği' barındırmaları açısından ön plana çıkmaktadırlar. Crilley (1993), mekânın bu özelliğini 'perspektif çeşitliliği' olarak adlandırmaktadır. Tasa-

Şekil 5. Londra'da Covent Garden, festival pazar alanı olarak önemli bir turist odağıdır (Londra, 2001).

rımda görsel çeşitlilik ya da perspektif çeşitliliği, bir anlamda, ticaretin kültürel ve estetik öğeler üzerinden beğenilerini ortaya koymaktadır:

"Nasıl piyasada satılan her metanın pazarlanabilmesi için bir görüntüye ihtiyacı vardır; elbette kamusal mekânın da pazarlanması için özel bir 'görüntüye' ihtiyacı vardır." (Crilley, 1993).

Dolayısıyla, tasarımda görsel çeşitlilik stratejisi, kamusal mekânın metalaşmasına aracı olduğu gibi, imgelerin eklektik bileşimiyle, tüketimin artırılmasını amaçlamaktadır. Bu görsel çeşitlilik, insanları çekerek, mekânın tüketime aracılık etmesini sağlamaktadır. Canary Wharf'a gelen her ziyaretçinin, Times Meydanı'nda kahve içmesi ya da yemek yemesi, Singapur'da yeni canlandırılan Boat Quay, Clarke Quay ve Robertson Quay'deki geliştirilen ticari alanlarda, lokanta, kafe ve barlarda zaman geçirmenin turistler ve ziyaretçiler için olmazsa olmaz olarak gösterilmesi, bu tür bir tüketim kültürünü işler hale getiren kamusal mekânlara örnek oluşturmaktadır. (Kiang ve Chang, 2000).

Endüstri-sonrası kentlerin kamusal mekânlarında kullanılan bir başka tasarım stratejisi, sanatın ön plana çıkarılmasıdır. Sanatın kamusal mekânda kullanımı, mekânın güzelleşmesini sağlarken, yine zenginliğin, şaşaanın ön plana çıkarılmasını; böylece, kamusal mekânın metalaşmasına ve ticarileşmesine aracılık etmektedir. Crilley'e (1993) göre, "boş bir araziyi, keyif veren bir cennete dönüştüren sanat, kamusal güvenirliği güçlendirmektedir". Hajer (1993) ise, yeni kamusal mekânlarda sanatın kullanımının, kamusal mekânları güzelleştirirken, onları meta haline getirerek, zenginliği ön plana çıkardığını iddia etmektedir.

Endüstri-sonrası kentlerin kamusal mekânlarının önde gelen diğer bir tasarım stratejisi, 'kültür' ve 'tarih'in ön plana çıkarılmasıdır. Bu strateji, hem tarihi alanların taklitlerinin inşa edilmesiyle, hem de kentlerin tarihi alanlarının restore edilerek turist çekim merkezleri haline getirilmesiyle uygulanmaktadır. Her iki pratiğin de 3 önemli sonucu vardır. Bunlardan birincisi, kamusal mekânların ekonomik ve sembolik değerlerini ön plana çıkararak, tarihi ve kültürel varlıkların ticarileştirilmesi ve metalaştırılmasıdır (Philo ve Kearns, 1993; Celik vd., 1994; Cybriwski, 1999). İkincisi, kamusal mekânın sembolik değerlerinin vurgulanarak, tarihi ve kültürel mirasın kendi bağlamlarından kopartılmasıdır. Yeni kamusal mekânların tasarımında tarihsel ve kültürel unsurların kullanım biçimi, bu mekânların tarihi ve kültürel mirasının kendi bağlamlarından kopartılmasına, tarihi olarak dayandıkları siyasal bağlarından ayrılmasına neden olmaktadır (Philo ve Kearns, 1993; Goodwin, 1993). Bunun yerine, hem kamusal mekânları üretenler hem de kullanıcılar tarafından, bu tür mekânlar daha çok alışveriş ve tüketim deneyimini canlı tutma amacıyla kullanılmaktadır. Son olarak, gerek fantazi dünyaların simülasyonuyla, gerekse yerin tarihi ve kültürel kimliği ve taşıdığı değerleriyle ilişkilendirilmeden mekânın bağlamından koparılması sonucu, kamusal mekânın sembolik anlamları hakkında akıl karışıklığı yaratılmaktadır (Philo ve Kearns, 1993; Cybriwski, 1999). Üretim alanı, değer yaratılan alanlar olarak sanayi alanlarının sanat galerisi haline getirilmesi, yüzyıllarca işçi sınıfını temsil eden liman alanlarının, tamamiyle restore edilerek orta gelir grupları için konut ya da ofis alanlarına dönüştürülmesi, bu tür uygulamalara örnek olarak verilebilir. Halbuki, kamusal mekânlar, farklı etnik, gelir ve toplumsal gruplardan gelen insanların kafasında olması gereken tekil sembolik anlamlar taşımalıdır. Bu tür kafa karışıklıklarına neden olmamalıdır.

Kamusal Mekânların Yüksek Düzeyde Kontrollü Mekânlar Haline Getirilmesi

Endüstri-sonrası kentlerde, tasarım ve yönetim politikalarıyla kamusal mekânların üzerinde gittikçe artan kontrol, kamusal mekânların ekonomik, sembolik ve estetik rollerinin ön plana çıkarılmasına neden olan diğer bir etkendir. Özel sektör kontrolündeki kamusal mekânlarda, hem mekânın erişim ve kullanımı, iklimi, sıcaklığı, ışıklandırması gibi tasarım stratejileriyle, hem de güvenlik kameraları, özel güvenlik görevlileri, kullanım saatlerinin sınırlı olması gibi mekânın yönetim politikalarıyla ticaret ve diğer etkinlikler üzerinde kontrol inşa edilmektedir (Punter, 1990; Loukaitou-Sideris, 1993; Defilippis, 1997). Böylece, gürültü, araba parkı, trafik gibi problemler, duman, soğuk hava koşulları, şiddet gibi belirsiz veya istenmeyen unsurlar ortadan kaldırılabildiği gibi; evsizler, sokak satıcıları, gürültücü, rahatsız edici gençlerin oluşturduğu istenmeyen bazı gruplar, bu alanlardan arındırılabilmektedir; ve gürültülü etkinlikler, alkol tüketimi, protesto, yürüyüş gibi toplumsal eylemlerin, dilenme gibi istenmeyen hareketlerin bertaraf edilmesi mümkün olmaktadır (Loukaitou-Sideris, 1988; 1993; Madanipour, 1995). Özel sektör kontolündeki bu tür kamusal mekânlarda, yukarıda bahsedilen tasarım ve yönetim politikalarıyla, ticaretin rahat bir biçimde işlemesi sağlanarak, alışverişi ve diğer tüketim etkinliklerini artırmak, geleneksel kamusal mekânlarda kendini güvende hissetmeyen grupların rahatını sağlamak ve kentin ya da belirli bir kentsel alanın 'olumlu' imgesini korumak ve ön plana çıkarmak hedeflenmektedir (Punter, 1990; Loukaitou-Sideris, 1993; Crilley, 1993; Madamipour, 1995; Defilippis, 1997).

Endüstri-sonrası kentlerin kamu kontrolündeki kamusal mekânlara gelince, yönetim ve tasarım stratejileriyle kamusal mekânlar üzerindeki kontrol gittikçe daha fazla artmakta ve bu mekânlara erişim kısıtlanmaktadır (Boddy, 1992; Boyer, 1993). Örneğin, kamusal mekânlarda dilenme, banklarda yatma, yere çöp atma, sağlıksız koşullar yaratma, toplu taşım duraklarında izinsiz sokak satıcılığı ya da başka ticari etkinliklerde bulunma, sokak eğlenceleri, toplu protesto ve gösterilerin düzenlenmesi yerel yönetimler tarafından yasaklanmaktadır; açık kamusal alanlarda insanların gecelemesi, banklarda uyumasına karşı ta-

sarım ve yönetim stratejilerinin geliştirilmektedir (Davis, 1992; Boyer, 1993). Ayrıca, sokaklarda alkol tüketimini yasaklayan, toplum düzenini bozan hareketlere karşı yeni yasal düzenlemeler getirilmektedir; ve son olarak, açık kamusal alanlara güvenlik kameraları yerleştirilmektedir (Reeve, 1996; Oc ve Tiesdell, 1998; Fyfe ve Bannister, 1998; Graham vd., 1996). Söz konusu bütün tasarım ve yönetim stratejileri, kamusal mekânın kullanıcıları ve etkinlikleri üzerinde yüksek düzeyde kontrolün oluşmasına ve geleneksel kamusal mekânda varolan tüm istenmeyen ve muğlaklık yaratacak unsurların bertaraf edilmesini amaçlamaktadır (Loukatiou-Sideris, 1993; Crilley, 1993). Sokaklarda dilenmek, yatmak gibi kamusal mekândaki bazı etkinlikleri yasaklayarak ve yeni yasal düzenlemeler getirerek, güvenlik kameraları yerleştirerek, yerel yönetimler sokaklarda toplum düzenini bozan hareketleri engellemeye çalışmaktadır.

Sonuç

Kamusal mekânlar, yüzyıllardır kentlerin vazgeçilmez unsurları olarak, kent ve kent yaşamında çoklu işlevler ve roller üstlenmektedir. Bu roller, tarihin her anında ve her kentinde farklı düzeyde bir araya gelişlerle çoklu dengeler oluşturmuşlardır. Dolayısıyla sürekli değişen ve dönüşen kentlerin kamusal mekânlarında ve rollerindeki bir araya gelişlerdeki değişim – dolayısıyla 'evrim'- kaçınılmazdır. Ancak, kamusal mekânların gelişimi tarihsel olarak incelendiğinde, 1980 sonrası geliştirilen kamusal mekânların rollerindeki farklılaşmanın saptanması gerekir. Endüstri-sonrası kentlerde, gelişen küreselleşme ve neoliberal kentleşme, kamusal mekânların özellikleri ve işlevleri üzerinde önemli değişimlere neden olmuş; 'yarı-kamusal' ya da 'sözde kamusal' olarak nitelendirilen mekânlar mantar gibi kentlerin her yerinde belirmeye başlamıştır. Bu kamusal mekânların önde gelen ortak özellikleri, özelleştirilmiş, metalaştırılmış ve ticarileştirilmiş mekânlar olmaları yanı sıra, son derece 'iyi tasarlanmış', mekânın kültürel ve tarihi değerlerinin tasarım ve yönetim stratejileriyle ön plana çıkarıldığı; kamusal mekândaki etkinliklerin ve kullanıcıların üzerindeki kontrolün sürekli artırıldığı mekânlar olmalarıdır. Endüstri-sonrası kentin kamusal mekânlarının tasarım ve yönetim politikaları, bu mekânların gittikçe daha fazla fiziksel, psikolojik, toplumsal ve politik rollerini zayıflamasına, buna karşılık ekonomik, sembolik ve estetik rollerine güçlü vurgular yapılmasına yol açmaktadır.

Bütün bu politikalar sonucunda, bu yarı-kamusal ya da sözde kamusal mekânlar, tüketimi artıran, yatırımcıların, hizmet sektörü çalışanlarının ve işverenlerin, varlıklı kesimlere ve turistlere hizmet eden araçlar halini alırken, yerel gelenekler, kimlikler ve pratikler hakkında akıl karışıklıklarına yol açmaktadırlar. Bu mekânlar, bazı kentsel mekânları fetişleştirmeye neden olurken, toplumsal tabakalaşmayı, dışlanmayı, kentsel kutuplaşmayı ve mutenalaşmayı artıran mekânlar olarak işlemektedirler. Bu tür özellikleriyle, endüstri-sonrası kentlerin kamusal mekânlarının 'kamusallık'ları da sorgulanır hale gelmektedir.

Kamusal mekânların tüm işlevlerinin ve rollerinin belirli bir denge içerisinde yerine getirmeleri önemlidir. Endüstri-sonrası kentlerin kamusal mekânları tasarlanırken iki önemli çözümlenmesi gereken konuyla karşı karşıya kalmaktayız. Bunlardan birincisi, kentlerde kamusal mekânların tüm rolleri ile toplumun gündelik ihtiyaçlarının nasıl bir arada getirilerek uzlaştırılacağıdır; ikincisi ise, kamusal mekânların çeşitli rollerini dengeli bir biçimde hayata geçirecek tasarım ve yönetim stratejileri nasıl geliştirileceği, böylece, kamusal mekânların bazı işlevlerinin diğerlerinin önüne geçmesinin nasıl engelleneceğidir. Her iki konu da, her yere uyan kalıp strateji önerilerinden çok, yerin bağlamına, koşullarına, özgünlüklerine göre biçimlendirilmesi gereken, kapsamlı ve ilişkisel düşünceye dayalı yaklaşımlarla çözümlenmesine bağlıdır. Yine de unutmamız gereken, canlı ve yaşanabilir kentlerde 'gerçek' kamusal mekânların yaratılması, ancak bu kentlerin rekabetçi avantajlarının artırılmasına yönelik ekonomik politikalarla, toplumun kamusal mekândaki gündelik ihtiyaç ve faydalarının ve kamusal mekânların çoklu işlevlerinin birbirleriyle dengelendiği zaman, mümkün olabilir. Kent plancıları, tasarımcıları ve genel anlamda mekân yaratıcılarının en önemli görevi, mekânın ilişkisel bağlamını ve yere özgü dinamiklerini göz önüne alırken, aynı zamanda, endüstri sonrası kentlerin 'kamusallıkları'nı ön plana çıkaracak, yaratıcı planlama, tasarım ve yönetişim modellerini bulmak, ve bu modellerin uygulanmasında teknoloji ve yaratıcı yeniliklere yer verilmesini sağlamaktadır.

Notlar

1. 'Tüketiciyi yakalama' ilkesi, genelde kent merkezlerindeki ya da kent çeperindeki banliyölerdeki alışveriş merkezlerinin tasarımlarında kullanılır (Loukaitou-Sideris, 1993). Kendi içlerine dönük tasarımlarıyla bu alanlar, tüketiciyi mümkün olduğunca söz konusu ticari alanın içinde tutarak, tüketimi teşvik etmeyi hedeflerler.

KAYNAKLAR

Boddy, T. (1992). Underground and overhead: Building the analogous city. M. Sorkin (Ed.), Variations on a Theme Park içinde (s. 123-153). New York: The Noonday Press.

Boyer, M.C. (1993). The city of illusion: New York's public places. P.L. Knox (Ed.), The Restless Urban Landscape içinde (s. 111-126). New Jersey: Prentice Hall.

Burgers, J. (2000). Urban landscapes: on public space in the post-industrial city. Journal of Housing and the Built Environment, 15, 145-164.

Byers, J. (1998). The privatization of downtown public space: The emerging grade-separated city in North America. Journal of Planning Education and Research, 17, 189–205.

Carr, S., Francıs, M., Rivlin, L.G., Stone, A.M. (1992). Public Space. Cambridge: Cambridge University Press.

Celik, Z., Favro, D., Ingersoll, R. (1994). Streets and the urban process. Z. Celik, D. Favro, R. Ingersoll (Ed.), Streets: Critical Perspectives on Public Space içinde (s.1-7). California: University of California Press.

Crawford, M. (1992). The world in a shopping mall. M. Sorkin (Ed.), Variations on a Theme Park içinde (s. 3-30). New York: The Noonday Press.

Crilley, D. (1993). Megastructures and urban change: Aesthetics, ideology and design. P.L. Knox (Ed.) The Restless Urban Landscape içinde (s. 127-164). New Jersey: Prentice Hall.

Czarnowski, T.V. (1978). The street a communication artefact. S. Anderson (Ed.), On Streets içinde (s. 207-211). Cambridge, Massachusetts, London: The MIT Press.

Cybriwski, R. (1999). Changing patterns of urban public space: observations and assessments from the Tokyo and New York metropolitan areas. Cities, 16(4), 223–231.

Davis, M. (1992). Fortress Los Angeles: The Militarization of Urban Space. M. Sorkin (Ed.) Variations on a Theme Park içinde (s. 154-180). New York: The Noonday Press.

Defilippis, J. (1997). From a public re-creation to private recreation: The transformation of public space in South Street Seaport. Journal of Urban Affairs, 19(4), 405–417.

Ellis, W.C. (1978). The Spatial Structure of Streets, S. Anderson (Ed.) On Streets içinde (s. 115–131). Cambridge, Massachusetts, London: The MIT Press.

Fyfe, N.R., Bannister, J. (1998). The eyes upon the street: Closed-circuit television surveillance and the city, N.R. Fyfe (Ed.) Images of the Street: Planning, Identity and Control in Public Space içinde (s. 254–267). London, New York: Routledge.

Gehl, J. (1996). Life Between Buildings: Using Public Space. Copenhagen: Arkitektens Forlag.

Goodwin, M. (1993). The city as commodity: the contested spaces of urban development. G. Philo, C. Philo (Ed.) Selling Places: The city as Cultural Capital, Past and Present içinde (s. 145-162). Oxford, New York, Seoul, Tokyo: Pergamon Press.

Graham, S., Brooks, J., Heery, D. (1996). Towns on the Television: closed-circuit TV in British towns and cities. Local Government Studies, 22, 3-27.

Hajer, M.A. (1993). Rotterdam: re-designing the public domain, F. Bianchini, M. Parkinson (Ed.) Cultural Policy and Urban Regeneration: The West European Experience içinde (s. 48-72). Manchester, New York: Manchester University Press.

Hall, T., Hubbard, P. (1996). The entrepreneurial city: new urban politics, new urban geographies?. Progress in Human Geography, 20(2), 153–174.

Hubbard, P. (1995). Urban design and local economic development. Cities, 12(4), 243–251.

Kiang, H.C. ve V. Chang. (2000). The "Night Zone" Storyline: Boat Quay, Clarke Quay and Robertson Quay. TDSR, 11(2), 41–49.

Loukaitou-Sideris, A. (1988). Private Production of Public Open Space: The Downtown Los Angeles Experience. (Yayımlanmamış doktora tezi). University of California, California.

Loukaitou-Sideris, A. (1993). Privatisation of public open space: Los Angeles experience. Town Planning Review, 64(2), 139–167.

Lynch, K. (1992). The openness of open space. T. Banerjee, M. Southworth (Ed.) City Sense and City Design içinde (s. 396-412). Cambridge, Massachusetts, London: The MIT Press.

Madanipour, A. (1995). Dimensions of urban public space: The case of the Metro Centre, Gateshead. Urban Design Studies, 1, 45–56.

Madanipour, A. (1999). Why are the design and development of public spaces significant for cities?. Environment and Planning B: Planning and Design, 26, 879-891.

Madanipour, A. (2000). Public space in the city. P. Knox, P. Ozolins (Ed.) Design Professionals and the Built Environment içinde (s. 117–125). New York: John Wiley.

McInroy, N. (2000). Urban regeneration and public space: the story of an urban park. Space & Polity, 4(1), 23–40.

Montgomery, J. (1997). Café culture and the city: the role of pavement cafés in urban public social life. Journal of Urban Design, 2(1), 83–102.

Moughtin, C. (1999). Urban Design: Street and Square. 2nd edition. Oxford, Auckland, Boston, Johannesburg, Melbourne, New Delhi: Architectural Press.

Oc, T., Tiesdell, S. (1997). The death and life of city centres. T. Oc, S. Tiesdell (Ed.) Safer City Centres: Reviving the Public Realm içinde (s. 1–20). London:,Paul Chapman Publishing.

Philo, C., Kearns, G. (1993). Culture, history, capital: A critical introduction to the selling of places. G. Philo, C. Philo (Ed.) Selling Places: The City as Cultural Capital, Past and Present içinde (s. 1–32). Oxford, New York, Seoul, Tokyo: Pergamon Press.

Punter, J.V. (1990). The Privatisation of public realm. Planning, Practice and Research, 5(3), 9–16.

Rapoport, A. (1977). Human Aspects of Urban Form. Oxford: Pergamon Press.

Reeve, A. (1996). The private realm of the managed town centre, Urban Design International, 1(1), 61–80.

Sadler, D. (1993). Place-marketing, competitive places and the construction of hegemony in Britain in the 1980s. G. Philo, C. Philo (Ed.) Selling Places: The City as Cultural Capital, Past and Present içinde (s. 175–192). Oxford, New York, Seoul, Tokyo: Pergamon Press.

Sorkin, M. (1992). See you in Disneyland. M. Sorkin (Ed.) Variations on a Theme Park içinde (s. 205-232). New York: The Noonday Press.

Thompson, I.H. (1998). Landscape and urban design, C. Greed, M. Roberts (Ed.) Introducing Urban Design içinde (s. 105–115), Essex: Longman.

Tibbalds, F. (1992). Making People-friendly Towns. Essex: Longman.

Vernez-Moudon, A. (1987). Introduction. A.Vernez-Moudon (Ed.) Public Streets for Public Use içinde (s. 13–19). New York: Columbia University Press.

Planlama 2016;26(3):204–218 | doi: 10.14744/planlama.2016.39306

ARAŞTIRMA / ARTICLE

İstanbul'daki Boş Zaman Değerlendirme Mekanlarının Dağılımı Üzerine Niceliksel Bir Değerlendirme

A Geographic Approach to Leisure Spaces in İstanbul

Tayfun Salihoğlu,[1] Handan Türkoğlu[2]

[1]Gebze Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Kocaeli
[2]İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul

ÖZ

Çalışma ve konut yaşantısı üzerinden kurgulanan modern kent sisteminde, kentlilerin boş vakitlerini (leisure) değerlendirebilecekleri mekanlara olan ihtiyaç giderek artmaktadır. Bir çok disiplinde boş zaman, bireysel bir gereksinim olarak tanımlanmaktadır. Kentlinin boş vakitlerini değerlendirilebileceği kentsel mekanlar ise yüksek yaşam deneyimi sunan kentlerin temel bileşenleridir. Çağdaş kentlerin sunduğu boş zaman deneyiminin; yeterliliği, çeşitliliği, erişilebilirliği, kamusallığı, kentsel mekandaki dağılım özellikleri ve kalitesi gibi konular, kentlinin yaşam kalitesini yükseltmeye yönelik politikalara doğrudan girdi sağlayarak, kentte yaşayanların memnuniyet düzeyini yükseltmektedir. Bugünün kentinde, özellikle yaşam kalitesi yüksek kentsel mekanlar üretme hedefindeki yerel yönetimler için, kentteki boş vakit değerlendirme mekanlarının mevcut durumunu gerek norm ve standartlar gerekse kentlilerin algıları ekseninde analiz eden çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışma, dünya kenti olma vizyonuna sahip, üllkemizin en önemli metropolü olan İstanbul'daki boş zaman değerlendirme mekanlarının kentsel mekandaki dağılımı ve hizmet alanlarını nesnel bir çerçevede ele alarak metropoliten planlama politikalarına girdi sağlamayı hedeflemektedir. Rekreasyon Mekanları, Sosyal ve Kültürel Tesisler ile Alışveriş ve Yeme İçme Mekanları olarak gruplanan çok sayıdaki boş zaman değerlendirme mekanı, coğrafi bilgi sistemleri ortamındaki analizler (Mapping, Measuring Geographic Distribution, Network Analyst) ile görselleştirilmiş ve mekansal değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışma sonucunda, gerek boş zaman aktivitelerinin mekansal dağılımları, gerekse hizmet alanları üzerinden ölçülen erişilebilirlik koşulları açısından, hem aktiviteler hem de metropoliten alanın çeşitli noktaları arasında önemli farklılıklar bulunmuştur. Mekansal adalet açısından önemli sorunlar içeren bu sonuçların boş zamanların değerlendirilmesine yönelik gelecekteki planlama faaliyetlerinde göz önünde bulundurulması, yüksek yaşam kalitesi hedefindeki yerel yönetimler ve beklentisindeki kentliler için iyi bir başlangıç noktası olacaktır.

Anahtar sözcükler: Boş zaman; boş zaman değerlendirme mekanları; hizmet alanları analizi; kentsel yaşam kalitesi; mekansal dağılım.

ABSTRACT

The need for the leisure spaces has a growing importance in the contemporary urban system that is a product of the relationship between housing and working. Leisure is defined as an individual need in related disciplines as leisure spaces are the main components of the cities that promise higher urban experience and quality. Adequacy, variety, accessibility, publicity, distribution and quality of the leisure spaces have positive effects on the satisfaction of households in today's cities as inputs to the quality of life policies of urban management. Therefore, the importance of the leisure studies that analysis the current state of the leisure spaces in terms of norms, standards and perception of residents is growing for the urban managers whose liability is to increase quality of life in cities. By objectively analyzing the location, distribution, accessibility and service area of the leisure spaces, this study aims to provide insights to metropolitan planning policies in İstanbul which is the most important metropolis of the Turkey. Leisure spaces in this study is categorized as recreation places (parks / green spaces and sport areas), social and cultural facilities and shopping centers. These leisure categories have analyzed and illustrated by the techniques of geographical information systems such as mapping, measuring geographic distribution and network analyst. As the main results of the study, there is a significant difference both in between activity categories and various places in urban space in terms of spatial distribution and service areas. In the future planning actions, these results which indicate serious problems in terms of spatial justice, would be a good starting point for the local government's livability policies and environmental satisfaction of the residents.

Keywords: Leisure; leisure spaces; service area analysis; quality of urban life; spatial distribution.

Geliş tarihi: 03.03.2016 Kabul tarihi: 24.10.2016

İletişim: Tayfun Salihoğlu.
e-posta: tsalihoglu@gtu.edu.tr

TMMOB
Şehir Plancıları Odası

Giriş

Dünya nüfusunun büyük bir çoğunluğunun yaşadığı kentlerde, yaşam kalitesi, kent yönetimleri için önemi gün geçtikçe artan bir kavramdır. Bir çok kentin, nüfus ve sermaye çekebilmek için kıyasıya rekabete girdiği günümüzde, kentlerin sunduğu yüksek yaşam deneyimi, çoğu zaman yaşam kalitesi araştırmalarıyla somutlaşmaktadır. Bir çok ulusüstü firmanın finans ve hizmet birimlerinin yer seçiminde ve uluslararası turistlerin destinasyon tercihlerinde öne çıkabilmek için postendüstriyel kentte devamlı bir proje süreci yaşanmaktadır. Yerel yönetimler ya da özel sektör eliyle geliştirilmesi bir fark yaratmaksızın, bu projelerin bir çoğunda yüksek yaşam deneyimi vaatleri yer almaktadır. Ancak yaşam kalitesi yalnızca kente sermaye ve nüfus çekmek için bir araç olmadığı gibi, büyük projeler yoluyla arttırılabilir bir yapıya sahip değildir. Turist çekimi ve firma yer seçiminin ötesinde, kent sakinlerinin gündelik yaşam deneyimlerini doğrudan etkilemektedir. Çeşitli nedenler ile mekansal yer değiştirmelerin hızla arttığı, mekana bağlılığın da aynı oranda azaldığı günümüzde, kentlinin yaşadığı kentte memnun ve mutlu olması, yerel yönetimlerin sağlıklı ve sürdürülebilir bir kentsel gelişime ulaşmadaki birincil görevi olarak karşımızda durmaktadır.

Günümüz kentlerinde yaşam kalitesinin yükseltilmesinde, konut, konut çevresi, çalışma alanları, ulaşım ve teknik altyapılarla ilgili mekansal düzenlemelerin yanında ve bazen de ötesinde, kentlinin boş zamanlarını değerlendirdiği mekanlar giderek artan bir öneme sahiptir. Parklar, yeşil alanlar, spor alanları ve meydanlar gibi kamusal mekanların yanında tiyatro, sinema, müze, restoran, kafe, bar, alışveriş merkezleri, çarşılar gibi kullanımı sonucu elde edilen çeşitli faydaların karşılığı olarak çeşitli ücretler ödenen mekanlar, kentlinin boş vakitlerini değerlendirdikleri kentsel arazi kullanımlardır. Tarih boyunca, anlam ve içeriği değişmekle birlikte boş zaman mekanları kent yaşamı içerisinde her zaman var olan öğelerdir. Antik Yunan'da toplumsal gelişimin anahtarı, Roma'da devlet yönetiminin "faydacı bir aracı", orta çağ'da "şeytan'ın çalışma atölyesi", rönesans'ta karanlık orta çağdan çıkış ve aydınlanmanın "katalizörü", endüstri devriminde "olmayan zaman ve aktivite", devrim sonrası süreçte "kent ve toplum sağlığının yükseltilmesi, sosyal sorunların aşılmasınının formülü", post endüstriyel kentte "tüketim mekanları", dijital çağda ise "iletişimin yeni biçimi" olma misyonları yüklenerek gündelik yaşam deneyiminde olumlu ya da olumsuz izler bırakmıştır. Günümüzde, boş zaman değerlendirme denildiğinde çoğunlukla tüketim mekanları akla gelmektedir. Bir çok farklı biçimlerde insan yaşamına ve toplumsal yaşantıya faydalar sağlayabilecek bu zaman diliminin büyük oranda tüketime yönelik aktiviteler ile değerlendirilmesi, kentsel yaşantıdaki eşitlik, adalet, sosyal dışlanma, erişilebilirlik ve yabancılaşma sorunlarının başlıca nedenidir. Kamusallığı ve sosyal ilişkileri özendiren içeriklere sahip kentlerde, boş zaman değerlendirmenin mutlu, sağlıklı ve memnun kentliler ile sonuçlandığı ortadayken, kent yönemlerince boş zamanların yalnızca ekonomik büyümenin bir aracı olarak görülmesi yaşam kalitesiyle ilgili politikaların başarısızlıkla sonuçlanmasına sebep olmaktadır.

Öncelikle yapılması gereken, birey düzeyinden başlayıp, komünite ve kent düzeyine doğru devam eden bir yapıda, kentin boş vakit değerlendirme açısından ihtiyaçlarını belirlemektir. Arkasında sosyal koşullar ile ilgili sağlıklı bir analiz bulunmadan, yaşam kalitesini yükseltmeye yönelik müdahalelerde bulunmak; tutarsız, nedeni belli olmayan, sınırlı bir zümrenin faydasına olan ya da kullanışsızlığı nedeniyle atıl duruma dönüşen mekanlar ve yatırımlara, kaynakların etkin kullanılamamasına neden olmaktadır.

Bu çalışma ile; İstanbul kentindeki yaşam kalitesinin yükseltilmesi için önemli bir bileşen olduğuna inandığımız boş zaman değerlendirme mekanlarına analitik bir bakış açısı geliştirilmiştir. Literatür özetinin ardından; çeşitli kurumlardan elde edilen nesnel verilere bağlı olarak, öncelikle kentin boş zaman aktiviteleri açısından mevcut durumu ortaya koyulmuştur. Daha sonrasında ise; Aktif Yeşil Alanlar, Spor Alanları, Sosyal ve Kültürel Tesisler ile Alışveriş ve Yeme İçme Mekanları olarak sınıflandırılan boş zaman değerlendirme mekanlarının İstanbul'daki mekansal dağılım özellikleri, erişilebilirlik koşulları ve hizmet alanları analiz edilmiştir. Son kısımda ise genel bir değerlendirme yapılmış, tartışma şehircilik ve İstanbul'daki mekansal politikalar içerisinde boş zaman aktiviteleri bağlamında sınırlılıklarıyla birlikte ele alınarak ileriye dönük bir biçimde genişletilmiştir.

Boş Zaman Kavramı

Boş zaman (leisure) sözcüğü, zihinde çok çeşitli düşünce, simge ve anlamlar uyandırmaktadır. Zaman, aktivite ya da insan zihninin anlık durumu (a state of mind) olarak değerlendirilerek farklı alanlarda çalışılmaktadır (Parr ve Lashua, 2004; Rolandsen, 2011, Torkildsen, 2005). Martin ve Mason (2003); ücretli bir iş ve zorunlu aktiviteler (uyumak, yemek yemek, kişisel bakımı ailevi sorumluluklar vb.) ile geçirilen zaman dışındaki zamanlara vurgu yapmakta ve haftalık ve yıllık tatiller ile emeklilik dönemini boş zamana örnek olarak göstermektedir. Günümüz kentlisi için boş zaman, bir çok farklı iş ve aktiviteyi gerçekleştirdikten sonraki vakitleri işaret etmektedir. Bu yönüyle, belirli gerekliliklerin sağladıktan sonra deneyimlenebilmektedir. Modern dünyada, varolabilmek, yaşantımızı belirli standartların üzerinde sürdürebilmek için toplumsal sistem içerisinde yapmakla yükümlü olduğumuz aktiviteler, boş zamanın nitelik ve niceliğini belirlemekte, anlamlandırmaktadır (Clawson ve Knetsch,1971). Bu noktada, boş zamanın, toplumun ve kentlilik bilincinin şekillenmesinde çalışma yaşamı kadar etkin olduğu ifade edilse de (Guggenheimer, 1969; Karaküçük ve Gürbüz, 2007), boş zaman yönetiminin, yapıcı ve

verimliliği arttırıcı içeriklerde oluşturulması yönündeki tavsiyeler, aslında çalışma yaşamı üzerinden kurgulanan toplumsal yapı ve ilişkilerin sağlıklı bir biçimde sürdürülmesinin sağlanmasını amaçlamaktadır.

Mannel ve Kleiber (1997), kavramı öznel ve nesnel içerikli bir fenomen olarak tanımlamaktadır. Nesnel bir olgu olarak boş vakit, belirli bir mekanda yapılan aktivite ya da aktiviteler grubunu içeren, aktivitenin süresi ve niteliklerinin çeşitli araştırmalarla (zaman kullanım istatistikleri, norm ve standartlar ile karşılaştırmalar vb.) ölçüldüğü bir içeriğe sahiptir. Boş zamanın öznel boyutu ise, bireylerin bu zaman diliminde katılım gösterdiği faaliyet sonrasında oluşan tatmini ve rahatlama duygularının düzeyini içermektedir (Karaküçük ve Gürbüz, 2007).

Yaşamın çok farklı alanlarına nüfuz eden boş zaman (leisure) kavramını, bir çırpıda tanımlamaya çalışmak, içerdiği anlamların bir çoğunu kapsamayan kavramsallaştırma çalışmaları olarak kalmaktadır. Disiplinler arası, bağlam bağımlı ve tarihsel olarak devinim içerisinde olan bir kavramdır. Bu nedenledir ki; zihinde uyandırdığı anlamlardan, gündelik hayat pratiklerimize, kentlerimizdeki arazi kullanımlardan, zamanı kullanım biçimlerimize uzanan ve sürekli değişen bir içerik ve anlama sahiptir.

Boş Zaman Aktiviteleri ve Kentlerde Boş Zaman Değerlendirme Mekanları

Boş zamanın bir aktivite ile değerlendirilmesi, başka bir deyişle mekansal boyutu, rekreasyon kavramını gündeme getirmektedir. Oxford Sözlük'te boş zaman değerlendirme için; "bireyin çalışmadığı zamanlarda keyif almak için gerçekleştirdiği aktiviteler" tanımı yapılmaktadır. Benzer biçimde, Howe ve Carpenter (1985), boş zamanlarda aktif veya pasif katılım sağlanan aktivitelerin tamamını rekreasyon olarak görürken, Carlson ve ark. (1972), eğlenceli bir aktiviteden elde edilen ani doyum hissini tanımlarında öne çıkararak bireysel yönüne de vurgu yapmışlardır (Karaküçük ve Gürbüz, 2007).

Neumeyer ve Neumeyer (1958), boş vakitlerde, acil bir gereklilik ya da ileriye dönük bir ödül beklentisiyle harekete geçirilmeksizin, bireysel ya da kollektif, özgürce ve haz duyarak yapılan aktiviteleri rekreasyon olarak tanımlamaktadırlar. Kraus ve Bates (1957), rekreasyonun yalnızca bir aktivite değil aynı zamanda bir deneyim boyutu da bulunduğunu eklemiştir. Yapılan aktivite ve deneyimin gönüllü bir katılım gerektirdiğini vurgulamıştır. Aktivite ve deneyimleri, katılımcıların bireysel ihtiyaçlarını tatmin etmek için en uygununu seçtikleri bir alternatifler bütünü olarak tanımlamış, sosyal bir program olarak organize edildiklerinde, sosyal içerikli yapıcı amaçlara ulaşmak için birer araç olduklarını ifade etmişlerdir. Rekreasyon tanımında, Butler (1976) da aynı temayı izlemiştir: rekreasyon bireyin boş zamanlarında, doğrudan keyif almak ya da tatmin duymak için özgürce seçerek katıldığı aktiviteler ve deneyimlerdir.

Boş zamanın çok geniş bir yapı olması, çalışma ve boş zaman ayrımının giderek azalıyor olması ve farklı kültürlerde farklı aktivitelerin öne çıkması nedeniyle hangi aktivitelerin boş zaman değerlendirme olarak kabul edileceği hakkında bir uzlaşı yoktur. Boş zaman aktiviteleri; çalışılan disipline, konuya, ölçeğe ve araştırma birimine göre farklı biçimlerde kategorize edilebilmektedir (Iwasaki, 2007; Rodriguez, 2011). Aktif ya da pasif (Okumuş, 2002), ev içinde ya da dışında (Tribe, 1995; Akgül, 2011) gibi kategorik sınıflamaların dışında kentsel mekandaki işlevlere göre ayrışan (sanatsal/sosyal, sportif/fiziksel, eğlenceye dayalı, kültürel miras ve turistik rekreasyon vb.) sınıflamalar da bulunmaktadır.

Karaküçük (2014)'e göre boş zaman değerlendirme aktiviteleri, bireylerin etkinliklere katılmadaki amaç, istek ve zevklerine göre sınıflandırılmaktadır. Bu konular; kişiden kişiye çokça çeşitlilik gösterdiği için, yapılan sınıflamalarda uzlaşı yoktur. Amaçlarına göre rekreasyonu; dinlenme, kültür, sanat, toplumsal / sosyal ilişki kurma, sportif ve turistik amaçlı boş zaman değerlendirme faaliyetleri olarak gruplamıştır. Diğer rekreasyon sınıflamaları ise; yaş faktörüne göre (genç, çocuk, yetişkin rekreasyonu vb.), aktivitelere katılanların sayısına göre (bireysel, grup, kitlesel, aile rekreasyonu vb.), zamana göre (mevsimsel, haftasonu, emeklilik dönemi rekreasyonu vb.), sosyal yapıya göre (lükse, geleneksel vb.) ve aktivitelerin gerçekleştiririldiği mekana göredir. Aktivitelerin yapıldığı mekanlara göre sınıflama açık ve kapalı alanlarda yapılmasına göre iki alt grubu barındırmaktadır. Açık alanda boş zaman değerlendirme; ormanlar, yeşil alanlar ve su kenarlarındaki faaliyetleri kapsamaktadır. Salon sporları, sinema, tiyatro, konser, müze gibi aktiviteler ile müzik dinlemek, televizyon seyretmek, aile ve arkadaş ziyaretleri ve dinlenmek ise kapalı alanda yapılan rekreasyon faaliyetleridir.

Baud – Bovy ve Lawson (2002), rekreasyonel aktivite örneklerini de içeren ana kategorileri anlatan aşağıdaki tabloyu hazırlamışlardır (Tablo 1).

Çalışma ve konut yaşantısı; bireyin zaman kullanımının 2/3'ünden fazlasını içeren ve büyük oranda tanımlı aktivitelerden oluşan yaşam alanları iken, boş zaman ve boş zamanlarda yapılan aktiviteler için genel geçerliliği olan bir sınıflama üretmek mümkün değildir. Kültürden kültüre, bireyden bireye, kentten kente değişen ve neredeyse sınırsız çeşit ve özellikte aktivite, birer boş zaman uğraşı olarak günümüz kent yaşamına zenginlik katmaktadır (Iwasaki,2007). Diğer yandan; yaşamın her geçen gün değişen yapısı ve içeriği, insanların değer yargılarında, dünyayı kavrayış ve anlamlandırma biçimlerindeki sürekli değişim, bugün yapılan sınıflamaların, geçmişten ve gelecekten farklı olduğu/olacağı bir duruma işaret etmektedir. Bu nedenledir ki, boş zaman alanındaki her bir çalışmada, anlık ya da kısa süreli değerlendirmeleri zorunlu kılan eşsiz bir sınıflama sistemi bulunmaktadır.

Tablo 1. Kategorilere göre boş zaman aktiviteleri (Baud – Bowy ve Lawson, 2002)

Kategoriler	Aktiviteler
Evde yapılan işler	Tv izleme, okuma, müzik dinleme, bahçe işleri, hobiler.
Sosyal içeriği yüksek işler	Eğlenme, dışarıda yeme – içme, partiler, arkadaş ziyaretleri.
Kültürel, eğitici ve artistik meraklar	Tiyatro, sinema izleme, konserler, gösteriler, müzeleri mesleki olmayan işlere katılım.
Sportif uğraşlar; seyirci veya katılımcı.	Golf, futbol, yüzme, tenis, bowling, dart ve jimnastik.
Gündelik (resmi olmayan) açık alan rekreasyonu	Eğlence için, deniz kenarı gibi yerlere günlük geziler, yürüyüş, piknik.
Gece konaklamayı içeren boş zaman turizmi	Seyahatler, turlar, haftasonu tatiller, yıllık tatiller.

Boş Zaman Gereksinimi ve Kentsel Yaşam Kalitesi ile İlişkisi

Kentsel mekanlardaki boş vakit değerlendirme faaliyetlerinin yeterli, çeşitli, kaliteli, adil ve erişilebilir bir biçimde sunulması kent bilimin temel hedeflerinden biridir (Karaküçük ve Gürbüz, 2007). "Spor ve Dinlence" başlığı ile Avrupa Kentsel Şartı'nın 7. maddesine açık bir biçimde kentli hakkı olarak tanımlanmasının yanında; çeşitli ölçek, içerik, zaman dilimi ve coğrafyalarda yapılmış kentsel yaşam kalitesi çalışmalarında boş zamanın kentsel yaşam kalitesi üzerinde önemli bir etkisi gözlenmiştir. Boş vakitlerdeki artış, kentlinin çalışma biçimlerindeki değişmeler, günlük yaşantının yarattığı stres ve sağlık sorunları ile tüketimi özendiren kentsel ekonomik büyüme politikaları gibi faktörlerin etkisiyle boş zamanların çeşitli aktiviteler ile değerlendirilmesine olan ihtiyaç her geçen gün artmaktadır (Veal, 2002).

Boş zaman ihtiyacı olarak anılan bu ihtiyaç, bireyin rekreasyonun yokluğunda eksilen psikolojik ve fiziksel tatmininin bir ifadesidir. Bireyleri herhangi bir boş zaman etkinliğine yönlendiren gereksinimler çeşitli yazarlar tarafından ele alınmıştır. Kılbaş Köktaş (2004); iletişim, bütünleşme gruplaşma, ödünlenme, eğitim, gözlem ve kültürel etkileşimi rekreasyon ihtiyaçları olarak tanımlarken, Torkildsen (2005) ise; yeni deneyimler, farkındalık ve kimlik geliştirme, sorumluluk ve sosyal etkileşim, zihinsel aktivite, yaratıcılık, gönüllü hizmet ve fiziksel aktivite ihtiyaçları üzerinde durmuştur.

Karaküçük ve Gürbüz (2007)'ye göre boş zaman değerlendirmeye duyulan ihtiyaçları altı grupta toplamak mümkündür; Fiziksel, Sosyal, Psikolojik, Yetenek Gelişimi, Duygusal, ve Toplumsal Gereksinimler.

Veal (2002) ihtiyaç ve arzu arasında kesin bir çizgi bulunduğunu belirterek, toplumsal bir ihtiyacın hükümetler ve yerel yönetimlerce karşılanmasının bir zorunluluk olduğunun altını çizmiştir. Yazara göre; kişisel arzulardan farklı olarak toplumsal ihtiyaçların karşılanmasında bir keyfilik söz konusu olmamalıdır. Bu ihtiyaçları karşılayamayan toplumsal sistemlerin yeterli / adil olduğu söylenemez. Bu noktada "ihtiyaç"ın tanımlanış şeklini Veal (2002) çokça önemsemiştir. Veal (2002) gibi Torkildsen (2005) de, insanları boş zamanlarını değerlendirmeye motive eden, boş zaman deneyimlerini oluşturan konuların anlaşılması için, rekreasyon planlayıcılar tarafından insan ihtiyaçlarının iyi bir biçimde anlaşılmasının gerektiğini söylemiştir. İnsan ihtiyaçlarını nesnel biçimde kapsayan bir sınıflama / tanımlamanın bulunmadığını söyleyen yazarlara referansla (Doyal and Gough, 1991), ihtiyacın günlük kullanımda kafa karıştırıcı bir içeriğe sahip olduğunu belirtmiştir. Rekreasyon ihtiyaçları, yönlendiricileri (drivers) ve motivasyonu arasındaki psikolojik süreçleri tariflemiştir. Taylor (1959)'un kollektif ihtiyaçları içeren tanımını, Mercer (1975) ve Bradshaw (1972)'nin sosyal ihtiyaçlar sınıflamasındaki normatif ihtiyaçlar grubunu, merkezi hükümet ve yerel yönetimleri boş zaman stratejileri ve politikaları geliştirme konusunda harekete geçirebilecek ihtiyaçlar olarak kabul etmiştir. Görelici (relativist) teoriye göre ise; kendi ihtiyaçlarının yalnızca bireyler ve benzer özellikler gösteren gruplarca bilinebileceği, bu nedenle evresel bir ihtiyaç tanımının yapılamayacağı söylenmektedir (Doyal ve Cough, 1991). Bu nedenle devletin ihtiyaçları karşılamadaki rollerini pazar sistemine terketmesi gereklidir. Doyal ve Cough (1991), serbest piyasa yapısındaki bir ihtiyaç sisteminde politikaların doğru ve uygunluğunu ölçmeye yarayacak normların bulunmamasını eleştirerek, değer ve hak sistemlerinden ihtiyaçlara uzanan bir model kurgulamışlardır. İlk olarak minimal düzeyde de olsa, bir sosyal sistemin, üyelerinin etkin bir biçimde yaşamlarını sürdürebilmeleri için çeşitli şekillerde ciddi zararlar görmesini engellemesi gerektiğini belirtmişlerdir. Evrensel ihtiyaçları iki kategoride ele almışlardır. İlkinde hayatta kalma, emniyet ve sağlık yer alırken, ikinci kategori ise otonomi, eğitim, öğrenme ve katılım yer almaktadır (Torkildsen, 2005). Doyal ve Cough (1991)'in ihtiyaçlar listesinde boş zaman bulunmasa da Veal (2002), yeterli boş zaman miktarı ve aktivite kaynaklarının, evrensel ihtiyaçların karşılanmasında tatmin edici (satisfier) olarak önemli rolleri olduğuna dikkat çekmiştir.

İhtiyaçlarına bağlı olarak belirli bir boş zaman aktivitesi için motive olan birey, aktivite sonrasında elde ettiği "faydalar (ödüller)" sayesinde yaşam kalitesinin yükseldiğini hissetmektedir (Veal, 2002). Bu faydalar en genel biçimiyle fiziksel, sosyal, psikolojik, kişilik geliştirici, duygusal ve toplumsal faydalar

biçiminde gruplanabilir (Karaküçük ve Gürbüz, 2007). Nadirova (2000) bu faydaları; rahatlama, iş ve aile hayatını sevme ve doğayı sevme gibi kısa süreli faydalar ile yaşam kalitesini ve yaşam doyumunu arttırma gibi uzun süreli faydalar biçiminde bir ayrım ile ele almıştır. California State Parks (2005); rekreasyonun faydalarını, sağlık üzerindeki faydalar ve sosyal faydalar olarak iki gruba ayırmıştır. Sağlık üzerindeki faydalar; obezite, diyabet, kalp krizi, kanser ve kemik erimesi risklerini azaltması, beklenen yaşam ömrünü uzatması, kas ve iskelet sistemini geliştirmesi gibi fiziksel faydalar ile depresyon ve stresi azaltması, yaşamdan memnuniyeti artırması, kişisel ve ruhsal gelişime olumlu katkı sağlaması gibi ruhsal faydaları içermektedir. Sosyal faydalar ise; suç oranlarını azaltması, aile bağlarını kuvvetlendirmesi, kültürel ve sosyal uyumu arttırması, engelli ve yaşlıların kente entegrasyonunu sağlaması, gençlerin gelişimi ve iyi alışkanlıklar edinmesini sağlaması gibi konular ile ilişkili olarak ele alınmıştır.

Tercih edilen boş zaman aktivitesinin türüne göre elde edilen faydalar farklılık gösterebilmektedir. Kültürel içerikli boş zaman aktivitelerinin faydaları üç farklı düzeyde ele alınmıştır: Bireysel, toplumsal ve kentsel düzeydeki faydalar. Galloway (2006), Grossi ve ark. (2011) ve Hoynes (2003)'e göre bireysel faydalar; zihinsel aktivitede, psikolojik durumda ve beklenen ömürde artışlara neden olmaktadır. Kişinin kendine güvenmesine, kendini beğenmesine (self esteem) ve potansiyelini harekete geçirmesine yardımcı olmaktadır. Toplumdaki çeşitlilik, yaşamın her alanındaki yaratıcılık ve dayanışma hissi (Hoynes, 2003), toplumların güçlendirilmesi, sosyal uyum ve içerme, sosyal yapının yenilenmesi, yeni sosyal ağ imkanlarının sağlanması (Galloway, 2006) ve yaşam boyu öğrenme imkanlarının arttırılması ise toplumsal etkilerdir (Grodach and Sideris, 2007). Kentsel ölçekteki faydalar ise; turistlerin kente çekilmesi, kent imajı, ekonomik kalkınma, hane halklarının konut yeri tercihleri (Grodach and Sideris, 2007), kent kaynaklarının optimum kullanımı ve sermaye birikim süreçlerinin yönetimi (Grossi et. al., 2011), siyaset ve sivil toplum gibi yaşamın diğer alanlarına aktif katılımın arttırılması (Haynes, 2003) ve istihdam olanaklarının arttırılmasıdır (Galloway, 2006) (Tablo 2).

Tüketime yönelik aktivitelerin boş zaman tercihlerinde hızla arttığı günümüzde, özellikle Türkiye'de alışveriş merkezleri boş zamanların değerlendirildiği mekanların başında gelmektedir. Sorkin (1992), alışveriş merkezlerinin günümüz kentindeki yükselen önemine vurgu yaparak, bu mekanları "kentin güvenli, temiz ve daha kontrollü bir şekilde yeniden paketlenmesi" olarak tanımlamaktadır (Lloyd ve Auld, 2003'te alıntılandığı gibi). Oğuz ve Çakci (2010)'un, alışveriş merkezlerinin yükselen önemiyle ilgili literatür değerlendirmelerinde; bu mekanların çok farklı kullanıcıları çeken buluşma mekanları olması ve bu yönleriyle giderek parkların ve açık mekanların yerini almaları önemsenmiştir. AVM'ler hem faydacı (utilitarian) hem de hazcı (hedonistic) aktivitelerin bir arada bulunduğu mekanlardır. Bu mekanlarla ilgili algıların oluşumunda alışveriş eyleminin kendisinin verdiği tatmin duygusunun yanında bu eylemi gerçekleştirirken AVM içerisindeki başka aktiviteler ile de ilişki içerisinde olmanın (fiziksel egzersiz, arkadaşlarla sosyalleşme, yeni insanlarla karşılaşma, sinemaya gitme, sergi ve şovları izleme vb.) önemli bir faktör olduğu gözlenmiştir. Kısaca; bireyler, ihtiyaçlarını karşılamak için alışveriş eylemini gerçekleştirdikten sonra dahi rekreasyonel amaçlı olarak alışveriş merkezlerinde vakit geçirmeye devam etmektedirler. Bu yönüyle diğer boş zaman aktivitelerinden farklı olarak birey, alışveriş eyleminde, sadece mevcut ihtiyaçları ile değil, yeni ihtiyaçları keşfetme motivasyonuyla davranış geliştirmektedir. Spor ve Yeşil Alanlar toplumun bütün kesimleri tarafından erişilebilir ve ücretsiz kamusal mekanlar olarak kentsel yaşantıya çok çeşitli katkılar sağlamaktadır. Dunnet ve dig., (2002)'nin raporuna göre; yeşil alanların, toplumsal, çevresel, ekonomik ve yaşam kalitesi olmak üzere dört temel katkısı bulunmaktadır. Toplumsal faydalar; sosyal ilişkiler, aidiyet ve bütünleşme, stresten uzaklaşma, doğayla bütünleşerek duygu bozukluklarından kurtulma, fiziksel aktivite, doğa bilincinin gelişmesi, çocuk ve gençlerin fiziksel gelişimi gibi olumlu katkıları içermektedir. Çevresel faydalar ise; sürdürülebilirliğin sağlanması, yaşam koşullarının iyileştirilmesi, biyoçeşitliliğin korunması, afetlerin önlenmesi ve iklim değişikliğinin etkilerinin azaltılması ile ilgilidir. Yeşil alanlar; firma ve hane halklarının yer seçiminde, turistlerin destinasyon tercihlerinde çekici birer un-

Tablo 2. Boş zaman aktivitelerinin çeşitli faydaları (Canadian Parks and Recreation Association, 1997)

Faydalar / Çıktılar	Kişisel	Sosyal	Ekonomik	Çevresel
Bireysel sağlık	X			
İnsani gelişim	X			
Yaşam kalitesi	X	X		
Asosyal davranışların azaltılması	X	X	X	
Toplum ve aile bağları		X	X	
Ekonomik gelişim			X	
Ekolojik süreklilik				X
Maliyetleri azaltma			X	

Tablo 3. Aktivite Türlerine göre Hizmet Sunulan Nüfus ve Alan Özellikleri (Kaynak: Veri kaynakları derlenerek yazarlar tarafından oluşturulmuştur.)

	Park-spor		Kültürel tesisler		Alış veriş-yeme içme	
	Nüfus	Alan(ha.)	Nüfus	Alan(ha.)	Nüfus	Alan(ha.)
Anadolu Yakası	3206	33,41	6887	51,86	931	15,81
Avrupa Yakası	3551	28,20	6945	43,51	934	14,67
Kıyı Yerleşmeler	2336	19,91	4399	32,45	798	13,98
İç Yerleşmeler	4173	37,27	8675	56,50	1026	15,88
En Olumlu Mahalleler	20,52	2,03	4,1	0,1	1	0,1
En Olumsuz Mahalleler	25061	467,96	65724	716,25	7086	442,66

sur olmaları nedeniyle kent ekonomisine olumlu katkılar da sağlamaktadır. Yeşil alanların tüm faydalarının yaşam kalitesi üzerinde dolaylı etkisi bulunmaktadır. Yaşam kalitesi faydaları ise, yukarıda sayılan faydaların toplamı olarak tanımlanmıştır. Görüldüğü gibi kentlerdeki boş zaman aktiviteleri, birey ve toplumların çok çeşitli ihtiyaçlarına cevap vererek kentsel yaşantıya önemli katkılar sağlayan değerli ve fark yaratan bileşenlerdir. Sağlıklı, sürdürülebilir ve yaşam kalitesi yüksek kentler için, bu aktivitelerin kentsel mekandaki varlığı, yeterliliği, çeşitliliği, içeriği, adil dağılımı ve erişilebilirliği konularında detaylı ve titizlikle hazırlanmış politika ve plan kararlarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Boş Zaman Aktiviteleri Açısından İstanbul

Uzun yıllardır bir dünya kenti olma vizyonuna sahip İstanbul için yaşam kalitesinin yükseltilmesi -bir çok diğer kentimizin plan ve politika belgelerinde de görüldüğü üzere- önemli bir hedeftir. Gerçekten de kalifiye nüfus ve sermaye hareketleri ile uluslararası turistlerin kente çekilebilmesi için, kentin sunduğu yüksek yaşam deneyiminin farkedilebilir bir seviyede olması gerekmektedir. Bununla birlikte; nüfusu 14,5 milyon civarındaki bir kentte yaşayan hane halklarının, bu kentte yaşamaktan memnuniyet duymaları da bir o kadar önemlidir. Hem hane halkı memnuniyetini yükseltmek hem de belirlenen kentsel vizyonlara ulaşabilmek için, boş zaman aktiviteleri, politika üretici ve karar vericiler için kullanışlı bir alan yaratmaktadır. Bu alanın doğru kararlar ile değerlendirilebilmesi için ise; kentteki boş zaman aktivitelerinin nicelik ve niteliğinin karar ve politikalara girdi sağlayacak biçimde ortaya koyulabilmesi gerekmektedir.

Materyal ve Yöntem bölümünde sunulan veri tabanına göre; mekansal dağılım açısından İstanbul'daki boş zaman aktivitelerini destekleyen hizmetlerin hitap ettiği nüfus ve alan açısından ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Mahallelerde yer alan her bir rekreasyon aktivitesi (aktif yeşil alanlar ve spor alanları) ortalama 30,2 hektarlık bir mahalle alanına ve mahallede yaşayan 3421 kişiye hizmet etmektedir. Bir kültürel aktivite için hizmet sunulan alan 46,6 hektar, hizmet sunulan nüfus ise 6923 kişidir. Alışveriş ve yeme içme birimleri[1] incelendiğinde ise, 15 hektar ve 933 kişi rakamları ile karşılaşılmaktadır. Nüfus ve alan cinsinden, hizmet sunumu açısından en iyi durumdaki aktiviteler; alışveriş ve yeme içme mekanları iken, boş zaman aktiviteleri arasında en yetersiz sunuma sahip aktivite grubu sosyal ve kültürel aktivitelerdir.

Anadolu Yakası'nda bir rekreasyon aktivitesi Avrupa Yakası'ndakine kıyasla daha geniş alanda, daha düşük nüfusa hizmet vermektedir (Tablo 3). Avrupa Yakası'nda ise, rekreasyon aktivitelerinin daha "yoğun" bir kullanıma sahip oldukları söylenebilir. Benzer durum, alışveriş mekanları için de geçerlidir. Sosyal ve kültürel aktiviteler için ise; hem hizmet nüfusunun hem de hizmet alanının Anadolu Yakası'nda daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu tablo, Anadolu Yakası'na kıyasla Avrupa Yakası'nın boş zaman aktivite sunumları açısından daha zengin bir yapıda olduğunu göstermektedir.

Benzer bir değerlendirme denize kıyısı bulunan mahalleler ile iç yerleşmeler arasında yapıldığında; kıyı yerleşmeler bütün aktivite kategorileri için, iç kesimlerdeki mahallelere göre daha avantajlı durumdadır. Aktivite sayıları fazla ve hizmet alanları daha küçüktür.

Boş zaman değerlendirme kategorileri açısından en olumlu ve en olumsuz durumdaki beş mahalle için istatistiksel farklılıklar (Mann Whitney U Test: sig. < 0,05) çok daha derindir. Hizmet sunulan nüfus ve alan özelliklerine göre rekreasyon alanları açısından en olumlu durumdaki mahalleler Fatih, Sarıyer, Şişli ve Beykoz ilçelerinde yer seçerken, kültürel aktiviteler ve alışveriş mekanları açısından en olumlu mahalleler ise Beyoğlu ve Fatih ilçelerinde yer almaktadır.

[1] Bu kısımda sadece alışveriş merkezleri değil, "işletme" ölçeğindeki alışveriş ve yeme içme birimleri de kullanılmıştır. Ancak; işletme ölçeğindeki veriler, coğrafi bilgi sistemlerine girdi sağlayabilecek format ve detayda olmadığı için, hizmet alanlarına ilişkin analizlerde yalnızca Alışveriş Merkezleri kullanılmıştır.

Materyal ve Yöntem

Çalışma kapsamındaki boş zaman aktiviteleri; planlama pratiğine de referans verecek biçimde; sosyal ve kültürel tesisler, alışveriş ve yeme içme mekanları ile rekreasyon alanları (açık yeşil alanlar ve spor alanları) olarak sınıflanmıştır. Tablo 4'te yer alan İstanbul bütünündeki boş zaman aktivitelerine ilişkin çeşitli kamu ve özel sektör kurumlarından (İBB, TÜİK, İTÜ, Başarsoft) elde edilen veriler ile coğrafi bilgi sistemi ortamında ArcGIS 10.2. yazılımı kullanılarak, İstanbul için bir "Boş Zaman Aktiviteleri Altlığı" oluşturulmuştur.

Bu çalışmada yukarıda açıklanan teorik çerçeve ve veri tabanı kullanılarak İstanbul kentinin boş zaman aktivitelerinin;
- Kentsel Mekandaki Dağılımı,
- Hizmet Alanları ve Erişilebilirlik analizleri yapılmıştır.

Analiz yöntemlerine ilişkin detaylı bilgiler, makalenin ilgili bölümlerinde verilmiştir.

Boş Zaman Aktivitelerinin Kentsel Mekandaki Dağılımı

Boş zaman aktivitelerinin kentsel mekandaki dağılımı için haritalandırma (mapping) ve coğrafi dağılımı ölçen teknikler kullanılmıştır. Coğrafi veri tabanındaki boş zaman aktiviteleri, mahalle sınırları ve ulaşım ağı verileri ile çakıştırılmış ve görselleştirilmiştir.

İstanbul'da rekreasyon amaçlı kullanılan spor alanları ve aktif yeşil alanların yaygın bir dağılım gösterdikleri görülmektedir. Aktif yeşil alan ve spor alanları, Avrupa Yakası'nda kısmen homojen bir dağılım gösterirken Anadolu Yakası'nda kıyı şeridi ile D-100 karayolu arasında yoğunlaşmıştır (Şekil 1).

Sosyal ve kültürel tesislerin daha çok tarihi bölgede bir üçgen oluşturarak yoğunlaştığı gözlenmektedir (Enlil ve diğ., 2011). Beyoğlu, Fatih, Üsküdar ve Kadıköy kültürel aktiviteler açısından önemli merkezlerdir.

Alışveriş ve yeme içme aktiviteleri; sosyo-kültürel aktiviteler ile birlikte kentsel merkezlerde yoğunlaşmıştır. Aktivite sayısı açısından en zengin grubu oluşturan bu faaliyetlerin yoğunluğu çeperlere doğru azalmaktadır.

Günümüzde alışveriş merkerkezlerinin de boş zamanları geçirme konusunda bir alternatif haline geldiği bilinmektedir (Shields, 2003; Erkip, 2003; Lloyd ve Auld, 2003). AVM'ler bünyelerinde barındırdıkları çok çeşitli kullanımlar (günlük alışveriş, rekreatif alışveriş, yeme içme, fitness / spor, çocuk oyun alanı, park, lunapark, marina vb.), iklimsel koşullardan korunmayı sağlayan tasarımları, otopark olanakları ve ana ulaşım aksları üzerinde konumlanmaları nedeniyle kentlilerin boş vakitlerini değerlendirmelerinde cazip koşullar yaratmış ve hızla benimsenmişlerdir. İstanbul'da AVM'lerin, yerseçimi açısından, Şişli, Bakırköy ve Beylikdüzü'ndeki ana akslarda kısmen bir yoğunlaşma gözlense de genellikle dağınık bir yapı sergiledikleri söylenebilir.

Boş zaman aktiviteleri açısından kentsel arazi kullanım içindeki payı en yüksek olan ve bir çoğu özel sektör tarafından sağlanan alışveriş ve yeme içme imkanları, arz talep ekseninde değerlendirildiğinde, tüketim odaklı boş zaman değerlen-

Tablo 4. Veri türleri ve kaynakları

Veri kategorileri	Alt kategorileri
Sosyo-kültürel aktiviteler	Sinemalar, tiyatrolar, festival alanları, konser salonları, kültür merkezleri, kütüphaneler, müzeler, sanat galerileri.
Alışveriş ve Yeme İçme Mekanları	Alışveriş merkezleri, kitapçı, tekstil ve konfeksiyon mağazası, ayakkabıcı, deri mağazası, elektronik mağazaları, saatçi, gözlükçü, bar, çiğ köfteci, dondurmacı, fast food, fırın, pastane, kafe, restoran, kuyumcu, lokanta, pizza, zincir marketler.
Rekreasyon	
Spor aktiviteleri	Stadyum, futbol sahası, halı saha, yüzme havuzu, hipodrom, basketbol sahası, voleybol sahası, tenis kortu, spor tesisi, spor kompleksi, atletizm pisti, binicilik, atış poligonu, buz pisti.
Açık yeşil alanlar	Mesire, piknik alanları, ormanlık alanlar, parklar ve diğer yeşil alanlar, çocuk oyun alanı, korular.
Doğal / korunan alanlar	Ormanlar, göller, bataklıklar, akarsular, doğa koruma alanları, tabiat parkı.
Yerleşim lekesi	Yapılaşmaya açık alanlar.
Ulaşım ağı veri tabanı	Yol türleri, yol kademeleri, hız sınırları, tek yön/çift yönler, dakika bilgisi.
Güncel mahalle sınırları	Mahalle adları, mahalle alanları, askeri alanlar, ormanlar.
Güncel mahalle nüfusları	Mahalle adları, nüfusları.

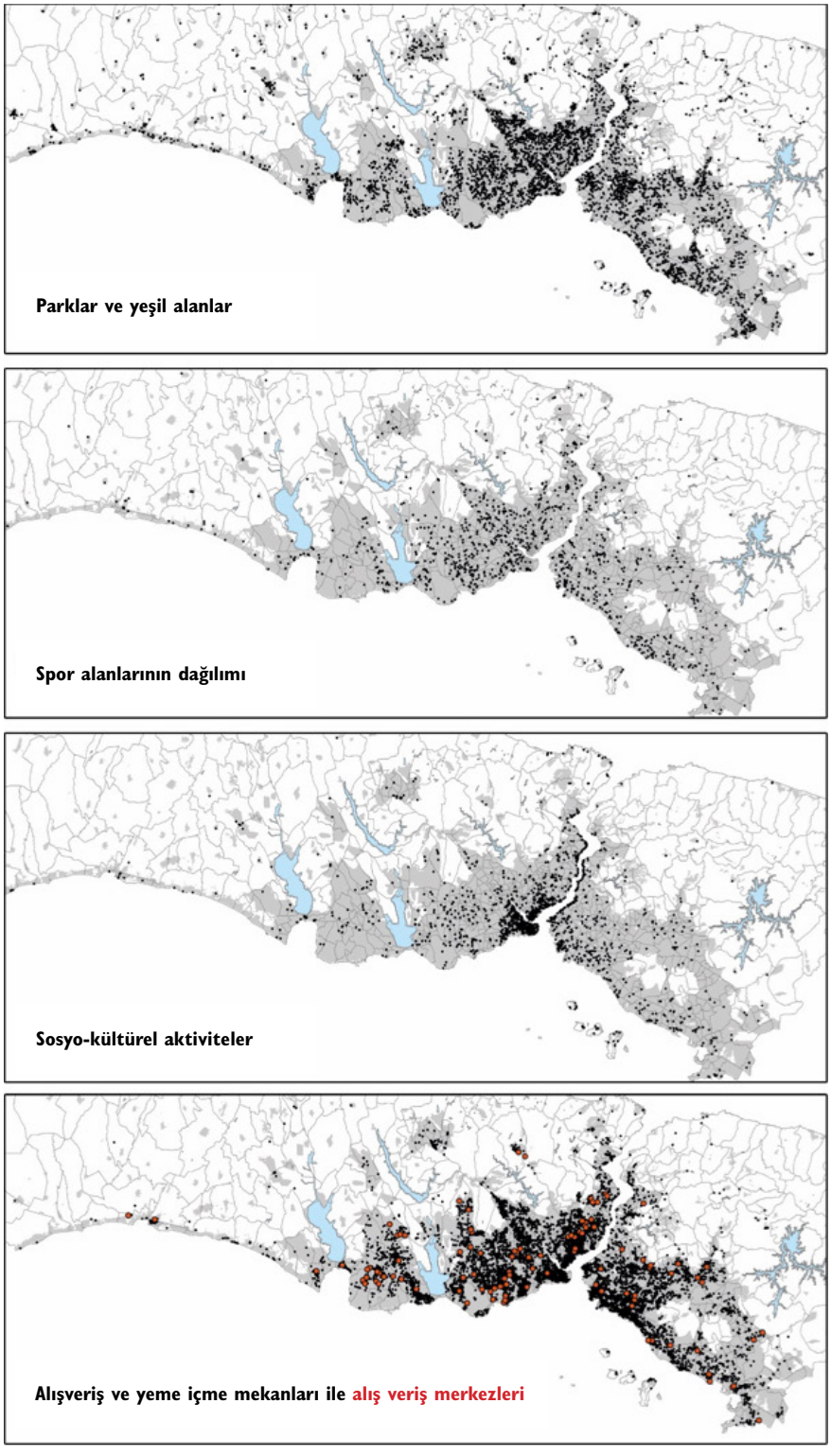

Şekil 1. Boş zaman aktivitelerinin kentsel mekandaki dağılımları.

dirme faaliyetlerine doğru bir yönelimin kentte yerleşik bir duruma dönüştüğü söylenebilir. Rekreatif ve sosyo-kültürel hizmet sunumlarındaki yetersizlik ve mekansal eşitsizliklerin boşluğunu, tüketime yönelik alışveriş ve yeme içme mekanları doldurmuştur. Ancak kentlinin boş zaman gereksinimleri çok çeşitlidir ve tüketime yönelik bir aktivite grubunun bu ihtiyaçları tek başına karşılayabilmesi mümkün değildir. Bir çok kültürde toplumsal gelişimin anahtarı olarak görülen rekreasyon

ve sosyo-kültürel aktivitelerin alışveriş aktiviteleri ile ikame edilmesi, bu aktivitelere özgü faydaların (sağlık, stres azaltma, fiziksel ve ruhsal gelişim, sosyal ilişkiler, istihdam vb.) yakalanamamasına neden olmaktadır. Bu faydaların kentsel mekanın çeşitli noktaları için; azlığı, yokluğu ve dengesiz dağılımı ise, kentten duyulan tatmini ve yaşam kalitesi algısını olumsuz etkilemektedir.

İstanbul'da yaşayanların boş zamanlarını değerlendirebilecekleri dört temel fonksiyonun (yeşil alanlar, spor alanları, kültürel tesisler ve alışveriş/yeme içme) mekansal yapısı (coğrafi merkezleri, gelişme aksları ve merkez çevresindeki yayılma düzeyleri) "Measuring Geographic Distribution" kullanılarak ArcGIS 10.2. programında analiz edilmiştir. Scott ve Vanikas (2010), nokta verinin mekansal karakterini anlamada bu analizlerin kullanışlı olduğunu vurgulamıştır. Farklı yıllardaki dağılımlar ya da bir yapının farklı kategorilerinin mekansal dağılım karakterleri arasında karşılaştırma yapmakta çokça kullanılmaktadır. "Mean Center", noktaların iki boyutlu koordinatlarının ortalamalarını hesaplayarak geometrik merkezlerini bulmaya, "Directional Distribution" standart sapmalara göre coğrafi merkez çevresindeki kümelenen noktaların bir elips yardımıyla dağılım yönlerini tayin etmeye, "Standart Distance" ise, coğrafi merkezden bir standart sapma uzaklıktaki aktiviteleri belirlemede kullanılmaktadır (Şekil 2).

Bu analize göre küçük farklılıklara karşın bütün aktiviteler kentsel gelişime paralel bir biçimde doğu-batı yönünde gelişmektedir. En geniş yayılma alanı açık yeşil alanlarda iken, en dar alana yayılan aktiviteler ise kültürel aktivitelerdir. Aktivitelerin tamamının coğrafi ağırlık merkezleri Avrupa Yakası'ndadır. Bu konumlanmada nüfus ve yerleşim alanı büyüklükleri açısından farklılıkların yanında, tarihi yarımadanın turizm potansiyelinin ve merkezi iş alanının boş zaman değerlendirme mekanları için yarattığı dışsal ekonomik faydaların payı büyüktür. Boş zaman değerlendirme aktivitelerinin tamamının orta noktası D-100 karayolunun deniz tarafındaki eski yerleşim alanlarındadır. Kent uzun yıllardır kuzeye doğru genişleyen bir yerleşme lekesine sahip olsa da, boş zaman değerlendirme alternatiflerinin halen eski yerleşme lekesi ve çevresinden uzaklaşmadıkları görülmektedir. Özelikle kültürel aktivitler ve rekreasyon alanlarının merkez bağımlılığı, coğrafi orta noktanın Galata-Eminönü arasında konumlanmasıyla kendini göstermektedir. Erişilebilirlik ve ulaşım aksları üzerinde konumlanmanın alışveriş merkezleri açısından bir yer seçim yönlendiricisi olması, coğrafi merkezlerinin D-100'e oldukça yakın bir noktada konumlanması sonucunu doğurmuştur.

Hizmet Alanları ve Erişilebilirlik Analizi

Hizmet alanları analizi ile kentteki ulaşım sistemi ve yol ağına bağlı olarak boş zaman aktivitelerinin erişilebilirlikleri hesaplanmıştır. Planlama pratiğinde çokça kullanılan erişebilirlik çemberleri metodu, hizmet alanlarını gerçekte olduğundan çok daha geniş bir alanda ölçmektedir. Hizmete erişimi sağla-

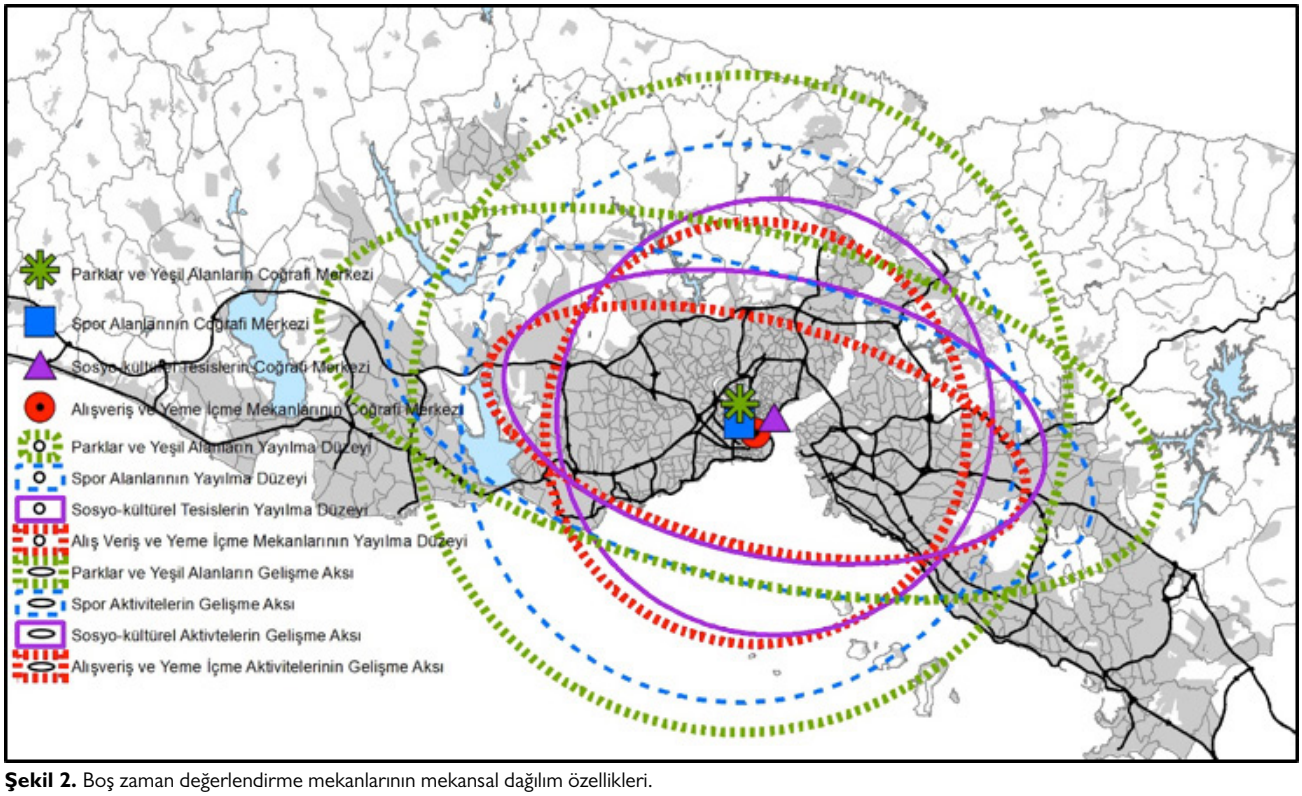

Şekil 2. Boş zaman değerlendirme mekanlarının mekansal dağılım özellikleri.

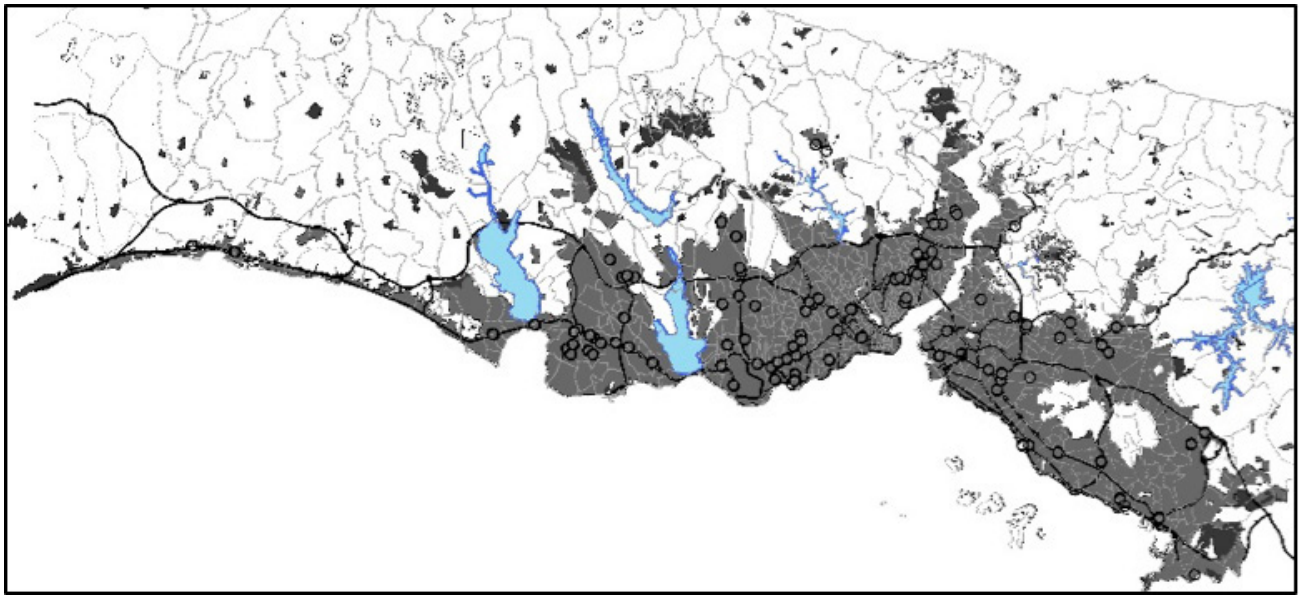

Şekil 3. Alışveriş merkezlerinin hizmet alanları.

yan yol ağı üzerinden gerçekçi bir ölçüm yapıldığında ise, hizmet alanlarının daraldığı görülmektedir (de Smith, Goodchild ve Longley, 2007).

Literatürde "catchment area analysis" ve "service area analysis" gibi isimler alan bu yöntem, özel ve kamusal yatırımların yer seçimi için pazardaki mekansal boşlukları ve hizmet sorunu yaşayan kentsel mekanları tespit etmek için sıkça kullanılan bir yöntemdir (de Smith, Goodchild ve Longley, 2007). Bu yöntem, alışveriş merkezleri ve sosyo-kültürel tesisler için yeni yatırım alanlarının tespiti olarak düşünülebileceği gibi, parklar ve spor alanları gibi kamusal kullanımlar için, yerel yönetimlerin öncelikle donatı eksikliklerini gidermesi gereken alanların belirlenebilmesini sağlayan kullanışlı bir araçtır.

Bu analiz için, ArcGIS 10.2. yazılımının "Network Analyst" uzantısı kullanılmıştır. Veri olarak, İBB Ulaşım Planlama Müdürlüğü'nden alınan "İstanbul Yol Ağı" verisi temel alınmış ve bir "Yol Ağı Veri Seti (Network Dataset)" oluşturulmuştur. Bu veri setinde İstanbul'daki her bir yola ait; tek, çift yönler, yol türleri, yol kademeleri, yolun ilgili bölümündeki ortalama taşıt hızları ve yaya-taşıt ayrımı verileri depolanmaktadır. Bu data hem yaya hem de taşıt ağı olarak düzenlenmiştir. Yaya ağı, yürüme mesafesindeki spor ve park alanlarının hizmet alanlarının belirlenmesinde kullanılırken, taşıt ağı ise alışveriş merkezleri ve sosyo-kültürel aktiviteler gibi taşıt ile gidilen ve süre ile ölçülen hizmet alanlarının belirlenmesinde kullanılmıştır. Konuyla ilgili literatür incelendiğinde hizmet alanlarının çoğunlukla alışveriş merkezleri, sinema ve tiyatrolar ile parklar ve yeşil alanlar için araştırıldığı görülmüştür. Bu çalışmalardan yola çıkılarak AVM için 15 ve 30 dakikalık iki aşamalı sürüş mesafeleri (Yiğitcanlar ve diğ. 2007), Sinema ve Tiyatro için 20 dakikalık sürüş mesafesi (Dodona Research, 2010; Ham, 2014), Parklar ve Spor Alanları için ise 500 metrelik yürüme mesafeleri (Koppen ve diğ. 2014; Mavoa ve diğ. 2009, Çetiner, 1972) baz alınarak hizmet alanları belirlenmiştir. Müze, sanat galerisi, festival alanı, konser salonu gibi sosyo-kültürel tesisler İstanbul'da yaşayanlar dışında, bölge ve ülke ölçeğinde ziyaretçi çeken aktivitelerdir (Kirschberg, 1996; Boter, 2005). Bu nedenle; kent ölçeği ile sınırlı bu çalışmada sosyo-kültürel aktiviteler olarak yalnızca kent içerisindeki sinema ve tiyatroların hizmet alanları hesaplanmıştır. Mahalle altı ölçeklerde nüfus verisi bulunmadığından, hizmet alanlarının belirlenmesinde nüfus verileri bir girdi olarak kullanılamamıştır.[2]

Hizmet alanları açısından İstanbul'daki AVM'lerin doygunluğa ulaştıkları görülmektedir. Kuzeyde, parçacıl gelişme gösteren yerleşimler haricinde, AVM'lere ulaşım özel araç ile ortalama 15 dakika ve altındadır (Şekil 3). Diğer bir deyişle, boş zamanını alışveriş merkezinde geçirmek isteyen bir kentli, 15 dakikalık bir mesafede bu ihtiyacını karşılayabilmektedir. Şişli-Bakırköy ve Beylikdüzü'nde yer alan ve birbirine yakın konumlanmış AVM'lerde ise pazar alanlarının birbirlerinin üzerine bindiği (overlap) bir durum söz konusudur. Ortak pazar, alışveriş merkezleri yatırımcıları için dezavantajlı bir durum olsa da kentliler açısından alışverişe yönelik boş zaman değerlendirme alternatiflerinin zenginliği anlamına gelmektedir. Bununla birlikte; Türkiye'de son yıllarda sayıları hızla artan alış-

[2] Nüfusun mekansal dağılımı ile ilgili mahalle altı ölçeklerde veri bulunmadığı için, hizmet alanları analizi (network analyst), kentsel mekandaki nüfus dağılımına dair bir girdi içermemektedir. Bu nedenle, elde edilen hizmet alanlarının büyüklükleri alan içerisinde yaşayan nüfusa göre değişmemektedir. Hizmet lekesi içerisindeki yol sayıları nüfus ve yapı yoğunluğu ile doğru orantılı bir değişim gösteriyor olsa da, mesafe ve süre cinsinden erişilebilirlik üzerindeki etkisi minimum seviyededir. Mahalle altı ölçeklerde (bina ya da ada) uygun verinin elde edilmesi durumunda erişilebilirlik ve nüfusa göre tek bir hizmet alanı analizi yapılabilir.

veriş merkezleri, kentsel yaşam açısından çeşitli sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu sorunlar arasında; çoğunlukla kentsel doku ile ilişki kurmadıkları, güvenlik ve yaratılan yapay ortam dolayısıyla gerçek bir kamusal nitelik taşımadıkları, açık kamusal alan kullanımlarını özel iç mekânlara taşıdıkları, geleneksel kent merkezinde gelişen kentsel aidiyet hissini yaratmadıkları (Özaydın ve Firidin Özgür, 2009), taşıt odaklı yaşam biçimlerini özendirdikleri, sadece tüketime yönelik aktiviteleri barındırdıkları, toplumun bütün kesimlerine hitap etmedikleri, sosyal ve mekansal ayrışmaları arttırdıkları (Ecemiş Kılıç ve Aydoğan, 2006) sayılabilir.

Bir alışveriş merkezi içerisinde yer almayan sinema ve tiyatroların yirmi dakikalık sürüş mesafesine göre hizmet alanlarını gösteren yukarıdaki haritalara göre, aralarındaki fark çok az olmakla birlikte tiyatrolar, sinemalara göre daha geniş bir alana hizmet etmektedirler. Bununla birlikte; AVM'ler içerisindeki sinema salonları değerlendirmeye katıldığında, İstanbul'da sinema açısından hizmet sorunu yaşayan bir yerleşme alanı bulunmadığı görülmektedir (Şekil 4).

Kenteki kültür yaşamına zenginlik katan ve toplumun bir çok kesimi tarafından erişilebilir durumdaki kent içi sinemalar, alışveriş merkezlerine yenik düşmektedir. Emek, Alkazar, Rüya, Lale, Sinepop, Ataköy Atrium, Bahçelievler Holidayplex Ünverdi, Beykoz Kavacık Acarkent, Çengelköy Maxi, Nişantaşı Movieplex, Ortaköy Feriye, Sefaköy Coloni Cinemarine, Silivri Maxi, Teşvikiye AFM, Tuzla Sahil, Bakırköy 74, Bakırköy İncirli, Bakırköy Renk, Kadıköy Hollywood, Karagümrük Feza ve Şişli Kent sinemaları bir dönem İstanbul kent kültürünün önemli birer parçası olmuş, ancak, alışveriş merkezlerinin yükselişi ile birlikte kapanan salonlardır (www.iksv.org.tr). Bununla birlikte; Broadway Sineması, Moda Sineması, Süreyya Sineması (Kadıköy) örneğinde olduğu gibi tiyatro ve opera salonlarına dönüşerek (Tiyatro Ak'la Kara, Moda Sahnesi, Süreyya Operası) kentteki kültürel yaşantıya katkı sağlamaya

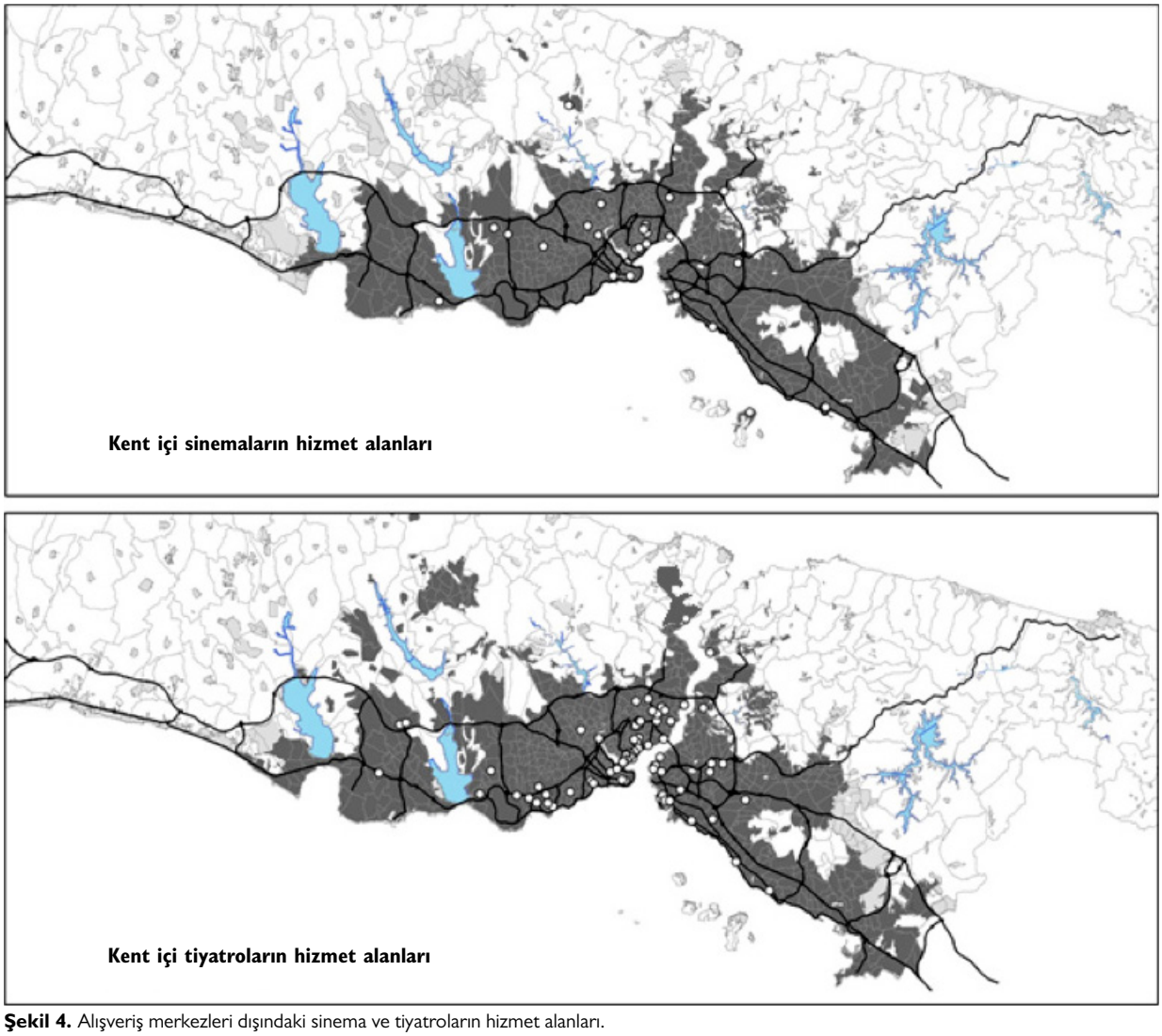

Şekil 4. Alışveriş merkezleri dışındaki sinema ve tiyatroların hizmet alanları.

devam eden örnekler de mevcuttur. Kent merkezleri; alışveriş merkezleri ile rekabette sinema salonları yönünden yenik düşse de, salonların büyük bir kısmının kent merkezinde bulunduğu tiyatrolarda gösteri ve seyirci sayılarında son yıllarda meydana gelen artışlar sevindirici gelişmelerdir.

Bir kültür aktivitesi olarak sinemanın alışveriş merkezi içerisinde olması ve şehir içinde olması arasında bireye sağladığı faydalar (stresten uzaklaşma, farklı konular hakkında bilgi sahibi olma, arkadaşlık ve aile ilişkilerini geliştirme) açısından büyük farklılıklar bulunmayablir. Toplumsal faydaları ve kente katkıları açısından ise; sinema ve tiyatro gibi işlevlerin kentsel mekanda başlı başına birer işlev olarak yer almaları ve kentsel yaşam deneyiminin kalitesini yükseltmeleri önemli bir ihtiyaçtır. Kent dediğimiz karmaşık ilişkiler sistemine zenginlik katan öğelerin başında gelen bu işlevlerin, sınırlı erişim ve kamusallık sunan AVM'ler içerisinde sunulması eşitlik ve mekansal adalet sorunlarının yanında kentin topyekün kültürel birikimi ve gelişimini de gerileten bir tehdit ortamı yaratmaktadır.

Anadolu yakasındaki kent içi sinema ve tiyatro salonları halen optimum erişim mesafesinde kentsel alanın büyük bir bölümüne hizmet sunmaktadırlar. Sinema açısından Sultanbeyli ve Sancaktepe'nin doğu mahalleleri, Tuzla'nın kuzeyi ile Şile hizmet sorunu yaşayan alanlardır. Sultanbeyli ve Sancaktepe'nin doğusu, Pendik ilçesinin kuzeyinde yer alan Yenişehir ve Sanayi mahalleleri ile Tuzla / Aydınlı Mahallesi ise tiyatro hizmetinden optimal koşullarda yararlanamayan mahallelerdir (Şekil 4).

Avrupa Yakası'nda ise Büyükçekmece Gölü'nün batısındaki yerleşimlerin kent içi tiyatro ve sinema aktivitelerinden yararlanamadıkları görülmektedir. Sinema açısından Arnavutköy, tiyatro açısından ise Sarıyer'in kuzeyindeki mahallelerin hizmetlere ulaşımda diğer yerleşme alanlarına göre sorunlara sahip olduğu görülmektedir.

Yerleşik alan ile birlikte incelendiğinde; İstanbul'da rekreasyon hizmetinden faydalanamayan çok sayıda mahalle bulunduğu görülmektedir. Yürüme mesafesinde bütün yerleşik alana hizmet vermesi gereken bu aktivitelerden özellikle spor alanlarının kentin büyük bir kısmında yetersiz hizmet sunumuna sahip olduğu görülmektedir (Şekil 5). İç mahalleler ve çeperler park, yeşil alan ve spor donatıları açısından oldukça dezavantajlı durumdadırlar. Çocuk parkı ölçeğindeki parkların da etkisiyle daha geniş alana hizmet sunsa da; farklı kullanıcı türleri için bir çok mahalle ve semtte yeterli park ve yeşil alanın sunul-

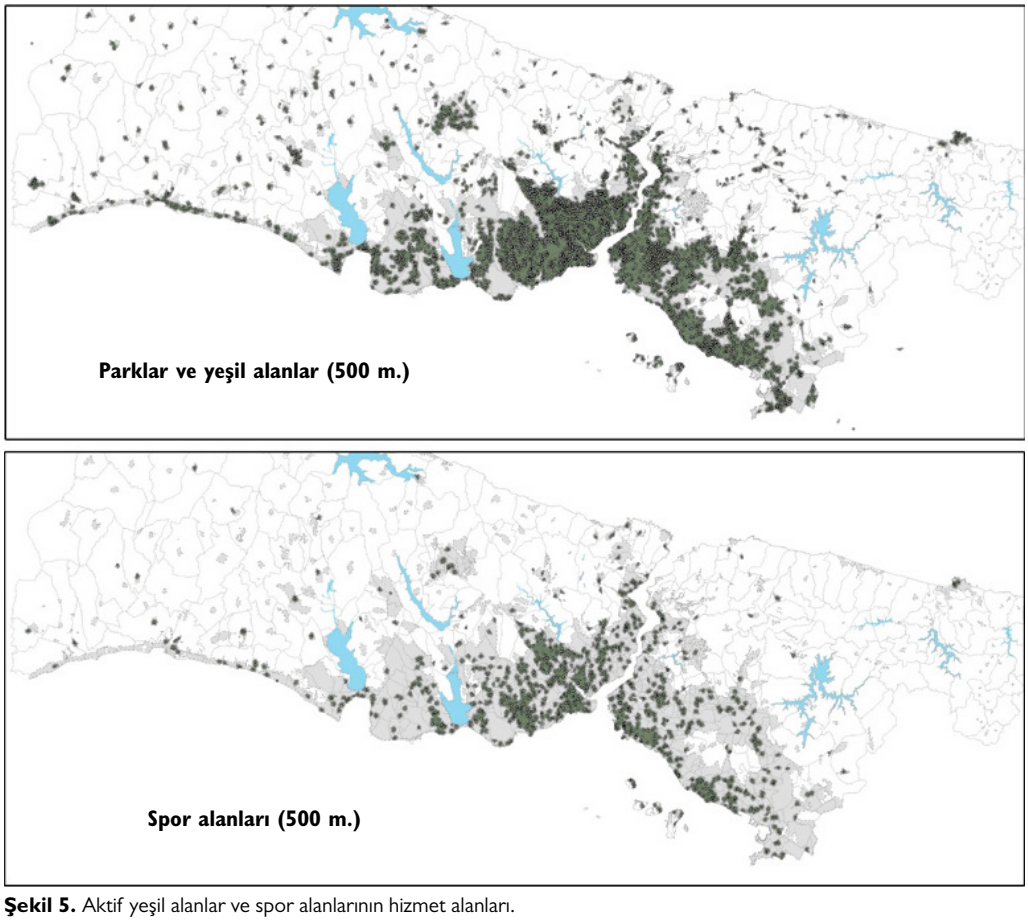

Şekil 5. Aktif yeşil alanlar ve spor alanlarının hizmet alanları.

madığı görülmektedir (Şekil 5). Ev dışındaki boş vakitler için çok çeşitli alternatifleri en az maliyetle ve kolayca erişilebilir bir biçimde gerçekleştirmeyi sağlayan ve kentlerin temel ihtiyaçları arasında yer alan rekreasyon alanlarının, bütün kentsel mekana eşit düzeyde hizmet sağlayacak biçimde planlı ve kademeli bir biçimde dağılım göstermemesi ciddi bir sorundur. Çocukların oyun ile eğitimi ve gelişimi, gençlerin zararlı alışkanlıklardan ve suçtan uzak durması, yaşlıların kendilerini hala toplumun bir parçası olarak hissetmeleri, mahalledeki sosyal ilişkilerin ve aidiyet hissinin gelişmesi, kent sağlığının korunması, çevresel sürdürülebilirlik ve gayrimenkul fiyatlarının kontrolü gibi bir çırpıda sayılabilecek faydalardan kentlilerin büyük bir kısmının mahrum bırakılması, İstanbul kentindeki yaşam kalitesi açısından önemli bir tehdittir.

Yakın geçmişteki kentsel olaylarda da şahit olduğumuz tüketim mekanlarını rekreasyona tercih eden, serbest piyasa sisteminde ekonomik açıdan güçlülerin reklam ve pazarlama araçlarıyla manipüle ettikleri boş zaman taleplerine çanak tutan bakış açılarının üretmekte ısrarcı olduğu mekansal düzen, kısa süreli ekonomik faydalar için geçmişten gelen kültürel zenginlikleri tahrip etmekte, kentin genlerine işleyen yaşam biçimlerini ve alışkanlıkları değiştirmekte, bireysel ve toplumsal gelişime katkı sağlayacak aktivite türlerinin kentsel mekandaki mevcudiyetlerini giderek azaltmaktadır.

Değerlendirme ve Sonuç

Tarih boyunca, anlam ve içeriği değişse de boş zaman değerlendirme mekanları kent yaşamı içerisinde her zaman var ve etkin olan öğelerdir. Antik Yunan'dan Sanayi Devrimi'ne kadar çok çeşitli anlam ve içeriklerde toplumların gündelik yaşam deneyimlerinde önemli izler bırakmıştır. Sanayi devrimi ve kentlerin yükselişi ile birlikte önemi hızla artan boş zaman değerlendirme, çeşitli disiplinlerin ilgisini çekmiş ve farklı boyutlarıyla tartışılmıştır. Uzun yıllardır birikmiş geniş bir literatüre rağmen; anlamı, tanımı, içeriği ve hangi aktivitelerin boş zaman kapsamında değerlendirileceği konusunda halen bir uzlaşı bulunmamaktadır. Mekanla ilgili bilimlerde boş zaman değerlendirme sınırları oldukça bulanık bir konu olarak kalmıştır. Özellikle ücret ödenerek gerçekleştirilen; alışveriş, dışarıda yeme içme ve sosyo-kültürel içerikli aktivitelerin rekreatif özelliklerinden ziyade kentsel ekonomiye istihdam ve katma değer yaratma yönüyle katkıları (kültür endüstrileri, AVM yer seçimi, turizm politikaları vb.) meslek alanımızda daha çok yer bulmuştur. Kent sistemi içerisindeki anlam, önemleri ve toplumsal gelişimin anahtarı olma özellikleri ise göreli olarak göz ardı edilmiştir. Boş zaman değerlendirme mekanlarının rekreasyonel özellikleri genellikle meydanlar, parklar ve yeşil alanlar gibi kamusal mekanlar üzerinden tartışılmıştır. Çağdaş kentler üzerinden yürüyen kentsel yaşam kalitesi tartışmalarının merkezinde ise (World Cities Culture Forum, 2015; Oldenburg, 1999), kamusal mekanların yanında, kentlinin boş zaman davranışında önemli yer tutan alışveriş, yeme içme mekanları ve sosyo-kültürel alanların varlığı, yeterliliği, alternatifleri, sunum, hizmet ve mekan kaliteleri yer almaktadır.

Bu makale ile İstanbul kentindeki boş zaman değerlendirme mekanlarının mevcut durumu, mekansal dağılımı, erişilebilirliği ve hizmet alanları analitik bir çerçevede ele alınmıştır. Böylelikle ülkemizdeki mekan bilim çalışmaları içerisinde boş zaman değerlendirme aktiviteleri için bir alan açılması hedeflenmiştir. Çalışmanın sonuçları; aktivite türlerine göre ayrıştırılarak özet bir biçimde aşağıda sunulmuştur.

Spor alanları ve açık yeşil alanlardan meydana gelen rekreasyon alanları; kentsel alanda en çok yayılma gösteren aktiviteler olmakla birlikte büyük bir kısmı 1. Çevre Yolu ile kıyı arasında konumlanmıştır. Bu aktivitelerin coğrafi merkezleri de 1. Çevre Yolu'nun deniz tarafında, tarihi yarımadadır. Mahalle düzeyinde veri kullanılarak rekreasyon alanlarının hizmet nüfusları ve mahalledeki hizmet alanları incelendiğinde; Avrupa Yakası'ndaki mahallelerin Anadolu Yakası'ndakilere kıyasla daha "yoğun" bir boş zaman sunumuna sahip oldukları görülmüştür. Kıyı yerleşimler ile iç kesimlerdeki boş zaman değerlendirme faaliyetleri arasında hizmet nüfusları açısından anlamlı bir fark bulunmazken, kıyı yerleşimlerin hizmet alanları iç kesimlerdekilere göre daha dardır. Diğer bir deyişle Avrupa Yakası'nda ve kıyıdaki yerleşim alanlarında yaşayanlar boş zaman değerlendirme mekanları açısından Anadolu Yakası'ndakilere ve iç yerleşmelere göre daha şanslıdırlar. Gündüz ve gece nüfus farkının yüksek olduğu, turizm aktivitelerinin yoğun biçimde yer seçtiği ve yüzölçümü bakımından nispeten küçük mahalleler, rekreasyon aktiviteleri açısından en zengin mahallelerdir. Kentin tarihi çekirdeği aynı zamanda rekreasyon mekanlarının da en yoğun bulunduğu yerdir. Merkezden uzaklaştıkça rekreasyon aktivitelerinin hizmet alanlarının optimal koşulların oldukça dışına çıktığı görülmektedir. Yerleşim lekesi içerisinde rekreasyon hizmetinden yararlanamayan, bu aktivitelere erişim sorunu yaşayan çok sayıda alan bulunmaktadır.

Sosyo-kültürel aktiviteler (sinemalar, tiyatrolar, festival alanları, konser salonları, kültür merkezleri, kütüphaneler, müzeler ve sanat galerileri), Fatih – Şişli – Kadıköy üçgeni içerisinde, coğrafi merkezleri Galata-Eminönü arasında olacak biçimde konumlanmışlardır. Bu aktivitelerin merkeze bağımlılığının önemli göstergelerinden biri de boş zaman aktiviteleri arasında en dar yayılma alanına sahip aktivite olmasıdır. Merkezden uzaklaştıkça hizmet nüfusları ve alanları dramatik bir biçimde azalmaktadır. Çoğu kent çeperinde yer alan, 460 adet mahallede hiç bir sosyo kültürel aktivite bulunmamaktadır. Sosyo-kültürel aktivitelerin hizmet nüfusu ve alanları bakımından -rekreasyon aktivitelerine paralel biçimde- Avrupa Yakası ve kıyı yerleşmeler, Anadolu Yakası ve iç mahallelere göre daha zengindir. Bu aktiviteler açısından en iyi durumdaki mahalleler, aynı zamanda turistlerin ziyaret destinasyonlarıdır.

En kötü durumdaki mahalleler ise; her iki yakada kent çeperinde konumlanmış mahallelerdir. Aktivitelerin konumları ve hizmet koşullarına paralel biçimde, aktivitelere erişebilirliği en yüksek mahalleler Beyoğlu, Şişli ve Beşiktaş'ın kıyı kesiminde yer almaktadır. Tüm bu sonuçlar İstanbul için, merkezini tarihi yarımadanın oluşturduğu güçlü bir "sosyo-kültürel odak" tariflemektedir. Bu odağın büyük oranda kente gelen ziyaretçilere yönelik sunum biçimlerini içerdiği görülmektedir (World Culture Forum, 2015). Yol ağı üzerinden ölçülen hizmet alanlarına göre ise, sinema ve tiyatro gibi turistlerden ziyade kentlilere hizmet eden sosyo-kültürel aktivitelere kentsel mekanın büyük bir kısmından optimum yolculuk süreleri içerisinde erişilebilmektedir. Bununla birlikte; son yıllarda kent içindeki sinemaların yerini alışveriş merkezlerindeki salonlar almaktadır. Bu durumun, kent merkezlerindeki kullanım zenginliğini tehdit edebilecek boyutlara erişme riski, kent ile ilgili kültürel politika ve yatırımların yönlendirilmesinde göz önünde bulundurulması gereken bir gerçekliktir.

Çok sayıda kullanımı alternatifli bir biçimde sunma, iklimsel koruma ve taşıt ile erişim konusunda avantajlara sahip alışveriş merkezleri, giderek kent merkezleriyle yarışır duruma gelmektedirler. Bu aktivitelerin büyük oranda kentin kısmen dışında ana ulaşım güzergahları üzerinde belirli aralıklarla yer seçtikleri görülmektedir. Bu aktivitelerin coğrafi merkezlerinin 1. Çevre Yolu üzerinde, diğer boş zaman değerlendirme mekanlarına göre batıda yer aldığı görülmektedir. AVM'lerin yerseçim süreçlerinde de sıklıkla kullanılan hizmet alanları analizine göre; İstanbul'da en çok 30 dakika araç kullanarak bir alışveriş merkezine ulaşılamayacak yerleşim alanı bulunmamaktadır. Bu sonuç AVM yatırımları açısından İstanbul'un ulaşmış olduğu doygunluğun bir göstergesidir.

Boş zaman değerlendirme mekanlarının kentsel mekandaki dağılım ve erişilebilirlikleri göstermiştir ki, kent uzun yıllardır çeperlere ve kuzeye doğru genişlese de, kentlinin yaşam deneyiminde oldukça önemli bir yere sahip olan boş zaman değerlendirme imkanları aynı yönde ve oranda gelişme göstermemektedir. Yeni gelişen konut siteleri, her ne kadar sosyal alanları kendi bünyelerinde barındırıyor olsa da, farklı profil ve statülere sahip kentlilerin bir araya gelebileceği, tanışma mekanlarına, kamusallık taşıyan "kentsel" nitelikteki boş zaman değerlendirme mekanlarına ihtiyaç duyulduğu ortadadır. Kentsel gelişim yalnızca artan nüfusun konut ihtiyacının ve ulaşım taleplerinin karşılanmasına yönelik alanlar ve ulaşım modlarının sunulması olarak ele alınmamalıdır. Planlamanın; mekansal adalet, toplum sağlığının korunması ve geliştirilmesi, konforlu ve kolay erişilebilen kentsel mekanlar yaratmak gibi üstün kamu yararına yönelik ilkelerinin uygulamadaki karşılıkları olarak boş zaman değerlendirme mekanlarının bütün kentlinin hakkı olduğu, politika geliştiriciler ve uygulayıcılarca yeniden hatırlanmalıdır.

Son olarak, boş zaman değerlendirme; kentlinin yaşam deneyiminin kalitesiyle ilgili bir konu olduğundan, kentsel mekanlar ve aktiviteler arasındaki niceliksel karşılaştırmaların yanında, İstanbul'da yaşayan hane halkları tarafından boş zaman değerlendirme mekanlarının nasıl algılandığı da araştırılması gereken bir diğer konudur. Bu kapsamda, çalışmanın İstanbul'daki boş zaman aktivitelerinin kentlinin yaşam kalitesinden memnuniyeti üzerindeki etkilerini ortaya koyacak biçimde zenginleştirilmesi hedeflenmektedir.

Teşekkür
Bu çalışma, İTÜ, Lisansüstü Tezlerini Destekleme Projeleri tarafından desteklenmiştir. Teşekkürü bir borç biliriz.

KAYNAKLAR

Akgül, B. (2011). Farklı Kültürlerdeki Bireylerin Boş Zaman Aktivitelerine Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi: Ankara - Londra Örneği. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Ana Blim Dalı. Ankara.

Baud – Bovy, M. Ve Lawson, F. (2002). Tourism & Recreation: Handbook of Planning and Design. Oxford: Architectural Press.

Boter, J. (2005). Employing Travel Time to Compare the Value of Competing Cultural Organizations. Journal of Cultural Economics, 29(1), 19-33.

Bradshaw, J. (1972). The Concept Of Social Need. New Society, 496, 640–643.

Butler, G.D. (1976). Introduction to Community Recreation. New York: McGraw-Hill.

California State Parks Planning Division. (2005). The Health and Social Benefits of Recreation. Sacramento: California State Parks.

Canadian Parks and Recreation Association. (1997). Benefits of Parks and Recreation Catalogue. Kanada: Ottawa.

Clawson, M., ve Knetsch, J. L. (1971). Economic of Outdoor Recreation. Baltimore: the John Hopkins Press.

Çetiner, A. (1972). Şehircilik Çalışmalarında Donatım İlkeleri. İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi.

de Smith, M.J., Goodchild, M.F., Longley, P.A. (2007). Geospatial Analysis: A Comprehensive Guide to Principles, Techniques and Software Tools. Leicester: Troubador Publishing Ltd.

Dodona Research. (2010). Report to King Street Developments on the Viability of the Cinemaworld Cinema. Hammersmith.

Doyal, L., Gough, I. (1991). A Theory of Human Needs. Macmillan: Londra.

Dunnet, N., Swanwick, C., Wooley, H., 2002. Improving Urban Parks, Play Areas and Open Spaces. Sheffield: University of Sheffield Press http://www.communities.gov.uk/documents/communities/pdf/.

Ecemiş Kılıç, S., Aydoğan, M. (2006). Alışveriş Merkezleri – Kent İlişkisinde Kronikleşen Sorunlar, Toplu Ulaşım ve Yaya Ulaşımı İlişkileri: Forum (Bornova) Alışveriş Merkezi Örneği. Planlama Dergisi, 2006/3.

Enlil, Z., Dinçer, İ., Evren, Y., Seçkin, E. (2011). İstanbul'da Kültür Turizmi İçin Yenilikçi Stratejiler. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erkip, F. (2003). The Shopping Mall as an Emergent Public Space in Turkey. Environment and Planning, 35 (6), 1073-1093.

Galloway, S. (2006) Cultural Participation And İndividual Quality Of Life: A Review Of Research Findings. Applied Research in Quality of Life, 1, 3-4.

Grodach, C., Sideris, A.L. (2007). Cultural Development Strategies and Urban Revitalization. International Journal of Cultural Policy, 13(4), 349-370.

Grossi, E., Sacco, P., Blessi, G.T., Cerutti, R. (2011). The Impact of Culture on the Individual Subjective Well-Being of the Italian Population: An Exploratory Study. Applied Research in Quality of Life, 6(4), 387-410.

Guggenheimer, E. C. (1969). Planning for Parks and Recreation Needs in Urban Areas. Kaliforniya: Twayne Publishers Inc.

Ham, R. (2014). Theatres: Planning Guidance for Design and Adaptation. Londra: Cambridge University Press.

Howe, C.Z., Carpenter, G.M. (1985). Programming Leisure Experiences. New Jersey: Prentice-Hall Inc.

Hoynes, W. (2003). The Arts, Social Health, and the Development of Cultural Indicators. International Journal of Public Administration, 26(7), 773-788.

Iwasaki, Y. (2007). Leisure And Quality Of Life İn An İnternational And Multicultural Context: What Are Major Pathways Linking Leisure to Quality of Life? Social Indicators Research, 82 (2), 233-264.

Karaküçük, S. (2014). Rekreasyon Boş Zaman Değerlendirme. Gazi Üniversitesi: Ankara.

Karaküçük, S., Gürbüz, B. (2007). Rekreasyon ve Kent(li)leşme. Gazi Kitabevi: Ankara.

Kılbaş Köktaş, Ş. (2004). Rekreasyon ve Boş Zamanları Değerlendirme. Nobel. Ankara.

Kirschberg, V. (1996). Mapping Museums' Catchment Areas: A tool for understanding museum visitorship. Visitor Studies, 9(1), 79-94.

Koppen, G., Sundli Tveit, M., Ode Sang, A., Dramstad, W. (2014). The Challenge of Enhancing Accessibility To Recreational Landscapes. Norwegian Journal of Geography, 68 (3), 145-154.

Kraus, R., Bates, B. (1975). Recreation Leadership and Supervision, Philadelphia, PA: W.B.Saunders.

Lloyd, K., Auld, C. (2003). Leisure, Public Space and Quality of Life in the Urban Environment. Urban Policy and Research, 21 (4), 339-356.

Mannel, R.C., Kleiber, D.A. (1997). A Social Psychology of Leisure. State College, PA: Venture.

Martin, W.H., Mason, S. (2003). Leisure in Three Middle Eastern Countries. World Leisure Journal, 45 (1), 35-44.

Mavoa, S., Witten, K., Pearce, J., Day, P. (2009). Measuring Neighbourhood Walkability in New Zealand Cities. Auckland: Centre for Social and Health Outcomes Research and Evaluation, Massey: Massey University.

Mercer, D. (1975). The Concept of Recreational Need. Journal of Leisure Research 5(1), 37–50.

Nadirova, A. (2000). Understanding Leisure Decision Making: An Integrated Analysis of Recreation Participation, Anticipated Leisure Benefits, Environmental Attitudes, Leisure Constraints and Constraints Negotiation. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). University of Alberta, Facutly of Graduate Studies and Research. Edmonton, Alberta.

Neumeyer and Neumeyer (1958). Leisure and Recreation. New York: Ronald Press.

Oğuz, D. ve Çakci, I. (2010). Changes in Leisure and Recreational Preferences: A Case Study of Ankara. Scientific Research and Essays. 5 (8). 721-729.

Okumuş, Y. (2002). Kocaeli İli'nde Bulunan Farklı Sanayi Kuruluşlarında Çalışan Bireylerin Boş Zaman Değerlendirme Tercihlerinin İncelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Kocaeli Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Programı, Kocaeli.

Oldenburg, R. (1999). The Great Good Place: Cafés, Coffee Shops, Bookstores, Bars, Hair Salons, And Other Hangouts At The Heart Of A Community. New York: Marlowe.

Özaydın, G., Firidin Özgür, E. (2009). Büyük Kentsel Projeler Olarak Alışveriş Merkezlerinin İstanbul Örneğinde Değerlendirilmesi. Mimarlık, 347. http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=361&RecID=2074

Parr, M.G., Lashua, B.D. (2004). What is Leisure? The Perception of Recreation Practitioners and Others. Leisure Sciences, 26, 1-17.

Rodriguez, A. (2011). Leisure and Relationship to Quality-of-Life Satisfaction. M. Budruk, R. Phillips (Ed). (2011). Quality-of-Life Community Indicators for Parks, Recreation and Tourism Management içinde (s.23-39). Londra: Springer.

Rolandsen, U.M. (2011). Leisure and Power in Urban China. Oxon: Routledge.

Scott, L.M., Vanikas, M.V. (2010). Spatial Statistics in ArcGIS. Fischer, M.M. ve Getis, A. (Ed.), Handbook of Applied Spatial Analysis: Software Tools, Methods and Applications içinde (s. 27-41). Berlin Heidelberg: Springer-Verlag.

Shields, R. (2003). Lifestyle Shopping: The Subject of Consumption. Londra: Routledge.

Torkildsen, G. (2002). Leisure and Recreation Management. Londra: Routledge.

Tribe, J. (1995). The Economics of Leisure and Tourism: Environments, Markets and Impacts. Oxford: Butterwood-Heinemann Ltd.

Veal, A. J. (2002). Leisure and Tourism Policy and Planning. Oxon: CABI.

World Cities Culture Forum. (2015). http://www.worldcitiesculturefor um.com/

Yiğitcanlar, T., Sipe, N., Evans, R., Pitot, M. (2007). A GIS-Based Land Use And Public Transport Accessibility İndexing Model. Australian Planner, 44 (3), 30-37.

www.iksv.org.tr

http://oxforddictionaries.com

Planlama 2016;26(3):219–233 | doi: 10.14744/planlama.2016.83702

ARAŞTIRMA / ARTICLE

İkincil Konutların Birincil Konutlara Uyarlanması: Mersin Örneği

Adapting the Secondary Houses to the Primary Houses: Mersin Sample

Fulya Pelin Cengizoğlu,[1] Havva Özyılmaz[2]

[1]Mersin Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Anabilim Dalı, Mersin

[2]Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Bina Bilgisi Anabilim Dalı, Diyarbakır

ÖZ

İkincil konutlar, kullanıcıları tarafından yılın belirli zamanlarında ve belirli sürelerde dinlenme, tatil yapma, kentsel yaşamdan uzaklaşma gibi sebeplerle rekreatif amaçlı olarak kullanılan genellikle fiziksel çekiciliği yüksek olan bölgelerde inşa edilen yapılardır. Özellikle kıyı bölgelerinde yer alan ve çoğunlukla tatil amaçlı kullanılan ikincil konutlar, zaman içerisinde çeşitli sebeplerden dolayı birincil konuta dönüşebilmektedir. Mevcut ikincil konut yapıları, birincil konuta dönüşürken kullanım şekli ve kullanıcı ihtiyaçları değişmekte, bu durumda ikincil konut yapılarında kullanım süresinin bütün yıla yayılmasıyla kullanıcı gereksinimleri de farklılaşmaktadır. İkincil konut olarak tasarlanan yapıların zaman içerisinde birincil konuta dönüşürken kullanıcı gereksinimlerine cevap verebilmesi, mimari sürdürülebilirliğin sağlanması bakımından son derece önemli ve gereklidir. Sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için, ikincil konutların birincil konutlara uyarlanması sürecindeki gereksinimler doğru bir şekilde tespit edilmeli ve belirlenen ihtiyaçlar doğrultusunda değişen kullanıcı gereksinimlerine cevap verebilecek nitelikte esnek tasarımlar yapılmalıdır. Bu araştırma genelde, ülkemiz kıyı bölgelerinde bulunan ve yoğun yerleşmelerden oluşan ikincil konutları özelde ise, Mersin ili kıyı alanlarında konumlanmış ve farklı dönemlerde inşa edilmiş dört ikincil konut yerleşmesini (tatil sitesi) mimari açıdan incelemekte, mekânsal değişimleri tespit ederek kullanıcı ihtiyaçlarını ve kullanım şeklini belirlemektedir. Bununla birlikte ikincil konutların zaman içerisinde birincil konut olarak kullanılmaya başlanmasının kentsel ve sosyal nedenleri ve bu değişimin getirdiği gereksinimler irdelenmektedir. Bu tespit ve değerlendirmelerin sonucunda bu çalışma, ikincil konut tasarımlarında, özellikle kentsel ve sosyal sebeplerle birincil konut olarak kullanılabilme potansiyeli olan alanlarda esnek ve sürdürülebilir tasarım bağlamında değerlendirilmesi gereken ölçütleri belirlemekte, tasarımı yönlendiren bir yol haritası oluşturmayı amaçlamaktadır.

Anahtar sözcükler: Birincil konut; esneklik; ikincil konut; Mersin; uyarlama.

ABSTRACT

Secondary houses are structures which are usually built in the areas with high physical attractiveness and are used by their users at certain times and periods in a year for recreational purposes like vacation, having rest and being out of the urban life. Because of various reasons, secondary houses, which are situated especially at coastal areas and are usually used for vacation, can be adapted to primary houses. While existing secondary houses are adapted to primary houses, because of being used for the whole year, their using type and user requirements become different. It's extremely important and necessary in terms of carrying out the architectural sustainability that structures which are designed as a secondary house should fulfill the user requirements while adapting to primay house in time. To carry out the sustainability in the process of adapting the primary houses to the secondary houses, the user requirements should be determined properly and flexible designs which should fulfill the various user requirements should be done. This research examines the secondary houses with its architectural respects, which are situated at the coastal areas of our country and are composed of dense settlements in general, and in four secondary houses (vacation sites) which are built in different periods in Mersin in detail. The study also identifies the spatial changes and determines users' requirements and usage types. In addition to this, the urban and social reasons of using the seondary houses as primary houses during the time and the requirements as necessitated due to this changing are studied. As a result of this determination and evaluation, this study determines the criterias which are required for flexible and sustainable design in secondary houses especially for the areas which have potential to be used as primary houses due to urban and social causes, and aims to determine a road map that steers design.

Keywords: Primary house; flexibility; secondary house; Mersin; adaptation.

Geliş tarihi: 13.01.2016 Kabul tarihi: 08.11.2016

İletişim: Fulya Pelin Cengizoğlu.

e-posta: pelincengizoglu@gmail.com

TMMOB Şehir Plancıları Odası

Giriş

Konut, yüzyıllardan beri insanların en temel gereksinimlerinden biri olan barınma ihtiyacını karşılayan bir yapıdır. İnsanoğlu tarih öncesi devirlerde mağaralarda karşıladığı barınma ihtiyacını, göçebe yaşam tarzına geçişle birlikte çadırlarla karşılamıştır. Yerleşik düzene geçildiğinde ise bu ihtiyacı kendi yaptıkları barınaklarla karşılamışlardır. Yüzyıllar içerisinde gelişen kültürel ve toplumsal yapıyla bağlantılı olarak çağın gereklerine göre farklılık gösterir şekilde barınma ihtiyacını karşılayan mekânlar bugün konut dediğimiz yapıları oluşturmuşlardır.

Sürekli değişen ve gelişen toplumsal yapı ve ilerleyen teknoloji, zaman içerisinde konut kavramında çeşitlilik arz etmiştir. Özellikle endüstri devrimi ve buna bağlı olarak ulaşım ağının gelişmesiyle artan otomobil sahipliği, artan gelir düzeyi ve serbest zamanlar kişilerin doğaya dönme isteğini arttırmıştır. Ayrıca gelişen teknoloji ve endüstrileşmenin sonucunda hızlı kentleşmeyle birlikte kentler büyümüş, betonlaşma artmış, yoğun çalışma saatleri ve yorgunluk kişilerin kentsel yaşamdan uzaklaşma, tatil yapma gibi dinlenme amaçlı talebini arttırmıştır. Bunun sonucu olarak, kullanıcıları tarafından yılın belirli zamanlarında ve belirli sürelerde dinlenme, tatil yapma, kentsel yaşamdan uzaklaşma gibi sebeplerle rekreatif amaçlı olarak kullanılan genellikle fiziksel çekiciliği yüksek olan bölgelerde inşa edilen ikincil konutlara olan talep artmış ve çok sayıda ikincil konut yerleşmesi oluşmuştur.

Zaman içerisinde kentlerin büyümesinin de sonucu olarak kentin içinde kalan çoğu ikincil konut yerleşimleri sahipleri ya da kullanıcıları tarafından birincil konut olarak kullanılmaya başlanmıştır. Özelikle kıyı bölgelerinde yer alan ve çoğunlukla tatil amaçlı kullanılan ikincil konutlar zaman içerisinde çeşitli sebeplerden dolayı birincil konuta dönüşebilmektedir. Bu durum ikincil konut yapılarında kullanım süresinin bütün yıla yayılmasıyla kullanıcı gereksinimlerini de farklılaştırmaktadır.

İkincil konut olarak tasarlanan yapıların zaman içerisinde birincil konuta dönüşüm sebeplerinin tespiti ve dönüşüm sonucu farklılaşan kullanıcı gereksinimlerinin belirlenmesi, yeni yapılacak ikincil konutlarda belirlenen ölçütler doğrultusunda esnek tasarımlar yapılarak ileride değişebilecek kullanıcı gereksinimlerine cevap verebilmesi mimari sürdürülebilirliğin sağlanması bakımından son derece önemli ve gereklidir. Bu sebeple makalede, ikincil konutların zaman içerisinde birincil konuta dönüşmesinin nedenleri ve bu doğrultuda farklılaşan kullanıcı gereksinimleriyle birlikte uyarlama sürecinde yapılan değişikliklerin tespiti ile ileriye dönük çalışmalarda sürdürülebilirliğin sağlanması için gereken ölçütlerin belirlenmesi ve tasarımı yönlendiren bir yol haritasının oluşması amaçlanmıştır.

Yöntem

Çalışmanın örneklem alanı olarak Mersin ili Mezitli Belediyesi sınırları içerisindeki ikincil konut yerleşmeleri olan Soli sitesi, Babil sitesi, Denizhan 1 sitesi ve Palma 2 sitesi seçilmiştir. Alan çalışması anket uygulaması ve mimari tespitlerden oluşmaktadır. Alan çalışması için örneklem sitelerin seçiminde; farklı yıllarda inşa edilmiş olması, farklı gelir düzeylerine hitap ediyor olması, kent tarihi içinde önemli ve bilinen yapılar olması, konum olarak denize yakın olması, kent çeperinden başlayarak il gelişme aksı üzerinde kente uzaklık bakımından farklı mesafelerde yer alması, konuyla ilişkili olarak değişimi tamamlaması bakımından farklılık gösteren yapılar olması etkili olmuştur. Anket çalışması yapılırken her siteye uygulanacak olan anket sayısı, sitede birincil konut olarak kullanılan konut sayısının %10'u olarak belirlenmiştir. Soli sitesine 91 anket, Babil sitesine 22 anket, Palma 2 sitesine 21 anket ve Denizhan 1 sitesine ise 31 anket olmak üzere toplamda 165 anket uygulanmıştır. Elde edilen anket verileri, yazar tarafından SPSS programına girilmiş ve değerlendirme bu şekilde yapılmıştır.

Dünyada İkincil Konutların Gelişimi

Ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre ikincil konut alanlarının gelişiminde birtakım farklılıklar görülse de bu alanlar öncelikle büyük kentlerin çevrelerinde oluşmaya başlamıştır. Bu durum dünyanın birçok kenti için geçerlidir (Kısa 1998).

İkincil konutların dünyadaki en eski örneklerine milattan önceki yıllarda rastlanmaktadır. M.Ö. eski Babil yöneticisi Şulgi, vergisini ödeyen asiller için dinlenme evleri inşa etmiştir (Ongan 1988). 17. yy. 'da İsveç'te, 18. ve 19. yy. 'larda ise İngiltere ve Fransa'da gelişmeye başlayan ikincil konutlar genellikle asiller ve zenginlere özgüydü. Özellikle Londra, Paris vb. büyük şehirler yaz aylarında kullanılan bir ikinci evler kuşağı ile çevrilmişlerdi (Öztoprak 1995).

Avrupa ve A.B.D. 'de kırdan kente göç eden kırsal alan sakinlerinin boşalttıkları alanlarda bulunan konut birimlerinin (çiftlik, kulübe vb.) daha sonradan kentliler tarafından satın alınıp (Manisa 2007) restore edilmesiyle başlayan ikincil konut sahipliği II. Dünya Savaşı sırasında duraklamış, hatta kentler içinde kalan veya büyük kentlerin çevresinde yer alan birçok ikincil konut birincil konuta dönüştürülmüştür (Kısa 1998). Fransa'da, 1938 yılında ikincil konutların sayısı 320.000 iken savaş sonrası konut sıkıntısı çekilmesi sebebiyle bunların yarısına yakın kısmı birincil konut haline getirilmiştir (Akgün 1993).

Savaş sonrasında gelişmiş Batılı devletler ekonomik ve sosyal bir toparlanma sürecine girmiş ve bunun sonucunda endüstrileşmenin tekrar hız kazanmasına bağlı olarak refah artmış, kentler büyümelerini sürdürmüş, ulaşım olanakları gelişmiş ve otomobil sahipliği artmaya başlamıştır. Bu süreç içinde ikincil konut alanlarının kent içine sıkışıp kalması ve yukarıda bahsedilen diğer pozitif gelişmelere bağlı olarak, kentliler doğal zenginlikleri yüksek, alt yapı hizmetleri düşünülmüş turizm merkezlerine yönelmeye başlamışlardır (Manisa 2007).

Araştırmalar, ikincil konut alanlarının ülkelere göre gelişimindeki farklılıkların kentsel yapı ve hayatın farklılıkları ile bağlantılı olduğunu göstermektedir. Örneğin çok katlı apartman türünde ikametgâhların çoğunlukta olduğu ülkelerde tatil evlerinin daha çok oluşu bunlardan biridir (Kısa1998). İsveç, Danimarka ve Norveç gibi İskandinav ülkelerinde ise ikincil konut sahipliğinin adeta bir alışkanlık olduğu ve 1960'larda İsveç'te 400.000, Norveç'te 190.000 ve Danimarka'da 145.000 ikincil konut bulunduğu tespit edilmiştir. Buna karşılık, İngiltere'de, banliyölerde bahçeli evlerde yaşayan ailelerin ikincil konut sahipliğine gerek duymadığı ve 1967 yılı itibariyle İngiltere'de ailelerin sadece %1'nin ikincil konut sahibi olduğu tespit edilmiştir (Demarküz 1993, Aktaran Manisa 2007).

Amerika, İngiltere ve diğer ülkelerde tatil evleri ayrı olarak ele alınmakta ve turizm ile bağ kurulmaktadır. Amerika'da tatil evlerinin sayısı oldukça fazladır. Hemen hemen her on yeni ikametgâhtan birisi ikincil konut olarak inşa edilmiştir (Kutlu 1999). İsviçre'de ise her iki şehirli aileden birinin bir ikincil konutu mevcut bulunmaktadır (Özgüç 1977, Aktaran Kutlu 1999).

Türkiye'de İkincil Konutların Gelişimi

Türk toplumunun geleneksel yaşam tarzı incelendiğinde, yazlık ve kışlık konut ayrımının çok eskilere dayandığı görülmektedir. Beylikler ve Osmanlılar döneminde kullanılan yazlık saraylar ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde yer alan bağ ve yayla evleri bunun en belirgin örnekleridir (Kısa 1998).

Tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye de endüstrileşmenin sonuçlarından etkilenmiş, 1950'lerden sonra hızlı ekonomik kalkınma ve toplumsal yapıda değişiklik yaşamıştır. Bu da kentleşmenin artması ve buna bağlı olarak kent sakinlerinin kentin ezici baskısından ve yoğunluğundan kaçmak için ikincil konut alanlarına yönelmelerine neden olmuştur (Kısa 1998).

İkincil konutların kıyı şeridi boyunca yoğun bir şekilde yerleşimi son 40 yıl içerisinde gerçekleşmiştir. Bu yoğun yerleşmenin en büyük nedenleri arasında 16.03.1982 tarihli, 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu, 24.04.1969 tarihli, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, kıyıların spekülatif amaçlarla kullanılabilecek bir kaynak olarak görülmesi ve ülke turizm sektörünün ülke kalkınmasının en önemli unsurlarından biri olarak görülmeye başlaması yer almaktadır (Manisa 2007).

Ülkemizde ikincil konutların ilk örnekleri, İstanbul'un yakınlarında bulunan Silivri Kumburgaz kıyı bandı ve çevresidir. Bugün İstanbul şehir merkezi içinde kalmış Yeşilköy, Pendik, Florya ve Kadıköy gibi semtlerde yapılmış ikincil konutlar bunlara örnek olarak verilebilir (Manisa 2007). İlk düzenli ikincil konut yerleşimi ise, 1950'li yıllarda İzmir-Çeşme kıyılarında tesis edilmiş olup, bu konuda asıl gelişme 1960'lı yıllardan itibaren görülmeye başlanmıştır (Sarı 1981, Aktaran Kılıçaslan 2006).

1960'lı yıllarda dış turizm yolu ile ülke kalkınmasını sağlamanın devlet politikası olarak benimsenerek desteklenmesi, yatırımları öncelikle denize dönük eylemlerin bulunduğu kıyılara yönlendirmiş, gerek turizm işletmeleri, gerekse kamu kuruluşlarına ait tesislerin beraberinde getirdikleri altyapı olanakları ile kıyı kesimine özel bir çekici güç oluşturmuşlardır (Sabancı 1995).

Türkiye'de fiziksel planlama döneminde turizme dönük kontrol ve planlama çevrelerinin karşı koymalarına karşın, hareketli olarak ikinci konut olgusu planlama çalışmaları kapsamı içinde yer almıştır (Seymen ve Koç 1996).

1980'li yıllar ise sayısal artışın ve dönüşümün dorukta olduğu yıllardır (Taraklı ve ark. 1996). 1980'li yıllardan 1990 yılına gelinen zaman zarfında değişen ekonomi politikaları ve uygulanan planlama çalışmaları sonucunda ülke kıyılarımız ekonomik ve ekolojik anlamda tehdit ve atıl kapasite oluşturacak boyutlarda ikinci konutlarla dolmuştur. İkinci konut üretim artışı 1990-2000 yılları arasında da artan bir ivme ile devam etmiştir (Manisa ve Gül 2009).

Kıyı şeridi boyunca ve yakın çevresinde çok sayıda ikincil konut yerleşmesi mevcuttur. Bu ikincil konutlar farklı plan tiplerinde, tekil konutlar (tek katlı konut, dubleks, tripleks) veya apartman daireleri şeklinde birçok sosyal aktiviteyi içinde barındıran yerleşmelerdir. Günümüzde ikincil konutlar nitelik ve nicelik bakımından büyük aşama kaydetmiştir. Bu durumun hem olumlu hem de olumsuz yönleri bulunmaktadır.

İkinci konut sektöründeki gelişmenin olumlu yönlerinden birisi, uygun fiyatlarla, kendi yaşam stiline uygun tatil yapma olanağı arayanlar için uygun bir seçim olduğu görülmektedir. Ayrıca, ülkemiz toplum yapısında komşuluk ilişkileri vb. konular önemli olduğundan tatilciler sahip oldukları yazlık evler sayesinde tatil döneminde de bu tür ilişkileri devam ettirme şansına sahip olmaktadır. Ekonomik açıdan ise, ikinci konutlar elde edilen vergi gelirleri ve yaratılan istihdam olanakları ile bölge ekonomisine olumlu katkı yapmaktadırlar. Diğer taraftan, ikinci konutlar dağınık inşa edildikleri ve altyapı olanakları için geniş alanlara gereksinim gösterdiklerinden dolayı az sayıdaki yatak kapasitesi için geniş arazilerin tahsisini gerektirir (Toskay 1989, Aktaran Kozak ve Duman 2011). Gereksinim duyulan arazi hacminin daha da artması, kıyı alanlarının olumsuz etkilenmesine, taşıma kapasitelerinin zorlanmasına ve doğal dengenin bozulmasına neden olmaktadır. Bir diğer neden olarak, kontrolsüz gelişen ikinci konutlar, bağlı bulundukları yerleşimlerin planlama ya da çevre düzenlemesi anlamında olumsuz etkilenmesine, betonlaşan kıyılar sonucunda yerleşimlerin cazibesini kaybetmelerine ve rant kavgasının ortaya çıkmasına neden olurken, turizm bölgelerinin kalite değerini kaybetmelerine yol açabilmektedir (Bieger, Beritelli ve Weinert 2007, Aktaran Kozak ve Duman 2011). İkincil konutların ortaya çıkardığı olumlu ve olumsuz

sonuçlar ile ikincil konutlarla ilgili sorunlar şu şekilde özetlenebilir (Kozak ve Duman 2011) (Şekil 1).

İkincil ve Birincil Konut Kavramları Arasındaki Farklılıklar

Mimaride işlev kavramının, yapının kullanım amaçlarına uygunluğunu ve buna koşut oluşan gereksinimleri belirtmesinden dolayı, birincil ve ikincil konut örneklerinin kullanımda yüklendiği özelliklerin ve kavram farklılıklarının saptanması gerekmektedir (Kısa 1998).

Birincil konut kavramıyla kullanıcının başta barınma ihtiyacı olmak üzere diğer tüm gereksinimlerini karşıladığı ve yaşamsal faaliyetlerini gerçekleştirdiği, vaktinin büyük bir kısmını geçirdiği temel yaşama mekânı anlatılmaktadır.

İkinci konutlar; rekreatif amaçlarla uzun dönem için kiralanan (1-2 ay) veya satın alınan bir başka yerde oturan kullanıcının zaman zaman içinde yaşadığı konuttur (Arkon 1989). Diğer bir deyişle başka bir yerde ikamet edip çalışmaları koşuluyla kullanıcıları tarafından satın alma veya kiralama yoluyla yılın belli dönemlerinde rekreatif amaçlı olarak kullanılan, fiziksel çekiciliği yüksek bölgelerde (akarsu, göl, kaplıca, deniz kıyısı vb.) inşa edilmiş bir emlak yatırımı özelliği gösteren sabit mülktür (Manisa ve Görgülü 2008). İkinci konut insanların boş zamanlarını geçirmek veya emeklilik dönemlerinde rahat ve huzur içerisinde yaşamaya imkân tanımak amacıyla, doğal, tarihi ve kültürel zenginliklere sahip alanlarda oluşan yaşam alanlarıdır (Bakırcı 2007). Kullanım süresi kullanıcının gelir olanakları ile paralellik gösteren (uzun veya kısa), kullanıcılar tarafından dinlenmek, tatil yapmak gibi amaçlar doğrultusunda kullanılan konutlardır (Ovalı 2006).

Salt tanımlamalar çerçevesinde yapılacak bir ayrımla kavramsal farklılık işlev, kullanım süresi ve konum olmak üzere üç temel ölçütte değerlendirilebilir (Ovalı 2006);

1- İkincil konutların birincil konutlardan işlevsel açıdan ayrıldığı en önemli nokta, ikincil konutların dinlenme ve tatil amaçlı kullanımlarına yönelik olmasıdır.
2- Kullanım süreleri bakımından birincil konutlar için yaşam boyu, ikincil konutlar için ise dinlenmek amacıyla değerlendirilen değişken zaman dilimleri tanımlanmaktadır (hafta sonu, 1-2 ay veya turistik sezon gibi).
3- Birincil konutlar kişilerin ikamet ve çalışma gerekliliği kapsamında daha çok kentsel alan içinde gelişirken, ikincil konutlar kullanım sürelerine bağlı olarak kentsel alana yakın yerleşmelerde (hafta sonu evi) veya turistik çekiciliği yüksek kıyı mekânları ile kırsal alanlarda inşa edilmektedir.

Yukarıda ikincil konut yerleşmeleri ile birincil konut yerleşmeleri arasındaki mimari farklılıklara değinilmiştir. Bu konunun üst ölçekte, şehircilik anlamında da birtakım farklılıkları vardır. Öncelikle ikincil konutların yer seçimine ilişkin ölçütler ve bunu belirleyen etmenler bulunmaktadır. Bu etmenler; kentsel yerleşmelere yakın olma, deniz kıyısına yakın olma, manzara ve peyzaj açısından nitelikli alanlar, ikincil konuta açılabilecek arazinin varlığı, iklimin uygunluğu, bölgeye erişilebilir

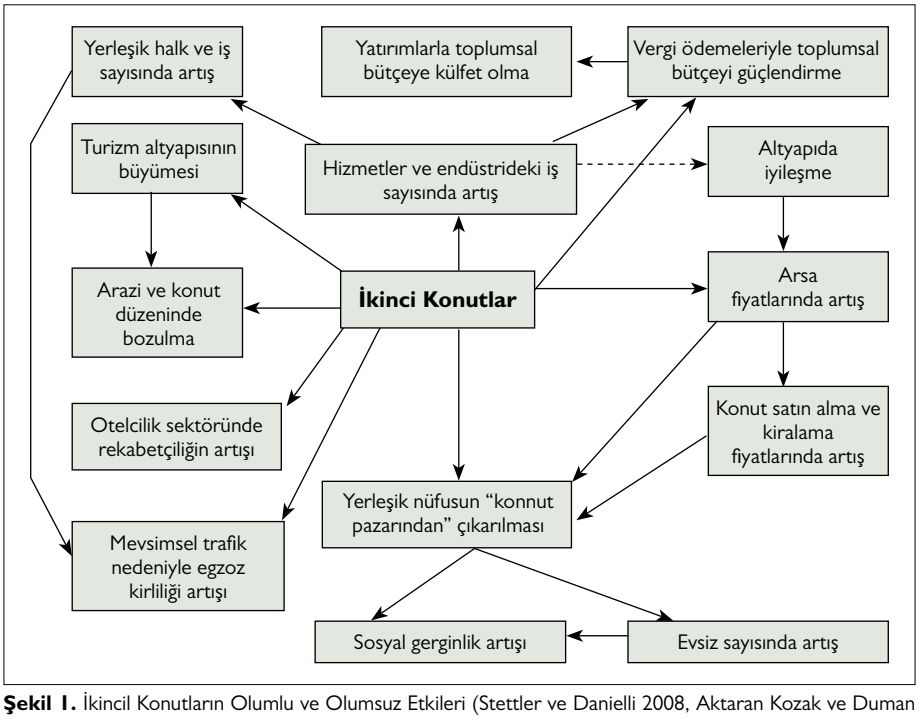

Şekil 1. İkincil Konutların Olumlu ve Olumsuz Etkileri (Stettler ve Danielli 2008, Aktaran Kozak ve Duman 2011).

olma şeklindedir (Arkon 1989). Bir diğer nokta ise birincil ve ikincil konut alanlarının, kentsel ve sosyal donatılar, altyapı, eğitim, sağlık, idari ve ticari gibi birçok bağlamda farklılık barındırmasıdır. Şehircilik anlamında bulundukları bölgeler farklı olduğundan, sürekli yaşanılan çevrede ihtiyaç duyulan bazı donatılar eksik olabilmektedir.

Araştırma Alanı İçerisindeki İkincil Konut Mimarisi

Araştırmanın alan çalışmasının yapılacağı ikincil konut yerleşmeleri, Mersin ili Mezitli merkez ilçesi kıyı şeridi sınırları içerisinde yer almaktadır (Şekil 2). Bu bölgedeki ikincil konutlar, çoğunlukla tatil sitesi şeklinde kooperatifler ve özel girişimciler (müteahhitler) tarafından yapılan toplu ikincil konut yerleşmeleridir. Çalışma alanı içerisindeki ikincil konut mimarisi ise çeşitlilik arz etmektedir. Bu durumun oluşmasında, farklı yıllarda, değişen gereksinimlerle bağlantılı olarak farklı mimari özellikte tasarımların yapılması ve farklı gelir düzeyine sahip kullanıcılar düşünülerek tasarım yapılması etkili olmuştur.

Aynı site içerisinde gerek plan tipleri gerekse büyüklük bakımından farklı tasarımlar mevcuttur. Plan tipleri bakımından 1+0, 1+1, 2+1, 3+1 ve 4+1 olmak üzere farklı seçeneklere imkân tanıyacak şekilde tasarlanmış konutlara rastlamak mümkündür. Ayrıca aynı plan tipli, farklı metrekare olanaklı tasarımlar da mevcuttur. İnsanların doğal çevreyle iç içe daha çok vakit geçirebilmesi için tasarımlarda yarı açık alanlara (balkonlar) önem verilmiştir. Site içerisinde sosyal aktivite alanları, açık alanlar, yürüyüş alanları vb. peyzaj düzenlemelerine yer verilmiştir. Ayrıca tasarımda havuz öğesi de önemli bir yer tutmaktadır.

İkincil konut yapıları çoğunlukla denize yakın ve manzaraya yönelen şekilde konumlandırılmıştır. Seçilen örnek sitelerin denizle arasında başka yapı grubunun bulunmayışı hem görsel açıdan hem de sıcak yaz günlerinde kullanıcılara serin bir ortam sağlaması bakımından önemlidir. Bu yapıların tatil sitesi şeklinde, konum olarak denize yakın ve açık alanlara önem veren şekilde tasarlanmış olması, orada yaşayan kişilere işten arta kalan serbest zamanlarda dinlenme aynı zamanda doğayla iç içe şehir gürültüsünden uzak vakit geçirme fırsatı sağlamaktadır.

Soli Sitesi

Konum olarak Mersin'in batı gelişme aksı içerisinde, Mersin

Şekil 2. Alan çalışmasının yapıldığı tatil sitelerinin konumu (www.maps.google.com, uydu görüntüsü tarihi 22.03.2015; erişim tarihi 14.04.2015).

Forum alışveriş merkezine 9,7 km uzaklıkta yer alan Soli sitesinin projelendirilmesine 1973 yılında başlanmıştır. Soli sitesi; Soli 1, Soli 2, Soli 3 ve Soli 4 olmak üzere 4 etaptan oluşan, içerisinde apart oteli, oteli, 13 tanesi villa olmak üzere 1200 tane konutu ve bağımsız bölümleriyle birlikte yaklaşık 1500 birimden oluşan büyük bir tatil kompleksidir. İlk olarak 1. etap olan Soli 1, 1975 yılında inşa edilmeye başlanmıştır. Devamında 2. etap olan Soli 2 ardından 3. etap olan Soli 3 ve son olarak Soli 4 inşa edilmiştir. Mevcut haliyle site toplam 11 blok olmak üzere 1200 daireden oluşan bir tatil sitesidir. Günümüzde bu 1200 konutun 300 tanesi ikincil konut, 900 tanesi birincil konut olarak kullanılmaktadır. Yani ikincil konut, tatil sitesi şeklinde tasarlanmış olan Soli sitesi birincil konuta dönüşümünü %75 oranında tamamlamıştır (Şekil 3–7).

Şekil 3. Soli tatil sitesinin konumu ve vaziyet planı (www.maps.google.com, uydu görüntüsü tarihi 22.03.2015; erişim tarihi 17.04.2015).

Şekil 4. Soli 1'den görseller.

Şekil 5. Soli 2'den görseller.

Şekil 6. Soli 3'ten görseller.

Şekil 7. Soli 4'ten görseller.

Babil Sitesi

Konum olarak Mersin'in batı gelişme aksı içerisinde, Mersin Forum alışveriş merkezine 6,2 km uzaklıkta yer alan Babil sitesinin projelendirilmesine 1976 yılında başlanmıştır. Tasarım sürecinde site, içerisinde konut birimlerinin dışında otel biriminin de yer alacağı bir kompleks olarak düşünülmüştür. Yapının inşasına 1980 yılında ilk olarak konut birimleriyle başlanmıştır. 1985-1986 yılları arasında da otelin yapımına başlanmıştır. Otel olarak inşa edilen birimin konut birimine dönüştürülmek üzere sonradan revizyonu yapılmıştır. Mevcut haliyle site toplam 15 blok olmak üzere 263 daireden oluşan bir tatil sitesidir. Günümüzde bu 263 konutun 53 tanesi ikincil konut, 210 tanesi birincil konut olarak kullanılmaktadır. Yani ikincil konut, tatil sitesi şeklinde tasarlanmış olan Babil sitesi birincil konuta dönüşümünü %80 oranında tamamlamıştır (Şekil 8 ve 9).

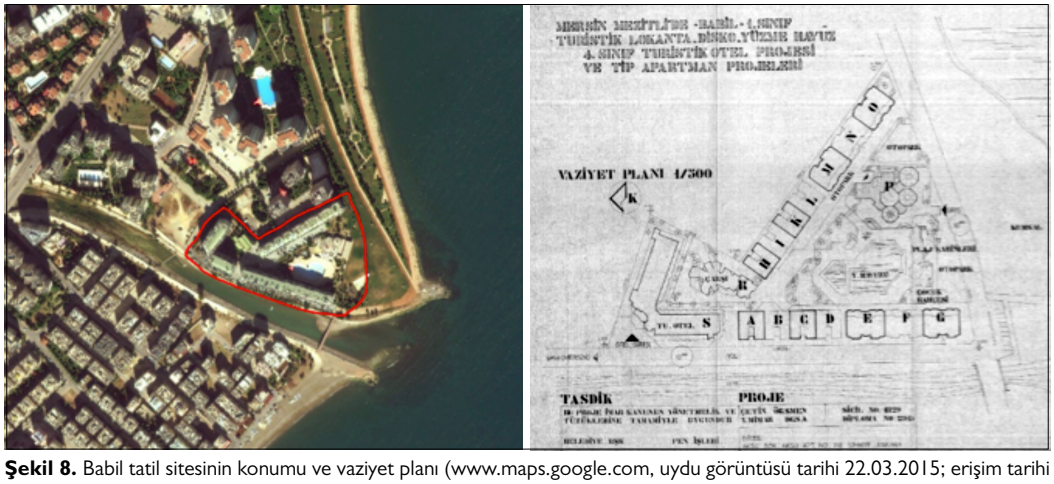

Şekil 8. Babil tatil sitesinin konumu ve vaziyet planı (www.maps.google.com, uydu görüntüsü tarihi 22.03.2015; erişim tarihi 17.04.2015).

Şekil 9. Babil sitesinden görseller.

Denizhan 1 Sitesi

Konum olarak Mersin'in batı gelişme aksı içerisinde, Mersin Forum alışveriş merkezine 9,3 km uzaklıkta yer alan Denizhan 1 sitesinin yapımına 1986 yılında başlanmıştır. Site içerisinde hem apartman hem de villa tipinde konut birimleri yer almaktadır. Mevcut haliyle site, 19 blok ve 6 tane villa olmak üzere toplam 329 daire ve 9 tane bağımsız bölümle birlikte toplam 338 birimden oluşan bir tatil sitesidir. Günümüzde bu 329 konutun yaklaşık 29 tanesi ikincil konut, 300 tanesi birincil konut olarak kullanılmaktadır. Yani ikincil konut, tatil sitesi şeklinde tasarlanmış olan Denizhan 1 sitesi birincil konuta dönüşümünü %90 oranında tamamlamıştır (Şekil 10 ve 11).

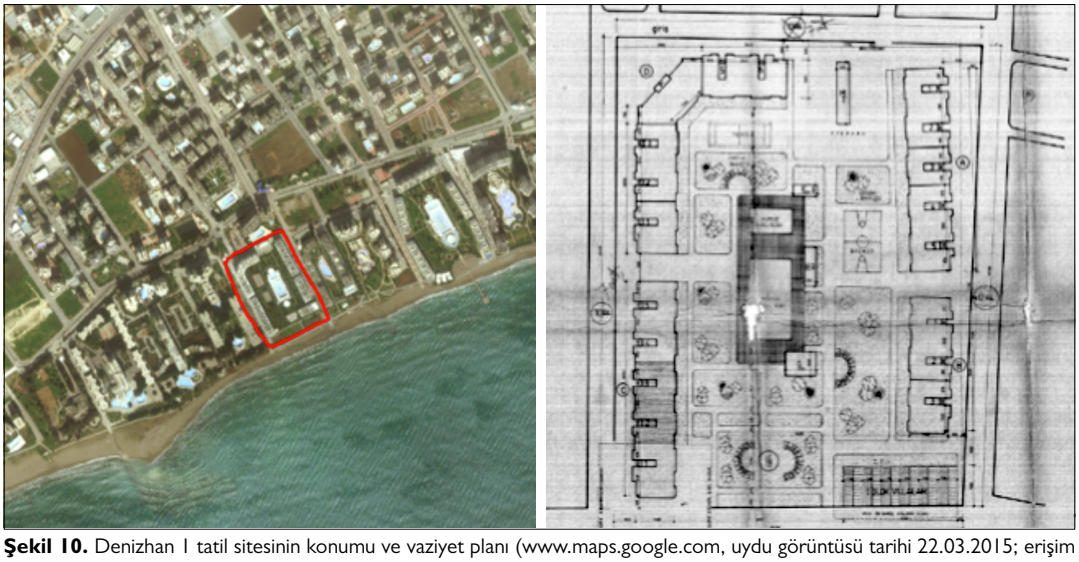

Şekil 10. Denizhan 1 tatil sitesinin konumu ve vaziyet planı (www.maps.google.com, uydu görüntüsü tarihi 22.03.2015; erişim tarihi 17.04.2015).

Şekil 11. Denizhan 1 sitesinden görseller.

Palma 2 Sitesi

Konum olarak Mersin'in batı gelişme aksı içerisinde, Mersin Forum alışveriş merkezine 11,6 km uzaklıkta yer alan Palma 2 sitesinin projelendirilmesine 1995 yılında başlanmış olup yapımı 2000 yılına kadar devam etmiştir. Site içerisinde apartman tipinde konut birimleri yer almaktadır. Mevcut haliyle site, 7 blok olmak üzere toplam 216 daireden oluşan bir tatil sitesidir. Günümüzde bu 216 konutun yaklaşık 12 tanesi ikincil konut, 204 tanesi birincil konut olarak kullanılmaktadır. Yani ikincil konut, tatil sitesi şeklinde tasarlanmış olan Palma 2 sitesi birincil konuta dönüşümünü %95 oranında tamamlamıştır (Şekil 12 ve 13).

Tespitler ve Anket Çalışmasından Elde Edilen Bulgular

Araştırma, Mersin ili kıyı alanlarında farklı yıllarda inşa edilmiş, farklı gelir düzeylerine hitap eden, konum olarak denize yakın, kente uzaklık bakımından farklı mesafelerde yer alan ve konuyla ilişkili olarak değişimi tamamlaması bakımından farklılık gösteren ikincil konut yerleşmeleri olan Soli sitesi, Babil sitesi, Denizhan 1 sitesi ve Palma 2 sitesinde gerçekleştirilmiştir. Bu sitelerde, hem mimari gözlemler yapılmış hem de anket çalışması uygulanmıştır. Anket çalışması yapılırken her siteye uygulanacak olan anket sayısı, sitede birincil konut olarak kullanılan konut sayısının %10'u olarak belirlenmiştir. Soli sitesine

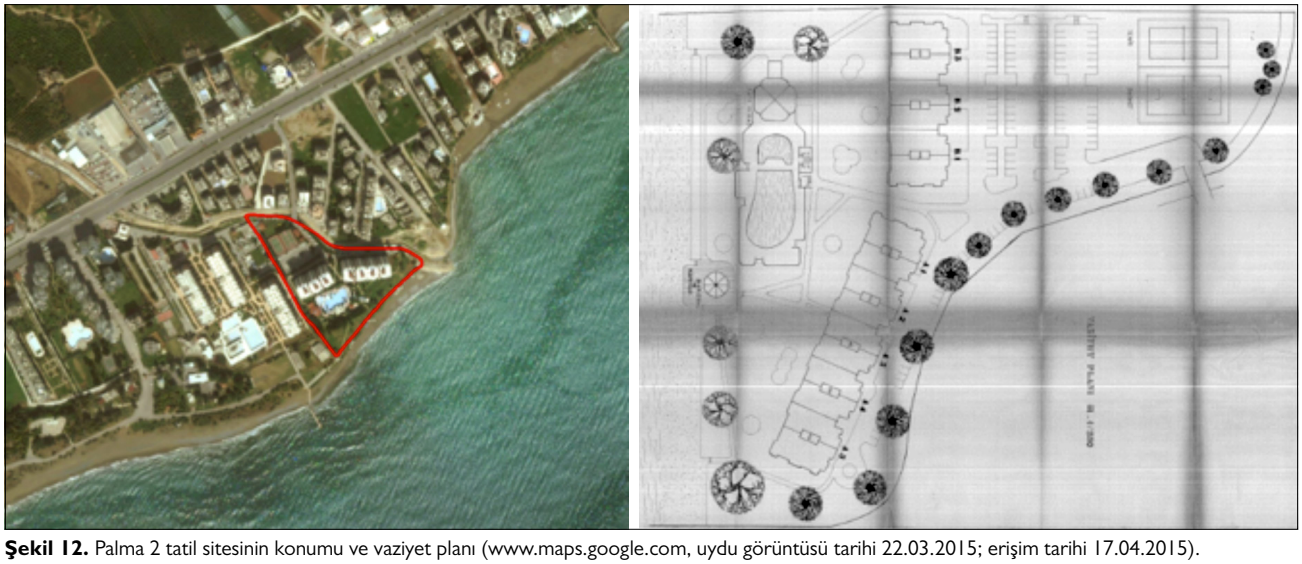

Şekil 12. Palma 2 tatil sitesinin konumu ve vaziyet planı (www.maps.google.com, uydu görüntüsü tarihi 22.03.2015; erişim tarihi 17.04.2015).

Şekil 13. Palma 2 sitesinden görseller.

91 anket, Babil sitesine 22 anket, Denizhan 1 sitesine 31 anket ve Palma 2 sitesine 21 anket olmak üzere toplam 165 anket uygulanmıştır. Elde edilen anket verileri, SPSS programına girilmiş ve değerlendirme bu şekilde yapılmıştır.

Alan çalışması kapsamında yapılan gözlemlerde, bölgede yer alan ikincil konutlar, konum itibariyle günümüzde şehir merkezine yakın mesafede bulunduklarından, birincil konuta dönüşme potansiyelleri yüksektir. Gün geçtikçe de birincil konut olarak kullanılma oranları artmaktadır. Bunun başlıca sebepleri arasında bölgenin aldığı yoğun göç bulunmaktadır. Site yönetimleriyle yapılan görüşmelerde, özellikle son 5 yılda konutların birincil konut olarak kullanımlarının arttığı bilgisine ulaşılmıştır. 5 yıl öncesine kadar, birincil konut olarak kullanım sıklığı %20'lerde olan konutların, bölgenin başta Suriye olmak üzere farklı ülkelerden aldığı göçlerin etkisiyle birincil konut olarak kullanım sıklığının %80'lere kadar ulaştığı görülmektedir. Bu anlamda da konutların, yazın belirli sürelerde ikincil konut olarak kullanılmanın dışında yılın diğer zamanlarında da atıl durumda kalmayıp, bölgede oluşan konut sorununa cevap veren yapılar olduğu görülmektedir.

Çalışma kapsamında yapılan anket çalışmasında, kullanıcılara ikamet ettikleri konutu birincil konut olarak tercih etmelerinde etkili olan nedenler sorulmuştur. Ankete katılan 165 kişinin; %95,2'si olan 157 kişi için konumu, %89,7'si olan 148 kişi için site içerisindeki sosyal ve açık alan varlığı, %66,7'si olan 110 kişi için şehir gürültüsünden uzak olması, %52,1'i olan 86 kişi için şehir merkezine yakınlık, %24,8'i olan 41 kişi için güvenlik, %21,2'si olan 35 kişi için toplu taşıma olanağı, %12,7'si olan 21 kişi için emeklilik, %6,7'si olan 11 kişi için ekonomik olması, %6,1'i olan 10 kişi için çocukların büyümesi ve %3,6'sı olan 6 kişi için küçük m² olanaklı olması etkili olmuştur. Tablo 1'den de anlaşılacağı üzere, alan çalışmasının yapıldığı ikincil konut yapılarında ikamet eden kullanıcıların büyük çoğunluğunun, konutu birincil konut olarak kullanmayı tercih etmesinde, sitenin konumu, site içerisindeki sosyal ve açık alanların varlığı, sitenin şehir gürültüsünden uzak olması ve sitenin şehir merkezine yakın olması etkili olmuştur.

Çalışma kapsamında yapılan ankette, kullanıcılara ikamet ettikleri konutu birincil konut olarak kullanmaya başladıklarında yeterli bulmadıkları birimlerin olup olmadığı, varsa hangi birim-

Tablo 1. İkincil konutu birincil konut olarak kullanma nedenleri

Birincil konut olarak kullanma nedenleri	Site adı				
	Soli	Babil	Denizhan 1	Palma 2	Total
Konumu	87 (%95.6)	20 (%90.9)	29 (%93.5)	21 (%100.0)	157 (%95.2)
Site içerisindeki olanaklar	87 (%95.6)	19 (%86.4)	25 (%80.6)	17 (%81.0)	148 (%89.7)
Şehir gürültüsünden uzak olması	50 (%54.9)	20 (%90.9)	23 (%74.2)	17 (%81.0)	110 (%66.7)
Şehir merkezine yakınlık	50 (%54.9)	17 (%77.3)	19 (%61.3)	0 (%0.0)	86 (%52.1)
Güvenlik	5 (%5.5)	11 (%50.0)	10 (%32.3)	15 (%71.4)	41 (%24.8)
Toplu taşıma olanağı	6 (%6.6)	11 (%50.0)	14 (%45.2)	4 (%19.0)	35 (%21.2)
Emeklilik	5 (%5.5)	2 (%9.1)	9 (%29.0)	5 (%23.8)	21 (%12.7)
Ekonomik olması	4 (%4.4)	0 (%0.0)	6 (%19.4)	1 (%4.8)	11 (%6.7)
Çocukların büyümesi	2 (%2.2)	0 (%0.0)	6 (%19.4)	2 (%9.5)	10 (%6.1)
Küçük m² olanaklı olması	2 (%2.2)	1 (%4.5)	3 (%9.7)	0 (%0.0)	6 (%3.6)

lerin yeterli olmadığı sorulmuştur. Ankete katılan 165 kişinin, %41,2'si olan 68 kişinin konutu birincil konut olarak kullanmaya başladığında yeterli bulmadığı birim olmadığı, %58,8'i olan 97 kişinin ise yeterli bulmadığı birim olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bulgular kullanıcı profili özelinde değerlendirildiğinde, konut birincil konut olarak kullanılmaya başlandığında değişikliğe ihtiyaç duymayan 68 kişinin %11,8'si olan 8 kişi ilköğretim mezunu, %33,8'i olan 23 kişi lise mezunu ve %54,4'ü olan 37 kişi ise üniversite mezunudur. Yaş olarak değerlendirildiğinde ise değişikliğe ihtiyaç duymayan 68 kişinin %10,3'ü olan 7 kişi 19-29 yaş aralığında, %30,9'u olan 21 kişi 30-49 yaş aralığında, %58,8'i olan 40 kişi ise 50 ve üstü yaş aralığındadır. Elde edilen verilere göre, eğitim durumu ve yaş arttıkça, kullanıcılar konutta bulunan birimleri yeterli bulmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, kullanım süresinin yanı sıra kullanıcı profilinin de konuttan beklentileri belirleyen diğer bir faktör olduğu görülmektedir. Ankete katılan 165 kişinin; %40,6'sı olan 67 kişi tuvalet ve banyonun bir olmasını istememekte, %26,1'i olan 43 kişi mutfağı küçük bulmakta, %26,1'i olan 43 kişi odaları küçük bulmakta, %17 'si olan 28 kişi salonu küçük bulmakta, %16,4'ü olan 27 kişi oda sayısını az bulmakta, %12,7'si olan 21 kişi banyoyu küçük bulmakta ve %7,9'u olan 13 kişi ise evi küçük bulmaktadır (Tablo 2).

Çalışma kapsamında yapılan ankette, kullanıcılara ikamet ettikleri konutu birincil konut olarak kullanmaya başladıklarında yaptıkları ya da yapmaya ihtiyaç duydukları değişiklikler olup olmadığı, varsa hangi birimlerde ne gibi değişiklikler yaptıkları ya da yapmaya ihtiyaç duydukları sorulmuştur. Ankete katılan 165 kişinin, %5,5'i olan 9 kişinin konutu birincil konut olarak kullanmaya başladığında yaptığı ya da yapmaya ihtiyaç duyduğu değişiklik olmadığı, %94,5'i olan 156 kişinin ise yaptığı ya da yapmaya ihtiyaç duyduğu değişiklik olduğu ortaya çıkmıştır. Ankete katılan 165 kişinin; %75,2'si olan 124 kişi kapı ve pencere doğramasını değiştirmeye, %72,7'si olan 120 kişi banyoyu yenilemeye, %69,1'i olan 114 kişi mutfağı yenilemeye, %69,1'i olan 114 kişi yer döşemesini değiştirmeye, %65,5'i olan 108 kişi ısıtma sistemi eklemeye, %66'sı olan 40 kişi banyo ve tuva-

Tablo 2. İkincil konutta birincil konut olarak yeterli olmayan yönler

Birincil konut olarak yeterli olmayan yönler	Site adı				
	Soli	Babil	Denizhan 1	Palma 2	Total
Tuvalet banyonun bir olması	42 (%46.2)	13 (%59.1)	12 (%38.7)	0 (%0.0)	67 (%40.6)
Mutfağın küçüklüğü	30 (%33.0)	2 (%9.1)	10 (%32.3)	1 (%4.8)	43 (%26.1)
Odaların küçüklüğü	28 (%30.8)	6 (%27.3)	9 (%29.0)	0 (%0.0)	43 (%26.1)
Salonun küçüklüğü	19 (%20.9)	1 (%4.5)	8 (%25.8)	0 (%0.0)	28 (%17.0)
Oda sayısının azlığı	19 (%20.9)	4 (%18.2)	4 (%12.9)	0 (%0.0)	27 (%16.4)
Banyonun küçüklüğü	11 (%12.1)	2 (%9.1)	7 (%22.6)	1 (%4.8)	21 (%12.7)
Evin küçüklüğü	8 (%8.8)	3 (%13.6)	2 (%6.5)	0 (%0.0)	13 (%7.9)

Tablo 3. İkincil konutta kapılan ya da kapılması gerekli değişiklikler

Konutta yapılan ya da yapılması gerekli	Site adı				
değişiklikler	**Soli**	**Babil**	**Denizhan 1**	**Palma 2**	**Total**
Kapı ve pencere değiştirme	75 (%82.4)	17 (%77.3)	20 (%64.5)	12 (%57.1)	124 (%75.2)
Banyoyu yenileme	61 (%67.0)	19 (%86.4)	26 (%83.9)	14 (%66.7)	120 (%72.7)
Mutfağı yenileme	62 (%68.1)	18 (%81.8)	25 (%80.6)	9 (%42.9)	114 (%69.1)
Döşeme değiştirme	75 (%82.4)	11 (%50.0)	21 (%67.7)	7 (%33.3)	114 (%69.1)
Isıtma sistemi ekleme	61 (%67.0)	9 (%40.9)	21 (%67.7)	17 (%81.0)	108 (%65.5)
Banyo ve tuvaleti ayırma	42 (%46.2)	13 (%59.1)	11 (%35.5)	0 (%0.0)	66 (%40.0)
Oda büyütme	28 (%30.8)	7 (%31.8)	11 (%35.5)	1 (%4.8)	47 (%28.5)
Salon ve mutfağı birleştirme	22 (%24.2)	6 (%27.3)	15 (%48.4)	0 (%0.0)	43 (%26.1)
Mutfağı büyütme	25 (%27.5)	2 (%9.1)	8 (%25.8)	2 (%9.5)	37 (%22.4)
Balkonu kapama	9 (%9.9)	7 (% 31.8)	10 (%32.3)	6 (%28.6)	32 (%19.4)
Oda ekleme	18 (%19.8)	3 (%13.6)	3 (%9.7)	0 (%0.0)	24 (%14.5)
Salonu büyütme	15 (%16.5)	1 (%4.5)	8 (%25.8)	0 (%0.0)	24 (%14.5)
Salon ve mutfağı ayırma	15 (%16.5)	3 (%13.6)	1 (%3.2)	4 (%19.0)	23 (%13.9)

leti ayırmaya, %28,5'i olan 47 kişi odaları büyütmeye, %26,1'i olan 43 kişi salon ve mutfağı birleştirmeye, %22,4'ü olan 37 kişi mutfağı büyütmeye, %19,4'ü olan 32 kişi balkonu kapatmaya, %14,5'i olan 24 kişi oda eklemeye, %14,5'i olan 24 kişi salonu büyütmeye ve %13,9'u olan 23 kişi salon ve mutfağı ayırmaya ihtiyaç duymaktadır (Tablo 3, Şekil 14).

Şekil 14. İkincil konutun birincil konuta uyarlanma sürecinde yapılan değişiklikler. **(a, b)** Mutfak ve yaşama alanının birlikte çözümlenmiş olduğu yapının ilk hali. **(c, d)** Mutfak ve yaşama alanının bölücü duvar eklenerek ayrılmış hali. **(e, f)** Mutfak ve yaşama alanının balkon kapatılarak büyütülmüş hali. **(g, h)** Odanın balkon kapatılarak büyütülmüş hali. **(i)** Balkonun kapatılmamış hali (İç mekândan). **(j)** Balkonların kapatılmış hali (Dış cepheden). **(k)** Banyonun ilk hali. **(l)** Banyonun yenilenmiş hali. **(m, n)** Mutfağın yenilenmiş hali.

Tablo 4. Site kapsamında ihtiyaç duyulan eksiklikler

Site kapsamında ihtiyaç duyulan eksiklikler	Site adı				
	Soli	Babil	Denizhan 1	Palma 2	Total
Asansör	25 (%27.5)	7 (%31.8)	1 (%3.2)	2 (%9.5)	35 (%21.2)
Otopark	0 (%0.0)	3 (%13.6)	14 (%45.2)	2 (%9.5)	19 (%11.5)

Çalışma kapsamında yapılan ankette, kullanıcılara ikamet ettikleri konutu birincil konut olarak kullanmaya başladıklarında site kapsamında ihtiyaç duydukları değişiklikler olup olmadığı, varsa ne gibi değişikliklere ihtiyaç duydukları sorulmuştur. Ankete katılan 165 kişinin, %66,7'si olan 110 kişinin konutu birincil konut olarak kullanmaya başladığında site kapsamında ihtiyaç duyduğu değişiklik olmadığı, %33,3'ü olan 55 kişinin ise site kapsamında ihtiyaç duyduğu değişiklik olduğu ortaya çıkmıştır. Ankete katılan 165 kişinin %21,2'si olan 35 kişinin asansör eksikliği duyduğu, %11,5'i olan 19 kişinin ise konutu birincil konut olarak kullanmaya başladığında otopark eksikliği duyduğu belirlenmiştir (Tablo 4).

Sonuç ve Öneriler

Çalışma kapsamında, farklı dönemlerde inşa edilmiş 4 farklı ikincil konut yerleşmesi üzerinden alan çalışması yapılmıştır. Değişime uğrayan ikincil konutlar çoğunlukla yapıldıkları dönemlerde (çoğunlukla 1970 ve 1980'li yıllarda) kent çeperinde bulunmaktadır. Zaman içerisinde kent nüfusunun artması sonucunda kentin batı aksına doğru büyümesiyle konum olarak kent içerisinde kalmışlardır. Hem kent içerisinde kalmış olmaları hem de bölgenin aldığı göç, dolayısıyla nüfus artışının etkisiyle bu ikincil konutlar, istek ve gereklilik sonucunda birincil konutlara dönüşmeye başlamışlardır. Bu dönüşüm, mimari bağlamda mekânsal boyutta kullanıcı tarafından yapılan değişiklikler ve şehircilik bağlamında kentsel boyutta yerel yönetimler tarafından yapılan sosyal donatı, altyapı, bölgeye hizmet vb. değişikliklerdir. Birincil ve ikincil konutun kullanım süresinde farklılık olduğundan, kullanıcıların konuttan beklentileri ve gereklilikleri de farklılaşmaktadır. Bu durumda kullanıcı kendi istek ve gereksinimleri doğrultusunda mekânsal boyutta değişikliğe gitmektedir. Bu konutlar tasarlanırken tabi oldukları ayrı bir yasa ve yönetmelik bulunmamaktadır. Bu sebeple değişim sırasında veya değişimden sonra da bu konutların uyması gereken farklı bir uygulama bulunmamaktadır. Yapılan çalışma ışığında, konutun kullanım süresi değiştiğinde farklılaşan gereksinimler belirlenmiş olup, ileride yapılacak olan konutların değişime uğraması durumunda, kullanıcının kendi gereksinimleri doğrultusunda yapı içerisinde değişiklik yapabilmesine imkân tanıyan türde tasarımların yapılabilmesi için bir yol haritası oluşturulmuştur. Gerektiğinde sürekli kullanıma uyarlanabilen konutlar, isteğe bağlı olarak mülk sahibi tarafından kullanılabilecek olup istenildiğinde kiralanabilir ya da satılıp başka kullanıcıya devredilebilir yani değerlendirilebilir bir durumda olacaktır. Böylelikle konutlar, bölgede oluşan konut sorununa çözüm olmanın yanı sıra yılın yaz dönemi dışında kalan süresi boyunca da atıl durumda kalmamaktadır.

Çalışma sonucunda, ikincil konutların zaman içerisinde birincil konut olarak kullanılmaya başlanmasının kentsel ve sosyal ölçekte en temel nedenleri şu şekilde belirlenmiştir;

- Sitenin konumu
- Site içerisinde bulunan olanaklar (sosyal ve açık alanlar)
- İkincil konut yerleşimlerinin kendi içinde şehir gürültüsünden uzak olması
- Sitenin şehir merkezine yakın olması

İkincil konutlar zaman içerisinde birincil konut olarak kullanılmaya başladığında, kullanım süresinin bütün yıla yayılmasından kaynaklı, kullanıcıların konuttan beklentileri de değişmektedir. Bu beklentileri, gereklilikler ve istekler şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. Çalışma sonucunda belirlenen gereklilikler şu şekildedir;

- Kullanıcıların ikincil konutu birincil konut olarak kullanmaya başladığında yaşadığı en temel sorun banyo ve tuvaletin tek bir birim olmasıdır. Bu sebeple yeni yapılacak olan ikincil konutlarda, banyo ve tuvalet birimlerinin gerekli görüldüğünde ayrılabilmesine imkân tanıyan türde esnek tasarımlar yapılmalıdır.
- Kullanıcıların ikincil konutu birincil konut olarak kullanmaya başladığında yaşadığı sorunlardan biri odaların küçük olması ve oda sayısının az olmasıdır. Bu sebeple yeni yapılacak olan ikincil konutlarda, odaların gerekli görüldüğünde büyüyebilmesine ve bölünüp iki ayrı oda oluşturulabilmesine imkân tanıyan türde esnek tasarımlar yapılmalıdır.
- Kullanıcıların ikincil konutu birincil konut olarak kullanmaya başladığında yaşadığı sorunlardan bir diğeri mutfağın küçük olmasıdır. Bu sebeple yeni yapılacak olan ikincil konutlarda, mutfak biriminin gerekli görüldüğünde büyüyebilmesine imkân tanıyan türde esnek tasarımlar yapılmalıdır.
- İkincil konutlar birincil konut olarak kullanılmaya başlandığında, kullanıcıların bazısı salon ve mutfağın bir olmasını bazısı ise ayrı olmasını sorun olarak görmektedir. Bu seçim kimi zaman kullanıcı isteği olup kimi zaman da mutfak ve salon birimlerinin küçük ya da büyük olmasından kaynaklı ayırarak veya birleştirerek her iki birimi de uygun ölçüle-

re getirme isteğidir. Bu sebeple yeni yapılacak olan ikincil konutlarda, salon ve mutfak biriminin gerekli görüldüğünde ayrılabilmesine ve birleştirilebilmesine imkân tanıyan türde esnek tasarımlar yapılmalıdır.
- İkincil konutlar birincil konut olarak kullanılmaya başlandığında, kullanım yalnızca yaz ayları değil kış aylarında da devam ettiği için kullanıcılar ısınma sorunu yaşamaktadırlar. Bu sebeple yeni yapılacak olan ikincil konutlarda, zaman içerisinde oluşabilecek değişim göz önüne alınarak, tasarım aşamasında ısıtma sistemi içi altyapı da düşünülmelidir.

Çalışma sonucunda, ikincil konutlar birincil konut olarak kullanılmaya başlandığında kullanıcı isteklerine bağlı olarak yapılan birtakım değişiklikler belirlenmiştir. Bu değişikliklerden biri, mutfağı yenilemedir. Kullanıcılar gerek kullanım açısından gerekse küçük olan mutfak alanı büyütmek için yeni teknolojiyle üretilmiş fonksiyonel tasarım mobilyaları tercih etmektedir. Aynı şekilde, kullanıcılar banyoyu da bu tür mobilyalarla yenileyerek daha büyük ve kullanışlı hale getirmektedirler. Yapılan değişikliler içerisinde, konutun kullanım süresi ve şekli değiştiğinden hem kullanım açısından hem de ısınma sorununa çözüm amaçlı yer döşemesini, kapı ve pencereleri değiştirmek de bulunmaktadır.

Çalışma sonucunda, ikincil konutların zaman içerisinde birincil konut olarak kullanılmaya başlanmasıyla site kapsamında duyulan eksiklikler şu şekilde belirlenmiştir;
- Otopark sorunu
- Asansör eksikliği

Kullanıcıların konutu kullanım süresi bütün yıla yayıldığında, sitede otopark için ayrılmış olan alanlar yetersiz kalabilmektedir. Bu durum göz önünde bulundurularak site içerisinde açık otopark alanlarına gereken oranda yer ayrılmalıdır. Açık alanda otopark için yeterli yer olmadığı durumlarda çözüm olarak bu alanların altında kapalı otopark düşünülebilir, böylelikle ileride sitenin sürekli kullanıldığı durumlarda oluşabilecek otopark sorunu engellenebilir. Kullanıcıların konutu sürekli kullanmaya başlamasıyla site kapsamında oluşan bir diğer eksiklik ise asansör sorunudur. Bazı az katlı yapılarda asansör olmayışı bazısında ise var olan asansörün, konutun kullanımının bütün yıla yayılmasıyla artan kullanıcı sayısına cevap vermeyecek şekilde küçük ve kimi zaman yetersiz sayıda olmasından kaynaklı sıkıntı yaşanmaktadır. Mevcut sitelerin bazılarında çözüm olarak, yapıya eklenti olarak asansörler yapılmıştır. İleride bu sorunların yaşanmaması için tasarım aşamasında bu durum göz önüne alınarak yeterli büyüklükte ve sayıda asansör yapılmalıdır.

Gerçekleştirilen çalışmada, genelde ülkemiz kıyı bölgelerinde özelde ise Mersin ili kıyı bölgesinde yer alan ikincil konutların birincil konut olarak kullanılmaya başlamasının kentsel ve sosyal nedenleri belirlenmiştir. Bunun yanı sıra birincil konut olarak kullanılabilme potansiyeli olan alanlarda yeni yapılacak olan ikincil konut tasarımlarında, sürdürülebilir tasarım bağlamında esnek planlama anlayışının uygulanabilmesi için düşünülmesi gereken ölçütler belirlenmiştir.

Yapılan bu çalışma, ileride yaşanabilecek değişim göz önüne alındığında yeni yapılacak olan ikincil konut tasarımlarında, tasarımı yönlendirebilecek bir yol haritası oluşturmaktadır. Unutulmamalıdır ki ikincil konutların atıl duruma düşmemesi ve mimari sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi açısından, her koşulda kullanıcı istek ve gereksinimlerine cevap verebilecek nitelikte, esnek tasarlama anlayışıyla tasarlanması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Akgün, O. (1993). Türkiye'de Sosyal Turizmde Devre Mülkün Önemi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 163.

Arkon, C. (1989). İkincil Konutlar: Sorunları ve Potansiyelleri ile Planlama İçerisindeki Konumu (İzmir Örneği). Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi, İzmir, 113.

Bakırcı, S. (2007). Yabancıların İkinci Konut Talebinin Fiziksel Çevreye Etkisi: Dalyan Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 188.

Kılıçaslan, Ç. (2006). İkinci Konutların Deniz Kıyılarına Etkisi. Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, A(1):147–156.

Kısa, P. (1998). İkincil Konut Mimarlığında Cephe, Kütle ve Dış Mekân Oluşumu. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Edirne, 219.

Kozak, M., Duman, T. (2011). İkinci Konutların Turizm Sektörüne Kazandırılması: Muğla İli Datça İlçesi Örneği. Doğuş Üniversitesi Dergisi, 12(2):226–242.

Kutlu, R. (1999). İkinci Konutların Tasarımda Geleneksel Türk Evi Tasarım İlkelerinin Kullanılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 118.

Manisa, K. (2007). İkincil Konutların Turizm Sektöründe Yeniden Kullanılabilmesine İlişkin Bir Model Önerisi. Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 184.

Manisa, K., Görgülü, T. (2008). İkincil Konutların Turizm Sektöründe Yeniden Kullanılabilmesine İlişkin Bir Model. YTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, 3(1):68–78.

Manisa, K., Gül, H. (2009). Türkiye'deki Mevcut İkincil Konutların Turizm Sektöründe Değerlendirilmesine İlişkin Bir Model Çalışması. Mehmet Kemal Dedeman Araştırma ve Geliştirme Proje Yarışması.

Ongan, S. (1988). Türkiye'deki Yazlık Konut ve Kamu Kamplarının İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 126.

Ovalı, P. (2006). İç Turizmdeki Kavram Karmaşasının Kıyılarımıza Yansıması: Birincil Konut Görünümlü İkincil Konut Mimarisi. II. Ulusal Eğirdir Turizm Sempozyumu (9-12 Kasım 2006). Turizm Araştırmaları Dergisi. Nobel Yayın, 238, Isparta.

Öztoprak, F. (1995). Foça Örneğinde "Hassas Mekânlarda" İkinci Konut Olgusunun Fiziki Çevre ve Sosyal Yapıya Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 74.

Sabancı, S. (1995). Ekolojik Açıdan Turizm Yerleşimlerinin Kıyı Kullanımına Etkisi (İkinci Konut Olgusu-Silivri Örneği). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 53.

Seymen, Ü.B., Koç, H. (1996). Türkiye'de Kıyı Yerleşmelerinde Tatil Konutları. Konut Araştırmaları Dizisi: 17, T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, 3, Ankara.

Taraklı, D., Seymen, Ü., Koç, H., Balamir, M., Kılıçbay, E., Peynircioğlu, N. (1996). Selektif Politikaların Uygulanabileceği Alanlar. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Konut Özel İhtisas Komisyonu Raporu. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 151-188, Ankara.

Planlama 2016;26(3):234–250 | doi: 10.14744/planlama.2016.92400

ARAŞTIRMA / ARTICLE

Kamu Yararı Perspektifinden İstanbul'da Kentsel Müdahaleler

Public Interest Perspective to Urban Interventions in İstanbul

Seçil Özalp,[1] Gülden Erkut[2]

[1]Şehir ve Bölge Planlama Doktora Programı, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, Turkey
[2]Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul, Turkey

ÖZ

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de 1980 yılı yönetim anlayışlarında yaşanan dönüşüm anlamında kırılma noktası olarak tanımlanmaktadır. Bu dönüşüm devletlerin yapısından toplumsal yapılara, planlamadan kent mekanlarına bir çok alanda yapısal değişikliği beraberinde getirmiştir. Neoliberal dönem olarak tanımlanan bu süreçte kent mekanları metalaştırılarak hem piyasa temelli ekonomik büyüme hem de elit tüketim pratiklerinin sahnesi haline getirilmektedir. Kentlerde, kamu-özel sektör ortaklıklarıyla şekillendirilen, sermayenin çıkarları doğrultusunda geliştirilen müdahaleler gün geçtikçe artmaktadır. Bu dönemde, planlamanın özünü oluşturan kamu yararı planlama meslek uygulamalarında temel değer olmaktan çıkmaya başlamıştır. Proje temelli yaklaşımlarla, planlama alanı işlevsizleştirilmekte ve itibarsızlaştırılmaktadır. Türkiye'de ekonomik politikalar doğrultusunda planlama politikaları ve ilgili mevzuatta yapılan düzenlemelere bağlı olarak kent mekanını şekillendiren müdahalelerin en yoğun olarak yaşandığı kent İstanbul'dur. Bu makalede, 1980 yılından itibaren,Türkiye'de planlama alanını ilgilendiren yasal düzenlemeler ve değişiklikler kamu yararı bağlamında değerlendirilmekte, bunun yanında İstanbul'da gerçekleştirilen kentsel müdahaleler planlama politikaları ve yasal düzenlemeler ile ilişkileri, mekansal dağılımları ve kamu yararına aykırılık teşkil ettiği düşünülen konular çerçevesinde ele alınmaktadır. Çalışmada 1980'den bugüne 36 yıllık süre, 1980–2000 ve 2000 sonrası olmak üzere iki ayrı dönem kapsamında incelenmekte, dönemler arası ortaklaşan/ayrışan konular değerlendirilmektedir.

Anahtar sözcükler: İstanbul; kamu yararı; kentsel müdahaleler; neoliberal politikalar, planlama yasaları.

ABSTRACT

The year 1980 is a breaking point in regard to transformation of governmental paradigms in Turkey, like in the rest of the world. This shift has brought along structural transformations over many fields including state and social structures as well as planning approach and urban spaces. During this period identified as neoliberalism, commodified urban space is turning into a scene for practices of market-oriented economic development and elite consumption. In cities, interventions which are shaped by public-private partnerships and are developed in line with the interests of capital, are increasing day by day. In this period, public interest that constitutes the main principal of planning has begun to cease to be the essential value of the planning implementations. Through the project based approaches, field of planning is now being turned into a non-functional act and is being discredited. In Turkey, Istanbul is the most affected city from interventions forming the urban space depending on relevant legislation and planning policies' regulations made in accordance with economic policies. In this article, planning legislation and amendments from 1980s are evaluated in the context of public interest besides that urban interventions in Istanbul are discussed depending on relationships with planning policies and legislations, spatial distributions and the topics which they constitute a contradiction about public interest. In this study 36 years from 1980 to present day are investigated within two period which are 1980 to 2000 and after 2000 and the similarities/differentials between periods are evaluated.

Keywords: Istanbul; public interest; urban interventions; neoliberal policies, planning legislation.

Geliş tarihi: 12.04.2016 Kabul tarihi: 20.11.2016

İletişim: Seçil Özalp.
e-posta: secilozalp@gmail.com

TMMOB
Şehir Plancıları Odası

Giriş

Türkiye'de 1980'lerden itibaren yaşanan yönetim ve anlayış değişikliğine bağlı olarak yürürlüğe konan planlama alanını ilgilendiren yasal düzenlemeleri ve söz konusu yasalar çerçevesinde İstanbul'da gerçekleştirilen kentsel müdahaleleri kamu yararı bağlamında okumak bu makalenin ana konusunu oluşturmaktadır. 1980'lerden sonra kent mekanlarının metalaşması ve sermaye birikim sürecinin bir parçası haline gelmesiyle birlikte kamu yararını gözardı eden kentsel müdahalelerin sayı ve niteliklerinde artış meydana gelmiştir. Özellikle İstanbul'da bu durumun görünürlüğü gün geçtikçe daha da artmakta ve kamu yararı planlama meslek uygulamalarında temel değer olmaktan çıkmaktadır.

Bu makale eleştirel bir araştırma çalışmasıdır ve neoliberal süreçte Türkiye'de planlama alanını ilgilendiren yasal düzenlemeler ve değişiklikler ile İstanbul'daki kentsel uygulamaların kamu yararı bağlamında, ekonomi-politik perspektifle analiz edilmesini amaçlamaktadır. Bu konu bugüne kadar, kentleşme politikaları, neoliberal kentleşme, kamu yararı vb. konularda araştırma yapan ya da bu konulara ilgi duyan kurumlar, kuruluşlar (genellikle kentsel muhalefet alanında faaliyet gösteren) ve kişiler (akademisyenler, aktivistler vb.) tarafından sıklıkla ele alınmış, 1980'lerden günümüze kentleşme gündeminde yer almıştır (Ekinci, 1994; 1995, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, 1996a; 1996b, Keleş, 2000, Bilsel, 2006, Aksoy, 2014, Yalçıntan ve diğ., 2014) . Bu makalede ise söz konusu süreçte planlama alanına ilişkin kanun düzenlemeleri/değişiklikleri kamu yararı perspektifiyle ele alınmakta, basında geniş yer tutan ve kamuoyu tepkisine sahip olan, bununla birlikte çeşitli kurum ve kişilerce kamu yararına aykırılık teşkil ettikleri gerekçesiyle dava konusu edilen ve/veya kamu yararı açısından tartışmalara sebep olan İstanbul'daki kentsel uygulamalar, planlama mevzuatı ile ilişkileri, mekansal dağılımları ve kamu yararının ihlal edildiği düşünülen konular çerçevesinde dönemlere göre ortaklaşan/ayrılan özellikleri açısından değerlendirilmektedir. Çalışmada 1980'li yıllardan günümüze kadar devam eden tarihsel süreç izlenmektedir. 1980'lerin başlarından 1990'ların sonlarına kadar olan süreç ile 2000 yılı sonrasını birbirinden ayrı değerlendirme gereği/gerçeği çalışmanın ilk bulguları ile birlikte ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede, çalışmada yer verilen planlama yasaları ve kentsel uygulamalarla ilgili değerlendirmeler bu iki dönem kapsamında ele alınmaktadır. Araştırma sürecinde, planlama mevzuatı ve planlama politikalarına ilişkin kanun metinleri ve hükümet programlarından yararlanılmıştır. Ele alınan kentsel müdahalelere ilişkin veriler dava metinleri, meslek odaları yayınları ve arşiv dokümanları ile gazete haberlerinden derlenmiştir.

Kapitalizmin Neoliberal Süreci ve Türkiye

Zamanın değiştirici ve dönüştürücü gücü yadsınamaz bir gerçektir. Bu güç çerçevesinde kavramlar, yapılar (kurumlar vb.), politikalar, roller, insanlar ve mekanlar sürekli bir değişim ve dönüşüm süreci içerisindedir. Bu değişim ve dönüşümler büyük-küçük, kalıcı-geçici, yapıcı-yıkıcı olabilir. Bu doğrultuda, içinde yaşadığımız kapitalist sistemde, 20. yüzyılda derin sosyal çalkantılara yol açan kapitalizmin büyük krizleri, etkileri ve dönüştürme güçleri bağlamında birer kırılma noktası olarak değerlendirilebilir. Krizler sistemi eleştirenler ve savunanların bakış açılarına göre şiddetleri ve sonuçları açısından farklılıklar göstermektedir (Marcuse, 2012).

Eleştirel yazının önde gelen temsilcilerinden Harvey (2015) krizleri "*kapitalizmin yeniden üretiminin zorunlu koşulu*" (s.9) olarak tanımlamaktadır. Harvey'e göre, kriz dönemlerinde kapitalist sistemin istikrarsızlıkları yaşanır, yeniden biçimlendirilir ve yeniden planlanır, bu sayede sonuç olarak kapitalizmin yeni bir biçimi ortaya çıkar. Krizler ve devamında yaşanan süreç kapitalizmin kendini yeniden inşa etme sürecidir. Küresel piyasalardaki durgunluğun ve kapitalist düzende yaşanan krizin damgasını vurduğu yıllar olan 1970'lerin sonları ve 1980'lerin başlarında ekonomik, yönetsel (idari) ve toplumsal tüm alanlarda bir düzenleme, yeniden yapılandırma, dönüştürme, başka bir deyişle kapitalist düzenin devamlılığını sağlamak üzere gereken değişiklikleri gerçekleştirme süreci yaşanmaya başlamıştır. Bu dönüşüm süreci neoliberalizm ya da neoliberal dönem olarak adlandırılmakta ve hem gelişmiş hem de az gelişmiş kapitalist ülkelerin karşı karşıya kaldığı kriz ortamına ve küresel piyasa durgunluğuna karşı stratejik politik bir cevap olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, neoliberalizmin yalnızca politik değil aynı zamanda ideolojik ve hegemonik bir proje olduğuna ve devletle sermaye arasındaki ilişkinin yeniden yapılandırılması olarak görülebileceğine ilişkin görüşler çok sayıda araştırmacı tarafından ifade edilmektedir (Brenner & Theodore, 2002; Purcell, 2009; He & Wu, 2009).

1980'li yıllar boyunca devam eden neoliberal politikalara ilişkin yeniden yapılandırma programları, Birleşik Krallık'ta Thatcherizm ve ABD'de Reaganizm olarak dönemin devlet başkanlarının isimleri ile anılmış, aynı dönemlerde Kanada, Yeni Zelanda, Hollanda, Almanya, İtalya, Fransa gibi geleneksel olarak sosyal demokrat ya da hristiyan sosyal demokrat olan ülkelerde de uygulanmaya başlanmıştır. Söz konusu programlar 1973'te yaşanan Petrol Krizi sonrasında dünyanın GSMH'si en yüksek ülkelerinin bir araya gelmesi ile oluşturulan güç birliğine üye G7 ülkelerinin[1] girişimleri ile bütün dünyada piyasaların kontrol edilebilmesi amacıyla diğer ülkeler mecbur bırakılarak küresel olarak genişletilmiştir (Brenner & Theodore, 2002). Neoliberalizm ideolojisinin etkileri gelişmiş kapitalist ülkelerden dünyanın geri kalanına yayıldığından beri de farklı ülkeler kendi politikalarına bağlı olarak politik ekonomik dönüşümlerini gerçekleştirmeye çalışmaktadır (He & Wu, 2009). Bu yayılmanın sağlanması adına, Dünya Ticaret Örgütü (WTO),

[1] ABD, Birleşik Krallık, Almanya, Fransa, İtalya, Japonya ve Kanada ile birlikte 1998'de Rusya'nın da katılımıyla G8 olarak adlandırılmaya başlanmıştır. G7 ülkeleri 2013 yılı verilerine göre dünya nüfusunun yaklaşık olarak %11'ine sahipken, dünya ekonomisi içindeki payları (GSMH) %32,7'dir (TC Kalkınma Bakanlığı, 2015).

Dünya Bankası, Uluslar arası Para Fonu (IMF) gibi kurumlar uluslar arası neoliberalizm temsilcilerine dönüştürülmüş ve üçüncü dünya ülkelerinde çeşitli yapısal düzenlemeler ve tasarruf programları çerçevesinde piyasa güçlerini ve metalaştırmayı kurumsallaştırmak için seferber edilmiştir. 1980'lerin ortalarından itibaren politika gündemlerinin dünya genelinde değişimiyle birlikte, neoliberalizm kapitalist küreselleşmenin en baskın ve yaygın politik ve ideolojik biçimi haline gelmiştir (Brenner &Theodore, 2002; Keskinok, 2006; Şengül, 2004).

Türkiye de 1980 yılından itibaren, askeri darbe ve sonrasında yönetime gelen hükümet ile birlikte neoliberal politikaların hakim olduğu ekonomi programlarının uygulanmaya başlandığı yeni bir döneme girmiştir (Öktem, 2011). Bu noktada, söz konusu dönemin Türkiye'deki başlangıcı olarak 24 Ocak kararlarından bahsetmek yerinde olacaktır. 12 Eylül 1980 askeri darbesinin öncesinde açıklanan ve Türkiye'nin ekonomik yapısı için milat sayılan 24 Ocak kararları, 1980 yılı başında azınlık hükümeti kuran Süleyman Demirel'in Turgut Özal'ı tam yetki ile ekonomi yönetiminin başına getirmesi sonrasında hazırlanan istikrar paketidir. 24 Ocak kararları, Türkiye'nin kapitalistleşme ve liberal ekonomiye geçişinde bir kırılma noktası olarak önemli yer tutmaktadır. 24 Ocak kararları temel olarak;

- Serbest piyasa ekonomisine geçiş ve uluslar arası sermaye ile entegrasyon sağlanması,
- Küresel sermaye ile bütünleşen ekonomi modeli ve yabancı sermayenin ülkeye girişinin sağlanması,
- İthal ikameci politikalar yerine döviz girişi sağlayacak ihracata dayalı ekonomi modeli,
- Kamunun ekonomi içindeki payının azaltılması, özel sektöre verilen önemin arttırılmasına ilişkin yapısal ve kurumsal düzenlemeler

gibi politikalar içeren ve o dönemde dünyada yaygın olarak kullanılan IMF politikalarından oluşan bir istikrar programıdır (Öztürk, 2013).

24 Ocak kararları ardından gerçekleştirilen 12 Eylül darbesi sonrası kurulan darbe hükümetinde Turgut Özal ekonomik işlerden sorumlu başbakan yardımcısı olarak görev yapmış ve üç yıllık darbe hükümetinin devamında 6 Kasım 1983 genel seçimlerinde Anavatan Partisi (ANAP) tek başına iktidar çoğunluğunu elde etmiştir. Bu doğrultuda, darbe yönetimi sırasında ve devamında kurulan ANAP hükümeti ve başbakan Turgut Özal'ın açıkladığı hükümet programı ile 24 Ocak kararları olarak anılan program kesintiye uğramadan uygulanmaya devam etmiştir.

Kentleşme Politikaları/Planlamada Paradigma Değişimleri ve Kamu Yararı

Günümüz dünyasında kapitalist kentler yalnızca metalaştırmanın gerçekleştiği alanlar olmanın ötesinde, bizzat kendileri yoğun olarak meta haline dönüş(türül)mektedir. Sermaye bakışıyla kent mekanları üretim, dolaşım ve tüketim ilişkilerinin düzenlendiği alanlar olmanın yanı sıra sermaye birikim süreçleri açısından ve değişim değerleri bağlamında önemli bir konumda görülmektedir. Kentler; binalar ve yapılı çevreden arazi kullanım biçimlerine, üretim ve lojistik ağlarına ve metropoliten ölçekli altyapı düzenlemelerine kadar sahip oldukları temel sosyo-mekansal formlar bağlamında sermayenin kar üretim kapasitelerini arttırmak amacıyla şekillendirilmekte ve sürekli olarak yeniden düzenlenmektedir (Brenner & diğ., 2012; Şengül, 2009). Bu çerçevede kentler, piyasa rekabetinin ve ekonomik büyümenin temel alanlarına dönüşmekte ve kent mekanları arazi yaratma, kentsel geliştirme birlikleri (Türkiye'de gayrimenkul yatırım ortaklıkları), kamu-özel ortaklıkları, yerel güçlendirme modelleri ve mülkiyet temelli dönüşümler gibi çeşitli neoliberal deneylerin hedefi haline gelmektedir. Söz konusu neoliberal kentsel politika deneylerinin temel amacı, kent mekanını hem piyasa temelli ekonomik büyüme hem de elit tüketim pratiklerinin sahnesi olarak harekete geçirmektir (Brenner & Theodore, 2002; He & Wu, 2009).

1980'lerde ekonomik politikalar temelinde başlatılan neoliberal yeniden yapılanma programları ve ilerleyen dönemlerde söz konusu programların devamı niteliğinde ortaya konulan yönetim anlayışları/programları ile birlikte, kentleşme ve planlama politikalarında, kentsel politik yapıda, tüm bunlara bağlı olarak kent mekanında ve toplumsal yapılarda büyük yapısal dönüşümler yaşanmaktadır. 1980'lerde özellikle gelişmiş ülkelerde yaşanan deneyimlerle, planlara güncel veri ve bilgilerin eklenebilmesi için sürekli bir revizyona ihtiyaç olduğu ortaya konmuş, bunun sonucunda da uzun vadeli ve geleneksel planlama anlayışlarının yerini esnek, kısa ya da orta vadeli planlama anlayışları almıştır. Planlama uygulamalarında projelere ve parçacı yaklaşımlara odaklanılmış, planlama, eğilimleri değiştirmektense arazi kullanım kararları ile düzenlemeye dönüşmüştür. 1990'lardan itibaren de arazi temelli kentsel gelişme için etkisiz ve işlevsiz görülen geleneksel planlamanın yerini stratejik planlama yaklaşımları almıştır (Şengül, 2002; Taşan-Kok, 2011).

Dünya genelinde planlama paradigmalarında büyük değişimlerin yaşandığı neoliberal döneme ilişkin Türkiye'de yaşanan dönüşüm kentleşme politikaları/şehircilik uygulamaları bağlamında değerlendirildiğinde "*sermaye yöneldiğinde her yerde her tür taşınmazın imara açılabileceği anlayışı*", "*büyük kentlerde kamusal olarak yaratılmış değerler, üretimleri sona erdirilen KİT'lere ait arsa ve arazilerin dünya sermayesine rant olanakları sunması*", "*yerel yönetimlerin işletme düzeyine indirgenmesi ve özelleştirme yetkileriyle donatılması*", "*yabancılara mülk satışıyla özellikle kıyı bölgelerinde yaşanan hızlı el değiştirme*", "*parasız kamu hizmeti ve kamu yararı yerine piyasaların karlılık düzeyine uygun mal ve hizmet sunumu*" gibi özellikler dikkat çekmektedir (Keskinok, 2006). 1980'lerden başlayarak günümüze kadar devam eden bu dönem planlamanın toplumsal zemininin daraltıldığı (Bala-

mir, 2007), meslek alanında bir aşınma süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu süreçte kamu yararı kavramının planlama alanında çalışanların temel değeri olmaktan çıkmaya başladığı ifade edilmektedir (Şengül, 2007). Keleş (2000) neoliberal süreçle birlikte tüm üçüncü dünya ülkelerinin yanı sıra Türkiye'de de yaşanan hızlı kentleşmeyi kamu/toplum yararı çerçevesinde değerlendirerek, söz konusu durumun özellikle büyük kentlerde, bireysel çıkarlarla toplum yararı arasındaki bağdaşmazlığı gün geçtikçe daha görünür kıldığına dikkat çekmektedir. Bununla birlikte; kentleşme hızının aynı şekilde devam etmesi halinde, "*topraktaki iyelik hakkının özüne ve sağladığı kullanım yetkilerine kıskançlıkla sahip çıkmak isteyecek bireylerle, toplumun uzun dönemdeki yararları arasındaki karşıtlığın daha da büyük boyutlar kazanmasının kaçınılmaz olacağı*"nı (s. 12) ifade etmektedir. Bu süreçte planlama kurumu ve planlama anlayışlarındaki dönüşüm ve planlama hukukunda yapılan değişikliklere bağlı olarak planlamanın itibarsızlaştırıldığı, şehirciliğin temel ilkesi olan kamu yararının göz ardı edildiği uygulamalarla kent mekanına güçlü olanların lehine müdahalelerde bulunulduğu ifade edilebilir.

Arazi ve emlak pazarına müdahale aracı olan planlamanın meşruiyeti, 2. Dünya Savaşı döneminden bu yana, kamu yararı sağlanması adına bireysel mülkiyet haklarına bazı sınırlamalar getirilebileceği görüşü üzerine kurulmuştur (Campbell & Marshall, 2002). Felsefeciler ve siyaset bilimi teorisyenleri tarafından varlığı tartışılsa da plancılar ve planlama mesleği için kamu yararı her zaman bir meşrulaştırma ilkesi ve pratikte bir ölçü olarak yararlı görülmektedir (Alexander, 2002). Şehir planlama, niteliği gereği kamu ve toplum yararını esas alan bir kamu hizmetidir. Diğer bir deyişle şehir plancısı ister özel sektör isterse kamu sektöründe çalışsın kamu hizmeti yapan bir uzmandır (ŞPO, 1995a). Kent planlarının kamu yararı temel alınarak hazırlanan belgeler (Ersoy, 1995) olması ve planlamanın başlıca amaçlarından birinin de, piyasa eğilimleri içinde ortaya çıkan gelişmeleri kamu yararı ilkesi çerçevesinde yönlendirmek (ŞPO, 1995b) olduğu düşünüldüğünde; kamu yararının planlama alanında eşitlik ve adalet ilkelerinin etik kurallar çerçevesinde uygulanmasına yönelik olarak başvurulabilecek önemli bir üst anlam taşıdığı görülmektedir.

Campbell & Marshall (2002), planlamada kamu yararı kavramsallaştırmalarının yakın geçmişte eleştirel tartışmalarla zayıflatıldığını ileri sürmektedir. Yazarlara göre, planlama akademik çevresindeki baskın güncel görüş, kamu yararının kullanışlı olmak için çok belirsiz olması ya da elitist ve potansiyel olarak antidemokratik olması sebebiyle dışlanmasıdır. Bunun yanında kamu yararı düşüncesi bütünüyle terk edilmemiştir ve farklı zamanlardaki farklı kavramsallaştırmalarla varlığını sürdürmektedir. Günümüzde kamu yararı düşüncesi saldırı altında olsa da bu fikri savunmaya çalışan bazı planlama teorisyenleri, kamu yararına başvuran planlama uygulayıcıları bulunmaktadır (Moroni, 2004). Keleş (2000)'e göre planlamada kamu yararı ilkesinin kent ve çevre değerlerinin korunması anlamında nasıl yorumlanacağını ve içeriğini belirlemek, kamu yararının siyasal, etik ve ideolojik boyutlarının olması dolayısıyla oldukça zorlu bir durumdur. Ancak bu durumun zorluğu kamu ya da toplum yararı kavramının yok sayılması anlamına gelmemektedir.

İdari-kamu hukukçuları ve siyasal bilimciler birbirinden farklı kamu yararı anlayışlarına sahiptir. Bunun yanında kamu yararının temelde iki anlamı olduğunu kabul etmektedirler. Bunlardan ilki, kamu yararının hukuki, teknik ve dar anlamı, diğeri ise geniş, siyasal ve ideolojik anlamıdır. Dar anlamı ile kamu yararı, "*mülkiyet hakkının sınırlarının belirlenmesinde ve bu hakkın özüne yapılacak müdahalelerde bir ölçü olarak kullanılır*" (Keleş, 1975, s.14). Örneğin TC Anayasası'nda taşınmaz mal üzerindeki mülkiyet hakkının sınırlandırılması (kamulaştırma) yalnızca kamu yararının gerektirdiği hallerde yapılabilir ve kamulaştırma işlemini gerçekleştiren yönetimler tarafından kamu yararı kararı alınırken söz konusu karardan halkın yararlandırılması amacı gözetilmelidir. Geniş anlamıyla kamu yararı, hukuki ve teknik bir kavram olmanın ötesinde anayasaların dayandığı siyasal ve toplumsal ilkelerle ilgilidir. Devletin anayasalar tarafından belirlenen görevleri ile ilgili, değer yargıları içeren, etik bir kavramdır. Bu doğrultuda, kamu yararı kavramının içeriği ülkeden ülkeye ya da rejimden rejime farklılaşmaktadır (Keleş, 1975; 2000). Farklı ülkelerdeki somut olaylarda ortaya çıkan kamu yararı tartışmalarına bakıldığında bu durum daha net olarak anlaşılabilir. Örneğin, Almanya'da sosyal devlet ilkesi gereği kamu hizmeti olarak sunulan mahallelerdeki yüzme havuzlarının tasarruf politikaları sonucunda kapatılmaya başlanması kamu yararı açısından tartışmalara sebep olurken (Belina, 2014); İngiltere'de arazi geliştiricilerin projeler kapsamında ulaşılabilir konut inşa etme sorumluluklarının neoliberal politikalar ve siyasi anlaşmalarla belirli bir oranda azaltılması ya da tamamen kaldırılması, kamu yararı tartışmalarına yol açmaktadır (Wainwright, 2014).

Doğanay (1974) geniş anlamdaki kamu yararını toplum yararı olarak adlandırmaktadır. Doğanay'a göre, kamu yararı kurulu düzenin korunmasındaki çıkardır ve kurulu düzenin özel mülkiyete dayandığı durumda kamu yararı özel mülkiyetin korunmasındaki çıkar anlamına gelir. Toplum yararı ise kurulu düzenin niteliğidir ve ülkede yaşayan tüm insanların çıkarıdır. Keleş (1975) kamu yararının geniş anlamını toplum yararı olarak tanımlamayı uygun bulmakla beraber, kavramları birbirinden kesin olarak ayırmanın ve kamu yararına olumsuz bir anlam vermenin her zaman gerçeği yansıtmayacağını belirtmektedir. Kamu yararı, hukuki bir terim olarak TDK Güncel Türkçe Sözlük'te "devletin gereksinimlerine cevap veren ve bu ihtiyaçları karşılayan, topluma yarar sağlayan değerler bütünü" olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi ülkemizde 'kamu' sözcüğü genellikle 'devlet' ile özdeşleştirilmektedir. Aynı zamanda bir ikinci anlam olarak, 'kamu' sözcüğünün 'halk' sözcüğü ile karşılanması, 'devlet' ile 'halk'

sözcüklerini birbirine yaklaştırmakta, devletin bütünüyle halkı temsil ettiği ve halk ile devletin birbirini tamamlayan ve ortak çıkarlar doğrultusunda hareket eden yapılar olduğu algısını ortaya çıkarmaktadır. Ancak kapitalist yönetim sisteminin neoliberal politikalarla şekillendiği günümüzde devlet ile halkın ortak çıkarlara sahip ve birbirini bütünleyen yapılar olduğunu söylemek gerçekçi olmaktan uzak olacaktır. Kamu yararı ile kastedilen kamu kuruluşlarının değil, halkın, genelin yararı olmalıdır (Karaca & Kiper, 2011).

Kamu yararının geniş anlamının tanımlanmasında farklı bakış açılarına göre şekillenen kavramsal yaklaşımlardan söz edilebilir. Keleş (1975, 2000), Campbell & Marshall (2002) ve Alexander (2002)'ın çalışmalarında söz konusu yaklaşımlar açık ve anlaşılır biçimde sınıflanmaktadır. Keleş (2000) söz konusu yaklaşımları dört başlık (bireycil, ortak-genel yarar, tekçi, özelleştirmeci) altında değerlendirirken, Campbell & Marshall (2002) ve Alexander (2002) yaklaşımları temel olarak eylemlerin içeriği ve sonuçlarıyla ilgilenen sonuç odaklı olanlar ile karar verme ve planlama süreçlerinin niteliğine odaklanan süreç odaklı yaklaşımlar biçiminde ikiye ayırmaktadır. Sonuç odaklılar birleştirici/toplamcı (yararcılık, değişikliğe uğramış yararcılık) ve tekçi/bölünmez/üniter yaklaşımlar, süreç odaklılar ise hak temelli ve diyaloğa dayalı yaklaşımlardır. Campbell & Marshall ve Alexander'ın sonuç odaklı sınıflamaları, Keleş'in ilk üç sınıflaması ile örtüşmektedir. Bunlardan ilki olan bireycil yaklaşıma göre kamu yararı, bireylerin yararlarının toplamından ibarettir ve bireylerin çıkarlarının ortak paydasıdır. Bu yaklaşım yararcı ya da toplamcı olarak da adlandırılmaktadır. Teorik olarak yararcılığın merkezinde birey yer almaktadır. Pratikte ise yararcılık yaklaşımı, en azından kamu tercihleriyle ilgili sorunların belirlenmesinde bir araç olarak kamusal ve özel çıkarlar arasındaki çatışmayı tanımlar ve devlet, bireylerin peşinden koştuğu özel çıkarların genel refah tarafından temsil edilen ortak iyi ile uyumlu olduğunu garanti altına alma konusunda bir role sahiptir. Kamu yararıyla özel menfaatin en fazla ilişkili olduğu durumu neyin oluşturduğunu belirlemek entelektüel 'uzman'a düşmektedir. Yararcılık öznel bir yarar bakışına dayanmaktadır. Pratikte bir kişinin yararını diğerinin üzerinde tutma tercihi, ortak iyiyi belirleme rolü tahsis edilen biri tarafından yapılan etik bir değerlendirmedir. İkinci görüş nesnel bir bakış açısına sahip olan ortak-genel yarar (değişikliğe uğramış yararcılık) yaklaşımıdır. Bu görüşe göre kamu yararı, bir topluluğun bütün üyelerinin ortak olarak sahip oldukları yararların toplamından ibarettir. Kamu yararı, bir biriyle çatışan bireysel yararlara ya da bunlar arasındaki tercihlere değil, çatışma durumunda olmayan ya da oybirliğiyle paylaşılan yararlara dayanmaktadır. Bu bakış açısını savunanlar arasında devletin tüm işleri kamu yararına yaptığı, devlet sisteminin bütünüyle kamu yararına işlediği görüşünde olanlar yararcı bakış açısına sahip olanlarla görüş birliği içindedir. Bu yaklaşımda, refah devleti tarafından toplumun genel refahını sağlamak üzere sunulan hizmetlerin kendisi (adalet, savunma, sağlık, eğitim vb.) kamu yararınadır. Keleş'in tekçi yaklaşımlar olarak sınıfladığı bir diğer kamu yararı anlayışı 'unitary public interest', 'bölünmez/üniter' şeklinde de ifade edilebilir. Bu bakış açısına göre kamu yararı normatif ve değer yargılarına dayanan bir siyasal tercih konusudur. Bu yaklaşımda kamu yararının belirlenmesinde bireysel çıkarlar önemli görülse de, dışarıdan bir bakış açısı ya da objektif bir değerlendirme ihtiyacına vurgu yapılmaktadır. Bu ihtiyaç üç etmene dayandırılmaktadır: 1. Statü, kaynaklar ya da diğer kişisel özellikler gibi çok çeşitli eşitsizlikler vardır ve birileri (iktidar/yönetim) tarafından bu farklılıkların dengelenmesi gerekmektedir. 2. Bireyler kendi çıkarları konusunda yanılabilirler. 3. Özel çıkarlar ve onların toplamının ötesinde ortak (kolektif) değerler ve ilkelerin varlığı kabul edilmelidir. Keleş (2000)'in tekçi (bölünmez/üniter) yaklaşımların farklı bir biçimi olarak değerlendirdiği bir diğer yaklaşım, yeni dünya düzeninin tüm dünyaya benimsetmeye çalıştığı özelleştirmeci, kamu karşıtı kamu yararı anlayışıdır. Buna göre kamu yararı, dünya genelinde kamunun (resmi sektörün) toplumsal ve ekonomik alanlardaki etkinliğinin azaltılması ve hatta tümüyle ortadan kaldırılmasıdır. Bu bakış açısı, kamu mülkiyetinin yerini tamamıyla özel mülkiyetin almasını, bütünüyle bir özelleştirmeyi beraberinde getirmektedir.

Sonuç odaklı yaklaşımların yanında hak temelli ve diyaloğa bağlı kamu yararı anlayışları, ahlak bilimsel açıklamalardan yola çıkan ve güncel katılımcı planlama teorileri dikkate alınarak ortaya konan yaklaşımlarıdır (Campbell & Marshall, 2002; Alexander, 2002). Hak temelli kamu yararı yaklaşımı, planlama ya da politika oluşturma süreçlerinde herkesin hakkının adil ve eşit olarak dikkate alınmasına odaklanmaktadır. Bu yaklaşıma göre, değerler özneldir ve başkalarının da aynı şekilde davranmasına engel olmadıkları sürece bireyler iyi bir yaşama ilişkin görüşlerini gerçekleştirmekte özgürdür. Diyaloğa bağlı kamu yararı yaklaşımının temelinde, uzlaşma ve anlaşmaya varmak üzere tartışmak yer almaktadır. Bu yaklaşımda üzerinde durulan nokta usule ilişkin ilkeler ve kurallardır ve çoğunlukla katılımcı demokrasi biçimleriyle ilişkilidir.

Yukarıda genel olarak ele alınan kamu yararı kavramsallaştırmaları değerlendirildiğinde planlamada "kamu yararı" kavramı, farklı bakış açıları ile farklı anlamlara bürünen, durulan noktaya göre anlamı değişen veya değiştirilen, üzerinde uzlaşılmış bir tanımı ve anlamı olmayan, ancak netlik kazanması sosyal (toplumsal) adalet, eşitlik vb. gibi şehircilik ilkelerinin uygulanabilirliği ve demokratik süreçlerin geliştirilmesi anlamında zorunlu olan bir kavram olarak karşımızda durmaktadır. Friedmann (2008) plancıların, kamu yararının savunucuları olduğunu ifade ederken, günümüzde bu durumu korumanın zor olup olmadığını sorgulamakta ve "plancılar, dünyada kendi mesleki uygulamalarına taban oluşturacak değer-temelli bir felsefe geliştirebilirler mi?" sorusunu sormaktadır. Bu soruya verdiği kişisel cevapta ise, plancılardan önce materyalist, bireyci ve doğal çevre üzerindeki insan etkilerine duyarsız bir dünyaya

meydan okumanın asıl mesele olduğunu belirtmektedir. Kamuya ait değer ve hizmetlerin her geçen gün özelleştirme politikaları ile sermaye lehine el değiştirdiği, toplumun tümünün yararı yerine ayrıcalıklı kesimlerin çıkarları doğrultusunda planlama kararlarının verildiği, eşitlik yerine güçlü olanın yararını ve rantı gözeten bir işleyişin devam ettiği, doğal/tarihi/kültürel değerlerin yatırım aracı olarak görüldüğü neoliberal süreçte kamu yararını savunmak her zaman olduğundan daha önemlidir. Ekonominin, kentlerin, planlamanın, yaşamın işleyişinin derinden değiştiği günümüz koşullarında temel evrensel insan hakları ve değerlere saygılı, "*barışçıl bir toplum düzeninin korunması, insan onuruna yaraşır bir yaşamın sağlanması, eğitim ve kültürün geliştirilmesi, çevrenin korunması, ekonomik ve sosyal fırsat eşitliğinin güvence altında tutulması gibi toplumsal değerleri*" (Azrak, 2002, s.1) içeren bir kamu yararı anlayışına ihtiyaç duyulmaktadır.

Şehirciliğin temel ilkesi olan kamu yararına verilen değerin artması ve içeriğinin kentsel müdahaleler çerçevesinde netleştirilmesinin planlama alanının geleceği açısından belirleyici nitelikte olduğu kabul edilmelidir. İstanbul'da geçtiğimiz 30–35 yıllık süre zarfında yürütülen kentsel müdahalelerin kamu yararı perspektifiyle incelenmesinin "kamu yararının ne olmadığının" anlaşılması açısından bir çerçeve sunabileceği düşünülmektedir. Bu doğrultuda, öncelikle neoliberal süreçle birlikte Türkiye'de planlama alanını ilgilendiren yasalarda yapılan düzenlemelerin kamu yararı bağlamında ele alınması ve İstanbul'da gerçekleştirilen kentsel müdahalelerle ilişkilendirilmesi yerinde olacaktır.

Devlet Eliyle "Yasal" Düzenlemeler ve İstanbul'da Kentsel Müdahaleler

Türkiye'de 1980'li yıllarda neoliberal politikalar doğrultusunda ekonomi programlarının uygulanmaya başlamasının ardından, planlama alanını ilgilendiren ve kamuoyunda çokça tartışılan bir dizi önemli yasal düzenleme gündeme gelmiştir. Planlama alanını ilgilendiren yasal düzenlemeler 1980'li yıllardan itibaren incelendiğinde planlama/kentleşme politikalarında yaşanan dönüşüm açıkça ortaya çıkmaktadır. Yasal düzenlemelerin kent mekanına etkileri, başta İstanbul olmak üzere özellikle büyük kentlerde gerçekleştirilen kentsel müdahalelerde net olarak görülmektedir. İstanbul'da yaşanan dönüşümün 2000'li yıllardan sonra farklı bir boyuta evrildiği, kenti dönüştüren kentsel müdahalelerin ve bu kapsamda çıkarılan özel yasaların nitelik ve nicelik bakımından önceki dönemle kıyaslanmayacak kadar fazla olduğu yapılan çalışmalarda çokça dile getirilmektedir (Alkan, 2015; Yalçıntan & Çavuşoğlu, 2013; Dinçer, 2010). Görgülü & Görgülü (2010) de Türkiye'nin siyasi ve ekonomik sistem yaklaşımları anlamında 2000 yılı ve sonrasının bir kırılma noktası olarak değerlendirilmesi gerektiğini ve özellikle 2003 yılı sonrasında devam eden kamu alanındaki yeniden yapılanma süreçlerinin beraberinde getirdiği kanunlar, kanun taslaklarının kentler üzerindeki etkilerinin yaratacağı sorunların ülkenin yeni gündemini oluşturacağını ifade etmektedir.

Serbest piyasa koşullarının hakim olduğu neoliberal devlet yapısında, sorunsuz işleyen bir iş ortamı yaratmak ve istihdam ya da toplumsal refah açısından olumsuz sonuçlara yol açması riskine rağmen, sermaye birikimi için koşulları en uygun hale getirmek devletin temel görevidir (Harvey, 2006). Kentsel alanlarda sürekli bir büyüme hedefleyen neoliberal devletin bu hedefe ulaşmasında uluslar arası yatırımcıların yanında proje geliştiricileri büyük önem taşımaktadır. Bu ortaklıkta, kentsel müdahalelerin gerçekleştirilme süreçlerinde proje geliştiricileri aleyhine ortaya çıkabilecek her türlü hukuki sorunun üstesinden gelinmesi ve kolaylaştırıcı işlemlerin yapılması merkezi yönetimlerin sorumluluk alanındadır. Bu doğrultuda mevcut yasalarda, planlarda değişiklikler ve/veya yeni yasal düzenlemeler, planlar devreye girmektedir (Balamir, 2007). Türkiye'de neoliberal politikalar çerçevesinde yürürlüğe konan planlama ile ilişkili yasalardaki değişiklik sayılarının 2000 yılı sonrasındaki artışını ortaya koyan Tablo 1'deki çarpıcı veriler sermayenin yöneldiği her yerde her şeyin imara açılabileceği anlayışının yansımasıdır. Neoliberal devlet tarafından 1980'li yıllarda temelleri atılan ve ilgili yasal düzenlemelerle desteklenen kentlerdeki sınırsız büyüme arzusu 2000 yılı sonrasında

Tablo 1. Kentsel müdahale araçları olan kanunlardaki değişiklik sayıları (Nisan 2016 itibarıyla ilgili kanunlar incelenerek oluşturulmuştur. Tablo formatı gereği * işaretli kanun isimleri kısaltılarak kullanılmıştır)

Kanun adı	R. G. tarihi	2000 yılı öncesi	2000 yılı sonrası
2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu	16.03.1982	7	47
2985 sayılı Toplu Konut Kanunu	17.03.1984	6	44
3194 sayılı İmar Kanunu	09.05.1985	10	29
4046 sayılı Özelleştirme* Kanunu	27.11.1994	8	46
5366 sayılı Yenileme* Kanunu	05.07.2005	–	7
5393 sayılı Belediye Kanunu	13.07.2005	–	36
6306 sayılı Dönüşüm* Kanunu	31.05.2012	–	–

hem yasal düzenlemelerdeki hem de kentsel müdahalelerdeki artış doğrultusunda tüm hızıyla devam etmekte ve dolayısıyla kamu yararı tartışmalarını her zaman olduğundan daha önemli hale getirmektedir. Bu doğrultuda, makalede Türkiye planlama sistemini ilgilendiren yasal düzenlemeler ve bunlara bağlı olarak gerçekleştirilen kentsel müdahaleler 1980–2000 ve 2000 sonrası olmak üzere iki dönem kapsamında ele alınmaktadır. 1980'lerden itibaren İstanbul'da kamu yararına aykırılık sebebiyle dava konusu edilen ve/veya toplumsal muhalefete sahip olan uygulamalar incelenerek bir listesi hazırlanmıştır. Uygulamalar seçilirken kamuoyunda sıklıkla tartışılan ve basında geniş yer tutmuş örneklere öncelik verilmiştir. Konu İstanbul olduğunda ve 1980'den bugüne bir süreç izlendiğinde bu uygulamaların sayısı burada ele alınanların çok üstündedir. Sayıları az da olsa büyük kamuoyu tepkisi ve/veya yargı kararları sebebiyle uygulamaya geçirilemeyen örnekler (Taşkışla'nın otel yapılması girişimi, Gezi Parkı'nda Topçu Kışlası'nın ihyası vb.) araştırmaya dahil edilmemiş, ancak henüz uygulamaya geçilmese de süreçleri devam eden ve halen gündemde yer alan (Galataport, Haliçport vb.) kıyı alanlarının özelleştirilmesini kapsayan projeler değerlendirmeye alınmıştır. Makalede ele alınan kentsel müdahaleler ve yasal dayanakları Tablo 2'de gösterilmektedir.

1980–2000

6 Kasım 1983'te darbe döneminin ardından gerçekleştirilen genel seçimler sonrasında kurulan ANAP Hükümeti Programı'nda, 1983 yılı Türkiye için bir kalkınma ve ilerleme hamlesinin başlangıcı olarak tanımlanmış ve 70'lerin sonunda yaşanan küresel petrol krizinin ülke ekonomisine olumsuz etkilerinden bahsedilerek, bu sıkıntıların aşılması için 24 Ocak 1980'de ekonomik istikrar paketinin yürürlüğe konduğu belirtilmiştir. Üzerinde yıllarca çalışıldığı ifade edilen hükümet programında büyük önem ve ağırlık verilmesi gereken devletin temel meseleleri; 1. huzur ve güven, 2. orta direk, 3. işsizlik, 4. konut, 5. doğu ve güneydoğu, 6. bürokrasi olarak tanımlanmıştır. Bununla birlikte, hukuki esasların ve idari yapının bu meselelerin çözümünü sağlayacak hale getirilmesi gerekliliğinin altı çizilmiştir. Mevcut idari yapı ve mevzuatın günün şartlarına uygun olmaması, eski, yavaş olması, karar almayı ve uygulamayı imkansız hale getirerek zaman kaybı ve israfa yol açması gibi olumsuzluklar dile getirilmiş bu doğrultuda, idari yapı ve hukuki esasların yeniden gözden geçirilerek düzenlenmesi 45. Hükümet döneminde yapılacaklar arasında sayılmıştır. Programda konut inşaatlarının arttırılmasının yanında devletin asli görevi sayılan kara, hava, deniz ulaştırması (karayolu, demiryolu, liman) gibi alt yapı yatırımlarının önemi sıklıkla tekrarlanmakta, söz konusu inşaat yatırımları hem işsizliğin azaltılmasının hem de ekonomik ve sosyal kalkınmanın temel aracı olarak sunulmaktadır (Anavatan Partisi, 1983).

Darbe döneminde kabul edilen 16.03.1982 tarihli **2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu**, ülkenin küresel sermaye ile enteg-

Tablo 2. Dönemlere göre kentsel müdahalelerin yasal altyapıları. (Tablo formatı gereği * işaretli kanun isimleri kısaltılarak kullanılmıştır)

1980–2000
Turizmi Teşvik Kanunu
Park Otel
Süzer Plaza (Gökkafes)
Swiss Otel
Conrad Otel
Tat Towers
Ataköy Turizm Merkezi (Galleria AVM, otel ve yat limanı)
BJK Plaza
İmar Kanunu (Mevzii planlar/plan değişiklikleri)
Akmerkez
İkinci Köprü
Tarlabaşı Bulvarı
Koç Üniversitesi
Orman Kanunu değişikliği
Acarkent
2000 sonrası
Turizmi Teşvik Kanunu
16:9
İmar Kanunu (Mevzii planlar/plan değişiklikleri)
Corner Otel
Taksim Yayalaştırma
Üçüncü Köprü
Üçüncü Havaalanı
Kartal Kentsel Dönüşüm
Özelleştirme* Kanunu ve İmar Kanunu değişikliği
Zorlu Center
Galataport
Haydarpaşaport
Haliçport
Toplu Konut Kanunu değişikliği
Torun Center (Ali Sami Yen Stadyumu)
Quasar (Mecidiyeköy Likör Fabrikası)
Belediye Kanunu değişikliği
Ayazma Kentsel Dönüşüm
Cendere Vadisi Kentsel Dönüşüm
Yenileme* Kanunu
Tarlabaşı
Sulukule
Cercle d'Orient-Grand Pera (Emek Sineması)
Dönüşüm* Kanunu
Fikirtepe Kentsel Dönüşüm
Gaziosmanpaşa Kentsel Dönüşüm

rasyonunun sağlanması amacına ilişkin yürürlüğe konan, planlama alanını ilgilendiren ilk düzenlemelerden biri olarak kabul edilebilir. Bu yasa, bütüncül planlama ilkelerinin hiçe sayılarak parçacıl planların ve plan tadilatları ile uygulama yapılmasının önünü açan bir kanun olması dolayısıyla çokça eleştirilmiş (Ekinci, 1994; 1995, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, 2000, Madran, 2006, Ankara Barosu, 2009) ve yürürlüğe girdiği tarihten bugüne kadar Turizmi Teşvik Kanunu'na dayanarak yapılan pek çok uygulama kamu yararına aykırılık teşkil etmesi sebebiyle dava konusu edilmiştir. 1990'ların ortalarına kadar geçen süreçte, Türkiye'nin birçok büyük kentinin yanı sıra İstanbul'da çoğunlukla kent merkezinde, Beyoğlu, Beşiktaş, Şişli, Fatih ilçelerinde olmak üzere Boğaz kıyısı boyunca Sarıyer'e kadar uzanan sahil şeridinde ilan edilen turizm merkezleri ile mevcut plan kararları yok sayılarak kentsel müdahalelerde bulunulmuştur. İstanbul'da 1980'li yıllar ve 90'ların başlarında kamuoyunda yer bulan gökdelen tartışmaları da bu yasa ile gerçekleştirilen uygulamalar çerçevesinde sürdürülmüştür. Ekinci (1994) Turizm Teşvik Yasası ile İstanbul'da yürütülen uygulamaları şu şekilde açıklamaktadır: "*Ataköy sahillerindeki spekülatif yapılanmadan, Çamlıca Tepesi SİT alanlarındaki betonlaşmaya; tarihi saray bahçelerinin işgalinden Park Otel, Sultanahmet Cezaevi gibi kentsel cinayet örneklerine, Beşiktaş-Zincirlikuyu-Levent arasındaki 'turistik' iş merkezleri gökdelenlerden, Boğaziçi sırtlarındaki sözde geri görünüm bölgesinde yükselen otellere dek, İstanbul'a son yıllarda damgasını vuran hemen tüm yağma projeleri, bu yasanın ve yasanın dayandığı turizm politikası anlayışının armağanlarıdır*" (s.171). Bunların yanısıra, Swiss Otel, Süzer Plaza (Gökkafes), Conrad Otel, BJK Plaza, Tat Towers ve daha pek çokları gibi uygulamalar Turizmi Teşvik Yasası'nın sağladığı ayrıcalıklı imar koşulları ile gerçekleştirilmiştir.

Yukarıda değinildiği gibi 1983 genel seçimlerinin ardından açıklanan hükümet programında "konut" ve "işsizlik" devletin en önemli sorunları arasında gösterilmektedir. İstihdam imkanlarını arttıracağı sebebiyle "*işsizliğin yoğun olduğu bölgelerde altyapı projelerine ağırlık verilmesi ve yatırımların teşvik edilmesi ile işgücü ihtiyacının fazla olduğu konut inşaatı gibi alanların teşvik edilmesi*" (s.76) işsizlik problemine ilişkin sunulan çözüm önerileridir. Programda, Ekonomik Yapıyı Güçlendirme Programı kapsamında konut yapımını hızlandırmak amacıyla bütçe dışı kaynaklara dayalı 'Konut Fonu' kurulması alınacak tedbirler arasında yer almaktadır (Anavatan Partisi, 1983). 17.03.1984 tarihli **2985 sayılı Toplu Konut Kanunu**, ANAP iktidarı tarafından konut ihtiyacının karşılanması ve yürütülecek inşaat çalışmaları ile işsizliğin azaltılması amaçlarına yönelik olarak yürürlüğe konmuştur. 2000'li yıllara kadar kanunda belirlenen amaca uygun olarak toplu konut inşaatları gerçekleştiren TOKİ'nin yapısı 2000 yılı sonrasında kanunda yapılan değişikliklerle farklı bir boyuta taşınmış, planlamanın en etkin kurumlarından biri haline getirilmiştir. Buna ilişkin değerlendirmeler 2000 yılı sonrasında gerçekleştirilen yasal düzenlemeler kapsamında ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

Yine 1983 tarihli hükümet programında konut sorununa ilişkin getirilen çözümlere dönülecek olursa, "*imar planlarının tamamlanması, inşaat izninden iskana kadar gerekli ruhsatların verilmesi için gerekli sürelerin çok uzun olması*" konut üretiminin formaliteleri olarak değerlendirilmekte ve "*konut üretimini güçleştiren ve geciktiren formalitelerin basitleştirilmesi, imar planlarının süratle tamamlanması ve mahalli birimlerin yetkilerinin arttırılmasıyla birlikte altyapı inşaat programının uygulanması, devletin konut arsası üretmesi veya bunun için gerekli desteği sağlaması*" önerileri dikkat çekmektedir (Anavatan Partisi, 1983, s.77). Bu kapsamda, 1980'li yıllarda yürürlüğe giren bir diğer yasal düzenleme olan 09.05.1985 tarihli ve **3194 sayılı İmar Kanunu**, "*yerel yönetimlere verilen yetki ve sorumlulukların sınırlarının belirsiz olması, birbirinden farklı kurumların yetki kullanımı, parçacı planlamalar ve fiziksel alanda yaratılan mevzii planlar ile plan değişiklilerini destekleyen bir yapıya sahip olması*" dolayısıyla eleştirilere sebep olmuştur (TC Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 2009, s.10). 3194 sayılı Kanun'un ilk kabul edildiği halinde, 46. ve 47. Maddelerinde 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu ile ilgili hükümler getirilmiştir. Buna göre, Boğaziçi Kanunu'nda büyükşehir belediyesinde olan imar ve yönetim yetkileri öngörünüm bölgelerinde büyükşehir belediyesi, gerigörünüm ve etkilenme bölgelerinde ise ilçe belediyelerine verilerek 'yetki bütünselliği' ortadan kaldırılmıştır.[2] 1980–2000 yılları arasında Akmerkez, İkinci Köprü, Tarlabaşı Bulvarı, Koç Üniversitesi gibi uygulamalar plan değişiklikleri ile gerçekleştirilen uygulamalara örnek gösterilebilir. Turizm merkezi ve bölgeleri, dönüşüm ve yenileme alanları gibi imar planlarının bütüncül kararlarının dışına çıkarılarak sınırları belirlenen yerlerde ve Özelleştirme, Toplu Konut Kanunu gibi özel kanunlarla uygulama konusu edilen yerlerde de mevzii planlar ve plan tadilatları ile uygulama yapılmaktadır. Bu çerçevede, kamu yararı açısından tartışmalı olan hemen her müdahalenin mevzii planlar ve plan değişiklikleri ile bütüncül plan kararlarının dışına çıkılarak uygulandığını söylemek yanlış olmaz.

1980'lerde inşaat uygulamalarının teşviki ve konut teşvikleri ile ilişkilendirebilecek şekilde, 1956 tarihli **6831 sayılı Orman Kanunu**'na 1987'de eklenen maddelerle ormanların yatırımcılara "tahsisi" başlatılmış ve orman alanlarında "her türlü inşaat için" %6 oranında imar hakkının önü açılmıştır (Ekinci, 1994). Beykoz'daki Saip Molla Özel Ormanı'nda 1988'de inşa edilmeye başlanan Acarkent lüks konut sitesine de bu değişiklikler sonucunda uygulama olanağı verilmiştir. 1986 yılında aynı kanunun 2. Maddesinde yapılan değişiklikle orman vasfını

[2] Ek olarak, Boğaziçi Kanunu ile imara kapatılan koruluk alanlar yapılaşmaya açılarak, 5000 m^2'den büyük parseller için %6 yoğunlukta imar ve bu doğrultuda imar planı değişikliği yapma hakkı getirilmiştir. Söz konusu maddeler Anayasa Mahkemesi'nin 11.12.1986 tarihinde verdiği kararla iptal edilmesine karşın, İmar Kanunu'nun kabulünden yargı kararının Resmi Gazete'de yayımlandığı 18.04.1987 tarihine kadar geçen sürede dönemin yerel yöneticileri tarafından verilen imar ruhsatlarıyla, Boğaziçi lüks villa inşaatları ile %6'nın da üstünde bir yoğunlukla yapılaşmaya açılmıştır (Ekinci, 1994).

kaybetmiş alanların orman sınırları dışına çıkarılması hükme bağlanmıştır. Bununla birlikte, 2B alanları olarak adlandırılan ve finansal kaynak olarak görülmeye başlanan bu alanların 2003 yılında kanuna eklenen ek fıkra ile satışı söz konusu olmuştur.

1980–2000 arası dönemde planlama alanını ilgilendiren yasal düzenlemelerden bir diğeri ise **4046 sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun**'dur. 1983 yılından itibaren ülke politika gündeminde olan özelleştirme programı çerçevesinde çok sayıda kanun ve kanun hükmünde kararname ile uygulamalar yürütülmüştür. 27.11.1994 tarihinde onaylanan 4046 sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun ile de özelleştirme uygulamaları ile ilgili yasal düzenlemeler tek bir kanun altında toplanmıştır. Keleş (2000), 4046 sayılı yasa kapsamında "*altlarındaki kamu topraklarıyla birlikte özelleştirilen ekonomik kamu kuruluşlarının hem planlama hem de toplum yararı yönünden bir geriye gidişi simgelediğini*" (s.5) belirtmektedir. Kanun'un yürürlüğe girdiği 90'lı yıllarda özelleştirmeler yoğun olarak KİT'lerin özelleştirilmesi gibi ekonomik temelli uygulamalar biçiminde görülürken, 1999 yılında özelleştirmenin Anayasa'ya girmesi[3] ile birlikte, 2000 sonrasındaki özelleştirme uygulamaları başka bir boyut kazanarak büyük ölçekli (mega) projelerle birlikte gündeme gelmeye başlamıştır.

Keleş'in (2000) de belirttiği gibi 1980'li yıllarda gerçekleştirilen söz konusu hukuki düzenlemelerle "*turizm merkez ve bölgelerinde ve ormanlık alanlarda toplum yararına tümüyle ters düşen uygulamalara olanak sağlanmış*" (s.11), hazine arazilerinin satışına ilişkin yasalarla özelleştirmenin ilk adımları atılmıştır. Bu çerçevede, 1980'lerden 2000'lere kadar geçen dönemde İstanbul'da kamu yararına aykırı olarak gerçekleştirilen uygulamalardan büyük çoğunluğunun yasal dayanağı Turizmi Teşvik Kanunu'nun yanısıra Orman Kanunu ve Boğaziçi Kanunu'nda yapılan değişiklikler ve İmar Kanunu kapsamında yapılan mevzii planlar/plan tadilatlarıdır. Bununla birlikte, Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun ile de kamu arazilerinin özelleştirilmesine olanak verilmiş, ancak bu Kanun'un yasal dayanağını oluşturduğu kentsel uygulamalar ilk olarak 2000 yılı sonrasında görülmeye başlanmıştır.

2000 Sonrası

1983–1991 yılları arasında tek başına iktidar olan ANAP hükümetleri ve devamında on yıllık koalisyon hükümetleri döneminin ardından, 3 Kasım 2002 genel seçimlerinden bugüne Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)'nin tek başına iktidarda olması ve bu dönemde planlama yasalarındaki düzenlemeler ve kentsel müdahalelerin sayı ve niteliklerindeki artış, 2000 yılı sonrasının Türkiye için yeni bir kırılma noktası olarak değerlendirilmesini beraberinde getirmiştir. Dönemin planlama politikaları kapsamında 58. Hükümet Programı ve devamı niteliğinde benzer ifadeler içeren 59. Hükümet Programı incelendiğinde, "*kentli hakları ve kente karşı işlenen suçlar ile çevre hakkı konusunda halkın katılımı ve denetimi etkin bir biçimde sağlanacaktır*" yönünde beyanların yanı sıra ülkenin "yapısal işsizlik" sorunu ile karşı karşıya olduğu tespiti dikkat çekmektedir. Bu kapsamda, Programda yer alan "*emek yoğun bir sektör olması ve beraberinde yüzü aşkın alt sektörleri harekete geçirmesi nedeniyle inşaat sektörünü canlandırıcı önlemler alınacaktır*" ifadesi, 1980'lerde olduğu gibi ekonomi politikalarının temelinde inşaat sektörünün canlandırılmasının yer aldığını göstermektedir. Geçmiş dönemlerde yürütülen ekonomi programlarının ve dolayısıyla özelleştirme uygulamalarının gerektiği şekilde yapılmaması eleştirilmekte, bu doğrultuda özelleştirme süreç ve uygulamalarını hızlandırmaya yönelik politikaların oluşturulacağı ve gerekli adımların atılacağı taahhüt edilmektedir. Programda yer alan bir diğer önemli konu da, "*İstanbul'un sahip olduğu turizm potansiyeli ile özel olarak ele alınacağının ve yerel yönetimlerle işbirliği içinde bu potansiyelin harekete geçirilmesi için her türlü katkının sağlanacağının*" vurgulanmasıdır. Ayrıca, "*turizm yatırımlarının yabancı sermayenin cezbedilmesinde başvurulacak önemli araçlardan biri olarak değerlendirileceği ve yabancılara mülk satışına ilişkin hukuki düzenlemelerin yapılacağı*" ifade edilmektedir (Adalet ve Kalkınma Partisi, 2002; 2003).

2000 yılı ile birlikte kentlerdeki deprem riski ve depreme dayanıksız bina stoğunun fazlalığı üzerine geliştirilen söylemler doğrultusunda kentsel dönüşüm politikalarının temelleri atılmaya başlanmıştır. Bu söylemlerin ortaya çıkışında, 1999 yılında İstanbul'u da etkileyen büyük şiddetli bir depremin yaşanmasının etkisini yadsımamakla birlikte, ekonominin yoğunlukla konut ve altyapı inşaatları ile canlandırılması yönündeki politika tercihinin yattığını söylemek yanlış olmaz. Dinçer (2010) de, 2000 yılı sonrasında Türkiye'de kentsel uygulamalarla ilgili özel yasalar yürürlüğe konmasının tesadüf olmadığına ve bunun yeni ekonomik politikayla birebir bağlantılı altyapı oluşturma çabalarının bir sonucu olduğuna dikkat çekmektedir.

Bu dönemde kamu yararını ihlal eden kentsel müdahaleler incelendiğinde, 1980–2000 döneminde yürürlüğe konan yasal düzenlemelerle gerçekleştirilen uygulamalar, Turizmi Teşvik Kanunu kapsamında 16:9 projesi, İmar Kanunu kapsamında Corner Otel, Taksim Yayalaştırma, Üçüncü Köprü, Üçüncü Havaalanı, Kartal Kentsel Dönüşüm Projesidir. Bunların yanısıra, 2000 yılından sonra 4046 sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun'da ve 3194 sayılı İmar Kanunu, 3621 sayılı Kıyı Kanunu gibi planlama ile ilişkili kanunlarda yapılan değişikliklerle özellikle kıyı alanlarındaki kamu arazilerinin özelleştirilmesi gündeme gelmiştir. 2005 ve 2008 yıllarında İmar Kanunu'nda yapılan değişikliklerle, özelleştirme kapsamına alınan arsa ve arazilerde, 3621 sayılı Kıyı Kanunu veya 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu kapsamında kalan yerler dahil olmak

[3] 1982 Anayasası'nın Devletleştirme başlığı Devletleştirme ve Özelleştirme olarak değiştirilmiş, 13.08.1999 tarihli 4446 sayılı Kanunun 1. Maddesi ile Anayasa'nın 47. Maddesine "Devletin, kamu iktisadî teşebbüslerinin ve diğer kamu tüzelkişilerinin mülkiyetinde bulunan işletme ve varlıkların özelleştirilmesine ilişkin esas ve usuller kanunla gösterilir." hükmü eklenmiştir.

üzere genel ve özel kanun hükümleri kapsamında yer alan tüm alanlarda, her tür ve ölçekte plan, imar planı ile değişiklik ve revizyonları yapma veya yaptırma yetkisi Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığına, onaylama yetkisi ise Özelleştirme Yüksek Kuruluna verilmiştir. Zorlu Center, Galataport, Haydarpaşaport, Haliçport bu değişiklikler sonrasında gündeme gelen büyük ölçekli proje örnekleridir.

2000 yılı sonrasında kentsel dönüşüm gündemi çerçevesinde planlama mevzuatını ilgilendiren önemli düzenlemelerden biri de 31.07.2003 tarihinde **2985 Sayılı Toplu Konut Kanunu**'nda yapılan değişiklikle Başbakanlığa bağlı Toplu Konut İdaresi'nin görev alanının genişletilmesidir. "Toplu konut üretmek" amacıyla kurulan ve kamu arazileri üzerinde tasarruf sahibi olan TOKİ, köyler, gecekondu alanları, tarihi ve yöresel mimariye sahip yerler, doğal afet meydana gelen bölgelerde ve yalnızca yurt içinde değil yurt dışında da "idareye kaynak sağlanmasını teminen kar amaçlı projelerle uygulamalar yapma veya yaptırma" yetkilerine sahip, planlama uygulamalarının en yetkili kurumlarından biri haline getirilmiştir. 2004 ve 2008 yıllarında yapılan değişikliklerle de TOKİ, gecekondu bölgelerinin tasfiyesine veya iyileştirilerek yeniden kazanımına yönelik olarak gecekondu dönüşüm projeleri ve depremle ilgili dönüşüm projeleri geliştirmekle yetkilendirilmiştir. Söz konusu alanlarda veya mülkiyeti kendisine ait yerlerde veya valiliklerce toplu konut iskan sahası olarak belirlenen yerlerde plan yapma, gerektiğinde (üç ay içinde yetkili idarece onaylanmadığı takdirde) onama yetkisi verilerek 2000 yılından sonra kentleşme politikalarının merkezinde yer alan kentsel dönüşümün ilk adımları atılmıştır. Yapılan değişikliklerle geniş yetkilere sahip olan TOKİ birçok kentte, özellikle özelleştirme (4046 sayılı Kanun), yenileme (5366 sayılı Kanun) ve dönüşüm/afet (6306 sayılı Kanun) gibi planlamayı işlevsizleştirerek, parsel/alan ölçeğinde uygulamaların önünü açan yasaların da yardımıyla, özel sektör ile işbirliği içinde çok sayıda lüks konut, ticaret (AVM) uygulamaları[4] yapmaktadır. Toplu Konut Kanunu ile gerçekleştirilen uygulamalara İstanbul'dan örnekler; kamu arazisi olan Ali Sami Yen Stadı'nın özelleştirilmesi ile birlikte "hasılat paylaşımı modeli" yoluyla Torunlar GYO ile işbirliği içinde yürütülen Torun Center (rezidans, ofis, ticaret) ve bu araziye komşu olan Mecidiyeköy Likör Fabrikası arazisinde başlatılan Quasar (rezidans, ofis, ticaret) projeleridir.

TOKİ'ye verilen yetkilerin yanısıra kentsel dönüşüm gündemine uygun olarak, 07.12.2004 tarihli 5272 sayılı Belediye Kanunu'nun 73. Maddesi ile belediyelere kentin gelişimine uygun olarak eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek; konut alanları, sanayi ve ticaret alanları, teknoloji parkları ve sosyal donatılar oluşturmak, deprem riskine karşı tedbirler almak veya kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak amacıyla "kentsel dönüşüm ve gelişim alanı" ilan etme ve bu alanlarda proje uygulama yetkisi verilmiştir. Bu Kanun 13.07.2005 tarihli ve **5393 sayılı Belediye Kanunu**'nun kabulüyle yürürlükten kaldırılmıştır ve 5393 sayılı Kanun'da 2010 yılında yapılan değişiklikle 73. Maddenin kapsamı genişletilmiştir. Buna göre, kentsel dönüşüm ve gelişim alanı ilan edilebilecek alan, üzerinde yapı olan veya olmayan, imarlı veya imarsız tüm alanlar olarak belirlenmiş ve kamu mülkiyetinde veya kullanımında olan yerlerdeki ilan ve uygulama ile ilgili yetkiler Bakanlar Kurulu kararına bırakılmıştır. Büyükşehir belediyesi sınırlarındaki alanlardaki ilan yetkisi de büyükşehir belediye meclislerine verilmiştir. Yasal dayanağını Belediye Kanunu'nun 73. Maddesinden alan Ayazma ve Cendere Vadisi kentsel dönüşüm projeleri kamu yararı açısından tartışmalı olan uygulama örnekleridir.

2000 yılı sonrasında kabul edilen ve mevcut imar planı kararlarına aykırı olarak proje temelli yaklaşımın önünü açan bir diğer kanun olan 05.07.2005 tarihli **5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun** ile sit alanı ilan edilmiş tarihi alanlar Bakanlar Kurulu kararıyla yenileme alanı ilan edilmekte ve avan projelerle uygulama yapılmaktadır. Kanun aynı zamanda Tarlabaşı Kanunu olarak anılmakta ve Tarlabaşı, Sulukule ve Süleymaniye gibi tarihi miras ve sit alanlarında başlatılan uygulamalar İstanbul'un ilk örnekleri arasında yer almaktadır. Bunun yanısıra, Cercle d'Orient binasının ve Emek Sineması'nın içinde olduğu yapı adasının turizm, eğlence ve ofis kullanımlarına dönüştürülmesini öngören Grand Pera projesi de alanın 2006 yılında yenileme alanı ilan edilmesiyle birlikte tarihi mirasın ve kültürel kimliğin korunması konusunda kamu yararı ihlallerine sebep olacak şekilde uygulamaya geçirilmiştir. Aynı müdahale 1990'ların başında mülk sahibi Emekli Sandığı ve özel sektör arasında imzalanan yap-işlet-devret sözleşmesiyle gerçekleştirilmeye çalışılmış ancak dönemin siyasi yapısı ve koruma yasalarının imkan vermemesi sebebiyle yürütülememiştir.

2000'li yılların başlarından itibaren gündemde yer bulan ve farklı yasal düzenlemelerle gerçekleştirilmeye çalışılan kentsel dönüşüm uygulamaları 31.05.2012 tarihli **6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun**'un kabul edilmesiyle birlikte yeni bir yasal statüye kavuşmuştur. Kanun kapsamında tanımlanan "riskli alanlar"da, 2011 yılında 644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile kurulan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı yetkilidir ve TOKİ de kentsel dönüşüm uygulamalarında yetkili kurumlar arasında tanımlanmaktadır. Bugün kentsel dönüşüm uygulamaları, riskli alan ilan edilen yerlerde büyük ölçekli projeler yoluyla olduğu kadar riskli bina ilanlarıyla da bina ya da yapı adası ölçeğinde devam etmektedir. İstanbul'da kentsel dönüşüm alanı

[4] TOKİ'nin iştiraki Emlak Konut GYO. A.Ş. ile özel sektör işbirliğinde İstanbul'da gerçekleştirilen uygulama örnekleri: KentPlus, UpHillCourt, Ağaoğlu My World,My Towerland, Meridian Projesi, Küçükçekmece Göl Konutları vb., Kaynak: http://www.toki.gov.tr/illere-gore-projeler.

ilanı ile yürütülen uygulamaların başında büyüklükleri açısından Fikirtepe ve Gaziosmanpaşa kentsel dönüşüm projeleri gelmektedir. Fikirtepe'de uygulanan kentsel dönüşüm projesi ilk olarak 2010 yılında imar planlarında değişiklik yapılarak başlatılmış, ancak süreçte yaşanan tıkanıklıklar sonucunda 6306 sayılı Kanun'un kabulüyle birlikte kentsel dönüşüm alanı ilan edilerek çalışmalar yeniden başlatılmıştır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın açıkladığı verilere göre 2016 yılı itibarıyla İstanbul'da 16 ilçede toplam 1106,25 ha riskli alan ilan edilerek kentsel dönüşüme konu edilmiştir. Kanun kapsamında, 2013 yılı itibarıyla Avcılar, Küçükçekmece, Bakırköy, Esenyurt, Başakşehir, Esenler, Arnavutköy ve Eyüp ilçelerinde toplam 42 bin 300 hektarlık arazi de rezerv yapı alanı ilan edilerek yapılaşmaya açılmıştır (İnce, 2013).

Yasal düzenlemeler ve İstanbul'da gerçekleştirilen uygulamalar bir arada incelendiğinde, hem uygulamaların hem de yasal düzenlemelerin sayısı ve niteliği açısından 2000 yılında yaşanan kırılma daha net ortaya çıkmaktadır. Buna ek olarak, 1980–2000 ve 2000 yılı sonrasındaki uygulamalar yasal altyapıları bağlamında karşılaştırılacak olursa, 80'lerden 2000'lere kadar Turizmi Teşvik Kanunu kapsamında gerçekleştirilen uygulamaların yanında büyük oranda yerel yönetimlerce verilen imar ruhsatları ve İmar Kanunu'na dayanılarak yapılan mevzii planlar/plan değişiklikleri ile müdahalelerde bulunulduğu görülmektedir. 2000 yılı sonrasında ise Yenileme Kanunu, Belediye Kanunu 73. madde, Toplu Konut Kanunu'nda değişiklik ve Dönüşüm Kanunu gibi yasalarla mevcut imar planı kararlarından ayrı tutularak belirlenen 'özel planlama-proje alanları' ve Özelleştirme Kanunu ile getirilen yetkiler kapsamında, kamu arazilerinin satışı ile birlikte plan değişiklikleri yoluyla gerçekleştirilen büyük ölçekli müdahaleler görülmektedir.

2000 yılı sonrasında Özelleştirme (4046 sayılı) ve Toplu Konut (2985 sayılı) kanunlarında yapılan değişikliklerle Özelleştirme İdaresi Başkanlığı ve TOKİ'nin yetkileri arttırılmıştır. 2011 yılında yürürlüğe giren 644 Sayılı KHK ile kurulan ve planlamayla ilgili merkezi kurum ve kuruşların başında yer alan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na verilen planlama yetkileri ile birlikte, planlama alanı tarihinde hiç olmadığı düzeyde merkezileştirilmiştir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, tüm üst ölçekli planların yapılıp/yaptırılıp onaylanmasının yanında, özel proje alanları, özel yapım gerektiren yapılaşmalar, mülkiyeti özel kişilere de ait olsa yeniden fonksiyon kazandırılacak ya da yatırım yapılacak alanlar, TOKİ uygulamaları gibi birçok yerel düzeyde planlanması gereken alanın her ölçekteki planının yapılıp/yaptırılması ile yetkilendirilmiştir (Ersoy, 2011). 2012 tarihli Dönüşüm Kanunu (6306 sayılı) ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve TOKİ kentsel dönüşümün birincil aktörleri olarak görevlendirilmişlerdir. Söz konusu yasal araçlarla gerçekleştirilen büyük ölçekli kentsel müdahalelerden de görüleceği gibi 2000 yılı öncesinde büyük ölçüde yerel yönetimlerin inisiyatifinde bulunan planlama yetkileri 2000 yılı sonrasındaki düzenlemelerle ağırlıklı olarak merkezi yönetime aktarılmıştır.[5] Hukuku zorlayan neoliberal kentsel müdahalelerde, yerel yönetimlerin kararları yerine üst düzey kararlar belirleyici olmaktadır (Balamir, 2007). Yasal düzenlemelerle meşrulaştırılan dönüşüm alanları, özelleştirme alanları ile bir yandan bütüncül planlamanın yerini parçacıl planların (özel proje alanlarının) almaya başlamasıyla planlama işlevsizleştirilmekte diğer yandan planlama yetkilerinin merkezileştirilmesiyle yerel yönetimlerin planlama güçleri ve alanları kısıtlanmaktadır (Ersoy, 2011).

"Kamu Yararı" Aslında Kimin Yararı?

Neoliberal politikalar çerçevesinde 1980'lerden günümüze İstanbul'da uygulamaya geçirilen kentsel müdahalelerin sayıları ve alansal büyüklükleri giderek artış göstermekte, nitelikleri ve kente etkileri de farklılaşmaktadır. Toplumsal muhalefete sahip bu uygulamalar, geçmişte olduğu gibi bugün de kamu yararı açısından tartışmalara sebep olmaktadır. Kentsel müdahaleler üzerinden yürütülen tartışmalar farklı kamu yararı bakış açılarından kaynaklanmaktadır. Buna göre, kentsel müdahalelerin gerçekleştiricisi konumundaki, piyasa güçleri ile birlikte hareket eden siyasi iktidarın kamu yararı bakışının sosyal devlet döneminde benimsenen "değişikliğe uğramış yararcılık" yaklaşımı olduğu söylenebilir, devletin yaptığı her eylemin kamu yararına olduğu kabul edilmektedir. Bununla birlikte, neoliberal politikalarla yönetilen bir devletin sosyal devlet olarak nitelenmesi tartışmalı bir konudur. Daha önceki bölümlerde değinilen ANAP (1983) ve AKP (2002, 2003) Hükümet Programları'ndan anlaşılacağı gibi ekonomik kalkınmanın sağlanması ve işsizliğin ortadan kaldırılmasının toplumun ortak-genel yararına yönelik hedefler olduğu görülmektedir. Bunların yanı sıra, özellikle 2000 yılı sonrasında kentsel müdahaleler yaşam kalitesinin arttırılması, güvenliğin sağlanması, deprem riskinin ortadan kaldırılması gibi söylemlerle savunulmaktadır.[6] Burada sözü edilenlerin kamu yararına olmadığı söylenemez ancak günümüz koşullarında gerçekleştirilen uygulamaların toplumun genel yararının aksine belirli bir grubun çıkarlarına hizmet ettiği gerçeği de gözardı edilmemelidir. Kamu yararı tartışmalarının sebebi söylemler ve müdahalelerin sonuçları arasındaki farktan kaynaklanmaktadır.

Kentsel müdahalelere karşı gelişen toplumsal muhalefet tarafından bakıldığında ise tekçi/bölünmez/üniter kamu yararı yaklaşımının benimsendiği söylenebilir. Toplumun heterojen yapısı

[5] Türkiye'de 1985'te planlama yetkisine sahip kurum/kuruluş sayısı 7 iken, 2011 tarihi itibarıyla yetki sahibi kurum/kuruluş sayısı 14'ü merkezi olmak üzere toplam 19'a yükselmiştir (Ersoy, 2011).

[6] Bkz. 6306 sayılı (Dönüşüm) Kanun 7. Madde 11. Fıkra, 2634 sayılı (Turizmi Teşvik) Kanun 6. Madde, kentsel müdahalelerle ilgili şirketlerin, siyasi temsilcilerin açıklamaları, reklam metinleri (http://www.milliyet.com.tr/istanbul-un-siluetindeki-kara/ekonomi/detay/1782292/default.htm), http://www.beyoglubuyukdonusum.com/tarlabasi/detay/Genel-Bakis/30/35/0).

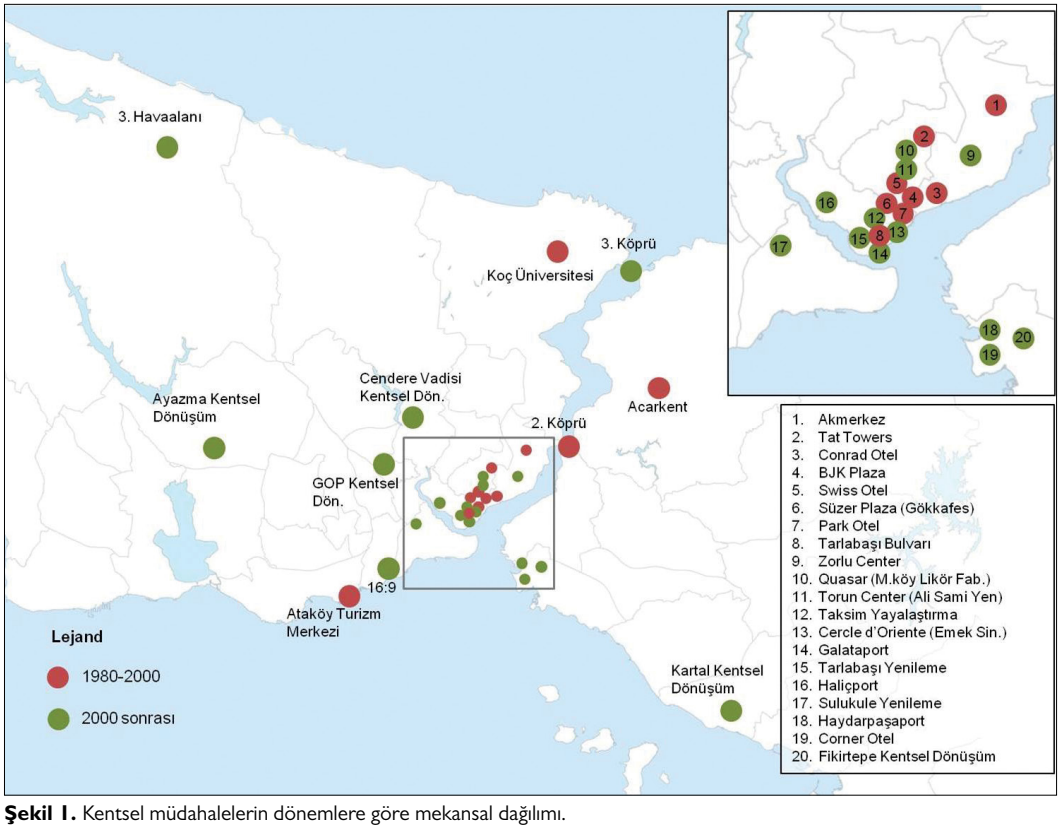

Şekil 1. Kentsel müdahalelerin dönemlere göre mekansal dağılımı.

gereği ortaya çıkan eşitsizliklerin dengelenmesinden iktidar sorumludur, ancak neoliberal devlet anlayışı bu sorumluluğun yerine getirilmesini güçleştirmektedir. Bu çerçevede, kentsel müdahaleler üzerinden kamu yararının yokluğu, eksikliği ya da kamu yararına aykırılık tartışmaları yürütülmektedir. İktidarın müdahalelerine muhalefet edilerek "kamu yararının ne olmadığı" her yeni müdahalede ayrı ayrı ortaya konmaktadır. Özel çıkarlar ve onların toplamının ötesinde kolektif değerlerin varlığı kabul edilmesine rağmen kamu yararı kavramının içeriğinin oluşturulmasına ilişkin ortak bir çaba ortaya çıkarılamamaktadır.

1980'lerden itibaren kamu yararına aykırı oldukları gerekçesiyle kamuoyunda tartışılan ve çoğunlukla dava konusu edilen uygulamalarda kullanım değerleri yerine değişim değerlerinin öne çıktığı görülmektedir. Keleş (2000)'in belirttiği gibi "*kamu yararına ters düşen uygulamaları önlemenin, çoğulcu parlamenter rejimlerde en etkili yöntemi, halkın kendi değerlerine sahip çıkacak bir bilinç düzeyine varmış olmasıdır*" (s. 11). Kentsel müdahaleler üzerinden toplu olarak yapılan bir değerlendirme ile kamu yararının ne olmadığının ortaya konması, kamu yararının farklı bakış açılarına göre planlama alanında bir meşrulaştırma aracı olarak kullanılmasının önüne geçebilir. Bunun, halkın kendi kullanım değerlerinin korunması yönünde bir farkındalık düzeyine ulaşarak kendi müşterek değerlerini belirlemesi yönünde bir adım olabileceği düşünülmektedir.

Şekil 1'de de görülebileceği gibi, dönemlere göre değerlendirildiğinde, 1980–2000 döneminde kentsel müdahaleler kent merkezi ilçeleri Beyoğlu, Şişli, Beşiktaş'ta yoğunluk göstermektedir. Bu dönemde, Turizmi Teşvik Kanunu çerçevesinde, gökdelen ve siluet tartışmaları eşliğinde gerçekleştirilen ve gazetelerde "İstanbul, 'Otel kent' oluyor!" (Altıntaş, 1987), "Göklere tırmanış" (1993), "Gökdelen market" (Öğülmüş, 1986) "Gökdelenlerle İstan-York Olmaya Doğru" (Ekinci, 1992) manşetleri ile kamuoyuna duyurulan büyük otel projeleri ve turizmle birlikte iş merkezi fonksiyonu da taşıyan "plaza" uygulamaları dikkat çekmektedir. Bu uygulama süreçleri incelendiğinde, hemen hepsinin 1983'ten 1991 genel seçimlerine kadar iktidarda olan dönemin merkezi hükümeti (Anavatan Partisi-ANAP) tarafından desteklendiği ve dönemin ANAP'lı Büyükşehir Belediye Başkanı Bedrettin Dalan'ın kimi zaman "avan projelere" attığı imzalarla başlatıldığı görülmektedir. 1989 yılında yerel yönetimin Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP)'den Nurettin Sözen'e geçmesi ile birlikte, ANAP merkezi hükümeti tarafından turizm alanlarındaki imar yetkilerinin 3 yıl süre için Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'na devredilmesi genelgesi yayınlanması da, temel ilkesi "kamu yararı" olan planlama alanındaki yetkilere sahip olma ayrıcalığının anlamı açısından önemli bir göstergedir. Bu işlem daha sonra SHP'li İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin açtığı dava sonucunda Danıştay kararı ile iptal edilmiştir. Uygulamaların bir başka özelliği hemen hemen hepsinin yabancı yatırımcılarla ortaklıklar yoluyla yürütülmesidir. Bu açıdan bakıldığında, ilk

dönem kapsamında ele alınan uygulamaların İstanbul'da ve hatta Türkiye'de küresel ekonomiye entegrasyonun ilk adımları ve kamu-özel ortaklıklarının erken örnekleri olduğu söylenebilir.

2000 yılı sonrasındaki kentsel müdahaleler ise Beyoğlu, Şişli ve Beşiktaş ile birlikte Kadıköy ve Fatih ilçelerinde de görülmekte ve yine kent merkezinde yoğunluk göstermektedir. Merkez dışında yürütülen büyük ölçekli ve geniş alanlara yayılan uygulamalar da dikkat çekmektedir. 2000 yılı öncesindeki uygulamalar çoğunlukla parsel ya da noktasal ölçekte gerçekleştirilmekte iken 2000 yılı sonrasında alansal ve daha büyük ölçekli dönüşümlerle kentsel mekana müdahale edilmektedir. Bu noktada diğer bir tespit de, 80–90'larda gündeme gelip gerçekleştirilemeyen ya da süreçlerin istenilen şekilde yürütülemediği uygulamaların (örn. Park Otel, Cercle d'Orient, 3. Köprü, Tarlabaşı, Taksim Meydanı'nın yayalaştırılması gibi) 2000 yılı sonrasında gerçekleştirilen yasal düzenlemelerin yanı sıra koşulların uygun hale gelmesi/getirilmesi ile yeniden gündeme alınıp, uygulama süreçlerinin tamamlanmasıdır.[7] Kentsel müdahalelerin süreçleri incelendiğinde 2000 yılı sonrasında yürürlüğe konan yasal düzenlemelere bağlı olarak gerçekleştirilen uygulamaların imar ve uygulama yetkilerinin merkezi yönetimde toplandığı görülmektedir (Erkut & Sezgin, 2014). Uygulamalarda büyükşehir ve ilçe belediyelerinin yanı sıra Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, TOKİ ve Özelleştirme İdaresi Başkanlığı yetkili kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede, 1980'lerden sonra bir kırılma noktası olarak kabul edilen 2000 yılı ve sonrasını, kentlere ekonomi politikaları perspektifiyle müdahale yaklaşımının 1980'lerde temelleri atılan biçiminden daha etkili, daha kapsamlı ve tahrip gücü daha yüksek şekilde yaşandığı ve geçmişin devamı niteliğinde bir süreç olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır.

Yukarıda yasal çerçeveleri ve mekansal yansımaları açısından ele alınan kentsel müdahaleler kamu yararı açısından tartışmalara sebep olmuş, meslek odaları, mahalle dernekleri/sakinlerince şehircilik ilkeleri ve kamu yararına aykırı olmaları sebebiyle dava konusu edilmişlerdir. Kamu yararına uygun olmamaları yönünden ortak özelliğe sahip bu uygulamalar birbirlerinden farklı niteliklere sahiptir ve farklı açılardan kamu yararına aykırılık teşkil etmektedir. Ele alınan uygulamalar kamu yararını ihlal ettikleri konular bağlamında incelendiğinde aşağıdaki gibi dört başlıkta değerlendirilebilir:

1. Ayrıcalıklı imar hakları: Özel yasalara dayanan belirli bir alan tanımlanarak ya da parsel ölçeğinde mevzii planlar veya plan değişiklikleri yolu ile mevcut plan kararları dışına çıkılarak gerçekleştirilen bütünsel planlamaya ve planlamanın eşitlik ilkesine aykırı müdahaleler.
2. Kamu arazilerinin/kamusal kullanım alanlarının özelleştirilmesi: Halkın kullanımına açık kıyı alanları ya da kamusal kullanım alanlarının halkın eşit ve özgür kullanımına kapatılarak özel sektör yatırımlarına açıldığı müdahaleler.
3. Mülkiyet haklarının güvencesizleştirilmesi/el değiştirmesi: Anayasa ile güvence altında olan özel mülkiyet hakkının kamu yararı gerekçesi ile (acele) kamulaştırıldığı ve uygulamaları yürüten şirketler lehine yeniden özelleştirildiği, barınma ve konut hakkını ihlal eden müdahaleler.
4. Doğal/tarihi/kültürel alanların/varlıkların tahribi: Kentin doğal alanlarının, tarihi dokusunun ve kültürel kimliğinin yok edildiği, bu alanlarda geri dönülemez zararlara yol açan müdahaleler (Şekil 2).

Ele alınan uygulamalar kamu yararının ihlal edildiği konular çerçevesinde dönemlere göre değerlendirildiğinde; her iki dönemde de ayrıcalıklı imar hakları altyapı projelerinin dışındaki tüm uygulamalarda görülmektedir. 1980'lerden 1990'lı yılların ortalarına kadar kent gündeminde yer alan gökdelen tartışmalarının ana odağı olan kentsel müdahaleler siluete olumsuz etkileri, tarihi dokunun tahrip edilmesi, altyapıya getirecekleri yoğunluk ve ayrıcalıklı imar hakları bağlamında tartışılmıştır. 1980–2000 döneminin uygulama örnekleri üzerinden yürütülen bir diğer tartışma konusu da doğal alanların tahribi ve kamuya ait alanların özel sektör yatırımlarına açılmasıdır. Örneğin, 1980'lerdeki Park Otel uygulamasına konu olan iki parsel arasında kalan Ağa Çırağı Sokağı "satılarak" projeye katılmıştır. Sokağın 1 milyar liraya satılması ile ilgili iddialara Dalan'ın yanıtı: "*Sokak satıldı ancak inşaat sahiplerinden de aynı boyutta bir alan inşaatın önünde belediyeye verildi. Orada elmayla armudu toplamaya hakları yoktur.*" (Gökdağ, 1991) olmuştur. Bugün ise 2013 yılında tamamlanarak Park Bosphorus Otel adıyla açılan işletmenin yetkisinde olan Ağa Çırağı Sokağı'nın girişinde güvenlik görevlileri beklemekte, sokak ihtiyaca göre açılıp kapatılmakta ve mahalle halkı tarafından kullanılamamaktadır, Dalan'ın ifadesinde yer alan "aynı boyutta alan"ın neresi olduğuna ilişkin bilgiye de araştırma kapsamında rastlanmamıştır.

Kentsel müdahalelerin ve yasal altyapılarını oluşturan düzenlemelerin nitelik ve niceliksel artışının yanı sıra 2000 yılı sonrasını önceki dönemden ayıran en çarpıcı fark, özellikle tarihi ve gecekondu alanlarında yürütülen kentsel dönüşüm uygulamaları bağlamında özel mülkiyet haklarının "acele kamulaştırma"ya konu edilip ayrıcalıklı özel sektör şirketlerine aktarılmasıdır. Bu müdahaleler kamu yararı tartışmalarına başka bir boyut getirmekte, toplumun en temel haklarından olan barınma hakkı yasalar aracılığıyla ihlal edilmektedir. 1980–2000 döneminde olduğu gibi bu dönemde de tarihi dokuyu, kültürel kimliği, doğal alanları hiçe sayan bir anlayışla yürütülen uygulamalar görülmektedir. Bunun yanı sıra özellikle kıyı alanlarında yer alan geniş kamu arazilerinin özelleştirilmesi ile kıyıların herkesin eşit şekilde yararlanabileceği kamusal değer ve kullanım alanı olmaktan çıkmasına yol açacak olan müdahale süreçleri

[7] Bu makale, doktora çalışması kapsamında yürütülmekte olan araştırmanın ilk bulgularından yola çıkılarak hazırlanmıştır. Kentsel müdahalelere ilişkin süreçlerde kurumlar/aktörler arası ilişkiler ve uygulamaların yürütülmesi amacıyla oluşturulan koalisyonlar ve işbirlikleri müdahalelerin gerçekleştirilmesi açısından oldukça dikkat çekicidir ve bu yöndeki çalışmalar da eleştirel kentsel yazının geliştirilmesi anlamında büyük önem taşımaktadır. Tez kapsamında bu yöndeki çalışmalar sürdürülmektedir.

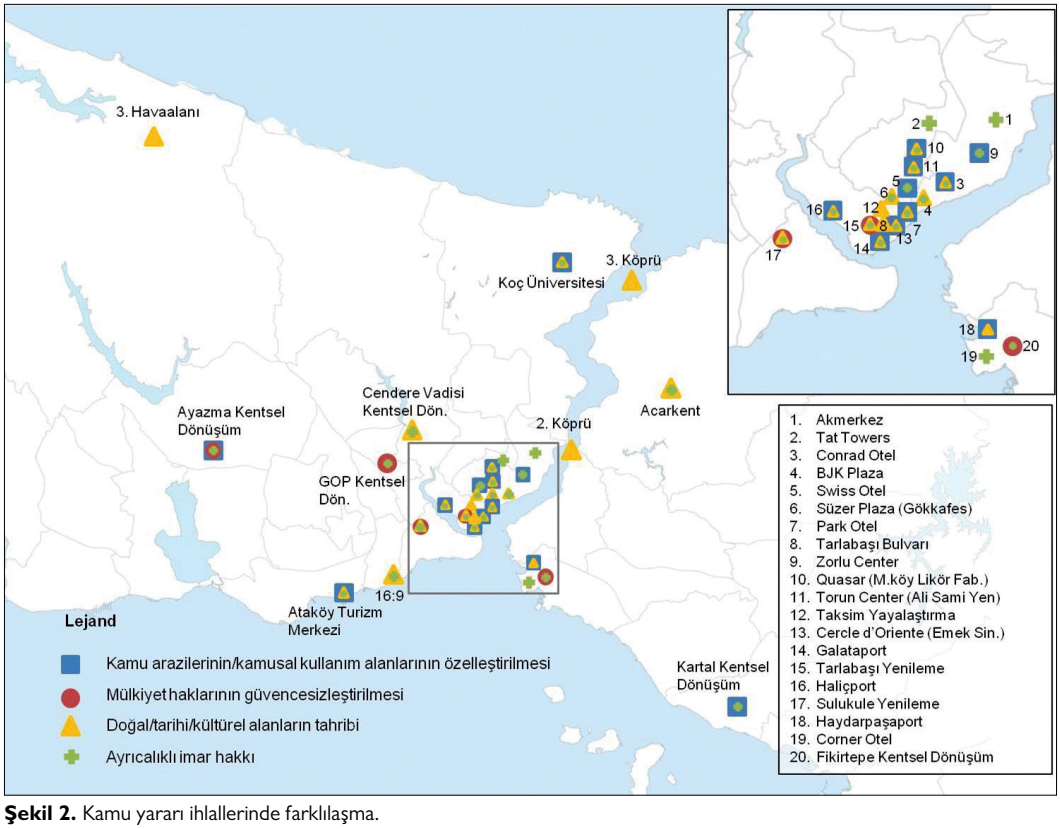

Şekil 2. Kamu yararı ihlallerinde farklılaşma.

de artarak devam etmektedir. 2000 yılı öncesinde kamu arazilerinin belirli sürelerle özel sektöre kiralanması kapsamında yap-işlet-devret sözleşmeleri ile özelleştirilen kamu arazileri Dolmabahçe Sarayı'nın bahçesine yapılan Swiss Otel, Çırağan Sarayı'nın bahçesine inşa edilen Conrad Otel'in yanında Koç Üniversitesi için orman arazisinin tahsisi gibi uygulamalardır. 2000 yılı sonrasında ise kıyılardan yararlanma hakkının kamu yararına devlet güvencesine alındığı Anayasa'nın 43. Maddesi'ne rağmen, 1999 yılında Anayasa'ya giren özelleştirme kavramına dayanılarak kıyı alanlarının ayrıcalıklı kesimler lehine özelleştirilmeleri kapsamında satış ihaleleri gerçekleştirilmekte ve Haliçport, Galataport, Haydarpaşaport gibi büyük ölçekli projeler gündeme gelmektedir.

Tarihi dokunun yok edildiği uygulamalardan olan Tarlabaşı Bulvarı'nın 1986–1989 yılları arasında açılması sırasında 167'si tescilli 370 binanın yıkımı konusunda Dalan'ın "*Bazı kişiler 'tarihi evleri yıkıyoruz' diye yaygara koparıyorlar. Bizim kanaatimize göre Tarlabaşı'nda tarihi eser yok. Ne yaygara koparırlarsa koparsınlar, Tarlabaşı Caddesi'ndeki yıkımlara devam edeceğiz*" (Tarlabaşı'nı yıkarım, 1987) söyleminin devamı olarak bugün Tarlabaşı Kentsel Yenileme Projesi kapsamında 210'u tescilli 278 bina yıkılmıştır. Tarlabaşı, kamu idarecileri tarafından iki müdahalede de çöküntü ve suç alanı olarak nitelendirilmiş, Beyoğlu'nun güzelleştirilmesi, sağlıklı ve güvenli hale getirilmesi uygulamaların gerekçeleri olarak savunulmuştur.

Tarlabaşı Bulvarı için yıkımların gerçekleştirildiği dönemde gündemde olan bir diğer proje Dolapdere-Piyalepaşa bölgesinin gökdelenler bölgesi yapılmasıdır. Bu proje geçmişte gerçekleştirilememiş ancak bugün bölge yasal altyapısı 6306 sayılı Kanunla hazırlanarak dönüşüm alanı ilan edilmiş ve Piyalepaşa Kentsel Dönüşüm Projesi adı altında yoğun bir yapılaşmaya açılmıştır. Benzer süreçler, 3. Köprü, 3. Havaalanı, Taksim Meydanı'nın yayalaştırılması gibi altyapı projelerinde de yaşanmıştır. Tüm bu kentsel müdahalelerin ekonomik kar elde etme amacı güden özel sektör ile kamu sektörünün işbirliğinde yürütülmesinin kamu yararının sağlanması amacı ile tezat oluşturduğu açıktır. Kamu yararını ihlal eden kentsel müdahalelerin süreçleri, belirlenen gündemi gerçekleştirmek amacıyla kurulan işbirlikleri/koalisyonlar ve aralarındaki ilişkiler ile kullanılan kaynaklar derinlemesine inceleme gerektiren konulardır. Makalenin devamı niteliğinde, burada ele alınan uygulama süreçlerinin bu ilişkiler bağlamında eleştirel perspektifle değerlendirilmesi çalışmalarına devam edilmektedir.

Sonuç

1980'lerden bu yana yürürlüğe konan neoliberal ekonomi programlarının Türkiye'de planlama alanına ve planlama ile ilişkili yasalara etkisi ve İstanbul'da gerçekleştirilen kentsel müdahalelerin kamu yararı çerçevesinde değerlendirilmesi Türkiye kentleşmesinin neoliberalleşme sürecini ortaya koymaktadır.

Söz konusu süreçte iktidarların sermaye ile ilişkileri, kamu yararı bakış açıları, hükümet programlarında tanımlanan Türkiye'nin temel meseleleri (ekonomik kalkınma, konut, işsizlik, bürokrasi, güvenlik vb.) 1980–2000 ve 2000 sonrası dönemlerde benzer özellikler göstermektedir. İstanbul özelinde bakıldığında, 1980–2000 döneminde kentsel müdahalelerin yasal altyapıları Turizmi Teşvik Kanunu ve mevzii planlar/plan değişiklikleri iken 2000 sonrası dönemde Belediye Kanunu, Toplu Konut Kanunu, Özelleştirme Kanunu ve İmar Kanunu'nda yapılan değişiklikler ve Yenileme Kanunu, Dönüşüm Kanunu gibi düzenlemelerle kentsel müdahalelerin gerçekleştirildiği görülmektedir. 2000 sonrası dönem, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, TOKİ, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı gibi merkezi yönetim kurumlarının planlama yetkilerinin arttırıldığı, 1980–2000 döneminde büyük ölçüde yerel yönetimlerin inisiyatifinde bulunan yetkilerin merkezileştirildiği bir dönemdir. Bu doğrultuda, gerek yasal düzenlemeler gerekse kentsel müdahalelerin ve bunların kent yaşamı ve topluma etkilerinin nitelik ve nicelik açısından daha yoğun yaşanması, kamu arazileri/kamusal kullanım alanlarının özelleştirilmesi uygulamaları, mülkiyet ve barınma hakkının yok sayılması gibi uygulamalar ve planlama yetkilerinin merkezileştirilmesi sebebiyle 2000 sonrası, 1980–2000 döneminden ayrıştırılabilir. 1980–2000 dönemi neoliberalleşmenin erken dönemi olarak ele alınabilir. 2000 sonrası dönem ise kamu yararının, gücü elinde tutanın 'tercihleri' doğrultusunda belirlendiği, kentsel müdahalelerin belirli bir kesimin yararına gerçekleştirildiği, yaşam ve barınma haklarının dikkate alınmadığı, kamunun ortak mülkiyetinde olan alanların her geçen gün özelleştirildiği bir dönemdir. Dolayısıyla planlamanın, kentlerin, eşit ve sosyal olarak adil bir yaşamın sağlanması açısından kamu yararının savunulması, bu doğrultuda halkın kendi ortak değerlerini oluşturması her zaman olduğundan daha önemlidir.

Kamu yararını ihlal eden İstanbul'daki kentsel müdahaleler bir bütün olarak incelendiğinde;

- Ayrıcalıklı imar haklarının,
- Kamu arazileri/kamusal kullanım alanlarının özelleştirilmesinin,
- Mülkiyet haklarının güvencesizleştirilmesi/el değiştirmesinin,
- Doğal/tarihi/kültürel alanların/varlıkların tahrip edilmesinin

kamu yararına olmadığı açıktır, bu maddeler kamu yararının 'kırmızı çizgileri' olarak görülebilir. Burada ele alınan örneklerin arttırılmasıyla kamu yararının ne olmadığının daha kapsamlı biçimde değerlendirilmesi mümkündür. Ancak mevcut olumsuz müdahaleler üzerinden kamu yararının içeriğini belirleme yaklaşımının tepkisel bir nitelik taşıdığı göz önünde tutulmalıdır. Bu yaklaşım kentsel sorunlar kapsamında halkın farkındalık düzeyinin arttırılması ve kendi değerlerini koruyacak bir bilinç düzeyine ulaşması yolunda bir adım olabilir. Bireysel çıkarların ötesinde müşterek bir değerler bütününün oluşturulması açısından başlangıç niteliği taşıyabilir.

KAYNAKLAR

Adalet ve Kalkınma Partisi, (2002). 58. Hükümet Programı. https://www.akparti.org.tr/upload/documents/58inci-hukumet-programi.pdf

Adalet ve Kalkınma Partisi, (2003). 59. Hükümet Programı. https://www.akparti.org.tr/upload/documents/59uncu-hukumet-programi.pdf

Aksoy, A. (2014). İstanbul'un Neoliberalizmle İmtihanı. Ayfer Bartu Candan & Cenk Özbay (Der.), Yeni İstanbul Çalışmaları-Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar içinde (s. 26-46), İstanbul: Metis Yayınları.

Alexander, E. R. (2002). The Public Interest in Planning: From Legitimation to Substantive Plan Evaluation, Planning Theory, Vol 1(3) p:226-249.

Alkan, A. (2015). Türkiye'nin Yeni Metropoliten Rejimi: Otoriteryen Kentleşmenin "Yerel Yönetimlerde Yeniden Yapılanma" Formu. Ayrıntı Dergi. http://ayrintidergi.com.tr/turkiyenin-yeni-metropoliten-rejimi-otoriteryen-kentlesmenin-yerel-yonetimlerde-yeniden-yapilanma-formu/

Altıntaş, Ö. (1987, 30 Mart). İstanbul, 'Otel kent' oluyor!. Hürriyet Gazetesi, s.4.

Anavatan Partisi, (1983). Anavatan Partisi Programı, 6 Kasım 1983 Seçim Beyannamesi, Hükümet Programı. Ankara: Tisa Matbaası. https://goo.gl/I9Rm83

Ankara Barosu, 2009. Kent ve Çevre Davalarında Kamu Yararı Kavramı ve Uygulanmayan Mahkeme Kararları. Ankara: Ankara Barosu Yayınları.

Azrak, Ü. (2002). Kamu Yararı Kavramı ve Planlama, Ulusal Fiziki Planlama Semineri, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara, s.57-62, 18-19 Ocak.

Balamir, M. (2007). Küresel Gelişmeler, Neoliberal Politikalar, Risk Toplumu ve Planlama Alanı. 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 31. Kolokyumu, Planlama Meslek Alanı: Geçmişten Geleceğe Bildiri Kitabı içinde (s.167-194). Ankara.

Belina, B. (2014). Transformations of The Urban: On Recent Articulations of Austerity Politics, Real Estate Markets and Protest Movements in Germany. Berlin and Istanbul Lecture Series, Workshop Theme: Restructuring of Urban Space in the Neoliberal Context, November 23rd, Technische Universitate Berlin-Center for Metropolitan Studies, Berlin.

Bilsel, C. (2006). Kentsel Dönüşüm, Çözülen Kentler ve Parçalanan Kamusal Alan, Mimarlık, 327.

Brenner, N. & Theodore, N. (2002). Cities and the Geographies of "Actually Existing Neoliberalism". Antipode, 34 (3), 349-379. doi: 10.1111/1467-8330.00246

Brenner, N., Marcuse, P. & Mayer, M. (2012). Cities for people, not for profit: an introduction. Neil Brenner, Peter Marcuse & Margit Mayer, (Ed.), Cities for People, Not for Profit-Critical Urban Theory and the Right to the City içinde (s.1-10). London/New York: Routledge.

Campbell, H. & Marshall, R. (2002). Utilitarianism's Bad Breath? A Reevaluation of the Public Interest Justification for Planning, Planning Theory, Vol 1(2), pp.163-187.

Dinçer, İ. (2010). Türkiye'de 1980 Sonrası Yapısal Dönüşümün Mekansal İzlerine Bir Örnek: Yenileme Alanları. Mimarlık, 352. http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=366&RecID=2323

Doğanay, Ü. (1974). Toplum Yararı ve Kamu Yararı Kavramları. Mimarlık, Sayı:7, s. 5-6.

Ekinci, O. (1992, 14 Aralık). Gökdelenlerle İstan-York Olmaya Doğru. Cumhuriyet Gazetesi, s.18.

Ekinci, O. (1994). İstanbul'u Sarsan On Yıl (1983-1993). İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

Ekinci, O. (1995). Dünden Bugüne İstanbul Dosyaları. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

Erkut, G. & Sezgin, E. Spatial and Strategic Planning in Turkey: Institutional Change and New Challenges. Mario Reimer, Panagiotis Getimis & Hans Heinrich Blotevogel (Ed.), Spatial Planning Systems and Practices in Europe: A Comparative Perspective on Continuity and Changes içinde (s. 236-254), New York: Routledge.

Ersoy, M. (1995). Özelleştirme ve Planlama. Planlama Dergisi, 12, 48-52.

Ersoy, M. (2011). Yerel'den Ulusal'a Merkezileşerek Aynılaşan Planlama Anlayışı. Ankara Üniversitesi SBF "21. Yüzyılda Planlamayı Düşünmek" Kurultayı, 13-14 Mayıs, Ankara.

Friedmann, J. (2008). The Uses of Planning Theory A Bibliographic Essay. Journal of Planning Education and Research, 28, s.247-257.

Gökdağ, R. (1991, 5 Aralık). Ruhsatsız Otel Sokağı Yuttu. Cumhuriyet Gazetesi, s.3.

Göklere tırmanış. (1993, 5 Şubat). Milliyet Gazetesi, s.3.

Görgülü, Z. & Görgülü, T. (2010). Türkiye'de Planlama ve Mimarlık Alanının Son 10 Yılı. Mimarlık, 352. http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=366&RecID=2328

Harvey, D. (2006). Neoliberalizm ve Sınıf İktidarının Restorasyonu. Çev: Akın Sarı, CONATUS Çeviri Dergisi, Yıl 3, Sayı 6, s.73-91. http://www.otonomyayincilik.com/dosyalar/CONATUS%206.pdf

Harvey, D. (2015). On Yedi Çelişki ve Kapitalizmin Sonu. Esin Soğancılar (Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

He, S. & Wu, F. (2009). China's Emerging Neoliberal Urbanism: Perspectives from Urban Redevelopment. Antipode, 41 (2), 282-304. doi: 10.1111/j.1467-8330.2009.00673.x

http://www.beyoglubuyukdonusum.com/tarlabasi/detay/Genel-Bakis/30/35/0

İnce, E. (2013, 13 Mart). 42 bin hektarlık alanda kamulaştırma. www.radikal.com.tr

İstanbul'un siluetindeki kara nokta artık yok. (2013, 25 Ekim). Milliyet Gazetesi. http://www.milliyet.com.tr/istanbul-un-siluetindeki-kara/ekonomi/detay/1782292/default.htm

Karaca, S. & Kiper, N. (2011). Kentsel Mekanda Kamu Yararı Arayışı ve Kültürel Planlama, Toplum ve Demokrasi, Yıl 5, Sayı 11, Ocak-Haziran, s. 75-96.

Keleş, R. (1975). Kentleşme ve Kamu Yararı. Ekonomi-Hukuk Kongresi'ne Sunulan Tebliğler, 28-29-30 Kasım 1975, s. 3-40, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

Keleş, R. (2000). Kent ve Çevre Değerleri Bağlamında Kamu Yararı Kavramı, Melih Ersoy & H. Çağatay Keskinok (Der.), Mekan Planlama ve Yargı Denetimi içinde (s.1-14). Ankara: Yargı Yayınevi.

Keskinok, H. Ç. (2006). Kentleşme Siyasaları. İstanbul, Kaynak Yayınları.

Madran, E. (2006). Kıyı Kanunu Değişiyor: "Koruma", "Kamu Yararı", "Meşruiyet" Kavramlarına Yeni Yorumlar, Mimarlık, 331. http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=48&RecID=1185

Marcuse, P. (2012). Whose right(s) to what city?. Neil Brenner, Peter Marcuse & Margit Mayer, (Ed.), Cities for People, Not for Profit-Critical Urban Theory and the Right to the City içinde (s.24-41). London/New York: Routledge.

Moroni, S. (2004). Towards a Reconstruction of the Public Interest Criterion, Planning Theory, Vol 3(2), pp.151-171.

Öğülmüş, A. (1986, 6 Haziran). Gökdelen market. Milliyet Gazetesi, s.8.

Öktem, B. (2011). İstanbul'da Neoliberal Kentleşme Modelinin Sosyo-Mekansal İzdüşümleri. İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 44, 23-40.

Öztürk, F. (2013). Türkiye ekonomisinin kırılma noktası: 24 Ocak İstikrar Kararları. http://www.dunyabulteni.net/haber/244303/turkiye-ekonomisinin-kirilma-noktasi-24-ocak-istikrar-kararlari

Purcell, M. (2009). Resisting Neoliberalization: Communicative Planning or Counter-Hegemonic Movements?. Planning Theory, 8 (2),140-165. doi: 10.1177/1473095209102232

Resmi G. Tarihi: 05.07.2005 Sayısı: 25866 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun

Resmi G. Tarihi: 09.05.1985 Sayısı: 18749 3194 sayılı İmar Kanunu

Resmi G. Tarihi: 13.07.2005 Sayısı: 25874 5393 sayılı Belediye Kanunu

Resmi G. Tarihi: 16.03.1982 Sayısı: 17635 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu

Resmi G. Tarihi: 17.03.1984 Sayısı: 18344 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu

Resmi G. Tarihi: 27.11.1994 Sayısı: 22124 4046 sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun

Resmi G. Tarihi: 31.05.2012 Sayısı: 28309 6306 sayılı Afet Riski Altındaki

Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun

Şengül, H. T. (2002). Planlama Paradigmalarının Dönüşümü Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme. Planlama Dergisi, 2-3, 8-30.

Şengül, H. T. (2004). İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Kentsel Gelişme ve Yönetim Paradigmalarında Yaşanan Dönüşüm Üzerine Bir Değerlendirme. DPT Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu Bildiri Kitabı, Cilt:2 içinde (s. 218-231). Ankara. http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/keas-II.pdf

Şengül, H. T. (2007). Planlama Meslek Alanı ve Dönüşümü: Bir Çerçeve Önerisi. 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 31. Kolokyumu, Planlama Meslek Alanı: Geçmişten Geleceğe Bildiri Kitabı içinde (s. 105-127). Ankara.

Şengül, H. T. (2009). Kentsel Çelişki ve Siyaset-Kapitalist Kentleşme Süreçlerinin Eleştirisi. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

ŞPO Meslekte Uzmanlık Ayrımı Komisyonu, (1995a). Şehir Planlama Mesleğinin Tanımı, Çalışma ve Yetki Alanları. Planlama Dergisi, 13, 50-53.

ŞPO Özelleştirme ve Kamu Arazileri Komisyonu, (1995b). Kent Planlamasında Kamu Arazileri. Planlama Dergisi, 12, 44-47.

Tarlabaşı'nı yıkarım. (1987, 23 Ocak). Milliyet Gazetesi, s.13.

Taşan-Kok, T. (2011). Introduction: Contradictions of Neoliberal Urban Planning. Tuna Taşan-Kok & Guy Baeten (Ed.), Contradictions of Neoliberal Planning Cities, Policies and Politics içinde (s.1-20), London/New York: Springer Science and Business Media.

TC Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5825b76070d4a3.87534611

TC Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, (2009). Mekansal Planlama Sistemi ve Kurumsal Yapılanma Komisyonu Raporu, Kentleşme Şurası, Ankara.

TC Kalkınma Bakanlığı, (2015). Uluslar arası Ekonomik Göstergeler 2014. http://www.mod.gov.tr/Lists/RecentPublications/Attachments/78/International%20Economic%20Indicators%202014.pdf

TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, (1996a). İstanbul Raporları (I)-Şubat 1994-Mart 1996. Mimarlar'a Mektup, 33. Dönem Çalışma Raporu Eki, İstanbul.

TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, (1996b). İstanbul Raporları (II)-Şubat 1994-Mart 1996. Mimarlar'a Mektup, 33. Dönem Çalışma Raporu Eki, İstanbul.

TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, (2000). Tarihi ve Doğal Çevrenin Korunması Davalarında Bilirkişi Raporları, Gökkafes-Park Otel-Taşkışla. İstanbul: Özdil Basımevi.

Wainwright, O. (2014, 17 Eylül). The truth about property developers: how they are exploiting planning authorities and ruining our cities. The Guardian, https://www.theguardian.com/cities/2014/sep/17/truth-property-developers-builders-exploit-planning-cities

Yalçıntan, M.C., Çalışkan, Ç.O, Çılgın, K. ve Dündar, U. (2014). İstanbul Dönüşüm Coğrafyası. Ayfer Bartu Candan & Cenk Özbay (Der.), Yeni İstanbul Çalışmaları-Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar içinde (s. 47-70), İstanbul: Metis Yayınları.

Planlama 2016;26(3):251–263 | doi: 10.14744/planlama.2016.92486

ARAŞTIRMA / ARTICLE

Kırsal Yerleşme Eylem Planı Yaratım Süreci: Trabzon/Salacık Köyü Deneyimi

A Rural Settlement Action Plan Design Process: The Case of Trabzon/Salacık Village

Seda Özlü, Dilek Beyazlı

Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Trabzon, Turkey

ÖZ

Eylem planı yaratım süreci; yerel kaynak ve potansiyelleri kullanarak toplumun problemini kendisinin belirleyip önceliklendirdiği, çözüm için yerel halkın aktif olarak sorumluluk aldığı, etkin ve katılımcı bir süreçtir. Kırsal alanda yaşayan halkın yerel potansiyelleri ve sorunları analiz ettiği, bilginin paylaşıldığı, ortak fikrin üretildiği, belirlenen problemin çözümüne yönelik eylemin planlandığı ve gerçekleştirildiği bir süreci amaçlar. Sürecin planlanmasını ve uygulanmasını içeren bu çalışma; katılımcı yaklaşımla, alanda belirlenen potansiyel ve sorunlar ışığında, metodolojisi oluşturulan bütüncül bir eylem planı sürecinin seçilen yerleşme özelinde uygulama sürecini ve sürecin etkinliğinin/uygunluğunun değerlendirilmesi deneyimini aktarmaktadır. Eylem planı; katılımcı, kaynak etkin, somut sonuçlar üreten, toplum yönlendirmeli, ölçülebilir/performans standartlarına sahip bir yaklaşımdır. Stratejik hedeflere ulaşmaya yönelik eylem adımlarını tanımlayan bu yaklaşımın; başarısını etkileyen faktörlerin ve toplumda yarattığı etkinin tartışılması gelecek deneyimler için yol göstericidir.

Anahtar sözcükler: Eylem planı; katılım; katılımcı teknikler; kırsal yerleşme; salacık.

ABSTRACT

The process of designing action plan is an active and participatory process where the society determines and prioritizes the problem using local resources and potentials and local people take the responsibility for the solution. It aims a process where rural people analyze local potentials and problems, share knowledge, produce common ideas and plan and conduct the action towards the solution of the problem. The present study that includes planning and application of the process explains the design of a holistic action plan process methodology with a participatory approach and based on the potentials and problems determined at the field. It reflects the experience of the application process particular to the selected settlement and the assessment of the effectiveness / adequacy of this process. Action plan is an approach participatory, resource-efficient, society-directed and with measurable measurement standards. Discussion of the factors that affect the success of this approach that defines the action steps towards the achievement of strategical goals and its effects on the society would guide future experiences.

Keywords: Action plan; collaboration; collaborative techniques; rural settlement; salacık.

Bu makale KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü "Kırsal Yerleşme Eylem Planı Yaratım Süreci: Trabzon/Salacık Köyü Deneyimi" başlıklı yüksek lisans tezinden hazırlanmıştır.

Geliş tarihi: 20.09.2016 Kabul tarihi: 28.11.2016

İletişim: Seda Özlü.

e-posta: sedaozlu@ktu.edu.tr

TMMOB Şehir Plancıları Odası

1. Kuramsal Çerçeve

Eylem planı; en kısa ifadeyle planlama alanının vizyonunu gerçekleştirme aracıdır. Plan vizyonuna dönük oluşturulan mekânsal içerikli olan ve olmayan stratejilerin hayata geçirilmesinin bir adımı/aracı olan, birbiriyle bütünleşik olarak ele alınması gereken, uygulayıcıları ve parasal kaynakları tanımlanmış sorun/stratejik konu odaklı uygulama planlarıdır (TÜBİTAK, 2014). Eylem adımlarının ne zaman, kim tarafından yapılması gerektiğini, eylemin gerçekleşmesi için hangi kaynak ve girdilerin gerekli olduğunu gösterirler (CIVICUS, 2013).

Eylem planı çalışmaları çeşitli ölçeklerde, toplumlarda ve süreçlerde uygulanmaktadır. Günümüzde kentsel ve kırsal alanlarda çeşitli gelişmişlik düzeyindeki ülkelerde eylem planlama süreçlerinden, projelerin/planların hayata geçirilmesi aşamasında yararlanılmaktadır.

Eylem planı süreci sonucunda oluşan ve süreci özetleyen eylem planının uzun ve karmaşık bir doküman olmasına gerek yoktur. Fakat eylem planı sonuç ürünün de '*amacın*'; amaca ulaşmak için takip edilmesi gereken '*eylem ve eylem adımlarının*'; eylem ve eylem adımlarının gerçeklemesi için ihtiyaç duyulan '*maliyetin*', '*sorumluların*', '*zamanın*' ve sonuç ürünün başarısını ölçen '*performans göstergelerinin*' açık bir şekilde belirlenmesi ve belirtilmesi gerekir (CA, 2004).

Eylem planı geliştirme süreci sistematik bir yaklaşımı gerektirir. Etkili eylem planının gerçekleşebilmesi için önemli olan ilkeler "*özel/spesifik, müzakere tabanlı, ölçülebilir*" olarak sıralanır (HABİTAT, 2001). Bu temel ilkelere ek olarak; özellikle eylem planlarının anlaşılabilirliği açısından "*basit*", alternatifleri tanımlamada "*esnek*", eylem planlarından etkilenecek herkesin süreç hakkında bilgisinin olması açısından da "*şeffaf*" olması gerekir. En acil eylemlere karar vermede "*önceliklendirme*" yapılması, kaynak ve finansman açısından "*gerçekçi*" eylemlerin üretilmesi, "*sorumlu*" birey/grupların belirlenmesi ve gereken "*zamanın*" doğru tespiti ve ihtiyaca göre "*güncellenebilmesi*" eylem planının ve sürecin başarısı açısından önemlidir (CA, 2004'ten yorumlanmıştır).

Eylem planlama sürecinin temelini oluşturan özelliklerden olan "*topluluk katılımı*" ise planlamanın olmazsa olmaz koşuludur. Oldukça zor bir uygulama alanına sahip olan katılım, toplumun ve çalışma ekibinin yetenekleri ve ilgisine göre de farklı düzeylerde sağlanabilir. Katılımın en alt düzeyi olan bilgilendirmeden itibaren birlikte eyleme ve eylemi destekleme düzeyine ulaşılabilen süreçler gerçekleştirilebilir.

Katılımın ve iyi uygulamalarının küçük ve homojen gruplarda, kentsel alanlardan ziyade kırsal alanlarda yaşandığı/yaşanabileceği bir gerçektir. "1980'lerde geliştirilmiş ve uygulanmış Hızlı Kırsal Değerlendirme yaklaşımı; gerek veri toplama ve analiz gerekse karar aşamasında yaşanan katılım sorunlarını gidermek amacıyla 1990'larda Katılımcı Kırsal Değerlendirme şeklinde evrilerek hızla gelişmiş ve yayılmıştır. Son yıllarda mekân ve konu uygulamasındaki genişlemeler; KKD'nin Katılımcı Düşünme ve Eylem veya Katılımcı Öğrenim ve Eylem olarak adlandırılmasına yol açmıştır" (Özkaya, 2000).

Katılımı barındıran "bu yaklaşımlarda hipotezler katılımcılarla birlikte saptanabilmekte, veriler çoğunlukla grup çalışmalarıyla birlikte değerlendirilmekte, yorumlanmakta; uzmanlar ve üreticiler birbirlerine bilgi vermekte, yeni hipotezler ortaya atılıp, bunlara uygun yeni veriler derlenmekte ve alınan eylem kararları uygulanmaktadır" (Özkaya, 2000).

Tepeden inme yöntemlerin yerini alan katılımcı yaklaşımlarda, toplumun kendi yaşamının gerçeklerini kendisinin analiz ettiği, örtük gerçekleri ortaya çıkaran, farkına vardıran ve sonucunda öğrenme ve öğretme sürecine katkı sağlayan pek çok teknik kullanılabilir. Birçok alanda ve çalışma süreçlerinin farklı aşamalarında kullanılabilecek çok sayıda ve çeşitlilikte katılımcı teknik kullanılabilir (Beyazlı ve Özlü, 2014).

Farklı düzeylerde katılımın gerçekleştirilmesi ya da/yanı sıra farklı amaçları gerçekleştirmek için de katılımcı metotlar kullanılmaktadır (Tablo 1).

Katılımcı planlama süreçleri; yerel halkın katılımını gerektiren ve projeyi daha amaçlı hale getiren topluluk tabanlı projeler için geçerlidir (Thomas ve Bendapudi, 2014).

Planlama, tasarım ve uygulama aşamalarında topluluğun katılımını ele alan eylem planları da katılımcı süreçleri temel alır.

Genel anlamda, yerel halkın ihtiyaçlarını tanımlamada kullanılan ve onların eylem için harekete geçmesini sağlayan planı üretim süreçleri, Tablo 2'de özetlenmiş, aynı amaçlar için kullanılan aşamalar aynı renklerle tanımlanarak daha okunaklı hale getirilmesi amaçlanmıştır.

Eylem planlarının hazırlanması süreci, detaylı bir alan çalışmasının ardından başlamaktadır. Yapılan ön çalışmaların ardından genel hatları ile veri toplama ve problemlerin belirlenmesi aşaması gelmektedir. Bu aşamada, fırsat ve problemlerin sıralandığı çalışmalar olduğu gibi sadece sorun odaklı olanlar da vardır. Bazı katılımcı çalışmalar planın uygulaması ile sona ererken, bazıları ise izleme ve değerlendirme aşamasını da süreçte tanımlamaktadır (Tablo 2). Süreçlerde belirtilen başlıkların sıralamasında değişiklikler olsa da önemli olan konu, çalışılan alanın ve yaşayanların görüşlerinin alınarak sürece dâhil edildiği, ortak aklı ve çözümü üreterek eyleme geçmek olmalıdır.

Hem bugüne dek uygulanmış örnek eylem planları (Hamdi ve Goethert, 1997; Ngah vd., 2010; URL-4, 2013; URL-5, 2013;

Tablo 1. Katılımcı süreçte kullanılan araçlar

Metotlar	Tanımlar	Katılım seviyesi					Gelişme süreci aşaması			
		1- Bilgilendirme	2- Danışma	3- Birlikte karar verme	4- Birlikte hareket etme	5- Eylemi destekleme	1- Analiz	2- Planlama	3- Yapma	4- Gözden geçirme
A- Analiz ve planlama aşamasında kullanılan metotlar										
1- Hızlı Kırsal Yaklaşım (RRA)	İlk katılımcı yaklaşım metodudur. Tepeden inme basit anket yaklaşımından, katılımcı olmayan değerlendirme, analiz ve araştırmadan uzak ilk adımı temsil eder.	■	■				■	■		
2- Katılımcı Kırsal Yaklaşım (PRA)	Halkın; yaşam gerçeklerini, analiz ederek, yapacakları eylemleri planlayabilmelerine, kararları uygulayarak bunları izlemeleri ve sonuçlarını değerlendirmelerine olanak veren yaklaşım, yöntem ve davranışlardır (Özkaya, vd., 1998)	■	■				■	■		
3- Katılımcı Öğrenme ve Eylem (PLA)	Eylem aşamalarını vurgulamış ve çok sektörlü kırsal kalkınmanın kapsamını genişletmiştir (URL-2, 2014). Birçok uygulayıcının inandığı ve yapacağı eylemi tam olarak göstermeleri anlamına gelir. Sadece öğrenme uğruna yapılacak analiz yerine, eylem için güçlü bir vurgu vardır (VSO, 2004).		■	■	■	■	■	■	■	■
4- Katılımcı Eylem Araştırması (PAR)	Kerfoot ve Winberg'e (1997) göre, araştırma, eğitim ve eylem aktivitelerini kombine eden bir süreçtir. Swanepoel'e (1997) göre bu yaklaşımın; topluluk için direkt olarak kullanışlı eylem ve bilgiyi üretmek, onların kendi bilgilerini kullanması ve inşa etmesi yoluyla insanları güçlendirme gibi iki hedefi vardır.		■	■			■	■		
5- Katılımcı Temeller	Kalkınma faaliyetlerini başlatmak için gerekli olan bilgileri sağlar. Belirli bir durumun nasıl değiştiğini ölçme ile ilgili olan bu metot başından itibaren ortak bir anlayış kurar (VSO, 2004).			■	■	■	■	■		
B- Gözden geçirme sürecinde kullanılan metotlar										
1- Katılımcı İzleme	Yerel halk dışındakilerin yardımı ile yerel halk tarafından kaydedilen ve seçilen bilginin periyodik analizi, paylaşımı ve sistematik kaydıdır (VSO, 2004).		■	■	■				■	■
2- Katılımcı Değerlendirme	İzlenen bilgilerin sürekli analizini; gerekli olduğunda katılımın seviyesini, aktiviteleri, kaynakları, kurumsal düzenlemeleri, politikaları oluşturur ve proje hedeflerinin düzenlemesini sağlar (VSO, 2004).		■	■	■	■				■
C- Özel amaçlar için kullanılan metotlar										
1- Katılımcı Etki Yol Analizi	Kalkınma ve gelişme projelerinin kompleks araştırmalarını planlama, izleme ve değerlendirme için kullanılan insan merkezli, pratik bir yaklaşımdır (URL-1, 2014).		■	■	■	■	■	■	■	■
2- Katılımcı Planlama ve Eylem	İnsanların birlikte toplantılara katıldığı, herkesin fikrinin alındığı, fikir ayrılığı olduğunda birliğe varmak için çalışıldığı sistematik bir süreci gerektirir (Higgins ve Toness, 2014).	■	■	■	■	■	■	■	■	■

Tablo 2. Eylem planı ve katılımcı planlama süreçleri (Hamdi ve Goethert, 1997; Ngah vd., 2010; Mwagiru vd., 1989; URL-2, 2014; URL-3, 2014; Higgins ve Tonness, 2014)

Kent eylem planı süreci	Köy eylem planı süreci	Katılımcı kırsal değerlendirme süreci	Katılımcı öğrenme ve eylem süreci	Katılımcı etki yol analiz süreci	Katılımcı planlama ve eylem süreci
Ön çalışmalar	1. Ön çalışmalar	1. Yer seçimi	1. Takımının oluşumu ve topluluğun seçimi	1. Problem ağacı çizme	1. Katılımcıları hazırlama
1. Problemler / 1. Fırsatlar	2. Planı yapma	2. Ön ziyaretler	2. Alan hazırlıkları ve takımın eğitimi	2. Proje çıktılarını elde etme	2. Bilgiyi paylaşma
2. Hedefler ve öncelikler	3. Uygulama	3.Veri toplama	3. Ön alan çalışması	3. Vizyon yaratma	3. Kaynakları tanımlama
3. Seçenekler ve değiş-tokuş	4. İzleme ve gözden geçirme	4. Veri sentezi ve analizi	4. Veri toplama	4. Akış haritaları çizme	4. Geleceği düşünme
4. Kaynaklar ve kısıtlar		5. Problem sıralama	5. Veri sentezi ve çözümleri	5. Çıktıların mantıksal bir modelini geliştirme	5. Gerekenleri analiz etme
5. Proje ekibi ve görevleri		6. Fırsatları sıralama	6. Problemlerin sıralanması ve çözümler	6- İzleme ve değerlendirme	6. Ortak görüşü inşa etme
6. Uygulama / 6. İzleme		7. Köy kaynak yönetim planı benimseme	7. Sonuçların sunumu		7. Bir eylem planı yaratma
		8. Uygulama	8. Bir topluluk eylem planının gelişimi		8. Planı uygulama
			9. Atölyelerin izlenmesi ve eylem planının değerlendirilmesi		
			10. Katılımcı izleme ve değerlendirme		

URL-6, 2013) hem de katılımcı planlama süreçleri (Mwagiru vd., 1989; URL-2, 2014; URL-3, 2014; Higgins ve Tonness, 2014) incelendiğinde, sürecin temel olarak; veri toplama, ihtiyaçların tanımlanması, planlama, uygulama ve değerlendirmeyi içerdiği görülmüştür. Gerek kırsal alanda gerekse kentsel alanda uygulanacak eylem planı sürecinde, kullanılacak yaklaşım, metot ve teknikler, çalışmanın yapılacağı topluma ve sağlanması öngörülen katılım düzeyine bağlı olarak belirlenir ve uygulama sürecinde geri beslemeler ile revize edilir.

2. Metodolojik Çalışmalar

Çalışma kuramsal ve ampirik iki temel amacı içermektedir. Bunlardan ilki; alanda belirlenecek potansiyel ve sorunlar ışığında toplumun yapısına uygun metot ve tekniklerin kullanıldığı bütüncül bir eylem planı sürecinin kuramsal çerçevesinin hazırlanması; ikincisi ise örnek bir yerleşme üzerinde bu sürecin uygulanması ve etkinliğinin/uygunluğunun değerlendirilmesidir.

Çalışmanın ilk aşamasını oluşturan bütüncül bir eylem planı sürecinin oluşturulmasında; geleneksel eylem planlama süreçleri, katılım yaklaşımları, katılımcı araçlar, çeşitli ülkelerde uygulanmış katılım süreçleri örnek eylem çalışmaları incelenmiş ve örnek bir eylem planı süreci inşa edilmiştir (Şekil 1).

Eylem planı yaratım sürecinin aşama ve adımları, planlama sürecinin temel adımları olan "analiz, planlama, yapma ve gözden geçirme" ile de ilişkilendirilmiş (Şekil 1) ve aşağıda detaylı olarak açıklanmıştır.

- Eylem planının ilk aşaması; alan hakkındaki bilgilerin top-

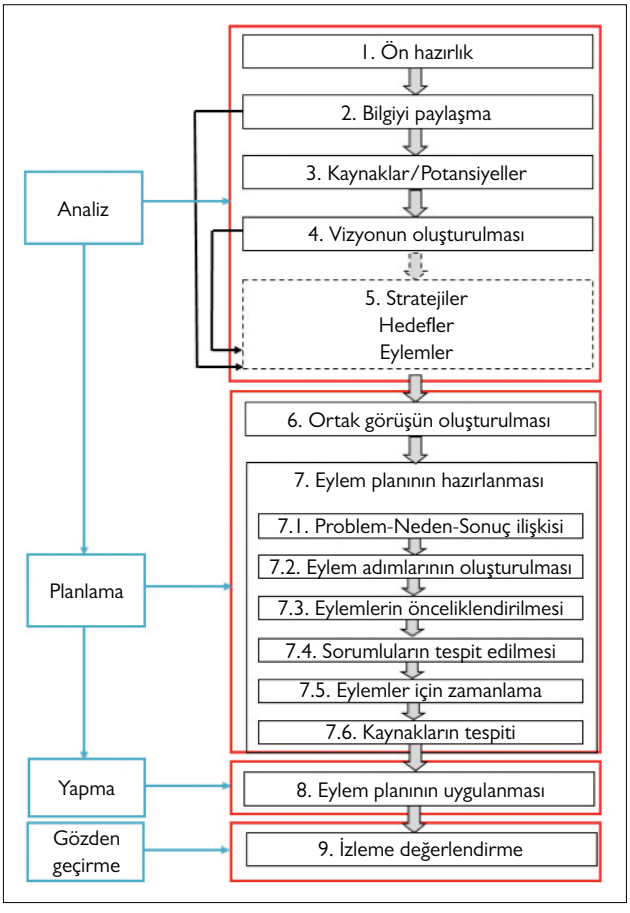

Şekil 1. Eylem planı belirleme ve yaratım süreci.

landığı, yerelin gerçeklerinin (kaynak-problem) gelecek hakkındaki düşüncelerinin öğrenildiği **analiz aşaması olup** beş adımdan oluşmaktadır.

1) **Ön hazırlık aşaması**; basit olarak görülen bu süreç aslında çalışmanın en önemli adımlarından birini oluşturmaktadır. Arazi çalışmalarının sürdürüldüğü bu aşamada gönüllü, yetenekli, grup çalışmasına yatkın, köy hakkında konuşmaya istekli bireylerin belirlenmesi; çalışma ekibi ve yerel halk arasındaki güven duygusunun geliştirilmesi gerekir. Sürecin nasıl yürütüleceğinin anlatıldığı, katılımcı toplantılar için atölye süreçlerinin hazırlandığı aşamadır.
2) **Bilgiyi paylaşma adımı**; katılımcı atölye süreçlerinin ilk adımı olup; katılımcılar ve çalışma ekibi arasında katılımcı teknikler aracılığıyla fikir alışverişinde bulunulur. Bu adım; katılımcıların birlikte yürütecekleri eylem planının temelini oluşturan topluluk ruhunun ve bilgi paylaşımının oluşması açısından önemlidir.
3) Analiz aşamasının 3. adımını ise **kaynak ve potansiyellerinin belirlenmesi** oluşturmaktadır. Problem odaklı bir yaklaşım yerine öncelikle var olan potansiyellerin, alanın kaynaklarının ve pozitif yönlerinin konuşulduğu süreçlerin daha verimli, gerçekçi ve sürdürülebilir süreçler olduğu bir gerçektir.
4) **Vizyon oluşturma**; geçmişteki başarıların dikkate alınarak yaşayanların gelecekte görmek istediği ve ulaşmayı hedefledikleri sonuç hakkında zihindekilerin söylendiği aşamadır.
5) **Strateji/hedefler/eylemler**: yapısal planının eylem planı öncesinde tasarlandığı süreçlerde bir vizyon cümlesi oluşturmak yeterli olmayacağından; vizyonu gerçekleştirecek stratejilerin, alt stratejilerin, hedeflerin belirlenmesi gerekir. Bu süreçler alanın sosyal, fiziksel ve ekonomik yönlerinin derinlemesine incelenmesini, kaynakların uzmanlarca tespitini ve sonrasında eylemlerin belirlenmesini gerektirir.

- **Planlama aşaması**; yerelin önceliklerine göre ortak görüşün oluşturulduğu ve eylem planının hazırlandığı adımları kapsar.

6) Planlama aşamasının ilk adımı olan **ortak görüşün oluşması**; yerel halkın istek, görüş ve problemlerini dile getirdiği ihtiyaçların belirlenmesi süreci ile başlar. Bu süreçte insanların yaşadıkları gerçek problemler veya problem olarak düşündükleri sorunlar katılımcı toplantılarda tartışılır. Problemlerin belirlenmesinin ardından oluşturulan sorunların önceliklendirilmesi de önemlidir.
7) **Eylem planının hazırlanması aşaması**; önceliklere ve problemlere göre daha detaylı çalışmanın yapıldığı aşamadır. Sorumluların, zamanlamaların, materyallerin katılımcılar tarafından tartışıldığı süreç sonucunda ortaya çıkan ürün, toplumun eylem planıdır.
8) Atölye süreçleri sonucunda belirlenen eylem planının hayata geçirilmesi ya da uygulanması **yapma aşamasını** kapsar. Belirlenen eylem adımlarının tanımlanması ile süreç içerisinde eylem planına destek verecek kurum ve kuruluşlar ile iletişime geçerek eylem planın uygulanmasının sağlanması amaçlanır.
9) Yapılan ve uygulanan eylem adımlarının ne kadarının başarıldığının geri besleme ile dönüp değerlendirildiği son aşama ise **gözden geçirme aşamasıdır.** Bu aşamada yapılanlar, yapılamayanlar ve nedenleri tartışılmalı, gerekli durumlarda uygun adımlara geri dönüşler tanımlanmalıdır.

Eylem planı süreçleri; yapısal planı takip edebilecek veya tek başına uygulanabilecek şekilde iki seçenekli olarak tasarlanmıştır.

Seçenek 1: Eylem planları; plan vizyonuna dönük oluşturulan mekânsal içerikli olan ve olmayan stratejilerin hayata geçirilmesinin bir adımı/aracı olarak, birbiriyle bütünleşik olarak ele alınması gereken, uygulayıcıları ve parasal kaynakları tanımlanmış sorun/stratejik konu odaklı uygulama planlarıdır. Bu seçenek de mekânsal stratejik planların stratejilerinin somutluk kazanması ancak eylem planları ile gerçekleşir.

Seçenek 2: Eylem planları; doğrudan, yerleşmenin belirli bir sorununu –toplumsal uzlaşı ile kabul edilen- çözmek amaçlı yapılabilir. Mekan ve doğal kaynak talebi olmayan eylemler yalnızca planlama ilkeleriyle, bir mekan ve doğal kaynak talebi olanlar ise ekolojik açıdan düşük duyarlılıktaki alanlarda,

planlama ilkeleriyle ve üst ölçek plan kararlarıyla çelişmeme koşuluyla planı olmayan bir alanda da yapılabilir.

Her iki süreç seçeneğinde eylem planlarının projelendirilmesi ve uygulanması aşamaları ortak iken, birbirlerinden özellikle eylem planın belirlenmesi aşamasında farklılaşmaktadırlar. 1. süreç seçeneği; soruna odaklı, konuya özgü/spesifik, dar bir planlama yaklaşımını mümkün kılarken; 2. süreç seçeneği sorun/stratejik konu odaklı, bütünsel ve tanımlı tüm eylemlerin ilişkisini göz önünde bulunduran, örtük gerçekleri/sorunları ortaya çıkarak önceliklendirmeyi başarabilen bir süreç tanımlar. Ayrıca, sürecin başarısını etkileyecek dışsal etmenleri azaltmak üzere paydaşların planlama sürecin her aşamasında yer aldığı, birlikte hareket etme ve eylemi destekleme katılım düzeylerini sağlayan, uygulamayı garanti altına alan bir plandır. Süreç seçimi; planlama çalışmasının kapsamına göre belirlenir.

3. Kırsal Yerleşme Eylem Planı Süreci Deneyimi

Kırsal alanlar nüfus yoğunluğunun az olduğu, ekonominin genel olarak tarıma dayalı ve sosyal imkânların yeterince gelişmemiş olduğu homojen alanlardır. Kırsal alanların geliştirilmesine yönelik bugüne dek ülkemizde birçok politika ve uygulama süreci izlenmesine rağmen; kırsal alanlar için üretilen çalışmalar; parçacı yöntemler ile hizmet sağlamayı hedef alan tepeden inme çalışmaların ötesine geçememiştir.

Katılımdan uzak veri toplama yöntemlerinin kullanılması, köyde yaşayanların görüşlerinin dikkate alınmaması, yöreye özgü değerlerin önemsenmemesi, yapılan planlama çalışmalarının uygulanamaması yani çalışmaların gerçekliğinin göstergesi olan "eyleme dökülememesi" gibi sorunlar ile karşılaşılmaktadır.

Bu sorunların çözümü için kendi yaşam koşullarını ve yerele özgü gerçekleri dile getirebilen; ihtiyaçlarının, sorun ve potansiyellerinin farkında olan yerel halkın cesaretlendirilmesi, katılımının sağlanması ve yine uygulamalara yönelik desteklerinin alınması oldukça önemlidir. Bu durum, kırsal alan planlanmasında artık tepeden inme yaklaşımların yerini katılımcı yaklaşımların alması gerektiği sonucuna bizleri ulaştırmaktadır.

Bu öngörüyü test etmek üzere; kırsal yerleşmelerde yaşanan başarısız deneyimlerin üstesinden gelebilmek için yerel kaynak ve potansiyelleri kullanarak, toplumun problemini kendisinin belirleyip önceliklendirildiği ve çözümü için yerel halkın aktif sorumluluk aldığı etkin ve katılımcı bir süreç olan eylem planı süreci, örnek bir yerleşmede deneyimlenmiştir. Bu deneyim, TÜBİTAK KAMAG projesi desteği ile yürütülen "Koruma Odaklı Kırsal Alan Planlaması: Bir Model Önerisi" araştırma projesinin İDA 4.2. iş paketi bünyesinde gerçekleştirilmiştir.

a) Çalışma alanı; Trabzon ili Akçaabat ilçesi Salacık köyüdür. Alan seçiminde; yerleşmenin erişebilirlik olanaklarının yüksek olması, yaş gruplarına göre dengeli ve belli bir potansiyele sahip bir nüfus yapısının varlığı, kırsal karakterinin özgün olması, ekonomik-sosyal-mekânsal açıdan çeşitlilik sunabilen bir yer olması gibi nedenler belirleyici olmuştur (Şekil 2).

Şekil 2. Salacık köyü genel görünümü.

Karadeniz sahil yolu üzerinde ve ilçe merkezine 5 km uzaklıkta olan köyün alanı 236 ha olup, 2013 yılı verilerine göre nüfusu 950 kişidir. Ortalama hane büyüklüğünün 3.39 olduğu köyde kadın nüfus oranı %51.1'dir. Köyün temel geçim kaynakları sebze-meyve üretimi ve balıkçılıktır (Şekil 2).

b) Çalışmanın materyallerini ise;

- Temmuz 2013'te alanı tanımak için yapılan bir aylık ön analiz çalışması verileri,
- Aralık 2013–Şubat 2014 tarihleri arasında Salacık köyünde yürütülen planlama çalışmasına katılan erkek, kadın ve

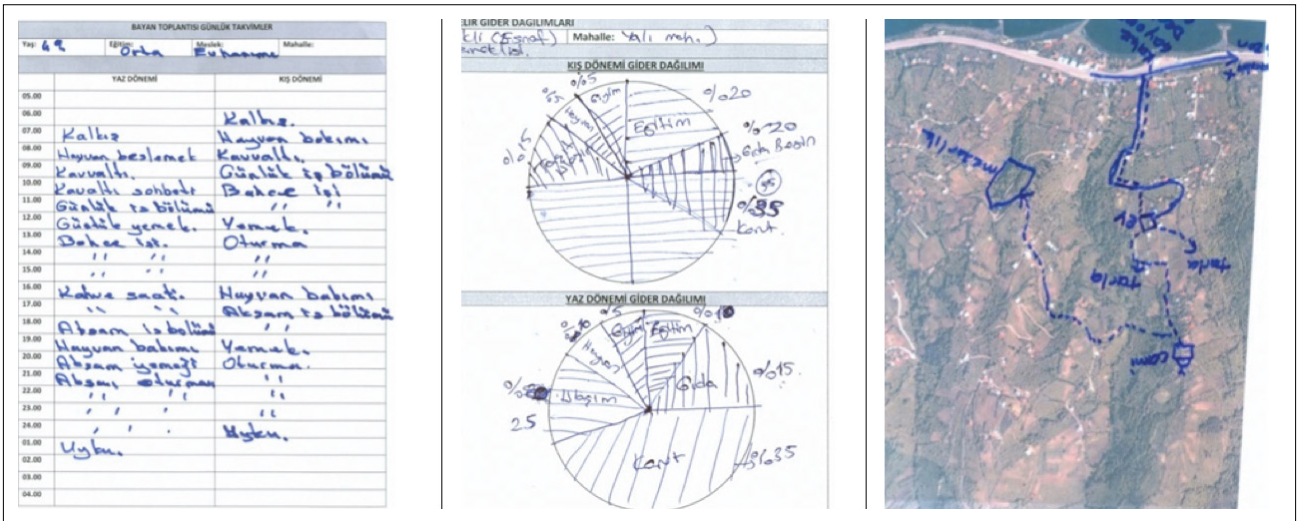

Günlük programlar | Pay grafikleri | Hareketlilik haritası

Şekil 3. Salacık köyü katılımcı teknik örnekleri.

genç katılımcı gruplarından elde edilen veriler,

- Şubat-Nisan 2014 tarihleri arasında Salacık köyünde yürütülen eylem planlama atölyesine katılan kadın grubundan elde edilen veriler oluşturmaktadır.

c) Eylem Planı süreci; Kuramsal çerçevesi hazırlanan yeni eylem planı sürecinin (Şekil 1) Salacık köyü uygulama adım ve aşamaları ise aşağıda detaylı olarak açıklanmıştır.

1. Adımın Uygulaması: Salacık köyü eylem planı sürecinin analiz aşaması beş adımdan oluşmakta olup; ilk adımı olan **ön hazırlık sürecinde**;

- Temmuz 2013'te gerçekleştirilen bir aylık alan çalışmasında köydeki tüm hanelerle yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Yapılan bu görüşmelerde köyün temel sorunları-olanakları sorulmuş, köyde yaşayanların gündelik hayatları hakkında bilgiler alınmış, çalışma alanında gözlemler yapılmış ve kayıtlar tutulmuştur. Yapılan arazi çalışması sürecinde eylem planlama atölyelerine katkı verecek gönüllü kişilerin (8–15 kişilik kadın, erkek, genç), tespiti yapılmıştır.
- Arazi çalışmasına paralel olarak yürütülen büro çalışmalarında eylem planlama sürecinin adımları, kontrol listesi ve haftalık toplantılar için takvim oluşturulmuştur.
- Ayrıca yerel halkın tümünün davetli olduğu bir halk toplantısı gerçekleştirilmiştir. Yapılacak haftalık toplantılara katılacak gönüllü katılımcılar için uygun gün, saat ve mekân belirlenmiştir.

2. Adımın Uygulaması: Salacık köyünde yaşayanlar arasında bireysel ve kollektif bilgi paylaşımını gerçekleştirmek amacıyla; kırsal alanda yaşayan halkın bilgilerine dayanarak yapılan ve köyün sosyal, ekonomik, fiziksel yapısını anlatmaya yarayan pek çok katılımcı teknik olmakla birlikte Salacık köyünün yapısı ve geçmişi, katılımcı grubun profili ve çalışmanın gereklilikleri dikkate alınarak **bilgi paylaşımı adımında** kullanılacak katılımcı teknikler belirlenmiştir. Hareketlilik haritaları mekânsal veriyi; günlük-mevsimsel takvimler zamansal verileri; refah sıralamaları ve pay grafikleri ise sosyal verileri elde etmede bilgi paylaşımı adımında kullanılmıştır (Şekil 3). Ayrıca bu katılımcı teknikler öncesinde bu sürecin temelini tüm köyde neredeyse yüzde yüz örneklemle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler oluşturmuştur.

Uygulanan katılımcı tekniklerden pay grafiği; kadının gelir ve gider durumu hakkında pek bilgisinin bulunmadığını, hane gelirine doğrudan katkısı olmadığı düşünülen kadınların, bu konuda yetkisinin de pek fazla olmadığını göstermektedir. Hareketlilik haritalaması tekniğinde ise katılımcı kadınlar hiç bir müdahale olmadan uydu fotoğraflarından alanı tanımış ve mekânsal veriyi analiz edebilmiştir.

3. Adımın Uygulaması: Problem odaklı bir yaklaşım yerine öncelikle potansiyellerin, alanın kaynaklarının ve pozitif yönlerinin konuşulduğu süreçlerin daha verimli olması ve kadın grubunun bir önceki toplantıdaki harita okuma becerileri dikkate alınmış ve **kaynakların tanımlanması** adımında katılımcılardan büyük bir pafta üzerinde köyün olanaklarının ve potansiyellerinin işaretlenmesi istenmiştir (Şekil 4).

Doğal kaynakların yanı sıra kurumsal kaynakların da belirlendiği bu adımda; köy içinde (sadece muhtarlık ve okul yönetimi) ve dışında ilgili kurumlar tanımlanmış; venn diyagramları oluşturulmuştur. Son olarak; yerel halkın becerileri, yetenekleri çerçevesinde insan kaynakların listelenmesi katılımcı kadın grubu tarafından yapılmıştır.

4. Adımın Uygulaması: Potansiyel odaklı olarak yürütülen süreçte, ulaşılmak istenen bir son noktayı ifade eden **vizyon oluşturma adımı**, topluluğu cesaretlendirme açısından önem-

Şekil 4. Doğal kaynakların haritalanması.

li olup; bu aşamada varlık temelli bir yaklaşım izlenmiştir. Köyün/yerelin potansiyellerinden hareketle, kadın-erkek ve genç grupla ayrı ayrı vizyonlar oluşturulmuş, sonrasında her gruptan temsilcilerin bulunduğu köy kurulunda nihai vizyon belgesi elde edilmiştir.

Salacık köyünde yaşayan tüm kesimlerin görüşleri alınarak oluşturulan vizyon ya da toplum hayal belgesi "Eğitimli, bilinçli, duyarlı ve özgür bireylerden oluşan; doğal değerlerin korunarak etkin kullanıldığı; toplumun her kesiminin ekonomik ve sosyal hayata aktif olarak katıldığı; güvenli, refah düzeyi yüksek, sosyal-kültürel-teknik altyapısını tamamlamış, örgütlü ve katılımcı bir Salacık" tır.

5. Adımın Uygulaması: Eylem planı süreci öncesinde köyde hazırlanacak bir yapısal plan çalışması için vizyon belirleme aşamasından sonra "**stratejiler, hedefler ve eylemler**"in belirlenmesi gerekir. Bu çalışma paralelinde Salacık köyünde aynı zamanda "yapısal plan" hazırlığı sürdüğü için mekânsal stratejik planlama kapsamında tanımlanan vizyonun ardından stratejiler ve hedefler oluşturulmuştur.

Bu aşamaya kadar alanda paralel olarak yürütülen yapısal plan hazırlama çalışmasının kadın, erkek ve genç grupları ile ayrı ayrı yürütülen atölye çalışmaları eylem planı sürecinin "analiz" aşaması ile sona ermiştir. Eylem planlama çalışmasına; kadın grubu ile devam edilmiş ve toplam 12 kişi ile katılımcı atölye çalışmaları yürütülmüştür.

6. Adımın Uygulaması: Salacık kırsal yerleşme eylem planı sürecinin en zor ve yorucu adımı; planlama aşamasının ilk adımı olan problemlerden birinin seçildiği, sonucunda da **ortak görüşün inşa edildiği** adımdır. Salacık köyünde hazırlanan yapısal plan sürecinde stratejiler oluşturulurken hazırlanan SWOT analizinden yararlanarak; köyün olumlu ve olumsuz yönleri tekrar listelenmiştir.

Ortak görüşün inşa edildiği bu aşamada listelenen problemlerin arasında önceliklendirme yapmak için "skorlama ve sıralama" tekniği kullanılmıştır. Problemlerin önceliklendirilmesi sürecinde; katılımcı grup arasında yaşanabilecek anlaşmazlıkları ve katılımcıların birbirinden etkilenmesini önlemek için problemler bireysel olarak puanlanmıştır (en önemli sorun=10 puan). Bireysel olarak verilen puanların ortalaması alınarak katılımcı kadın grubunun ortak görüşü oluşturulmuş ve sonuçlar yansıtılarak tekrar tartışmaya açılmıştır. Skorlama yapıldığında benzer sonuçları alan sorunlar arasında ikinci bir değerlendirme yapılarak sıralama yapılmasına karar verilmiştir. Problemlerin sıralanması ve puanlanması ile birlikte; kadınların sürekli ve ilk toplantıdan itibaren dile getirdiği problemlerin tam puan aldığı görülmüştür;

- Kahvelerin konumu (10 puan)
- Kadının ekonomik hayata katılamaması (10 puan)
- Saygı görememe (10 puan)
- Baskı altında olma (10 puan)
- Köyde bir arada olamama, paylaşma ve katılımın olmayışı (10 puan)

gibi sosyal sorunların teknik ve sosyal altyapı eksiklikleri kadar önemli olduğu görülmektedir.

Önceliklendirilen problemlerin arasından seçilecek ve eylem planı hazırlanacak problem; zaman faktörü de dikkate alınarak çözümünde grubu mutlu edebilecek, grup tarafından ilk etapta başarılı olabilecek ve ağırlıklı olarak kırsalın kendi kaynakları ile çözüm üretilebilecek bir problem olmalıdır. Çünkü problemin büyük veya küçük olması değil, grubun ilk eylem planı deneyimini başarılı bir şekilde sonuçlandırması ve planın toplumda yaratacağı yaygın etki önemlidir.

Eylemlerin önceliklendirilmesi

Problem ağacı çalışması

Şekil 5. Katılımcı toplantı örnekleri.

7. Adımın Uygulaması: Sürecin yedinci adımı olan ve bütüncül bir şekilde ele alınması gereken **eylem planı hazırlama** sürecinde problemin nedenlerinin ve olası sonuçlarının problem ağaçları; eylem adımlarının ve önceliklerinin ise akış diyagramları ile belirlendiği katılımcı yol etki analizi tercih edilmiştir.

a) Problem ağaçlarının oluşturulması; köyün birçok fiziksel, mekânsal ve altyapı sorununun olmasına rağmen ilk günden beri dile getirilen sosyal sorunlar katılımcı grup tarafından öne çıkarılmıştır. Bu aşamada "yaygın eğitim faaliyetinin olmayışı ve kadının ekonomik hayata katılamaması problemleri eylem çalışmasında tartışılmak üzere kadın grubu tarafından belirlenmiştir. Katılımcılarca birbirini desteklediği düşünülen bu iki problemin nedenleri ve sonuçlarının tartışılması için "problem ağacı" tekniğinden yararlanılmıştır. Bu teknik tanımlanan problemin temel nedenlerinin yani görünenin arkasındaki gerçeklerin gözden kaçırılmasını önlemek amacıyla kullanılır (Şekil 5). Kadının ekonomik hayata katılamamasının; kadının baskı altında oluşu, eğitimsizlik ve mekân eksikliği gibi nedenlere; yaygın eğitim faaliyetlerinin ise kaynakların bilinememesi, baskı, mekân eksikliği, muhtarlığın ilgisizliği, bilinçsizlik ve bahçe işlerinde yoğunluk gibi temel sorunlara bağlı olduğu dile getirilmiştir. Kadının sosyal hayatını etkileyen bu süreç sonucunda kadının ekonomik hayata katılamaması bir yana toplumda kadının değer görmemesi, sosyalleşememe, görünmez olma, yalnızlaşma ve dayanışma eksikliği ile sonuçlarının olduğu katılımcılarca ortaya konulmuştur.

Belirlenen mekânsal, fiziksel, sosyal sorunlara yönelik çözüm "beyin fırtınası" yöntemi kullanılarak tartışılmıştır. Sorunun temelinde "birlik olamama ve örgütsüzlüğün" olduğu yine kadın grubu tarafından dile getirilmiştir.

b) Uzman Görüşü Alma; Problem ağaçlarının oluşturulması ile köyde yaşanan sorunların birçoğunun temel nedeni örgütlü bir yapının olmayışına ve katılım eksikliğine bağlayan kadın gruplarına örgütlenme hakkında bilgi vermek adına gerçekleştirilen toplantıda eğitim türleri (güçlendirme, girişimcilik, kişisel gelişim) örgütlenme modelleri (kooperatif, dernek vb.) ve özellikleri, yapılması gerekenler, karşılaşılabilecek sorunlar ve diğer kadın grupları ile yaşanılan deneyimler hakkında uzmanlarca bilgi verilmiştir.

c) Eylem Adımlarının Oluşturulması; Problemlerin neden ve sonuçlarının belirlendiği bir önceki aşamanın ardından elde edilen çıktılara göre "yaygın eğitim faaliyetlerinin yapılması", "dernek kurulması" ve "kadının ekonomik hayata katılması" eylem adımlarının büyük bir kısmı eş zamanlı olarak hayata geçecek/yürütülebilecektir. Bu noktada; köyün sosyal yapısına ve yönetim mekanizmasına yönelik vizyon dikkate alındığında, katılımcı grubun örgütlenmenin ve eğitimin önemine vurgu yaptıkları ve bu yönde hazırlayacakları eylem planını hayata geçirmeyi talep ettikleri görülmektedir. Yapacakları eylemlerin bu şekilde daha etkili ve sürekli olacağına, böylece bir dernek kurulmasının gerekli olduğuna karar vermişlerdir. Bu nedenle dernek kurulması ve yaygın eğitim faaliyetlerinin eylem adımları öncelikli ve eş zamanlı olarak yürütülecektir. Yaygın eğitim faaliyetlerinin sonucunda oluşturulacak ürünler ile uzun dönemde kadının ekonomik hayata katılımının sağlanacağı bir altyapının oluşturulması hedeflenmiştir (tüm eylem adımları Şekil 6 ve Tablo 3'te listelenmiştir).

d) Sorumluların Tespiti ve Eylemlerin Önceliklendirilmesi; Hangi eylemlerin öncelikli olarak yapılacağını, hangilerinin birbiri ile ilişkili olduğunu, bu eylemlerden hangi kurumların sorumlu olduklarını gösterebilmek için katılımcı grup ile iş akış grafikleri oluşturulmuştur. Katılımcı kadın grubuna önceki toplantıda belirledikleri eylem adımları ve sorumlu kuruluş kartları dağıtılmış; büyük bir kâğıt (taşınabilir olması nedeniyle) üzerinde eylem adımlarının sıralanması ve süreç içerisinde ilişkili olanların oklar ile gösterilmesi istenmiştir (Şekil 5). Bu diyagramlar hem katılımcılar hem de çalışma ekibinin süreci izlemesine yardımcı olmuştur.

İş-akış diyagramları

Süre: 1,5 saat

Malzemeler: Renkli eylem kâğıtları, büyük beyaz zemin kâğıdı, kalemler ve bant

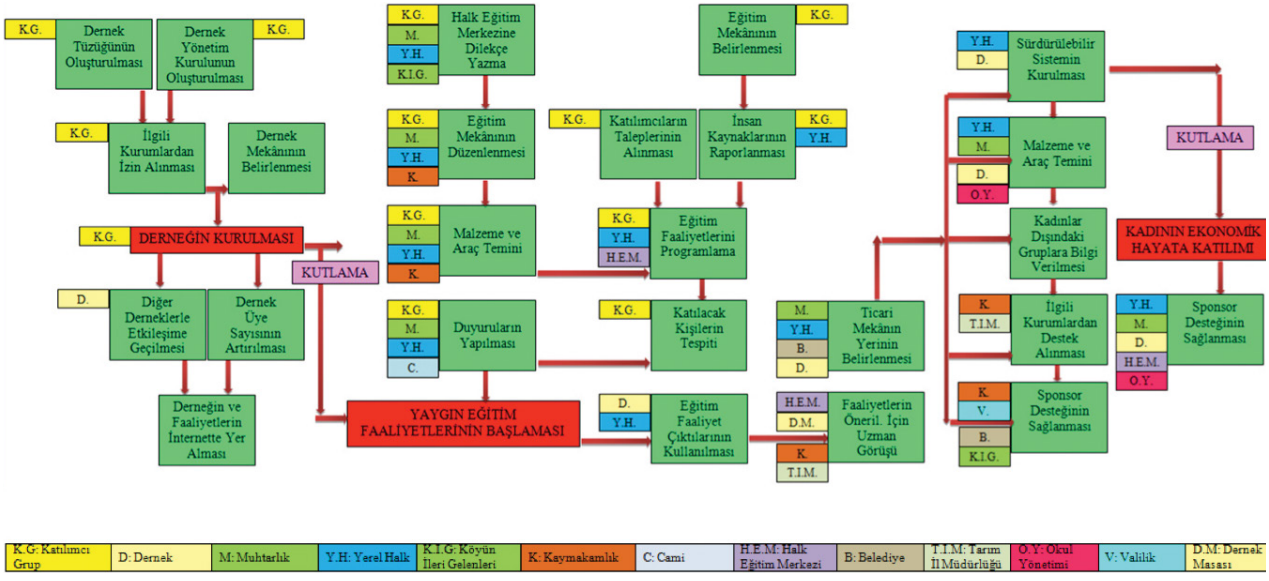

Şekil 6. Önceliklendirilmiş eylemler ve sorumluları.

e) Süre ve Bütçe Tespiti; katılımcı grubun iş akış diyagramını oluşturmasının ardından katılımcılar ile birlikte eylem adımları, sorumluların tespiti, bütçelendirme ve süre tanımlama ile eylem planının içeriğine yönelik tanımlamalar da katılımcı grup ile hazırlanmıştır. Ayrıca bu süreçte katılımcı grup, insan kaynaklarının tespiti, kurs talepleri, dernek katılımı ve sürece halkın tamamını dâhil etmek için yerel halkın tümü ve muhtar ile de bilgi alışverişinde bulunmuştur.

f) Kaynakların Tespiti; Belirlenen eylem adımlarının hayata geçirilebilmesi için gerekli olan kaynak veya varlıkları farklı başlıklar altında değerlendirmek mümkündür. Gerçekleştirilecek eylem sadece insan kaynağına bağlı olabileceği gibi bir başka eylem birçok kaynağı da gerektirebilir. Bazı eylemler için sadece iç kaynağa ihtiyaç duyulabileceği gibi bazısı iç kaynağa ek olarak dış yardımı da gerektirebilir veya tamamen dış kaynak ile gerçekleşebilir. Bu adımda; belirlenen eylem adımlarının her biri için gerekli olan kaynak, türü ve kaynağın nereden sağlanacağı tanımlanmıştır. Dernek ve yaygın eğitim faaliyetlerinin öncelikli olarak gerçekleştirilmesi beklentisi kaynaklarında yoğunluklu olarak insana odaklandığı, maddi kaynakların en az düzeyde tutulduğunu göstermektedir.

Eylem planın hazırlanması aşamasının son adımı da gerçekleştikten sonra genel bir değerlendirme yapılmıştır. Eylem planı sürecinin sonuç ürünü olan her bir eylem için eylem adımlarını, sorumluları, gerekli olan bütçeyi ve süreyi gösteren eylem tabloları oluşturulmuş; uygun strateji ve alt stratejiler ile ilişkilendirilmiştir. Ayrıca eylemlerin başarısını gösteren performans ölçütleri de her bir eylem için tablo 6'da tanımlanmıştır.

8. Adımın Uygulaması: Katılımcı toplantılar sonucunda hazırlanan kırsal yerleşme eylem planı sürecinin deneyimlenmesi ve Salacık köyü **uygulama** başarısı dört eylem adımı ile izlenebilmiştir.

a) Yaygın Eğitim Faaliyetlerinin Başlaması; Kadın grubunun öncelikli eylem adımı olan yaygın eğitim faaliyetleri kapsamında ve yerel halkla yapılan görüşmeler sonucunda kadınların genellikle elişi kurslarına talepleri olduğu görülmüş ve "iğne oyası ve takı tasarımı" kursunun açılmasına karar verilmiştir. 07.04.2014 tarihinde kurs açılmıştır.

Gerçekleştirilen bu eylem her ne kadar büyük/zor bir eylem olarak görülmese de; bugüne dek kadınların muhtara yaptığı başvuruların sebepsiz reddedilmesi ve kursun engellenmesinin önüne geçilmiş; yaklaşık 30 yıl sonra kursun kadınlarca açılmış olması başarılı, teşvik edici/cesaretlendirici ve yaygın etkiye sahip bir eylem olarak sonuçlanmıştır.

b) Dernek Kurulması; Yaygın eğitim faaliyetlerine paralel olarak köyde kurulması beklenen örgütlü yapının gerçekleşmesi için süreç içerisinde dernek tüzüğü kadınlarca oluşturulmuş, mekân sorunu katılımcılardan birinin mülkündeki dükkânını dernek için önermesi ile çözülmüştür. Salacık Zeytindalı Derneği 19.03.2014 tarihinde resmi olarak kadın katılımcı grup tarafından kurulmuştur. Dernek yönetimi kadınlardan oluşurken erkek katılımcıların da derneğe üye olması sağlanmıştır.

Tablo 3. Eylemler-performans ölçütleri-sorumlular-bütçe-zaman çizelgesi

Stratejik amaç: Köyün yaşanabilirlik (sosyal, fiziksel ekonomik) düzeyinin her kesim kadın yaşlı çocuk engelli ve erkek için geliştirilmesi

Alt strateji: Köyü ilgilendiren her konuda köy yönetimi ve yerel halkın birlikte çalışması
Kadın çocuk yaşlı ve engelli kesim için uygun sosyal koşulların oluşturulması

Eylem: SALACIK KÖYÜNDE İHTİYAÇ DUYULAN ÖRGÜTLÜ YAPININ KURULMASI

Performans ölçütleri: Dernek üye sayısı, etkinlik sayısı, ortak çalışma sayısı **Bütçe: Yok**

Öncelik	Eylem adımları	Sorumlular		Süre
1	Dernek Tüzüğünün Hazırlanması	K.G	Kısa	1 gün
2	Dernek Yönetim Kurulunun Oluşturulması	K.G	Kısa	1 gün
3	İlgili Kurumlardan Gerekli İzinlerin Alınması	K.G	Kısa	1 gün
4	Dernek Mekânının Belirlenmesi ve Organizasyonu	K.G	Kısa	1 hafta
5	DERNEĞİN KURULMASI	K.G	Kısa	0–15 gün
6	Diğer Derneklerle Etkileşime Geçilmesi	D.	Kısa	3 ay

Alt strateji: Kadın çocuk yaşlı ve engelli kesim için uygun sosyal koşulların oluşturulması

Eylem: SALACIK KÖYÜNDE YAYGIN EĞİTİM FAALİYETLERİNİN BAŞLATILMASI

Performans ölçütleri: Eğitim sayısı, faaliyetlere katılan sayısı **Bütçe: Yok**

Öncelik	Eylem adımları	Sorumlular		Süre
6	Eğitim Mekânının Belirlemesi	K.G, H.E, Y.H.M., K.G.	Kısa	5–15.03.2014
7	Eğitim Mekânının Düzenlenmesi/Bakım-Onarım	K.G., M.	Kısa	10–17.03.2014
8	Malzeme ve Araç Temini	K.G., H.E.	Kısa	10-17.03.2014
5	Halk Eğitim Merkezine Talepte Bulunma/Dilekçe Yazma	K.G.	Kısa	10.03.2014
1	Katılımcıların Taleplerinin Alınması	K.G.	Kısa	05.03.2014
2	İnsan Kaynaklarının Raporlanması	K.G.	Kısa	05.03.2014
4	Eğitim Faaliyetlerinin Programlanması/Önceliklendirilmesi	K.G., Y.H., H.E.	Kısa	06.03.2014
3	Katılacak Kişilerin Tespiti	K.G.	Kısa	05.03.2014
9	Duyuruların Yapılması	K.G.M., O.Y.C., Y.H.	Kısa	12.03.2014
10	YAYGIN EĞİTİM FAALİYETLERİNİN BAŞLAMASI	H.E.,Y.H.	Kısa	07.04.2014

Alt Strateji: Kadın çocuk yaşlı ve engelli kesim için uygun sosyal koşulların oluşturulması

Eylem: KADININ EKONOMİK HAYATA KATILIMININ SAĞLANMASI

Performans ölçütleri: Ticari mekânın mülkiyeti, yıllık gelir, istihdam edilen kişi sayısı **Bütçe. 15000–30000**

Öncelik	Eylem adımları	Sorumlular		Süre
1	Yaygın Eğitim Faaliyet Çıktılarının Kullanılması	D., Y.H.,	Orta	01.07.2014
2	Faaliyetlerin Önerilmesi ve Geliştirilmesi	T.İ.M., D.M., K.H.E.	Orta	01.07–09.2014
3	Ticari Mekânın Yerinin Belirlenmesi	Y.H., M., D., B.	Orta	01.09.2014
4	***Sponsor Desteğinin Sağlanması	K.İ.G., B., K., V., D.	Orta	01.07.2014 son.
5	***İlgili Kurumlardan Destek Alınması	T.İ.M., B., K.	Orta	01.07.2014 son.
6	***Diğer Gruplara Bilgilendirmenin Yapılması	Y.H., M.	Orta	01.07.2014 son.
7	***Malzeme ve Araç Temini	Y.H., M., D., O.Y.	Uzun	1.07–10.2014
8	İşletme Sistemin Oluşturulması	Y.H., D.	Orta	01.09.2014 son.
9	KADININ EKONOMİK HAYATA KATILIMI		Uzun	01.10.2014 son.
10	Sürdürülebilir Bir Sistemin Kurulması	Y.H., H.E., M., D. O.	Uzun	01.10.2014 son

B: Belediye; C: Cami; D: Dernek; D.M: Dernekler masası; H.E: Halk eğitim; K.G: Katılımcı grup; K: Kaymakamlık; K.İ.G: Köy ileri gelenleri; M: Muhtarlık; O.Y: Okul yönetimi; T.İ.M: Tarım il Müdürlüğü; V: Valilik; Y.H: Yerel halk.

c) Proje Yazımı; Salacık Zeytindalı Derneği'nin kurulmasının ardından; yaygın eğitim faaliyetleri ve sonrasında planlanan ekonomik hayata katılım eylemini gerçekleştirmek için gerekli ekonomik kaynağın temini için MATRA Hibe programına (Hollanda kaynaklı) katılımcı grupla birlikte proje yazılmıştır.

d) Derneğin Açılışı ve Kutlama; Eylem planı sürecinin planlama ve uygulama aşamasını ve Salacık Zeytindalı Derneğinin açılı-

şını kutlamak amacıyla 20 Nisan 2014 tarihinde köy okulunun bahçesinde etkinlik düzenlenmiştir. Bu aşama, eylem planı içerisinde tanımlanan ilk kutlama adımıdır ve derneğin topluma duyurulması ve akabinde üye sayısının arttırılması için de bir fırsat yaratmıştır. Kutlamanın ev sahibi olan kadınlar, belediye başkanı ve diğer yerel aktörleri sürece dâhil etmeyi başarmış ve sonraki eylemler için güçlenerek yola devam etmişlerdir.

9. Adımın Uygulaması: Çalışmaların ve derneğin sürekliliğinin sağlanması amacıyla belli periyotlarda çalışma ekibi tarafından alan ziyaretleri yapılarak, belirlenen eylem adımlarından gelişim süreçleri izlenecek ve gerekirse revizyonların da yapılacağı eylem planının son aşaması **izleme ve değerlendirmedir**.

Salacık köyü kırsal yerleşme eylem planı sürecinin izleme ve değerlendirme aşamasında; örgütlü yapının kadınlar tarafından kurulan dernek ile sağlandığı ve dernek üye sayısının arttığı izlenmiştir. Ayrıca bu süreçte; kadın grubunun yerel seçimlerde azalık teklifi alması, muhtar adayları için "Salacık Toplum Sözleşmesinin" hazırlanması ve imzalatılması, toplumda yeni derneklerin kurulma isteğinin oluşması gibi değişimler yaşanmıştır.

Bundan sonraki süreçte, başarılan her bir eylem adımının bir sonrası için cesaretlendirici olması, gelecekteki daha kapsamlı ve zor eylemler için sarmal etkiyi oluşturması beklenmektedir.

Sonuç

Eylem planı; yerel kaynak ve potansiyelleri kullanarak toplumun problemini kendisinin belirleyip önceliklendirildiği ve çözümü için yerel halkın aktif olarak sorumluluk aldığı etkin ve katılımcı bir süreçtir. Dinamik ve cesaretlendirici şekilde yürütülen katılımcı çalışmaların toplumu öğrenme sürecinin içine aldığı ve toplumsal gelişime katkı sağladığı, yaşanan eylem planı deneyimi ile ortaya konulmuştur.

Toplumsal yapıyla ilişkili olan eylem planlama süreçleri kırılgan ve hassas olup; bu sürecin başarısını etkileyen birçok faktör vardır.

a) Katılımcıların çalışma ekibine ve projeye güven duyması eylem planı sürecinde oluşturulması gereken insan faktörüne bağlı ilk adımdır. İstekli, duyarlı, bilinçli, katılımcı bir grup, eylem planının başarısını etkilemektedir. Bu güvenin inşasında; uzlaşı yetisi ve kararlılık düzeyi yüksek, çalışmaya hâkim bir ekibin varlığı, en az katılımcılar kadar önemlidir. Bu güvenin oluşturulmasında, sürecin yönetiminde katılımcı grup ve çalışma ekibi kadar; eylem planından etkilenecek toplumun tavır ve tutumu da doğrudan etkili olmaktadır.

b) Çalışılacak alan için uygun zamanın belirlenmesi ve atölye süresinin tanımlı olması zamana dayalı olan faktörlerdir. Ayrıca, değişen koşullara ve zamana bağlı olarak hazırlanan planın tartışılması, gerekirse yeniden gözden geçirilmesi ve uygulamanın etkinliği oldukça önemlidir.

c) Eylem türüne bağlı olmakla birlikte; sürecin başarısı çalışmanın özellikle kırsal alan gibi küçük yerleşmelerde yapılacak eylemin küçük, basit ve gerçekçi olması ve ilk etap için küçük harcamalar gerektirmesi önemlidir. Eylem türünden bağımsız olarak; sürecin temelini oluşturan eylemlerin ve sorunların iyi tespit edilmesi, toplumun her kesiminin düşünülerek karar verilmesi eylemin desteklenmesi ve ilgi görmesi açısından önemlidir. İster mekânsal isterse mekânsal olmayan eylem türü olsun, en önemli koşul başarılabilmesi ve sonuçlarının somut olarak görülebilmesidir. Ayrıca yaygın etkisinin fazla olması ve bir sonraki eylem planı için destekleyici etkisinin bulunması da önemlidir.

Kırsal ve kentsel alanlar için tasarlanan eylem planı sürecini etkileyen dışsal faktörlerinden biri çalışma alanında olduğu gibi yasal (6360 sayılı kanun ile köy statüsünde değişiklik) ve yönetsel koşullardır. Bu durum, eylem adımlarına kaynak ve katkı sağlayacak aktör ve kurumların değişmesine neden olsa da; eylem planının değişmeyen aktörü sorun ve potansiyellerini bilen, kendi yaşam gerçeklerine göre eylemi gerçekleştiren ve sürecin sürekliliğini sağlamada gönüllü olan yerel halktır.

İnsan, zaman ve eyleme bağlı olarak değişen topluluk tabanlı bu eylem planlama süreçlerinin değişkenliği unutulmamalıdır. Süreç içerisinde izlenen yol ve yöntemlerin toplumdan topluma değişebileceği, toplumun dinamiklerinin ve yerelin özelliklerinin dikkate alınarak eylem planı sürecinin gerçekleşmesi gerekir. Bu sayede; kırsal yerleşmenin gelişmesi, yaşam konforunun artması ve toplum yapısına bağlı olarak talep edilen eylemlerin planlanması ve uygulanması mümkün olacaktır.

KAYNAKLAR

Beyazli, D., ve Özlü, S., 2014."Participatory Technıques as Tools for Getting Informatıon and Learning", International Association of Social Science Research (IASSR), RUSYA, - , pp.1-

Country Agency (CA), 2004. Parish Plans: Guidance for Parish and Town Councils, Countryside Agency Publications, West Yorkshire.

Hamdi, N. ve Goethert, R., 1997. Action Planning for Cities: A Guide to Community Practice, John Wiley&Sons Ltd., ISBN: 0-471-96928-1, England.

Higgins, E.T. ve Toness, A., Participatory Planning and Action. http://www.uupcc.org/sites/uupcc.org/files/partner/ccb_resources/print/handbook.pdf. 23.02.2014

Kerfoot, C. ve Winberg, C., 1997. Learning About Action Research, Ed: Yahl, S. ve Pointer R., Juta & Company Ltd., ISBN: 0-7021-3893-2, Cape Town.
http://repository.uwc.ac.za/xmlui/bitstream/handle/10566/221/KerfootActionResearch1997.pdf?sequence=1

Mwagiru, W., Thomas, B.P. ve Ford, R., 1989. An Introduction to Participatory Rural Appraisal for Rural Resource Management, Program for International Development and National Environment-Clark University and The National Environment Secretariat, Ministry of Environment and Natural Resources, Kenya and USA.

Ngah, I., Preston, D. ve Asman, N., 2010. Current Planning Priorities in Rural Villages in Malaysia, Innovation and Sustainable Development in Agriculture and Food (ISDA), Montpellier-France. http://www.isda2010.net/

Özkaya T., Karaturhan, B. ve Boyacı M., 1998. Kırsal Kalkınmada Çiftçi Katılımının Önemi Üzerine Bir Araştırma: Halilbeyli Köyü Örneği, Ege Üniversitesi Tarımsal Uygulama ve Araştırma Merkezi, Türkiye Ziraat Odaları Birliği Yayını, ISBN: 975-94500-4-6, İzmir.

Özkaya T., 2000. Fidancılık Teknolojilerinde Durum ve Önceliklerin Saptanması, Araştırılması ve Eğitiminde Katılımcı Öğrenme ve Eylem Projesi, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Türkiye Ziraat Odaları Birliği Yayını, ISBN:975-93976-6-8, Ankara.

Özlü, S., 2014."Kırsal Yerleşme Eylem Planı Yaratım Süreci: Trabzon/Salacık Köyü Deneyimi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü ,Yüksek Lisans Tezi, Mayıs 2014.

Swanepoel, H., 1997. Community Development: Putting Plans into Action, Juta Academic, 3rd edition, ISBN: 0702137944, Cape Town.

Thomas, K. ve Bendapudi, R., Participatory Planning, http://www.sasanet.org/documents/Tools/Participatory%20Planning. 07.04.2014

TÜBİTAK, 2014. Koruma Odaklı Kırsal Alan Planlaması: Bir Model Önerisi Projesi Final Raporu, Proje No: 108G173, Karadeniz Teknik Üniversitesi Grubu-Trabzon.

United Nations Centre for Human Settlements (HABİTAT), 2001. Tools to Support Participatory Urban Decision Making, UNCHS Habitat, ISBN: 92-1-131616-2, Kenya.

URL-1, http://cipotato.org/impacts/participatory-impact-pathways/. Participatory Impact Pathways. 10.05.2014

URL-2, http://toolkit.ineesite.org/toolkit/INEEcms/uploads/1033/Participatory_Development_Tools_EN.pdf. Tools for Assesmnet Planning and Participatory Development. 23.02.2014.

URL-3, http://boru.pbworks.com/w/page/13774908/Online%20manual. The PIPA Process, 30.01.2014

URL-4, http://www.fulbournpc.org/assets/Documents/FulbournActionPlans.PDF. Action Plans for Fulbourn: A Very Special Village. 20.06.2013.

URL-5, http://northantsacre.org.uk/files/2012/06/Hartwell-A-Parish-plan-2012.pdf. Hartwell 2012-A Parish Plan. 17.06.2013.

URL-6, http://www.wybunburypc.co.uk/docs/Wybunbury_Village_Plan.pdf. Wybunbury Village Plan- A Vision for the Whole Parish. 25.10.2013

World Alliance for Citizen Participation (CIVICUS), Action Planning, Johannesburg.
http://www.civicus.org/view/media/Action%20Planning.pdf 12.03.2013

Voluntary Services Overseas (VSO), 2004. Participatory Approaches: A Facilitator's Guide, VSO, London.

Planlama Dergisi 2016 Yılı Konu Dizini

3G and mobil geniş bant abonelikleri bkz. 2016;26(2):130–146
Akıllı kentler bkz. 2016;26(2):130–146
Ankara
    bkz. 2016;26(3):181–192
    kent kapıları bkz. 2016;26(1):32–39
Araç yolu bkz. 2016;26(1):20–31
Atatürk Bulvarı bkz. 2016;26(1):40–50
Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı bkz. 2016;26(2):101–116
Belediyelerin birleştirilmesi bkz. 2016;26(2):81–9
Birincil konut bkz. 2016;26(3):219–233
Boş zaman
    bkz. 2016;26(3):204–218
    değerlendirme mekanları bkz. 2016;26(3):204–218
Bölge Planlama bkz. 2016;26(2):101–116
Bölgesel Kalkınma Ajansı bkz. 2016;26(2):101–116
Değerlendirme aracı bkz. 2016;26(2):93–100
Depolitizasyon bkz. 2016;26(2):160–167
Dünyada ve Türkiye'de kentsel dönüşüm bkz. 2016;26(1):51–64
Edirne bkz. 2016;26(1):20–31
Endüstri–sonrası kentler bkz. 2016;26(3):193–203
Erken Cumhuriyet dönemi bkz. 2016;26(2):160–167
Esneklik bkz. 2016;26(3):219–233
Estetik
    deneyim bkz. 2016;26(1):32–39
    refah bkz. 2016;26(1):32–39
Eylem planı bkz. 2016;26(3):251–263
Fiber kablo altyapısı bkz. 2016;26(2):130–146
Folkart konut projeleri bkz. 2016;26(1):65–80
Gayrimenkul mülkiyet hakkı bkz. 2016;26(3):172–180
Gestalt ilkeleri ve uygulamaları bkz. 2016;26(1):7–19
Hizmet alanları analizi bkz. 2016;26(3):204–218
İçerik analizi bkz. 2016;26(2):117–129
İkincil konut bkz. 2016;26(3):219–233
İleri teknoloji bkz. 2016;26(3):181–192
İmar hakları transferi bkz. 2016;26(3):172–180
İstanbul bkz. 2016;26(3):234–250
İzmir
    bkz. 2016;26(1):65–80
    Kalkınma Ajansı bkz. 2016;26(2):101–116
Kadın girişimci bkz. 2016;26(3):181–192
Kamu yararı bkz. 2016;26(3):234–250
Kamusal mekân
    bkz. 2016;26(3):193–203
    rolleri bkz. 2016;26(3):193–203
Katılım
    bkz. 2016;26(2):101–116
    bkz. 2016;26(3):251–263
Katılımcı teknikler bkz. 2016;26(3):251–263
Kent
    iklimi bkz. 2016;26(2):147–159
    markalaşma bkz. 2016;26(2):117–129
Kentleşme bkz. 2016;26(2):93–100
Kentsel
    büyüme bkz. 2016;26(2):81–9
    dönüşüm bkz. 2016;26(1):51–64
    dönüşüm bkz. 2016;26(3):172–180
    gelişim bkz. 2016;26(3):172–180
    müdahaleler bkz. 2016;26(3):234–250
    simgeler bkz. 2016;26(2):160–167
    tasarım bkz. 2016;26(1):20–31
    yaşam kalitesi bkz. 2016;26(3):204–218
Kırsal yerleşme bkz. 2016;26(3):251–263
Küresel ölçek bkz. 2016;26(1):1–6
Lüks konut bkz. 2016;26(1):65–80
Mahalle bkz. 2016;26(2):93–100
Mekan algısı bkz. 2016;26(1):40–50
Mekansal dağılım bkz. 2016;26(3):204–218
Mersin bkz. 2016;26(3):219–233
Modern harabeler bkz. 2016;26(2):160–167
Neoliberal
    kentleşme bkz. 2016;26(1):65–80
    politikalar bkz. 2016;26(1):65–80
    politikalar bkz. 2016;26(3):234–250
Planlama
    bkz. 2016;26(2):147–159
    yasaları bkz. 2016;26(3):234–250
Politika bkz. 2016;26(2):147–159
Salacık bkz. 2016;26(3):251–263
Selimiye Camii bkz. 2016;26(1):20–31
Siyasi parçalanma bkz. 2016;26(2):81–9
Sürdürülebilirlik bkz. 2016;26(2):93–100
Tarihi kent merkezi bkz. 2016;26(1):20–31
Teknoloji geliştirme bölgesi bkz. 2016;26(3):181–192
Tematik analiz bkz. 2016;26(2):117–129
Temel tasarım eğitimi bkz. 2016;26(1):7–19
Termal konfor bkz. 2016;26(2):147–159
Türk kentlerinin CBS ortamında tematik haritaları
    bkz. 2016;26(2):130–146
Türkiye bkz. 2016;26(1):20–31
Ulusal ölçek bkz. 2016;26(1):1–6
Uyarlama bkz. 2016;26(3):219–233
Yarışma bkz. 2016;26(1):20–31
Yeni yasal düzenlemeler bkz. 2016;26(1):51–64
Yeniden ölçeklenme bkz. 2016;26(1):1–6
Yerel
    ölçek bkz. 2016;26(1):1–6
    yönetim bkz. 2016;26(2):147–159
    yönetimlerde katma bkz. 2016;26(2):81–9
Yerel yönetimlerin yeniden yapılandırılması bkz. 2016;26(2):81–9
Yürünebilirlik bkz. 2016;26(1):40–50

Planlama Dergisi 2016 Yılı Yazar Dizini

Akkar Ercan M bkz. 2016;26(3):193–203
Akturan U bkz. 2016;26(2):117–129
Akyol Altun D bkz. 2016;26(1):65–80
Aslan S bkz. 2016;26(1):32–39
Atalay Y bkz. 2016;26(3):181–192
Bal E bkz. 2016;26(1):65–80
Beyazlı D bkz. 2016;26(3):251–263
Cengizoğlu FP bkz. 2016;26(3):219–233
Dursun D bkz. 2016;26(2):147–159
Erkut G bkz. 2016;26(3):234–250
Erten S bkz. 2016;26(1):20–31
Gülersoy NZ bkz. 2016;26(3):172–180
Güller C bkz. 2016;26(2):147–159
Gültekin AB bkz. 2016;26(2):93–100
Güney R bkz. 2016;26(2):101–116
Kıvrak S bkz. 2016;26(2):93–100
Oğuztimur S bkz. 2016;26(2):117–129
Orhan E bkz. 2016;26(2):160–167
Özalp S bkz. 2016;26(3):234–250
Özalp Y bkz. 2016;26(1):40–50
Özbilen N bkz. 2016;26(3):172–180
Özlü S bkz. 2016;26(3):251–263
Özyılmaz H bkz. 2016;26(3):219–233
Salihoğlu T bkz. 2016;26(3):204–218
Sarıoğlu Erdoğdu GP bkz. 2016;26(1):7–19
Sat NA bkz. 2016;26(2):101–116
Selcen Seydioğulları H bkz. 2016;26(1):51–64
Şahin SZ bkz. 2016;26(3):169–171
Tekel A bkz. 2016;26(1):32–39
Tekel A bkz. 2016;26(1):40–50
Tuncer A bkz. 2016;26(1):1–6
Türkoğlu H bkz. 2016;26(3):204–218
Varol Ç bkz. 2016;26(3):181–192
Yalçıner Ercoşkun Ö bkz. 2016;26(2):130–146
Yavaş M bkz. 2016;26(2):147–159
Yıldız S bkz. 2016;26(2):93–100
Yılmaz M bkz. 2016;26(2):93–100
Yoloğlu AC bkz. 2016;26(2):81–9

Teşekkür

Planlama Dergisi'nin 2016 yılında basılan 26. Cilt 1-2 ve 3. sayılarında yayımlanmak üzere gönderilen yayınların değerlendirme sürecinde katkıları bulunan Danışma Kurulu üyeleri ile aşağıda isimleri belirtilen hakemlere Yayın Kurulu adına teşekkür ederiz.

Mehmet Rıfat Akbulut
Aliye Ahu Akgün
Burak Beyhan
Hayat Zengin Çelik
Erol Demir
Bülent Duru
Adem Erdem Erbaş
Özge Yalçıner Ercoşkun
Pelin Pınar Giritlioğlu
Emel Göksu
Zeynep Günay
Zekai Görgülü
Nuran Zeren Gülersoy
Berna Tarı Kasnakoğlu
Ruşen Keleş
Ebru Kerimoğlu
Turgay Kerem Koramaz
Ferhan Gezici Korten
Kunter Manisa
Senay Oğuztimur
Hürriyet Öğdül
Semahat Özdemir
Ebru Firidin Özgür
Ece Öztan
Doruk Mehmet Özügül
Mehmet Penbecioğlu
Ebru Seçkin
Ervin Sezgin
Savaş Zafer Şahin
Nilgün Görer Tamer
Handan Türkoğlu
Asuman Türkün
Tolga Ünlü
Bora Yerliyurt
Fikret Zorlu